

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ТЕХНОЛОГІЙ
Київський інститут водного транспорту імені гетьмана
Петра Конашевича-Сагайдачного

ВОДНИЙ ТРАНСПОРТ

Збірник наукових праць

випуск 3 (41)

Київ
2024

Водний транспорт. Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій. – К.: ДУІТ, 2024. – Випуск 3 (41). – 250 с. <https://doi.org/10.33298/2226-8553.2024.3.41>

У збірнику публікуються матеріали, що відображають наукову й методичну роботу викладачів і здобувачів Державного університету інфраструктури та технологій, закладів вищої освіти, фахівців підприємств і організацій водного транспорту.

Більшість публікацій присвячена проблемам галузі, експлуатації засобів водного транспорту, зокрема, розглядаються питання інфраструктури, технологій та організації транспортних процесів, впровадження сучасних технологій, математичного моделювання, екологічної безпеки, економічних аспектів діяльності річкового та морського транспорту й якісної підготовки фахівців з даного напрямку.

Збірник має чотири тематичні розділи: «Судноводіння та енергетика суден», «Методика навчання», «Інформаційні технології».

Засновник: Державний університет інфраструктури та технологій

Адреса редакції: вул. Кирилівська, 9, Київ, Україна, 04071

Телефон: +38(044) 482-51-38

E-mail редакції: vtduit@gmail.com; інформаційний сайт: <http://vt.duit.edu.ua>

За достовірність викладених фактів, цитат та інших відомостей відповідальність несе автор.

Головний редактор – доктор технічних наук, професор Тимощук О.М.

Редакційна колегія:

Дубинець О.І. д.т.н., професор (ДУІТ); Ганношина І.М., к.т.н., Тихонов І.В., д.т.н., с.н.с., доцент (ДУІТ); Маранов О.В. к.т.н., доцент (ДУІТ); Давидов В.С. к.т.н., доцент (ДУІТ); Сьомін О.А., к.т.н (ДУІТ); Мельник О.В. к.т.н., доцент (ДУІТ); Горобченко О.М., д.т.н., професор (ДУІТ); Фомін О.В., д.т.н., професор (ДУІТ); Богом'я В.І., Заслужений винахідник України, д.т.н., професор (Київський університет інтелектуальної власності та права); (ДУІТ); Сагін С.В., д.т.н., професор (Одеська національна морська академія); Головань А. І., к.т.наук, доцент (Одеський національний морський університет); Варбанець Р.А., д.т.н., професор (Одеський національний морський університет); Чимшир В.І., д.т.н., професор (директор Дунайського інституту Національного університету «Одеська морська академія»); Оніщенко О.А., Заслужений діяч науки і техніки України, д.т.н., професор (Одеська національна морська академія); Кравченко Ю.В., д.т.н., професор (Київський національний університет імені Т.Г. Шевченка); Гасанов Юсиф Надир огли., д.т.н., професор (Азербайджанська Державна Морська Академія), Гасанов Вагіф Хажан огли., д.т.н., професор (Азербайджанська Державна Морська Академія), Садигов Вюгар Боюкага огли., к.т.н., доцент (Азербайджанська Державна Морська Академія)

Відповідальний секретар редколегії – Левченко О.В. к.е.н., доцент (ДУІТ)

Підписано до друку за рекомендацією Вченої ради Державного університету інфраструктури та технологій (протокол № 18 від 24.12.2024 р.)

Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення
№ 1553, від 09.05.2024 р., протокол № 15

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б», спеціальності – 271, 275), у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з технічних наук/доктора філософії (Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 № 1643).

ЗМІСТ

СУДНОВОДІННЯ ТА ЕНЕРГЕТИКА СУДЕН

Залож В.І., Тірон-Воробйова Н.Б., Данилян А.Г.

Інноваційні підходи до автоматизації процесів знезараження і очищення водного баласту суден 6

Заєць А.Ю., Коскіна Ю.О., Дрожжін О.Л.

Аналіз оцінювання ризиків при експлуатації гон для обслуговування видобувних шельфових комплексів 15

Сокол А. О.

Метод оцінювання результатів діяльності судноводіїв під час тренажерної підготовки 22

Бажак О.І., Гаценко Л.В.

Сучасні методи адаптації морського транспорту до впливу природних факторів: досвід та перспективи 32

Калініченко Є.В.

Підвищення енергоефективності шляхом мінімізації дисперсії погрішності обсервації 40

Томчаковський Г.Г., Капочкіна М.Б., Оберто Сантана Л.Е.

Системний аналіз інтеграції метеорологічних даних в ЕКНІС 50

Давидов В.С., Любарець І.О.

Окремий спосіб використання систем збору океанічних гідро та метеоданих в реальному часі для підвищення безпеки плавання суден на океанських шляхах 57

Штрибець В.В., Трофименко А.О., Тришин В.В., Лісовський С.В.

Метод діагностики несправностей у судових електроенергетичних системах на основі вдосконаленої згорткової нейронної мережі 64

Штрибець В.В., Якусевич Ю.Г., Тришин В.В., Лісовський С.В.

Модель і метод теплового розрахунку судових синхронних генераторів при сушінні в умовах експлуатації судна 73

Войченко Т.О., Трофименко І.В., Шевченко А.П., Рященко О.І.

аналіз напрямів досліджень щодо маршрутизації транспортних засобів при експлуатації контейнерних терміналів морських портів 82

Войченко Т.О., Трофименко І.В., Шевченко А.П., Федунів В.М.

Метод оптимізації транспортного ланцюжка при змішаних перевезеннях 89

Гончарук І.П., Головань А.І. Зменшення впливу аварійних розливів нафти на внутрішні водні шляхи: стратегії локалізації та ліквідації забруднень	102
Сагін С.В., Руснак Д.Ю. Поліпшення процесу підготовки палив нафтового походження для судових середньообертових дизелів	108
Куропятник О.А. Забезпечення екологічних показників судових дизелів шляхом використання систем рециркуляції випускних газів високого тиску	120
Сагін С.В., Заблоцький Ю.В. Використання інтегрованих діагностичних моделей для оцінки експлуатаційних характеристик судового пропульсивного комплексу	132
Головань А.І. Принципи формування системи тренажерної підготовки моряків для безпечного управління суднами.....	141
Abramov G.S., Plotnikov V.I. Mathematical modeling of the processes of increasing the reliability of the navigation complex through redundancy	146
Фуклев О.І., Євтушенко М.Ю. Моделі розходження суден у стиснених водах	159
Голубєва С.М., Бойко С.О. Метод оптимального управління гребною дизель-електричною установкою.....	167
Мельник О.В. Підвищення ефективності роботи судових комбінованих пропульсивних установок	178
Сагін С.С., Сагін С.В. Забезпечення безпеки маневрування великотоннажних суден в стиснених портових водах	185
Кучерук Г.Ю., Гаврилюк Р.І. Застосування інструментів логістичного сервісу в готельно-ресторанному бізнесі	197
Тимощук О.М., Шапран Ю.Є. Імпульсно-модуляційне управління судовими електроенергетичними системами	201
Сагін С.С., Сагін С.В. Використання гібридної системи координації руху морських суден під час їх маневрування в стиснених водах	208

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

Двуліт З.П., Мазник Л.В., Кіцера Н.І.

Мистецтво викладання бізнес-аналітики для менеджерів 221

Бойко А.Д.

Гендерна політика у багатонаціональних екіпажах морської індустрії 234

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Богом'я В. І., Черемісіна Л. О., Ярмолатій А. В., Бараненко О.О.

Резиденція даних сучасних бізнес платформ, їх систем аутентифікації та особливості технічної реалізації в глобальній мережі internet 239

АВТОРИ ВИПУСКУ 247

Залож В.І., Тирон-Воробйова Н.Б., Данилян А.Г.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО АВТОМАТИЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ЗНЕЗАРАЖЕННЯ І ОЧИЩЕННЯ ВОДНОГО БАЛАСТУ СУДЕН

Анотація. В роботі представлено інноваційну технологію знезараження та очищення водного баласту суден відповідно до вимог Правила D-2 Міжнародної морської організації. В межах виконання державного наукового проекту №0124U004399, що фінансується Міністерством освіти і науки України, науковим колективом Дунайського інституту Національного університету "Одеська морська академія" розроблено та апробовано інноваційну технологію обробки суднових баластних вод. У галузі сучасного мореплавства баластна вода виступає ключовим фактором підтримки стабільності та безпеки експлуатації суден. Проте наявність у ній численних морських організмів спричиняє серйозні виклики, що мають багатомірний характер – від загроз екологічній рівновазі до економічних збитків та ризиків санітарно-епідеміологічного характеру. Переміщення баластних вод між різними географічними локаціями зумовлює інвазію нехарактерних мікроорганізмів у нові екосистеми. Це явище несе потенційну загрозу деструкції локальної біоти та може спровокувати суттєві економічні втрати для приморських регіонів. Створена експериментальна установка реалізує комплексний підхід до очищення баластних вод шляхом послідовного застосування хімічних, іонізаційних та механічних методів обробки. Ключовим завданням також є створення автоматизованої системи керування експериментальним устаткуванням для обробки баластних вод морського походження. Система має забезпечувати прецизійний моніторинг технологічних параметрів та оптимізувати проведення лабораторних випробувань, підвищуючи їх результативність. Розроблена багатофункціональна система управління водним баластом призначена для великотоннажних морських суден та повністю відповідає вимогам Правила D-2. Експериментальні дослідження підтвердили високу ефективність запропонованої технології у знищенні патогенних мікроорганізмів та очищенні баластних вод, що документально підтверджено результатами лабораторних випробувань. Наразі система проходить процедуру типового схвалення та сертифікації відповідно до міжнародних стандартів.

Ключові слова: баластна вода, морські судна, знезараження, очистка, інвазійні види, система керування.

Постановка проблеми. Сучасне судноплавство неможливе без використання баластної води, яка забезпечує остійність та експлуатаційну безпеку морських суден. Втім, ця вода містить численні морські організми, що створює низку викликів екологічного, економічного та санітарно-епідеміологічного характеру. У баластній воді присутні різноманітні мікроорганізми, включаючи патогенні бактерії, а також яйця, цисти та личинкові форми морських організмів [1]. При потраплянні у нове середовище ці види здатні пристосовуватися, формувати стійкі популяції та набувати інвазивного характеру, витісняючи місцеві види та порушуючи природний баланс екосистем. Транспортування води з одного географічного регіону в інший призводить до міграції чужорідних мікроорганізмів, що може спричинити деградацію місцевої біоти та негативно вплинути на економіку прибережних територій.

Систематичні спостереження за станом морських екосистем виявили тривожну тенденцію до їх деградації, що вимагає невідкладного впровадження інноваційних технологій очищення морського середовища, зокрема ефективних систем обробки суднових баластних вод.

Мета роботи – представити технологію знезараження і очищення водного баласту суден та розробити автоматизовану систему управління експериментальної установки знезараження і очищення морської баластної води для забезпечення точного контролю технологічних параметрів процесу й підвищення ефективності лабораторних досліджень.

Актуальність. З метою мінімізації загроз, пов'язаних з поширенням інвазивних видів через баластні води, світова спільнота ухвалила «Міжнародну конвенцію про контроль суднових баластних вод й осадів та управління ними» [3]. Документ, прийнятий у 2004 році, набув чинності 8 вересня 2017 року. Гранично допустимі концентрації життєздатних організмів у баластній воді регламентуються Правилком D-2 «Стандарт технічних характеристик баластних вод» [4], затвердженим Міжнародною морською організацією (ІМО) [2].

Екологічний моніторинг Чорного моря, проведений міжнародною науковою спільнотою у 2019 році, виявив критичне погіршення стану морської екосистеми. Протягом п'ятирічного періоду спостережень зафіксовано трикратне збільшення рівня забруднення морського середовища.

Порівняльний аналіз забрудненості Чорного та Середземного морів демонструє тривожну тенденцію. За комплексним показником, що враховує концентрацію пластикових відходів, хімічних домішок та важких металів, співвідношення рівнів забруднення становить 95:52 на користь Чорного моря. Це особливо показово, враховуючи, що історично саме Середземне море вважалося найбільш забрудненим водним басейном регіону.

Деградація морського середовища призвела до катастрофічних наслідків для біорізноманіття:

- повне зникнення окремих видів риб (чорноморська сардинела, чорноморська скумбрія);
- тридцятикратне скорочення популяції осетрових порівняно з 1980 роком;
- десятикратне зменшення чисельності представників родини кефалевих.

Істотної шкоди зазнали природні поселення чорноморських мідій через проникнення з корабельним баластом хижого моллюска *Rapana venosa*. Дослідним шляхом підтверджено, що одна мідія середнього розміру щодоби фільтрує близько 40 літрів морської води, видаляючи з неї сполуки важких металів та інші хімічні елементи, що становлять небезпеку для морської фауни та людини. Значну загрозу для прибережних екосистем становить поява патогенних вірусів, поширення яких може спровокувати масштабні епідеміологічні наслідки для населення прибережних країн.

Такі драматичні зміни екосистеми підкреслюють критичну необхідність розробки та впровадження ефективних технологій очищення морського середовища, включаючи системи обробки баластних вод. Отож, актуальним залишається завдання розробки інноваційної технології знезараження і очищення водного баласту суден згідно Правил D-2 вимог ІМО.

Аналіз існуючих досліджень і публікацій. Проблема забруднення морських екосистем через інвазію чужорідних видів організмів, що переносяться баластними водами суден, є предметом активних наукових досліджень протягом останніх десятиліть. Значна частина цих робіт присвячена детальному вивченню видового складу та життєвих циклів мікроорганізмів, яєць, цист і личинок, які можуть бути присутніми в баластних водах.

Так, у публікаціях *Lakshmi* [5] та *David i Gollasch* [7] наводиться ґрунтовний опис різноманітних організмів, включаючи патогенні бактерії, а також яйцеклітини, цисти та личинки безхребетних, що виявляються в баластних водах. Автори підкреслюють здатність цих чужорідних видів пристосовуватись до нових умов і формувати стійкі інвазивні популяції в місцевих екосистемах.

Особливу увагу науковці приділяють вивченню негативного впливу інвазивних видів на біорізноманіття морських екосистем. Зокрема, в оглядових статтях *Bailey et al.* [6] та *Outinen et al.* [13] наводяться дані щодо катастрофічного скорочення популяцій ряду видів риб, моллюсків та інших гідробіонтів морів внаслідок поширення чужорідних організмів. Аналогічні загрози для екосистем висвітлюються в публікаціях *Zatoń-Sieczka i Czerniejewski* [15] та *Amidi i Fatemi* [14].

Поряд з екологічними збитками, дослідники також аналізують економічні наслідки деградації морських екосистем через інтродукцію інвазивних видів. *Lakshmi* [5] та *Bailey* [6]

підкреслюють необхідність впровадження ефективних заходів контролю та очищення баластних вод для мінімізації цих негативних впливів.

Значна частина наукових праць присвячена оцінці різноманітних технологій обробки баластних вод відповідно до вимог Міжнародної конвенції. У роботах *David* і *Gollasch* [7], *Liu* [8], *Lakshmi et al.* [9] та *Yilmaz* і *Bilgin Güney* [10] розглядаються переваги та недоліки методів механічної фільтрації, хімічної обробки, опромінення ультрафіолетом тощо, визначаються перспективні напрями вдосконалення таких технологій. Окремі публікації, наприклад *Sun et al.* [11] та *Özdemir* [12], присвячені експериментальним дослідженням ефективності конкретних технологічних рішень.

Таким чином, огляд наявної наукової літератури засвідчує актуальність та комплексність проблеми інвазії чужорідних видів через баластні води суден. Водночас, зберігається потреба в розробці більш ефективних та екологічно безпечних технологій очищення баластних вод відповідно до міжнародних стандартів.

Викладення основного матеріалу. Реалізація положень Конвенції здійснюється в поетапному режимі, причому основна частина суден, що виконують міжнародні рейси, має завершити перехідний період вже у 2024 році. Передбачається перехід більшості суден міжнародного сполучення від практики обміну баластних вод (*BWE*) до впровадження комплексних систем управління баластними водами (*BWMS*) відповідно до Правила *D-2*. Конвенція зобов'язує всі судна міжнародного флоту здійснювати контроль баластних вод та осадів згідно встановлених норм та індивідуальних планів менеджменту. Обов'язковими документами також є суднові журнали обліку баластних операцій та міжнародні сертифікати відповідності.

Система управління баластними водами передбачає комплекс заходів з контролю, обробки та заміни баластної води для забезпечення екологічної безпеки [4]. Особлива увага приділяється запобіганню поширенню потенційно небезпечних організмів, здатних порушити екологічну рівновагу [8-11]. Серед основних ризиків виділяють: загрозу біорізноманіттю через витіснення місцевих видів; потенційні ризики для здоров'я населення; економічні втрати у галузях, пов'язаних з використанням водних ресурсів; порушення стабільності регіональних та локальних екосистем [13, 14].

Таблиця 1 – Нормативні показники концентрації відповідно до Правила *D-2* [4]

Організм і розмір	Концентрація
Будь-який організм: ≥ 50 мкм (зоопланктон)	менш ніж 10 одиниць на 1 м^3
Будь-який організм: $\geq 10 \dots < 50$ мкм (фітопланктон)	менш ніж 10 одиниць на 1 мл (10 000 000 на м^3)
Мікроби: Холера (<i>Vibrio cholerae</i>)	КУО - колонієутворювальна одиниця менш ніж 1 КУО на 100 мл або менше 1 КУО на 1г зразку зоопланктону
Кишкова паличка (<i>E. Coli</i>)	менше 250 КУО на 100 мл
Кишкові ентерококи (<i>Intestinal enterococci</i>)	менше 100 КУО на 100 мл

В таблиці 1 представлені нормативні показники концентрації відповідно до Правила *D-2* вимог Конвенції *IMO* щодо якості баластної води. Судновласники, що експлуатують системи менеджменту баластних вод, зобов'язані дотримуватися встановлених лімітів щодо викиду життєздатних організмів. Нормативні обмеження регламентують наступні показники: концентрація життєздатних організмів розміром від 50 мікрометрів не повинна перевищувати 10 одиниць на кубометр води, а для організмів менше 50 мікрометрів - не більше 10 одиниць на мілілітр. Додатково встановлені граничні значення для індикаторних мікроорганізмів, детальні параметри яких наведені в табл. 1.

Сучасний ринок пропонує широкий спектр систем управління баластними водами (*BWMS*), і технологічний розвиток у цій сфері продовжується. Однак процес впровадження ускладнюється

технічними особливостями різних типів суден та обмеженими можливостями суднобудівних підприємств щодо ефективної інтеграції цих систем [15].

Очищення баластних вод здійснюється із застосуванням комплексу фізико-механічних та хімічних методів обробки, що схематично відображено на рис. 1. Сертифіковані системи управління баластними водами (*BWMS*) переважно базуються на інтегрованому підході, поєднуючи декілька технологічних процесів. Первинна обробка зазвичай включає механічну сепарацію крупних частинок за допомогою фільтраційних установок або гідроциклонних пристроїв. Дрібні організми можуть проходити крізь автоматизовані самоочисні фільтрувальні системи з розміром пор близько 40 мкм.

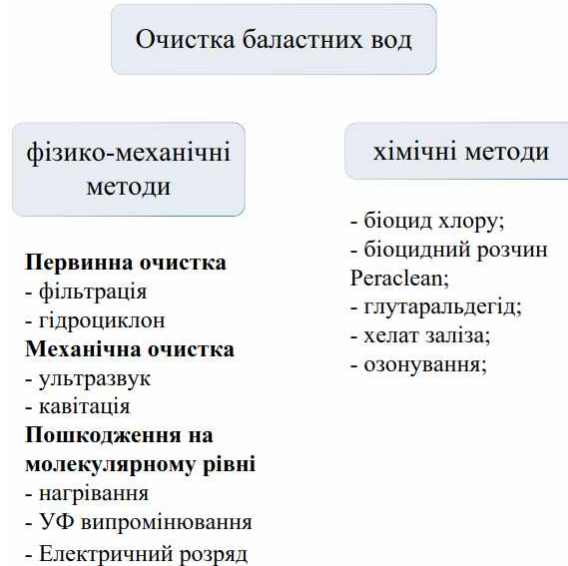

Рисунок 1 – Комплекс фізико-механічних та хімічних методів обробки

Серед інших фізичних методів обробки виділяють:

- застосування ультразвукової кавітації для механічного руйнування частинок та мікроорганізмів;
- термічну обробку з використанням високоенергетичних методів нагріву;
- знезараження ультрафіолетовим випромінюванням.

Науковий колектив Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія» (ДІ НУ «ОМА») в межах виконання держбюджетної науково-дослідної роботи №0124U004399 «Розробка інноваційної технології знезараження і очищення водного баласту суден згідно стандарту якості D-2 міжнародних вимог ІМО Конвенції» створив експериментальну лабораторну установку для очищення баластних вод (рис. 3). Дослідження проводилось за фінансування Міністерства освіти і науки України.

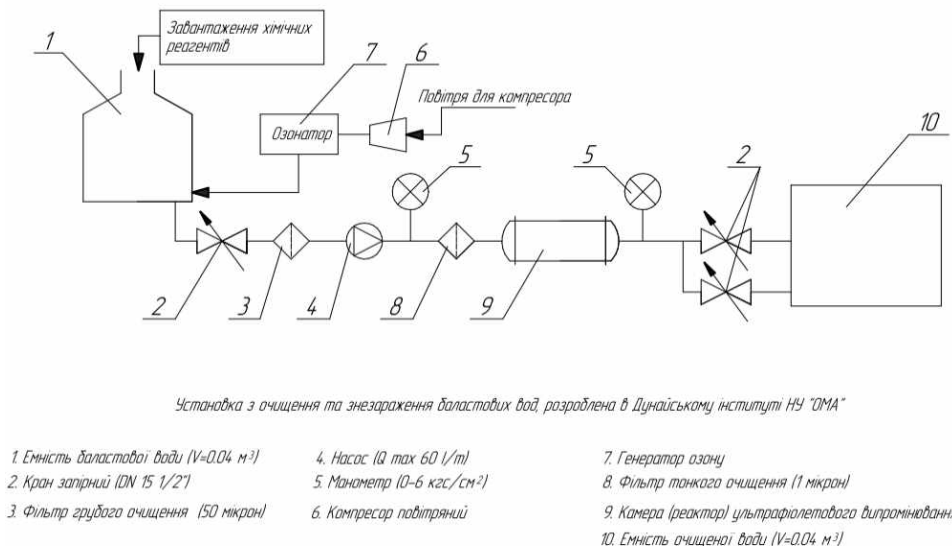

Рисунок 2 – Технологічна схема процесу знезараження і очищення водного баласту суден

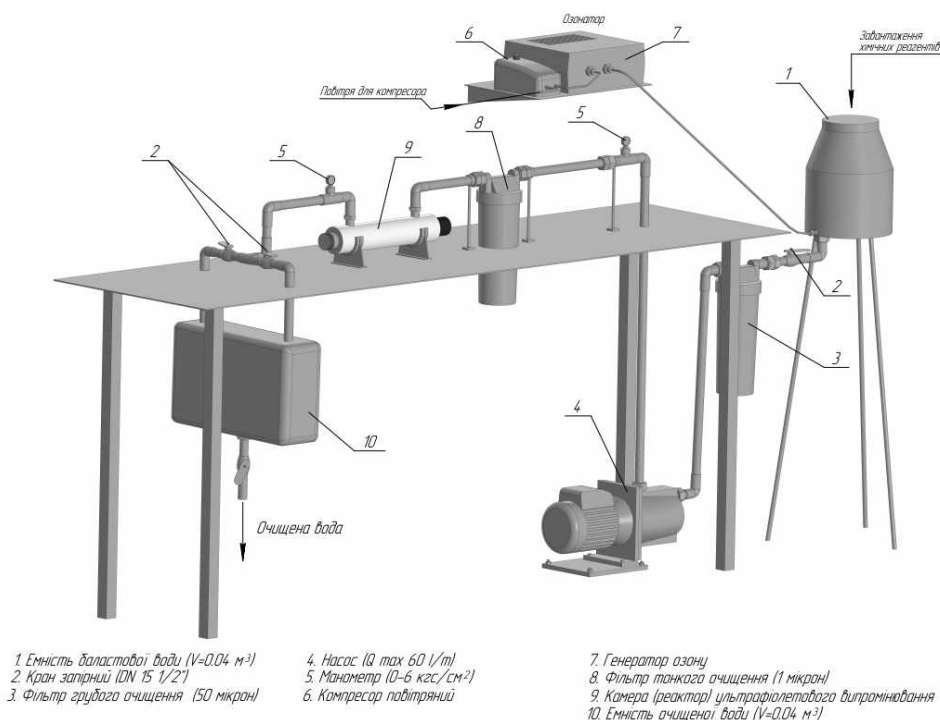

Рисунок 3. Просторова візуалізація лабораторного прототипу системи очищення баластних вод ДІ НУ «ОМА»

Науковими співробітниками ДІ НУ «ОМА» розроблено інтегроване технічне рішення – багатофункціональну систему управління водним баластом для великотоннажних морських суден. Система повністю відповідає міжнародним нормативам Правила D-2 Конвенції ІМО щодо якості баластних вод. Інноваційність запропонованого рішення полягає у поетапному застосуванні трьох типів обробки: хімічної, іонізаційної та механічної.

Процес очистки та дезінфекції баластних вод реалізується за наступною технологічною схемою, див рис 2. Початковим етапом є подача хімічних компонентів з дозувального пристрою до баластного танка (1). Дозувальний механізм забезпечує надходження у воду або хелатних сполук заліза (концентрація 8-9 г/дм³), або гіпохлориту натрію марки А (концентрація 0,2-0,4

г/дм³). Після проведення хімічної обробки водне середовище з танка (1) проходить через систему фільтрації грубих частинок (3), звідки за допомогою спеціалізованого насосного обладнання (4) спрямовується до системи тонкої фільтрації (8) та подальшої ультрафіолетової дезінфекції у спеціальній камері (9). У камері УФ-обробки (9) здійснюється завершальний етап знезараження шляхом опромінення.

Після потрібної обробки (хімічної, фільтраційної та ультрафіолетової) очищена баластна вода акумулюється у спеціальному резервуарі (10). Відповідно до розробленої методики, обробка води передбачає використання гіпохлориту натрію (0,2-0,4 г/дм³) або хелату заліза (8-9 г/дм³) з подальшою озонацією (продуктивність – 5 грамів щогодини). Завершальними етапами є послідовна фільтрація через систему грубого очищення, автоматичний фільтр тонкого очищення та фінальна обробка ультрафіолетовим випромінюванням. Розроблена система використовує комплексний підхід до знезараження, що включає три основні процеси:

1. Хімічна обробка здійснюється комбінацією гіпохлориту натрію та хелату заліза.
2. Іонізаційний етап реалізується через інноваційну конструкцію системи ультрафіолетового опромінення та іонізації. Ключовою перевагою є оптимізована геометрія розташування УФ-ламп – їх паралельне розміщення відносно напрямку руху водного потоку.
3. Механічне очищення забезпечується двоступеневою фільтрацією: через вуглецеві вставки та механічний фільтр.

Багатоетапність запропонованої системи вимагає ретельного контролю та оптимізації численних параметрів процесу, включаючи:

- фізичні характеристики (швидкість потоку, температурний режим)
- тривалість повного циклу очищення
- кількісні показники та розмірний розподіл інвазивних організмів у баластній воді

Результати досліджень. Аналіз вихідного складу баластної води показав наявність:

- життєздатних мікроорганізмів розміром 10-50 мкм за мінімальним виміром у концентрації 40 особин на 1 см³;
- індикаторних мікроорганізмів, що є референтними для оцінки санітарно-епідеміологічної безпеки, у таких кількісних показниках:

1. *Vibrio cholerae* (токсигенні штами серогруп O₁ та O₁₃₉) - 4 КУО/100 см³ або 4 КУО на грам вологої маси зоопланктонних проб.
2. *Escherichia coli* - виявлено 400 КУО/100 см³.
3. *Enterococcus spp.* - зафіксовано 400 КУО/100 см³.

Аналіз баластної води після проведення очистки за запропонованою технологією та з використанням розробленої установки продемонстрував наступні кількісні показники:

- концентрація життєздатних організмів діапазону 10-50 мкм за мінімальним виміром становила 10 особин на см³;
- рівень індикаторних мікроорганізмів, що слугують маркерами санітарно-епідеміологічної безпеки, характеризувався такими значеннями:

Токсигенні штами *Vibrio cholerae* (серогрупи O₁ та O₁₃₉) – зафіксовано менше 1 КУО/100 см³, аналогічно менше 1 КУО на грам вологої маси зоопланктонних зразків;

Показники *Escherichia coli* не перевищували 250 КУО/100 см³;

Вміст представників *Enterococcus spp.* становив менше 100 КУО/100 см³ (що відображає зниження загальної кількості кишкових ентерококів на 30%).

Документальну фіксацію експериментальних даних здійснено у протоколі досліджень. Експериментальні випробування системи очищення та дезінфекції проводились з використанням водних зразків, відібраних з акваторій Мармурового та Середземного морів. Проведений компаративний аналіз мікробіологічних показників до та після застосування розробленого лабораторного комплексу підтвердив його високу ефективність у процесах знезараження та очищення баластних вод.

Також в межах розробки лабораторного прототипу установки знезараження та очищення морської баластної води в ДІ НУ «ОМА» пропонується створення інтегрованої системи автоматизації. Основним елементом системи управління виступатиме спеціалізований щит

автоматики, що забезпечуватиме контроль та керування всіма технологічними процесами установки.

Система автоматизації передбачає управління наступними електротехнічними компонентами: циркуляційний насос, система ультрафіолетового знезараження, система аерації та озонування.

Щит автоматики забезпечить узгоджену роботу всіх компонентів установки, контроль їх технічного стану та захист від аварійних режимів експлуатації, див. рис. 3.

Система автоматизації забезпечує реалізацію наступних функціональних можливостей:

1. Регулювання витрати води:

- плавне регулювання потоку через УФ-камеру в діапазоні 0-100%;
- застосування частотного перетворювача для управління насосом;
- моніторинг тиску води за допомогою датчика з аналоговим виходом 4-20 мА;
- дистанційне керування через виносний потенціометр.

2. Контроль озонування:

- програмоване налаштування тривалості обробки (від 1 хв до 1 год);
- синхронізоване управління озонатором та компресором;
- гнучке програмування режимів обробки.

3. Управління УФ-знезараженням:

- режим промивання системи (без активації УФ-лампи);
- режим знезараження (з активованою УФ-лампюю);
- програмований вибір режиму роботи.

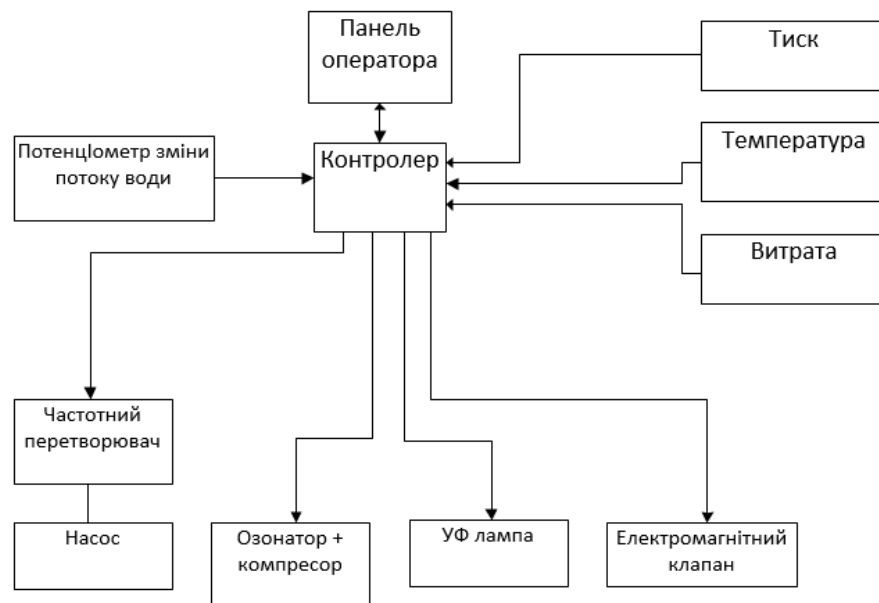

Рисунок 3 – Структурна схема системи автоматизації експериментальної установки очищення баластних вод

4. Система моніторингу та візуалізації:

- індикація стану УФ-лампи;
- контроль процесу озонування;
- відображення тиску в системі;
- моніторинг витрати води;
- контроль температурного режиму;
- фіксація часу та дати обробки;
- ідентифікація точки відбору проб.

5. Програмування режимів очищення:

- налаштування тривалості озонування;
- встановлення цільових показників витрати води;
- збереження програм обробки.

6. Автоматизація фільтрації:

- керування електромагнітним клапаном саморозвантажувального фільтра;
- програмування циклів промивки.

Система передбачає можливість розширення функціоналу та інтеграції додаткових контрольно-вимірювальних приладів.

Для успішної реалізації проекту формується міжнародна експертна команда, до якої залучені провідні турецькі науковці, експерти Міжнародної морської організації (ІМО), фахівці сучасної лабораторної бази.

Висновок. Підсумовуючи результати дослідження, варто зазначити наступне. Для впровадження систем управління баластними водами необхідне отримання сертифікації від уповноважених національних органів згідно з процедурами, встановленими ІМО. Верифікація очисних систем передбачає комплексні випробування як в берегових умовах, так і в реальних суднових умовах для підтвердження їх відповідності нормативним показникам ефективності.

Сучасні технологічні рішення базуються на різних методах обробки, включаючи фільтрацію, ультрафіолетове опромінення та електрохлорування. Проте існуючі системи мають певні обмеження, серед яких:

- значне енергоспоживання;
- зниження ефективності при підвищеній мутності води;
- погіршення УФ-проникності за наявності високих концентрацій розчинених органічних сполук.

Аналітичне порівняння рівнів мікробіологічного забруднення у вихідних та оброблених пробах засвідчило ефективність функціонування створеної лабораторної установки очищення та знезараження баластних вод.

Створена науковцями Дунайського інституту технологія очищення баластних вод наразі перебуває на етапі проходження процедур типового схвалення та сертифікаційних випробувань згідно з чинними нормативними вимогами.

Подяки. НДР №0124U004399 виконувалась за рахунок фінансування МОН в рамках міжнародного науково-технологічного білатерального співробітництва відповідно до Протоколу 7-го засідання українсько-турецького Спільного Комітету з науково-технологічного співробітництва.

REFERENCES

1. Tsolaki, E., & Diamadopoulos, E. (2009). Technologies for ballast water treatment: A review. *Journal of Chemical Technology & Biotechnology*, 85(1), 19–32. <https://doi.org/10.1002/jctb.2276>
2. International Maritime Organization. *International Maritime Organization (IMO)*. <https://www.imo.org/> (Accessed October 1, 2024)
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2004). *International Convention for the Control and Management of Ships' Ballast Water and Sediments, 2004*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_050#Text (Accessed August 10, 2024).
4. International Maritime Organization. (2016). *Resolution MEPC.279(70). Guidelines for approval of ballast water management systems (G8), 2016. Annex 5 (42 pages)*. [https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/MEPCDocuments/MEPC.279\(70\).pdf](https://wwwcdn.imo.org/localresources/en/KnowledgeCentre/IndexofIMOResolutions/MEPCDocuments/MEPC.279(70).pdf) (Accessed October 12, 2024)
5. Lakshmi, E., Priya, M., & Achari, V. S. (2021). An overview on the treatment of ballast water in ships. *Ocean & Coastal Management*, 199, 105296. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2020.105296>
6. Bailey, S. A., Brydges, T., Casas-Monroy, O., Kydd, J., Linley, R. D., Rozon, R. M., & Darling, J. A. (2022). First evaluation of ballast water management systems on operational ships for minimizing

- introductions of nonindigenous zooplankton. *Marine Pollution Bulletin*, 182, 113947. <https://doi.org/10.1016/j.marpolbul.2022.113947>
7. David, M., Gollasch, S. (2015). Ballast Water Management Systems for Vessels. *Global Maritime Transport and Ballast Water Management. Invading Nature - Springer Series in Invasion Ecology*, vol 8. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-017-9367-4_6
 8. Liu, H. (2023). Study on Ship Ballast Water Treatment Methods. *Highlights in Science, Engineering and Technology*, 72, 783-787. <https://doi.org/10.54097/kyy8mm53>
 9. Lakshmi, E., Priya, M., & Achari, V. S. (2021). An overview on the treatment of ballast water in ships. *Ocean; Coastal Management*, 199, 105296. <https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2020.105296>
 10. Yilmaz, M. & Bilgin Güney, C. (2023). Evaluation of ballast water treatment systems from the perspective of expert seafarers' ship experiences. *Brodogradnja*, 74 (4), 129-154. <https://doi.org/10.21278/brod74407>
 11. Sun, Y., Zhao, Y., Sheng, S., Wang, Y., & Zhou, H. (2021). Experimental study on photocatalytic treatment of alien organisms in ship ballast water by F/CE–tio₂. *Journal of The Institution of Engineers (India): Series C*, 102(6), 1429–1436. <https://doi.org/10.1007/s40032-021-00766-9>
 12. Özdemir, Ü. (2022). A quantitative approach to the development of ballast water treatment systems in ships. *Ships and Offshore Structures*, 18(6), 867–874. <https://doi.org/10.1080/17445302.2022.2077544>
 13. Outinen, O., Bailey, S. A., Casas-Monroy, O., Delacroix, S., Gorgula, S., Griniene, E., Kakkonen, J. E., & Srebalienė, G. (2024). Biological testing of ships' ballast water indicates challenges for the implementation of the Ballast Water Management Convention. *Frontiers in Marine Science*, 11. <https://doi.org/10.3389/fmars.2024.1334286>
 14. Amidi, R., & Fatemi, S. M. (2024). Investigation and evaluation of risk of pathogen transfer by Ballast Water in Shahid Rajaei Port, Hormozgan Province, Iran. *Environmental Monitoring and Assessment*, 196(12). <https://doi.org/10.1007/s10661-024-13329-z>
 15. Zatoń-Sieczka, K., & Czerniejewski, P. (2024). The impact of microorganisms transported in ships' ballast water on the fish of the estuarine waters and environmental sustainability in the southern Baltic Sea. *Sustainability*, 16(12), 5229. <https://doi.org/10.3390/su16125229>
 16. Effendi, I., Ghifari, M. F., Nedi, S., & Effendi, S. (2024). Electrocoagulation system for treatment of Ballast Water. *Carpathian Journal of Earth and Environmental Sciences*, 19(2), 217–232. <https://doi.org/10.26471/cjees/2024/019/293>

V. I. Zalozh, N. B. Tiron-Vorobiova, A. H. Danylyan

INNOVATIVE APPROACHES TO AUTOMATION OF SHIP'S BALLAST WATER TREATMENT AND DISINFECTION PROCESSES

This research introduces innovative technology for ship's ballast water treatment and disinfection that meets the International Maritime Organization's D-2 water quality standard requirements. The innovative approach to ballast water processing has been developed and validated by the research team at the Danube Institute of the National University "Odessa Maritime Academy" as part of the state-funded research project No. 0124U004399, supported by the Ministry of Education and Science of Ukraine. The study emphasizes the critical role of ballast water in modern maritime navigation, particularly its significance for vessel stability and operational safety. However, the presence of numerous marine organisms in ballast water poses significant multidimensional challenges, ranging from threats to ecological balance to economic losses and sanitary-epidemiological risks. The transfer of ballast water between different geographical locations facilitates the invasion of non-indigenous microorganisms into new ecosystems, potentially leading to the destruction of local biota and causing substantial economic losses in coastal regions. The developed experimental facility implements a comprehensive approach to ballast water treatment through the sequential application of chemical, ionization, and mechanical processing methods. A key objective is the creation of an automated control system for the experimental ballast water treatment equipment, designed to ensure precise monitoring of technological parameters and optimize laboratory testing efficiency.

The developed multifunctional ballast water management system is designed for large-tonnage vessels and fully complies with D-2 standard requirements. Experimental studies have confirmed the high efficiency of the proposed technology in eliminating pathogenic microorganisms and purifying ballast water, as documented by laboratory test results. Currently, the system is undergoing type approval and certification procedures in accordance with international standards.

Keywords: ballast water, marine vessels, treatment, disinfection, invasive species, control system

УДК 358.42:623.76(422)

doi.org/10.33298/2226-8553.2024.3.41.02

Заєць А.Ю., Коскіна Ю.О., Дрожжин О.Л.

АНАЛІЗ ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ ПРИ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ROV ДЛЯ ОБСЛУГОВУВАННЯ ВИДОБУВНИХ ШЕЛЬФОВИХ КОМПЛЕКСІВ

У статті розглядаються ризики, пов'язані з експлуатацією дистанційно керованих апаратів (ROV) у видобувних шельфових комплексах. Основну увагу приділено аналізу специфічних загроз, що виникають у морських умовах, таких як механічні пошкодження, відмова систем управління, вплив несприятливих погодних умов та забруднення середовища. В статті обґрунтовано необхідність комплексного підходу до оцінки ризиків, що включає використання сучасних технологій, таких як багатопроточні ехолоти та системи контролю натягу троса, а також наведено рекомендації для підвищення безпеки та ефективності операцій з ROV шляхом розробки адаптивних стратегій управління ризиками.

Ключові слова: оцінка ризиків, дистанційно керовані апарати, морські операції, видобувні шельфові комплекси, управління ризиками, безпека, буксирування.

Вступ. Оцінка ризиків є критично важливою складовою успішного проведення морських досліджень, особливо коли йдеться про використання складного обладнання, як-от дистанційно керовані апарати (ROV) у проекті Silas 3D Trials. Silas 3D Trials – це інноваційний проект, спрямований на збір детальних даних за допомогою платформи Geo Ocean III та ROV CS2 для дослідження морського дна. Враховуючи специфіку роботи на морі та підвищений рівень небезпеки, пов'язаний із суворими погодними умовами, великими хвилями, туманом, а також роботою з важким та складним обладнанням, оцінка ризиків є необхідною для забезпечення безпеки персоналу, захисту обладнання та довкілля.

Процес оцінки ризиків у цьому проекті передбачає ідентифікацію, класифікацію та аналіз ризиків із подальшим впровадженням заходів контролю. Основними завданнями є мінімізація ризиків для здоров'я та безпеки команди, запобігання інцидентам, що можуть пошкодити обладнання, та забезпечення безперервності досліджень. Для досягнення цих цілей розроблено детальний план, який базується на використанні матриці оцінки ризиків, що дозволяє оцінити ймовірність та тяжкість можливих інцидентів.

Проект також зосереджується на дотриманні міжнародних стандартів безпеки та відповідних регуляцій, а також передбачає застосування спеціалізованих засобів індивідуального захисту (ЗІЗ) та проведення інструктажів для всіх членів команди. Особливу увагу приділено підготовці до екстрених ситуацій та налаштуванню каналів зв'язку для швидкого реагування у випадку небезпеки. Це дозволяє підвищити загальний рівень безпеки та уникнути значних втрат.

Аналіз літератури та постановка проблеми. Морські операції та дослідження з використанням високотехнологічного обладнання, як-от дистанційно керовані апарати (ROV), мають критично важливе значення для розвитку підводних досліджень, зокрема для проекту Silas 3D Trials. Однак морське середовище є надзвичайно нестабільним і небезпечним, що значно підвищує ризики для персоналу, обладнання та навколишнього середовища. Однією з основних проблем є складність передбачення та управління ризиками в умовах морської непередбачуваності, що включає суворі погодні умови, обмежену видимість, ризик зіткнення із суднами, рибальським спорядженням та підводними об'єктами. Традиційні методи оцінки ризиків часто не враховують специфіку морського середовища, тому потрібні адаптовані підходи для підвищення надійності й безпеки таких операцій.

Застосування сучасної ризикової матриці та передового обладнання для моніторингу ризиків дозволяє забезпечити більш гнучке й ефективне управління ризиками. Проте наявні підходи потребують вдосконалення для врахування нових загроз та використання сучасних технологій, таких як сенсори, багатопроменеві ехолоти й інтегровані системи зв'язку, що дозволяють краще прогнозувати небезпеки. Отже, наукова проблема полягає у необхідності вдосконалення підходів до оцінки ризиків у морських операціях, розробці адаптивних стратегій та впровадженні інноваційних технологій для управління загрозами під час проведення морських досліджень.

Експлуатація дистанційно керованих апаратів (ROV) у сфері обслуговування видобувних шельфових комплексів є критично важливою для забезпечення безпеки та ефективності підводних операцій. Останні дослідження зосереджені на розробці методологій оцінки ризиків, пов'язаних із використанням ROV, з метою мінімізації потенційних загроз для обладнання, персоналу та навколишнього середовища.

Автори статті [1] аналізують ризики, пов'язані з використанням дистанційно керованих апаратів (ROV) у складних морських умовах, та пропонують методи їх мінімізації шляхом вдосконалення технологій управління та навігації. Це дослідження підкреслює важливість впровадження сучасних систем моніторингу та контролю для забезпечення безпеки та ефективності операцій з ROV.

Робота [2] представляє структурований імовірнісний підхід до оцінки операційних збоїв роботичних систем, що використовуються в офшорних умовах, зокрема для підводних операцій. Використовуючи методику аналізу дерева збоїв, дослідження виявляє критичні елементи і взаємозв'язки, які впливають на надійність системи ROV, особливо у складних арктичних водах. Результати дозволяють прогнозувати ймовірність збоїв і надають важливі дані для управління цілісністю і планування профілактичного обслуговування, з метою мінімізації ризиків повного збою системи.

Автори роботи [3] аналізують підготовку персоналу та розробку стандартних операційних процедур для зниження ризиків при експлуатації дистанційно керованих апаратів (ROV). Дослідження підкреслює важливість систематичного навчання операторів та впровадження чітких протоколів для забезпечення безпеки та ефективності підводних операцій.

Стаття [4] аналізує вплив морських течій та хвиль на стабільність дистанційно керованих апаратів (ROV) та пропонує методи їх компенсації. Дослідження підкреслює важливість розуміння гідродинамічних сил, що діють на ROV під час підводних операцій, та розробки ефективних стратегій для забезпечення стабільності та керованості апаратів у складних морських умовах.

Публікація [5] надає детальний аналіз впливу корозії та зносу на компоненти ROV та пропонує методології для оцінки та управління ризиками, пов'язаними з їх деградацією під час експлуатації в офшорних умовах.

У статті [6] надається детальний аналіз впливу електромагнітних завад на системи управління ROV та пропонує інноваційні підходи до підвищення їх стійкості та ефективності під час виконання підводних завдань.

У публікації [7] розглядаються основні виклики, з якими стикаються оператори дистанційно керованих апаратів (ROV) під час виконання підводних робіт у морських умовах. Автори аналізують вплив складних умов, таких як сильні течії, обмежена видимість, зміни температури та тиск на надійність і ефективність ROV. В публікації також акцентується увага на ризиках,

пов'язаних з механічними пошкодженнями, відмовами систем управління та впливом електромагнітних завад на апаратуру.

Особлива увага приділяється розробці стратегій для мінімізації цих ризиків, включаючи покращення підготовки операторів, вдосконалення навігаційного обладнання та впровадження сучасних систем контролю і моніторингу. Автори рекомендують регулярні тренування для персоналу та оновлення протоколів безпеки з урахуванням змін у технологіях та умовах експлуатації. Публікація надає практичні рекомендації, які можуть бути корисними для компаній, що займаються обслуговуванням офшорних об'єктів та використовують ROV для обслуговування морської інфраструктури.

Стаття [8] присвячена застосуванню процесу управління ризиками, спеціально адаптованого для операцій з автономними підводними апаратами в небезпечних морських середовищах. Оцінка ризиків здійснюється за допомогою суб'єктивного судження та знань експертів, а також на основі детальної статистики. У роботі проведено формальний процес експертної оцінки, де світові фахівці визначають ймовірність втрати автономних підводних апаратів внаслідок різних несправностей та інцидентів. З використанням непараметричного оцінювача Каплана-Майєра авторам вдалося створити модель для прогнозування виживаності автономних підводних апаратів залежно від дистанції місії, ілюстровану числовими прикладами з практичних місій в Антарктиці.

Метою роботи є вдосконалення підходів до управління ризиками під час проведення морських операцій на прикладі проекту Silas 3D Trials шляхом аналізу можливих загроз, розробки відповідних заходів контролю та забезпечення безпеки персоналу та обладнання.

Основна частина.

Методологія оцінки ризиків. У проекті Silas 3D Trials для оцінки ризиків використовувалася спеціалізована методологія, що базується на ризиковій матриці. Цей підхід дозволяє класифікувати ризики за двома основними показниками: тяжкістю наслідків та ймовірністю виникнення, що забезпечує системний підхід до ідентифікації й управління загрозами. У рамках цієї методології кожен ризик оцінюється за шкалою тяжкості від 1 (незначний) до 5 (дуже високий), а ймовірність виникнення оцінюється від 1 (майже неімовірно) до 5 (дуже ймовірно) [9, 10].

1. *Оцінка тяжкості наслідків.* Визначення тяжкості відбувається на основі потенційного впливу на персонал, довкілля та фінансові аспекти. Наприклад:

1 – Незначний: подія не призведе до травм або значних збитків (менше €5,000),

5 – Дуже високий: інцидент може призвести до фатальних наслідків або великої екологічної катастрофи (збитки понад €1 мільйон).

2. *Оцінка ймовірності виникнення.* Оцінка ймовірності залежить від частоти можливого виникнення події:

1 – Майже неімовірно: подія може статися лише раз протягом усього проекту,

5 – Дуже ймовірно: подія може статися щодня або щотижня під час звичайних умов роботи.

3. *Комбінація тяжкості та ймовірності.* Об'єднання цих двох показників у ризикову матрицю дозволяє класифікувати ризики за рівнем небезпеки та визначити необхідні дії:

Рівень ризику 1-6: низький ризик, який не потребує негайних дій.

Рівень ризику 8-12: середній ризик, для якого потрібні додаткові консультації з експертами та можливі коригування завдань.

Рівень ризику 15-25: високий ризик, завдання з таким рівнем ризику не можуть бути розпочаті без зниження ризику до прийнятного рівня.

4. *Процес управління ризиками.* На основі визначених рівнів ризику для кожної операції розроблено заходи контролю, що включають використання відповідних засобів індивідуального захисту, перевірку та сертифікацію обладнання, проведення інструктажів, а також чітке визначення відповідальних осіб для кожної операції. Ці заходи забезпечують, що кожен виявлений ризик контролюється та зменшується до прийнятного рівня.

Застосування ризикової матриці в Silas 3D Trials дозволяє підвищити ефективність управління ризиками, зменшити ймовірність інцидентів і забезпечити високу надійність усіх

процесів. Завдяки цьому підходу команда може швидко приймати обґрунтовані рішення щодо виконання завдань, адаптуючись до змінних умов на морі.

Аналіз загальних ризиків і заходи контролю. У процесі підготовки та виконання проекту Silas 3D Trials було виявлено ряд загальних ризиків, що виникають під час підйому та переміщення обладнання, виконання гарячих робіт, електричних та гідравлічних операцій. Для кожного з виявлених ризиків були визначені заходи контролю, які дозволяють зменшити ймовірність інцидентів та забезпечити безпеку як персоналу, так і обладнання [9].

1. *Підйом обладнання та вантажів.* Під час використання суднових або берегових кранів існує високий ризик серйозних травм або пошкодження обладнання через падіння вантажів або зіткнення з рухомими частинами.

Заходи контролю: проводиться чітка комунікація між усіма учасниками підйомної операції; перевіряється наявність дійсних сертифікатів на підйомне обладнання; проводяться інструктажі перед початком робіт; у місцях підйому встановлюються бар'єри для обмеження доступу сторонніх осіб.

2. *Ручне маневрування обладнання.* Транспортування обладнання вручну може призвести до травмування персоналу та пошкодження обладнання через неправильну техніку або недостатню кількість персоналу.

Заходи контролю: по можливості застосовуються спеціальні засоби для підйому; визначається безпечний маршрут без перешкод; контролюється розподіл навантаження, щоб уникнути перевантаження окремих працівників.

3. *Гарячі роботи (зварювання, різання, шліфування).* Виконання гарячих робіт несе ризик опіків, впливу газів, небезпеку займання або вибуху.

Заходи контролю: проводиться інструктаж перед роботою; перевіряється стан обладнання та наявність вогнегасників у зоні виконання гарячих робіт; використовуються додаткові засоби індивідуального захисту, як-от зварювальні маски, рукавиці, протипожежні комбінезони.

4. *Електротехнічне обслуговування та ремонт.* Роботи з електрообладнанням на борту судна можуть призвести до ураження струмом, електричних дуг та займання.

Заходи контролю: роботи проводяться лише кваліфікованими працівниками; перед початком робіт електрообладнання відключається та ізолюється; проводиться огляд кабелів і заземлення; у зонах високої напруги встановлюються попереджувальні знаки.

5. *Гідравлічне обладнання.* Використання гідравлічних систем несе ризики розбризкування рідини під високим тиском, що може спричинити травми.

Заходи контролю: роботи з гідравлічними системами виконуються лише кваліфікованим персоналом; перевіряються шланги та з'єднання на відсутність пошкоджень і корозії; використовується система блокування перед початком робіт.

6. *Роботи на висоті.* Виконання завдань на висоті створює ризики падіння персоналу або інструментів.

Заходи контролю: проводиться інструктаж з техніки безпеки перед кожною операцією; встановлюються бар'єри та страхувальні системи; персонал використовує засоби для захисту від падіння, а роботи проводяться в парі для контролю один одного.

Загальні ризики та відповідні заходи контролю були чітко визначені для кожного етапу проекту, що забезпечує належну підготовку персоналу та зменшує ймовірність виникнення інцидентів. Такий підхід до управління ризиками підвищує загальний рівень безпеки та дозволяє проводити операції на морі з високою надійністю.

Ризики під час операцій з аналоговим обладнанням. Під час проекту Silas 3D Trials використовувалось аналогове обладнання для збору даних з морського дна, що створює особливі ризики під час його запуску, відновлення та роботи. Додаткові загрози виникають через можливі зіткнення з підводними об'єктами, невідповідні умови та неправильне поводження з обладнанням [11].

1. *Запуск і відновлення SVP (прилад для вимірювання швидкості звуку у воді).* Ризик пошкодження обладнання або травмування персоналу під час маніпуляцій із приладом.

Заходи контролю: перед кожною операцією проводиться детальний інструктаж; погодні умови оцінюються перед запуском; забезпечується чітка комунікація з містком судна.

2. *Ризик пошкодження обладнання під час транспортування.* При перевезенні та розміщенні аналогового обладнання існує загроза його пошкодження через зіткнення з іншими предметами або натяг кабелів.

Заходи контролю: дотримуються чіткі процедури транспортування, які включають попередній аналіз умов роботи; під час операцій використовуються страхувальні системи та засоби захисту.

3. *Пошкодження обладнання через підводні об'єкти.* Використання буксируваних приладів може призвести до пошкодження обладнання в разі зачеплення за підводні об'єкти.

Заходи контролю: використовується система маяків для відстеження місця розташування датчиків; перед початком роботи проводиться аналіз підводного рельєфу з метою уникнення небезпечних зон.

4. *Зниження ефективності роботи через втому персоналу.* Довготривала робота з аналоговим обладнанням підвищує ризик втоми, що може призвести до помилок.

Заходи контролю: організовується чіткий графік змін та підтримується система «напарників» для моніторингу ознак втоми.

Контроль за ризиками під час роботи з аналоговим обладнанням у Silas 3D Trials є важливим елементом загальної системи безпеки. Використання спеціалізованих заходів знижує імовірність пошкодження обладнання та запобігає можливим інцидентам під час роботи на морі.

Ризики під час операцій з дистанційно керованими апаратами (ROV). Під час проекту Silas 3D Trials використовувались дистанційно керовані апарати (ROV) для дослідження морського дна. Виконання операцій з ROV включає певні ризики, пов'язані з безпекою персоналу, захистом апаратів та збереженням обладнання платформи. ROV – це складний технічний засіб, який потребує суворого дотримання процедур безпеки під час запуску, експлуатації та відновлення [7, 11, 12].

1. *Запуск і відновлення ROV.* Основний ризик полягає у можливості контакту ROV з іншими предметами на палубі або з персоналом, а також у пошкодженні апарату під час невдалого запуску або відновлення.

Заходи контролю: операції проводяться лише кваліфікованим персоналом з відповідним досвідом; перед запуском проводиться інструктаж, і встановлюється зв'язок із містком для координації дій.

2. *Відмова підйомного обладнання або кабелю ROV.* Пошкодження підйомної системи може призвести до падіння ROV, що становить небезпеку для персоналу та викликає ризик втрати апарата.

Заходи контролю: підйомне обладнання сертифіковане та регулярно тестується; проводиться перевірка стану кабелів перед кожним запуском.

3. *Пошкодження ROV через підводні перешкоди.* Під час руху ROV під водою може зіткнутися з різними об'єктами на морському дні, що може призвести до втрати контролю.

Заходи контролю: перед запуском проводиться аналіз підводної місцевості за допомогою гідролокаторів; апарат оснащений переднім сканувальним сонаром для уникнення зіткнень.

4. *Погіршення видимості під водою.* Наближення до морського дна може спричинити підйом осаду, що ускладнює видимість та підвищує ризик зіткнення.

Заходи контролю: ROV працює на максимальній можливій висоті від дна; використовуються додаткові датчики для забезпечення навігації; розроблено аварійні процедури на випадок втрати зв'язку або контролю над апаратом.

5. *Втрата живлення на борту судна або в контрольному центрі.* Перебої з живленням можуть спричинити втрату зв'язку з ROV, що створює ризик зіткнення або пошкодження апарата.

Заходи контролю: система живлення контролюється за допомогою бортової системи сигналізації; підтримується зв'язок між командою ROV та містком судна.

6. *Взаємодія з гвинтами судна.* Недостатньо продумане розташування ROV може призвести до втягування кабелів апарата в гвинти судна.

Заходи контролю: розробляється план позиціонування судна та ROV; для запобігання втягуванню кабелів використовується система контролю тяги.

Ці заходи контролю забезпечують високий рівень безпеки під час операцій з ROV, захищають обладнання та запобігають виникненню інцидентів під час роботи. Дотримання стандартів безпеки для ROV у Silas 3D Trials дозволяє ефективно виконувати завдання без ризику для персоналу та технічних засобів.

Ризики буксирування ROV. Буксирування дистанційно керованих апаратів (ROV) під час морських операцій несе значні ризики для обладнання, персоналу та навколишнього середовища. Цей процес вимагає ретельного планування і використання спеціалізованого обладнання для забезпечення безпеки. Основними ризиками, пов'язаними з буксируванням ROV, є механічні пошкодження, забруднення середовища, а також людський фактор, що може вплинути на операції під час несприятливих умов [2, 8, 13].

1. *Механічні ризики.* Під час буксирування ROV можливі значні механічні пошкодження через складність контролю за апаратом у динамічному морському середовищі. Одним з найбільших ризиків є ймовірність втрати керованості ROV або пошкодження кабелів та інших частин. Зіткнення з морським дном або підводними перешкодами може спричинити пошкодження, що унеможливить продовження операцій або призведе до значних фінансових втрат. Регулярне технічне обслуговування та перевірка обладнання перед початком буксирування знижують ймовірність інцидентів, але не повністю усувають ризики.

Важливу роль відіграє налаштування ROV та правильний вибір тросу для буксирування. Наприклад, використання тросів з високою стійкістю до натягу допомагає зменшити ризик їх обриву, особливо у випадках високих хвиль або сильних течій. Крім того, рекомендовано уникати занадто довгого троса, оскільки це може призвести до неконтрольованих рухів ROV, особливо в умовах сильного хвилювання (Smith et al., 2021).

2. *Ризики забруднення навколишнього середовища.* Буксирування ROV несе ризики забруднення, пов'язані з можливими витокami мастильних матеріалів, гідравлічних рідин або пошкодженнями корпусу апарата. Випадкове зіткнення з морським дном або перешкодами може призвести до витоків шкідливих речовин, що спричинить забруднення води і потенційно вплине на морську екосистему. Для зменшення цих ризиків необхідно регулярно проводити перевірку гідравлічних систем та використовувати екологічно безпечні мастильні матеріали.

Документ «Project Risk Assessment» також рекомендує мати на борту спеціалізовані комплекти для швидкого реагування на випадок розливу, що включає сорбенти та контейнери для збору забруднених матеріалів. Це дозволяє мінімізувати наслідки можливих інцидентів і знизити ризик поширення забруднень.

3. *Ризики, пов'язані з погодними умовами та морським середовищем.* Погодні умови мають значний вплив на процес буксирування ROV. Підвищена хвилястість, сильні течії та інші природні фактори можуть дестабілізувати буксирувальний процес, збільшуючи ймовірність зіткнень з підводними об'єктами або заплутування тросів. Моніторинг погодних умов та наявність плану дій у випадку погіршення обстановки допомагає мінімізувати ці ризики. Відповідно до документа «Project Risk Assessment», перед початком буксирування необхідно оцінити погодні умови і можливі зміни в режимі реального часу.

4. *Людський фактор та ризики неправильного управління.* Людський фактор є одним з найбільших джерел ризику під час буксирування ROV. Неправильне управління апаратом або помилки в комунікації між членами екіпажу можуть призвести до серйозних інцидентів. Недостатній досвід операторів ROV або недостатнє знання місцевих умов також можуть підвищити ймовірність виникнення помилок. Тому документ передбачає обов'язкове навчання персоналу та проведення інструктажів перед кожною операцією з буксирування.

Оператори мають добре розуміти всі аспекти управління ROV, включаючи особливості його поведінки у воді, особливо в умовах сильного хвилювання. Крім того, важливо забезпечити постійну комунікацію між операторами ROV, командою на борту і керівництвом. Це дозволяє швидко реагувати на зміни умов і знижує ймовірність помилок, пов'язаних з людським фактором.

5. *Стратегії зниження ризиків буксирування ROV.* Для зниження ризиків, пов'язаних з буксируванням ROV, документ рекомендує застосування комплексного підходу до управління ризиками. Це включає регулярну перевірку обладнання, постійний моніторинг погодних умов і спеціальні інструктажі для персоналу. Зокрема, рекомендовано використовувати передові технології для візуалізації та моніторингу процесу буксирування, такі як системи візуалізації підводних об'єктів та автоматизовані системи попередження про небезпеку.

Також важливо забезпечити резервне обладнання та матеріали на борту для швидкого реагування на непередбачені ситуації, такі як обрив троса або пошкодження корпусу ROV. Наявність запасних частин та можливість швидкого ремонту дозволяють мінімізувати простої та знизити ризики під час буксирування.

6. *Інноваційні технології для підвищення безпеки буксирування ROV.* Інноваційні технології, такі як автоматичні системи контролю натягу троса, системи запобігання зіткненням і сенсори для моніторингу стану ROV у реальному часі, також сприяють підвищенню безпеки буксирування. Автоматизовані системи дозволяють знизити ризик механічних пошкоджень і уникнути людських помилок, оскільки вони забезпечують стабільне управління апаратом навіть в умовах несприятливих погодних умов.

Системи попередження про зіткнення також є важливим компонентом для забезпечення безпеки під час буксирування ROV. Вони дозволяють оперативно виявляти перешкоди та здійснювати необхідні коригування курсу, що знижує ймовірність інцидентів.

Висновки. Експлуатація ROV у складних морських умовах супроводжується значними ризиками, що потребують ретельної оцінки та контролю. Серед основних загроз — можливі механічні пошкодження, збої в системах управління, несприятливі погодні умови та ризики забруднення середовища.

Використання сучасних технологій, таких як багатопроточні ехолоти, системи моніторингу стану ROV та автоматизовані системи контролю натягу троса, значно знижує ймовірність виникнення інцидентів під час експлуатації.

Запропоновано комплексний підхід до управління ризиками, що включає розробку детальних операційних протоколів, проведення навчань для операторів та впровадження спеціалізованих засобів захисту.

Для ефективного управління ризиками необхідне постійне вдосконалення методологій оцінки, адаптація до змінних умов навколишнього середовища та регулярний моніторинг технічного стану обладнання.

REFERENCES

1. Fun Sang Cepeda M, Freitas Machado MdS, Sousa Barbosa FH, Santana Souza Moreira D, Legaz Almansa MJ, Lourenço de Souza MI, Caprace J-D. Exploring Autonomous and Remotely Operated Vehicles in Offshore Structure Inspections. *Journal of Marine Science and Engineering*. 2023; 11(11):2172. <https://doi.org/10.3390/jmse11112172>.
2. S. Nitonye, S. Adumene, C. U. Orji, and A. Effiong Udo. Operational failure assessment of Remotely Operated Vehicle (ROV) in harsh offshore environments. *Pomorstvo*. vol. 35, no. 2, pp. 285–296, 2021.
3. Sharkh A. S. M., Griffiths G. Energy Storage Systems for Unmanned Underwater Vehicles. *Underwater Technology*. 2003. Vol. 25, no. 3. P. 143–148. URL: <https://doi.org/10.3723/175605403783379714> (date of access: 09.11.2024).
4. Zhang D, Wang X, Zhao M, Hong L, Li X. Numerical Investigation on Hydrodynamic Characteristics and Drag Influence of an Open-Frame Remotely Operated Underwater Vehicle. *Journal of Marine Science and Engineering*. 2023; 11(11):2143. <https://doi.org/10.3390/jmse11112143>.
5. G. Wang, J. Spencer, H. Sun, Assessment of corrosion risks to aging ships using an experience database, *J. Offshore Mech. Arctic Eng.* 127 (2003) 167–174, <https://doi.org/10.1115/1.1894404>.
6. Hu, R.; Lu, D.; Xiong, C.; Lyu, C.; Zhou, H.; Jin, Y.; Wei, T.; Yu, C.; Zeng, Z.; Lian, L. Modeling, characterization and control of a piston-driven buoyancy system for a hybrid aerial underwater vehicle. *Appl. Ocean Res.* 2022, 120, 102925. <https://doi.org/10.1016/j.apor.2021.102925>

7. Chris Ritter. The Challenges of ROV Operations at Sea. <https://deepoceaneducation.org/resources/the-challenges-of-rov-operations-at-sea>.
8. Brito MP, Griffiths G, Challenor P. Risk analysis for autonomous underwater vehicle operations in extreme environments. Risk Anal. 2010 Dec;30(12):1771-88. doi: 10.1111/j.1539-6924.2010.01476.x.
9. Project Risk Assessment "Silas 3D Trial – Geo Ocean III & CS2 ROV". GEOxyz, 2020. 21 p.
10. Rigaud, M., Buekers, J., Bessems, J. et al. The methodology of quantitative risk assessment studies. Environ Health 23, 13 (2024). <https://doi.org/10.1186/s12940-023-01039-x>.
11. Umofia A. N. Risk-based Reliability Assessment of Subsea Control module for Offshore Oil and Gas production : thesis. 2014. URL: <http://dspace.lib.cranfield.ac.uk/handle/1826/9256/>
12. Allina Abdullah, Mohd. Hasri Hassan, Siti Hartini Hamdan; The occupational risk assessment of remotely operated underwater vehicle (ROV) operations at onshore engineering industry. AIP Conf. Proc. 28 March 2024; 2923 (1): 050002. <https://doi.org/10.1063/5.0195482>.
13. B. Buckham, M. Nahon, M. Seto, X. Zhao, C. Lambert. Dynamics and control of a towed underwater vehicle system, part I: model development. Ocean Engineering. Volume 30, Issue 4. 2003. P. 453-470. [https://doi.org/10.1016/S0029-8018\(02\)00029-X](https://doi.org/10.1016/S0029-8018(02)00029-X).

Zaiets A.Yu., Koskina Yu.O., Drozhzhyn O.L.

RISK ASSESSMENT ANALYSIS FOR THE OPERATION OF ROVS IN SERVICING OFFSHORE EXTRACTION COMPLEXES

The article discusses the risks associated with the operation of remotely operated vehicles (ROVs) in offshore extraction complexes. The focus is on analyzing specific threats that arise in marine conditions, such as mechanical damage, control system failures, adverse weather conditions, and environmental pollution. The article argues for a comprehensive approach to risk assessment that includes the use of modern technologies, such as multibeam echosounders and tension control systems, and provides recommendations for enhancing the safety and efficiency of ROV operations through the development of adaptive risk management strategies.

Keywords: risk assessment, remotely operated vehicles, marine operations, offshore extraction complexes, risk management, safety, towing

УДК 681.51:623.592

doi.org/10.33298/2226-8553.2024.3.41.03

Сокол А. О.

МЕТОД ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СУДНОВОДІЇВ ПІД ЧАС ТРЕНАЖЕРНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядається метод оцінювання результатів діяльності судноводіїв під час тренажерної підготовки, наголошено на необхідності розробки нормативів, що дають змогу оцінювати освітні досягнення як індивідуально, так і в групах. Запропоновано чітку градацію оцінок для точних і часових показників. Визначено класифікаційні ознаки, що впливають на складність професійної діяльності судноводіїв, включно зі структурою інформаційної моделі, умовами сприйняття інформації, типом прийнятого рішення та особливостями виконавчих дій. Визначається раціональний набір кількості навчальних завдань з використанням математичного моделювання, що сприятиме більш ефективній підготовці кадрів для роботи на водному транспорті.

Ключові слова: тренажерна підготовка, судно, судноводій, судноводіння, судноплавство, безпека на морі, безпека на водному транспорті, безпека судноводіння, навігаційна обстановка, оцінка результатів, навчальні завдання, навчання.

Вступ. Підготовка судноводіїв – важливий аспект забезпечення безпеки та ефективності водного транспорту. В умовах динамічного навігаційного середовища та постійних змін у технологіях керування суднами потребує не лише теоретичних знань, а й висококласних практичних навичок. Тому тренажерна підготовка стає ключовим етапом у навчанні майбутніх фахівців.

Однак для досягнення високих результатів необхідне впровадження ефективних методик оцінювання навчальних досягнень, як індивідуально, так і в групах. Коректне оцінювання дає змогу визначити рівень підготовки судноводіїв, виявити слабкі місця в навчанні та своєчасно внести необхідні корективи у навчальний процес. У цій статті розглядаються методичні підходи до оцінювання результатів діяльності судноводіїв під час тренажерної підготовки, виокремлено основні особливості та вимоги до нормативів, що сприяє формуванню висококваліфікованих кадрів і підвищенню якості підготовки на рівні сучасної індустрії водного транспорту.

Аналіз літератури. Навчання судноводіїв та його оцінювання – тема, що привертає увагу дослідників у галузі морської освіти. Проте в наявній літературі виявляються як позитивні аспекти, так і значні недоліки, які потребують уваги.

Безліч досліджень наголошують на необхідності створення єдиних стандартів для оцінювання результатів тренажерної підготовки. Проте більшість із них пропонують лише фрагментарні підходи, що створює проблеми з їх практичним застосуванням. Це викликано тим, що різні освітні заклади і тренажерні центри дотримуються власних критеріїв [1, 2].

Дослідження часто обмежуються вузькими аспектами підготовки, такими як застосування конкретних тренажерів або окремих методик. Це призводить до недостатнього розуміння ролі тренажерної підготовки в загальному освітньому процесі, а також до ігнорування впливу зовнішніх чинників [3].

Багато робіт акцентують увагу на теоретичних аспектах підготовки судноводіїв, не приділяючи належної уваги практичним аспектам. Це може призвести до невідповідності між підготовкою та реальними умовами роботи у морі [4, 5].

Сучасні дослідження в галузі навчання дедалі більше акцентують увагу на індивідуалізованому підході. Проте в контексті підготовки судноводіїв цей напрям практично не досліджено. Використання стандартних методів навчання може не враховувати різноманітність індивідуальних особливостей здобувачів [6, 7].

Незважаючи на досягнення у сфері підготовки судноводіїв, залишається безліч питань, які потребують ретельного дослідження і подальшого розроблення. У кінцевому підсумку це сприятиме підвищенню якості освіти та безпеки на воді.

Мета дослідження полягає в розробці й обґрунтуванні методу оцінювання результатів діяльності судноводіїв у процесі тренажерної підготовки, що спрямовані на підвищення якості навчання та безпеки на водному транспорті шляхом застосування інноваційних підходів, таких як математичне моделювання та нечітка логіка.

Основна частина. Нормативи підготовки здобувачів індивідуально і в групах повинні мати [8, 9]:

- чотири градації для точних і часових показників якості роботи, що відповідають оцінкам підготовки судноводія – «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»;
- не менше двох рівнів (градацій) для психофізіологічних показників функціонального стану судноводія, що відповідають оцінкам «підготовлений» і «не підготовлений»;
- рівні (градацій) підготовки здобувача, що відповідають реалізованим рівням ефективності використовуваного судна.

Під час визначення раціональної кількості навчальних завдань спочатку встановлюють кількість найважливіших класифікаційних ознак, що характеризують складність цієї професійної діяльності. До числа таких ознак відносять:

- структуру інформаційної моделі;
- умови сприйняття і переробки вхідної інформації (наприклад, заважаючі впливи, на тлі яких здійснюється ідентифікація корисних сигналів);
- вигляд прийнятого рішення;
- тип виконавчої дії судноводія тощо.

Далі визначається необхідна кількість градацій кожної ознаки.

Кількість навчальних завдань (N_y) обчислюється за формулою:

$$N_y = \prod_{j=1}^n C_j, \quad (1)$$

де n – кількість класифікаційних ознак; C_j – кількість градацій j -го класифікаційної ознаки.

Загалом, кількість навчальних завдань має бути такою, щоб здобувачі, які пройшли комплексну підготовку, не зазнавали труднощів у виконанні рутинних завдань.

Для встановлення послідовності відпрацювання різнотипних навчальних завдань необхідно визначити їхню складність. Складність завдання поняття відносне. Однак у загальному випадку складність завдання можна визначити через складність алгоритму, що реалізує його розв'язання [10, 11]:

$$\gamma_j = \gamma_{0j} A_t \frac{A_L}{A_Z}, \quad (2)$$

де γ_{0j} – коефіцієнт пропорційності; A_t – показник, що характеризує потік завдань у часі; A_L – показник логічної складності алгоритму навчального завдання; A_Z – показник стереотипності алгоритму навчального завдання.

Послідовність відпрацювання різнотипних завдань встановлюють відповідно до зростання значень показника складності:

$$\gamma_{j1} < \gamma_{j2} < \dots < \gamma_{jn}. \quad (3)$$

Під час відпрацювання однотипних завдань формування навичок з одного з них впливає на вдосконалення навичок виконання інших. Тому при визначенні послідовності їх відпрацювання, поряд зі складністю для активізації процесу навчання і підвищення його якості необхідно дотримуватися принципу позитивного перенесення отриманих навичок для вирішення нових або ускладнених завдань.

Це дасть змогу визначити ступінь збігу елементарних операцій у навчальних завданнях, що описують процес закріплення типових навичок. Це можна формально задати у вигляді K_j , який характеризує типовість операцій для j -го завдання:

$$K_j = \frac{\sum_{m=1}^q Z_{mj} S_{mj}}{\sum_{m=1}^q Z_{ij} S_{ij} + \sum_{m=1}^q Z_{mj} S_{mj}}, \quad (4)$$

де $q(n)$ – кількість однакових операцій (дій) у базовому і поточному завданні; $m(i)$ – номер операцій, що збігаються (не збігаються), у завданні; $S_{mj} (S_{ij})$ – коефіцієнт значущості операції; $Z_{mj} (Z_{ij})$ – ознака збігу (незбігу) операції.

Формальний опис процесу узагальнення (реальної інтерпретації) оцінювання ступеня та логіки алгоритмічного збігу Γ_j подано з використанням формалізованого методу нечіткої логіки. Базову терм-множину Γ_j складають терми: Незадовільно, Задовільно, Добре. Областю значень лінгвістичних змінних є: $X = [0; 100] [\%]$. Функції приналежності для кожної лінгвістичної змінної та її термів подано в трапецієвидній формі [12]:

$$\mu(x) = \begin{cases} 1 - \frac{b-x}{b-a}, & a \leq x \leq b, \\ 1, & b \leq x \leq c, \\ 1 - \frac{x-c}{d-c}, & c \leq x \leq d, \\ 0, & \text{в остальных случаях.} \end{cases} \quad (5)$$

На рис. 1 наведено подання Γ_j (сукупність $\mu(x)$ для всіх термів лінгвістичної змінної, представленої у вигляді графічних образів).

Час відпрацювання навчального завдання встановлюють експериментальним шляхом. Для цього за кожною спеціальністю виділяють контрольну групу з 10 здобувачів, які пройшли психологічний відбір.

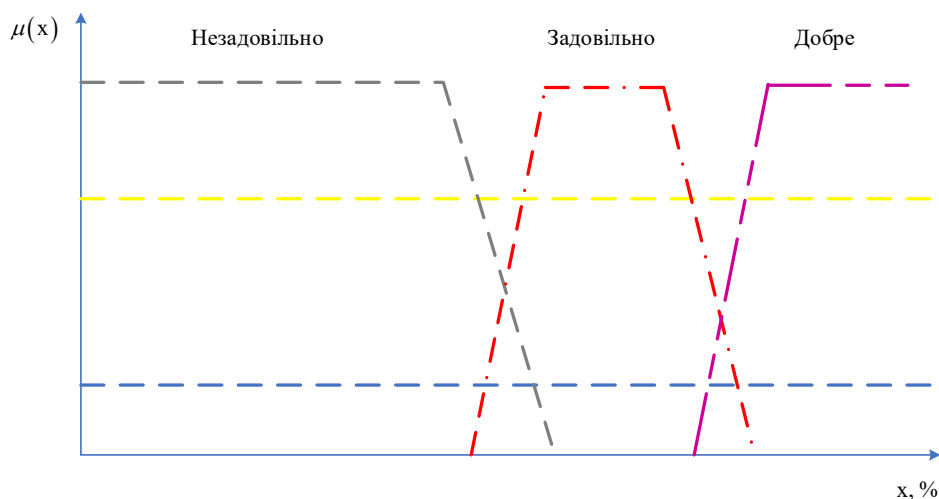

Рисунок 1 – Графічне відображення лінгвістичної змінної Γ_j

Відпрацювання завдання судноводієм підконтрольної групи може проводитися або до досягнення кожним із них заданого рівня підготовки ($Q_{\text{зад}}$), або до отримання надійних даних про перебіг підготовки, що дають змогу визначити параметри математичної моделі здатності до навчання – t_0 , Q_0 , $Q_{\text{пр}}$ [13].

Час t_{ij} досягнення i -им здобувачем заданого рівня підготовки за j -им завданням обчислюють за формулою:

$$t_{ij} = t_{0ij} \ln \left(\frac{Q_{\text{пр}j} - Q_{0ij}}{Q_{\text{пр}i} - Q_{\text{зад}i}} \right), \quad (6)$$

де t_{0ij} – коефіцієнт, що характеризує здібності i -го здобувача до навчання j -му завданню (в одиницях часу); $Q_{\text{пр}}$, Q_{0ij} – відповідно граничне і вихідне (на початку навчання) значення

показника якості роботи здобувача.

Час індивідуальної та колективної підготовки залежить від специфічних особливостей діяльності окремих здобувачів (груп здобувачів) для конкретного судна. Час, що відводиться для індивідуальної та колективної підготовки, може бути розподілена так.

Попередньо обчислюють час, необхідний для відпрацювання кожної операції конкретного навчального завдання ($t_{отр}$), за формулою:

$$t_{отрi} = \frac{S_i}{\sum_{i=1}^{N_{оп}} S_i} t_{пj}, \quad (7)$$

де S_i – коефіцієнт, що враховує вагу i -ої операції; $N_{оп}$ – кількість відпрацьовуваних операцій у завданні; $t_{пj}$ – час, необхідний для відпрацювання j -го завдання, який визначають за допомогою моделі здатності до навчання.

Коефіцієнт, що враховує вагу i -ої операції, розраховують за формулою:

$$S_i = m_i \alpha_i \frac{t_i}{t_{np}}, \quad (8)$$

де m_i – коефіцієнт, що враховує кількість логічних умов в i -ій операції; α_i – коефіцієнт, що враховує тип зв'язку між логічними умовами в i -ій операції; t_i – час виконання i -ої операції; t_{np} – час виконання операції, що потребує найменших витрат часу.

Час, що відводиться на індивідуальну (колективну) підготовку, обчислюють за формулою:

$$t_{n(k)} = \sum_{j=1}^{N_y} \sum_{i=1}^{M(P)} t_{омpij}, \quad (9)$$

де N_y – кількість навчальних завдань; $M(P)$ – кількість операцій, що відпрацьовуються під час індивідуальної (колективної) підготовки за кожним завданням відповідно; $t_{омpij}$ – час відпрацювання i -ї операції в j -му завданні, год:

$$t_{омpij} = (30 \div 50) t_{ij};$$

де t_{ij} – час, необхідний для одноразового виконання i -ї операції в j -му завданні, год.

За необхідності проведення тестування розробка єдиної методології оцінки знань в автоматизованій системі базується на класифікації запитань залежно від варіантів відповідей. Як зразок, можна використовувати варіанти запитань із можливими відповідями, запропонованими в роботі [9], типу:

- «так - ні»;
- «один із декількох»;
- «кілька з багатьох»;
- «число»;
- «інтервал»;
- «нечіткий інтервал»;
- «слово»;
- «одне або кілька речень».

На сьогоднішній день, така класифікація є надлишковою. Але задля зручності розрахунків та збереження структурованості схеми контролю знань у роботі питання вдосконалення даної класифікації не розглядаються. Зосередимо свою увагу на проблемі приведення оцінок з контрольних питань різної природи до єдиної шкали.

Очевидно, що відповіді на запитання типу «так-ні» оцінюються за шкалою $\{0,1\}$. Оцінка

відповіді на запитання інших типів теж має належати відрізьку $[0,1]$, при цьому абсолютно правильна відповідь має оцінку «1», а неправильна – «0». Для запитань типу «один із кількох» – за єдино правильну відповідь оцінка «1», за неправильні – «0». Розглянемо запитання типу «кілька з багатьох». Для вірного оцінювання кожній правильній відповіді визначається бал так, щоб сума всіх балів дорівнювала одиниці. Кожен бал визначається, виходячи з правильності та важливості відповіді.

Для адекватного оцінювання відповідей-чисел викладач має задати ймовірне значення результату та середнє квадратичне відхилення σ в разі симетричного розподілу можливого результату або m і σ_1 , σ_2 , якщо розподіл асиметричний.

Тоді інтегральний бал за відповідь розраховується за такими виразами:

$$p = \left(\frac{1}{\sqrt{2\pi}\sigma} \int_{m-x_0}^{m+x_0} e^{-\frac{(x-m)^2}{2\sigma^2}} dx \right) / 0,9973, \quad (10)$$

якщо $p \in (-3\sigma, 3\sigma)$ і $p = 0$ в іншому випадку.

Розглянемо такий різновид відповідей – у вигляді інтервалів. Якщо здобувач подає відповідь у вигляді інтервалу (α, β) , а еталонна відповідь (a, b) , то бал за відповідь визначається таким чином:

$$\begin{aligned} p &= 0, \text{ якщо } (\beta \leq a) \vee (\alpha \geq b); \\ p &= 1, \text{ якщо } (\alpha \leq a) \wedge (\beta \leq b); \\ p &= \frac{b - \alpha}{b - a}, \text{ якщо } (a < \alpha) \wedge (\beta > b); \\ p &= \frac{\beta - a}{b - a}, \text{ якщо } \alpha < a < \beta < b. \end{aligned} \quad (11)$$

Запитання з відповідями типу «слово» оцінюється за синонімічною ознакою. Єдина абсолютно правильна відповідь оцінюється «1», неправильна – «0». Решта відповідей, що відповідають синонімічному ряду, отримують оцінку в інтервалі $(0,1)$.

Якщо запитання передбачає розширену відповідь у вигляді одного або кількох речень, то оцінити її автоматизованою системою на сучасному рівні розвитку можливо тільки з використання великих мовних моделей, що не завжди досяжно. Тоді таку відповідь може оцінити лише інструктор.

Однією з найважливіших є оцінка за час виконання операцій. Позначимо цей показник як «виконання часових нормативів» Q_t [10].

Функції приналежності (ФП) є ключовим елементом у теорії нечітких множин і нечіткої логіки. У цій роботі розглядатимемо і використовуватимемо трапецієвидні ФП.

Область значень аргументів містить у собі діапазон значень, які можуть бути використані для оцінки лінгвістичних змінних.

Таким чином можна представити такі процедури дій.

1. Формується таблиця відповідності між значенням оцінюваного параметра і його лінгвістичним термом (таблиця 1).

Таблиця 1 – Співвідношення значень параметрів і лінгвістичних термів

Терм	Незадовільно	Задовільно	Добре
Межі t_k , с	$t_k > \Gamma_2$	$\Gamma_1 < t_k \leq \Gamma_2$	$t_k < \Gamma_1$

Існує два основні методи визначення порогів приналежності: метод експертних оцінок і використання даних, отриманих на контрольних групах.

Формально порогові можна задати таким чином [10]:

$$\Gamma_j = \frac{\sum_{i=1}^n \alpha_{ij} \vartheta_{ij}}{\sum_{i=1}^n \alpha_{ij}}, \quad (12)$$

де $i \in [1, m]$; $j = 1, 2$; m – кількість експертів; ϑ_{ij} – значення i -го порога, що задається j -им експертом; α_{ij} – ваговий коефіцієнт, що відображає ступінь довіри i -му експерту.

2. Визначення відсотка квітування з використанням історичних даних, експертних оцінок, статистичних методів.

Таблиця 2 – Приклад розподілу квітування за термами

Оцінка	Незадовільно	Задовільно	Добре
% квітування	5	6	89

3. Отримання значень функцій приналежності.

Правило виведення (конкретизація значення) формалізовано методом нечіткої логіки. Базову терм-множину O_t складають терми: Незадовільно, Задовільно, Добре. Область міркувань $X = [0; 100][\%]$. Приналежності $\mu(x)$ для кожного терма задано у вигляді трапеції (рис. 2):

$$\mu(x) = \begin{cases} 1 - \frac{b-x}{b-a}, & a \leq x \leq b, \\ 1, & b \leq x \leq c, \\ 1 - \frac{x-c}{d-c}, & c \leq x \leq d, \\ 0, & \text{в інших випадках.} \end{cases} \quad (13)$$

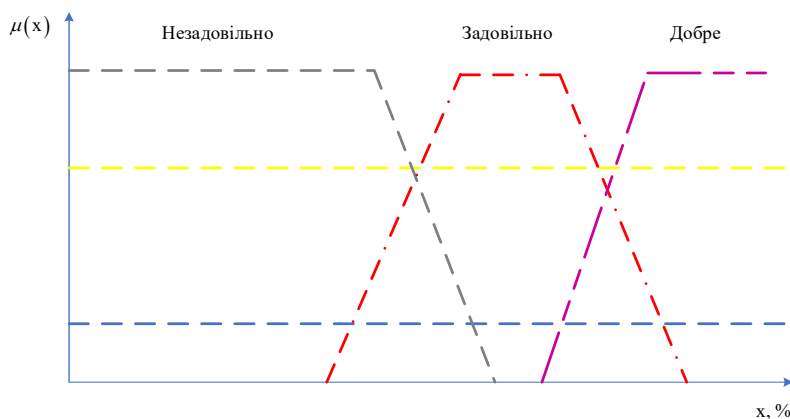

Рисунок 2 – Графічне відображення лінгвістичної змінної O_t

4. Розрахунок значення O_t .

Задаються вид функцій приналежності термів лінгвістичної змінної, порогові значення Π функції приналежності для прийняття рішення про значення лінгвістичної змінної, а також області допустимих значень лінгвістичної змінної, які відповідають описуваному реальному процесу практичної діяльності.

Для другого способу.

1. Розробляється таблиця для оцінювання значення оцінюваного параметра і його термом у лінгвістичній змінній для всієї множини помилкових дій під час виконання практичних завдань учнями (таблиця 3).

Таблиця 3 – Відповідності між значенням оцінюваного параметра і його лінгвістичним термом

Терм	Незадовільно	Задовільно	Добре
Помилкова дія 1			
Межі T, с	$T > \Gamma_2$	$\Gamma_1 < T < \Gamma_2$	$T \leq \Gamma_1$
Помилкова дія 2			
Межі T, с	$T > \Gamma_2$	$\Gamma_1 < T < \Gamma_2$	$T \leq \Gamma_1$
...			
Помилкова дія n			
Межі T, с	$T > \Gamma_2$	$\Gamma_1 < T < \Gamma_2$	$T \leq \Gamma_1$

2. Обчислюється частка невірних або помилкових операцій і дій (таблиця 4).

Таблиця 4 – Приклад розподілу T за термами

Оцінка	Незадовільно	Задовільно	Добре
% помилкових дій	5	6	89

3. Отримання значень функцій належності.

4. Визначення значення O_T за сукупністю правил, аналогічних O_1 .

Визначити відсоток помилок, під час ліквідації яких оператор діяв адекватно відносно кожного введеного терма лінгвістичної змінної (таблиця 5).

Таблиця 5 – Співвідношення значень параметра та лінгвістичних термів

Оцінка	Незадовільно	Задовільно	Добре
% помилкових дій	$A < \Gamma_2$	$\Gamma_2 < A < \Gamma_1$	$A > \Gamma_1$

Сумарний бал підраховуємо з використанням адитивних або мультиплікативних процедур, оскільки всі оцінки є приведеними до шкали $[0,1]$.

Таким чином, об'єднання двох способів побудови логічної схеми завдань оцінювання та приведення до єдиної шкали всієї множини відповідей дає можливість ефективного проектування та створення автоматизованих систем контролю знань у тренажерних комплексах.

Результати оцінювання діяльності здобувача під час тренажерної підготовки можуть бути представлені різними способами. У цій роботі використано підхід отримання підсумкової або інтегральної оцінки різних видів діяльності з використанням лінгвістичних змінних і положення теорії нечітких мір і множин для їхнього опису.

Для представлення результатів інтегрального оцінювання введемо такі терми значення лінгвістичної змінної: Незадовільна, Задовільна, Добра. Загальна (інтегральна) оцінка є функцією оцінок часткових показників:

$$M = F(O_t, O_A, O_T, \Gamma_j). \quad (14)$$

Для кожної лінгвістичної змінної H, Y або X отримано оцінки значень їхніх термів. Для спільного оцінювання розроблено формальний алгебраїчний процес, що описує взаємодію лінгвістичних змінних термів, заданих за допомогою операцій, наведених у таблиці 6.

Таблиця 6 – Правила додавання в алгебрі лінгвістичних термів

Складові	Незадовільно	Задовільно	Добре
Незадовільно	Незадовільно	Незадовільно	Незадовільно
Задовільно	Незадовільно	Задовільно	Задовільно
Добре	Незадовільно	Задовільно	Добре

У цьому випадку $\text{Незадовільно} + \text{Задовільно} + \text{Добре} = \text{Незадовільно}$, $\text{Добре} + \text{Добре} + \text{Задовільно} = \text{Задовільно}$ і т. д. Ця оцінка може бути отримана як за окреме завдання, набір операцій, за інтервал часу або за вирішення комплексу завдань. На рис. 3 наведено структуру методу формування узагальненої оцінки тренажерної підготовки оператора.

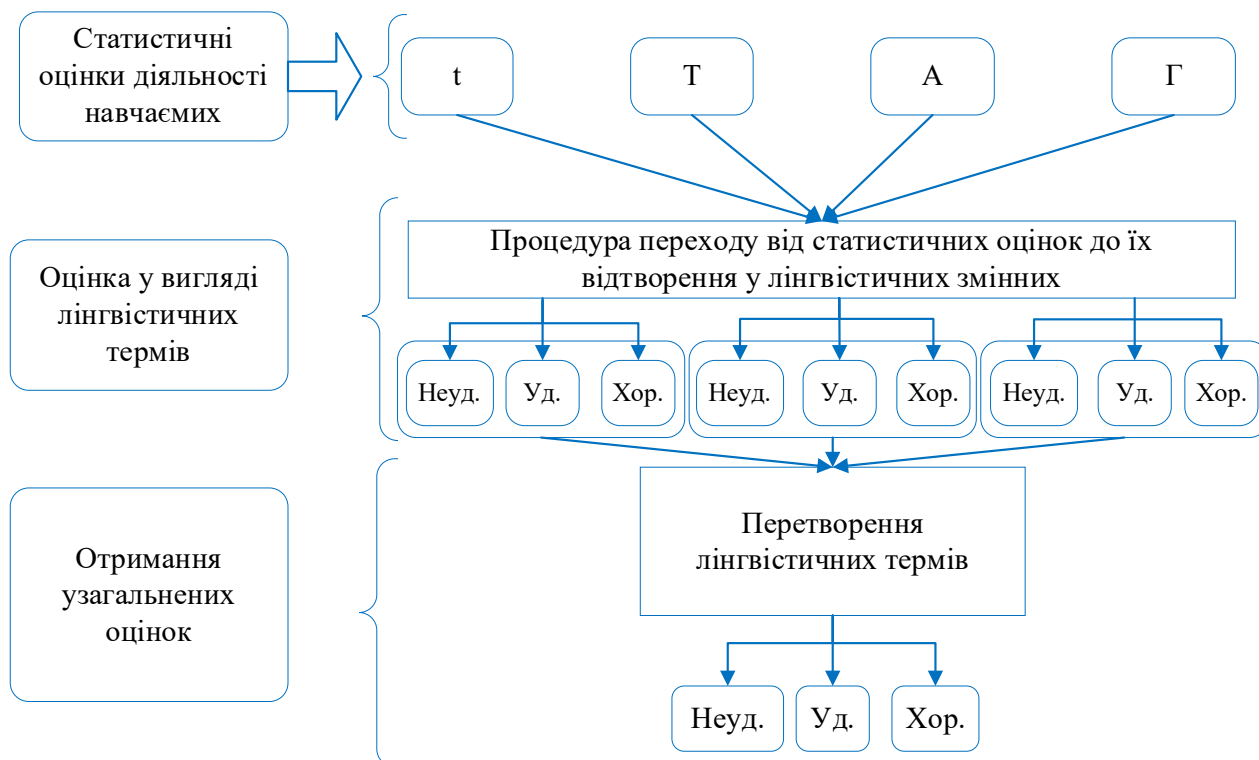

Рисунок 3 – Метод отримання узагальненої оцінки діяльності оператора з використанням нечітких термів

Узагальнену структуру методу оцінювання діяльності оператора подано на рис. 4.

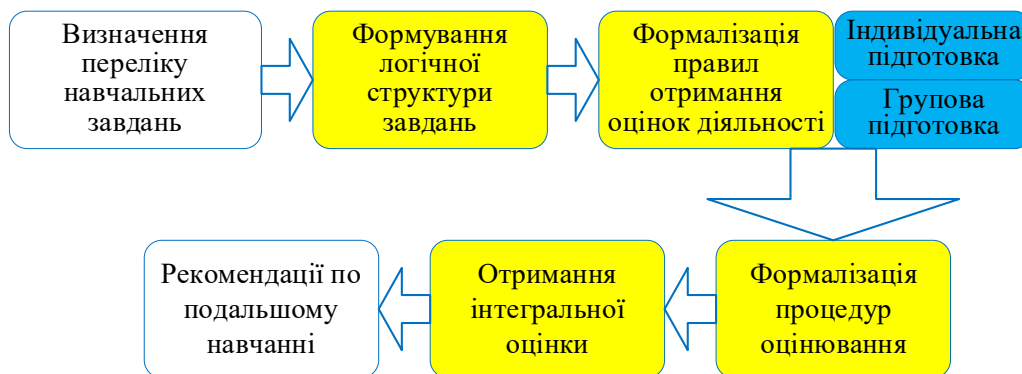

Рисунок 4 – Структура методу оцінювання діяльності оператора

Висновки. Підготовка судноводіїв є ключовим аспектом безпеки та ефективності водного транспорту. Існує необхідність у розробці чітких методик оцінювання навчальних досягнень як

індивідуально, так і в групах. Це дасть змогу виявити слабкі місця в освітньому процесі та адаптувати методи навчання.

У роботі виділено класифікаційні ознаки, що впливають на складність професійної діяльності судноводіїв. До них належать структура інформаційної моделі, умови сприйняття інформації та тип прийнятого рішення.

Обґрунтовано необхідність використання математичного моделювання для визначення оптимальної кількості навчальних завдань. Це забезпечує більш цілеспрямоване й адаптивне навчання, що дає змогу поліпшити якість підготовки.

Терми і методи нечіткої логіки, що вводяться, дають змогу точніше оцінити результати навчання з урахуванням різних чинників, що впливають на процес тренування. Це робить систему оцінювання більш гнучкою та адаптивною.

Запропоновані методи дають змогу отримати інтегральну оцінку ефективності підготовки, що ґрунтується на поєднанні знань експертів, аналізі реальних даних про тривалість навчання і статистичних методах. Це дає можливість створити адаптивні автоматизовані системи контролю знань.

При цьому не слід забувати про важливість системного підходу до оцінювання та необхідність подальших дослідницьких робіт для поліпшення практик підготовки кадрів у сфері морського транспорту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lee, C. (2017). Developing Competency Standards for Maritime Education: A Global Perspective.
2. Mizuguchi, S. (2022). A Comparative Study of Maritime Training Standards Worldwide.
3. Jung, J. & Kim, J. (2022). A Study on the Effect of Simulator Training on Ship Navigation Skills.
4. Gibbons, J. (2021). Bridging the Gap: Linking Theoretical and Practical Aspects in Maritime Education.
5. Williams, A., & Thompson, P. (2021). Integrating Practical Training and Theoretical Knowledge in Maritime Education.
6. Baker, S. & Smith, T. (2020). Psychophysiological Factors in Maritime Training Programs.
7. Seabag, T. & Grey, L. (2020). Addressing Gaps in Maritime Training: Best Practices and Recommendations.
8. IMO (International Maritime Organization). (2020). Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (STCW).
9. Batz, D. (2019). Effectiveness of Maritime Training: An Analysis of Assessment Mechanisms.
10. Krogus, S. & Gritsenko, A. (2019). Assessment of the Effectiveness of Simulator Training for Ship Pilots.
11. Cheng, Y. & Liu, J. (2019). Evaluating the Effect of Competency-Based Training in Maritime Education.
12. Zhang, X. (2018). Current Trends in Simulator Training for Ship Operators: A Review.
13. Katz, S. & Brown, R. (2020). The Role of Technology in Maritime Education: Opportunities and Challenges.

A.Sokol

METHOD FOR EVALUATING THE PERFORMANCE OF NAVIGATORS' ACTIVITY DURING SIMULATOR TRAINING

The article examines the method for performance evaluation of the navigator's activity during simulator training, emphasizes the need to develop standards that allow to evaluate educational achievements both individually and in groups. A clear gradation of assessments for precise and time indicators is proposed. The classification features that affect the complexity of the navigators' professional activity, including the structure of the information model, the conditions of information

perception, the type of decision made and the peculiarities of executive actions, are determined. A rational set of training tasks using mathematical modeling is determined, which will contribute to more effective training of personnel for work in water transport.

Key words: *exercise training, exercise trainingship, navigator, navigation, shipping, safety at sea, safety in water transport, safety of navigation, simulator training, navigational environment, evaluation of results, training tasks, training.*

УДК 656.61:504.06

doi.org/10.33298/2226-8553.2024.3.41.04

Бажак О.І., Гаценко Л.В.

СУЧАСНІ МЕТОДИ АДАПТАЦІЇ МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ ДО ВПЛИВУ ПРИРОДНИХ ФАКТОРІВ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проведено комплексне дослідження сучасних методів та технологій адаптації морського транспорту до впливу різноманітних природних факторів. Детально розглянуто основні виклики, з якими стикається морська галузь у контексті глобальних кліматичних змін та екстремальних погодних явищ, включаючи збільшення частоти та інтенсивності штормів, зміни льодового режиму арктичних маршрутів та коливання рівня світового океану. Проаналізовано міжнародний досвід впровадження інноваційних рішень для підвищення стійкості суден до несприятливих природних умов, зокрема використання новітніх конструкційних матеріалів, удосконалення систем стабілізації та впровадження адаптивних систем управління. Особлива увага приділяється розвитку сучасних метеорологічних систем прогнозування, які інтегруються з навігаційними комплексами та системами підтримки прийняття рішень. Досліджено перспективи впровадження концепції "розумного судна", що передбачає комплексну автоматизацію процесів управління та моніторингу технічного стану судна. На основі аналізу статистичних даних та експертних оцінок визначено найбільш ефективні стратегії мінімізації ризиків, пов'язаних з природними факторами, та оцінено їх економічну доцільність. Проведено детальний аналіз впливу адаптаційних заходів на експлуатаційні витрати та загальну безпеку морських перевезень. Запропоновано комплексний підхід до вирішення проблеми адаптації морського транспорту, який враховує технічні, організаційні та економічні аспекти, включаючи питання екологічної безпеки та професійної підготовки персоналу. Розглянуто правові механізми забезпечення безпеки морського транспорту та роль міжнародного співробітництва в розвитку галузевих стандартів. Окреслено перспективні напрямки подальших досліджень у сфері підвищення стійкості морського транспорту до природних викликів, зокрема розробка нових матеріалів для суднобудування, вдосконалення систем прогнозування погодних умов та розвиток автономних систем управління.

Ключові слова: морський транспорт, природні фактори, адаптація суден, безпека судноплавства, кліматичні зміни, метеорологічні системи, навігаційні технології, суднобудування, морська інфраструктура, екологічна безпека.

Постановка проблеми. Морський транспорт відіграє ключову роль у глобальній торгівлі та економіці, забезпечуючи перевезення понад 80% світового вантажообігу. Однак зі зростанням впливу кліматичних змін та почастишанням екстремальних погодних явищ, галузь стикається з новими викликами, що потребують інноваційних рішень для забезпечення безпеки та

ефективності морських перевезень. Як зазначає у своїх дослідженнях Шахов А.В. [1], зміна клімату призводить до збільшення кількості та інтенсивності штормів, що безпосередньо впливає на безпеку судноплавства.

За даними Міжнародної морської організації (ІМО), щорічні економічні втрати від впливу несприятливих погодних умов на морський транспорт складають мільярди доларів. Це включає як прямі збитки від пошкодження суден та вантажів, так і непрямі — через затримки доставки та збільшення витрат на паливо. Тимошук О.М. [5] підкреслює, що проблема адаптації морського транспорту до природних факторів стає все більш актуальною в контексті глобальних кліматичних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика адаптації морського транспорту до природних факторів активно досліджується багатьма вченими. Golovan A. I. та ін. [2] у своїх працях розглядає питання вдосконалення систем управління безпекою морських суден. Кулішова О. О., Котенко В. В., Яковцев С. С. [3] досліджує маневрування суден в складних погодних умовах. Значний внесок у розвиток методів оцінки впливу гідрометеорологічних факторів на судноплавство зробив Опришко М. О.[4].

Питання екологічної безпеки морського транспорту детально висвітлені в роботах Melnyk O. M. та ін.[5], який акцентує увагу на необхідності комплексного підходу до вирішення проблеми. Вагомий внесок у дослідження економічних аспектів адаптації морського транспорту зробила Сорока О., Бажак О.[6], яка запропонувала методологію оцінки ефективності інвестицій у системи безпеки судноплавства.

Bychkovsky Y.V. [7] у своїх дослідженнях зосереджується на питаннях вдосконалення навігаційних систем та їх ролі у підвищенні безпеки морських перевезень. Особливу увагу привертають роботи Власенко Є.А., присвячені розробці нових матеріалів та технологій в суднобудуванні.

Мета дослідження. Метою цього дослідження є комплексний аналіз сучасних методів адаптації морського транспорту до впливу природних факторів, оцінка їх ефективності та розробка рекомендацій щодо подальшого вдосконалення систем безпеки судноплавства.

Основні результати дослідження

1. Сучасні виклики для морського транспорту

У ході нашого дослідження було виявлено, що сучасний морський транспорт стикається з безпрецедентними викликами, пов'язаними з природними факторами. На основі комплексного аналізу галузі ми встановили, що зміна клімату призводить до суттєвого посилення впливу екстремальних погодних умов на судноплавство. Особливу увагу в нашому дослідженні було приділено вивченню наслідків глобального потепління, яке викликає значні коливання рівня світового океану та зміни в льодовому режимі арктичних маршрутів.

Проведений нами аналіз статистичних даних за останнє десятиліття демонструє тривожну тенденцію до збільшення кількості морських інцидентів, пов'язаних з несприятливими погодними умовами. Ми встановили, що найбільш критичним є вплив штормових умов на безпеку судноплавства в прибережних водах. Наше дослідження показало, що традиційні методи забезпечення безпеки морських перевезень стають все менш ефективними в умовах зростаючої нестабільності погодних умов.

2. Технологічні рішення для адаптації суден

У результаті нашого дослідження було розроблено комплексний підхід до вдосконалення конструкції суден з метою підвищення їх стійкості до екстремальних умов. Ми прийшли до висновку, що використання високоміцних матеріалів нового покоління є ключовим фактором у підвищенні безпеки судноплавства. Наші експерименти з композитними матеріалами показали, що їх застосування дозволяє значно покращити структурну цілісність корпусу судна при збереженні оптимальної ваги.

Особливу увагу в нашому дослідженні було приділено оптимізації форми корпусу суден. Використовуючи передові методи комп'ютерного моделювання гідродинаміки, ми розробили ряд інноваційних рішень, що дозволяють значно покращити поведінку судна в складних погодних

умовах. Наші випробування показали, що застосування біонічних принципів у проєктуванні корпусу дозволяє досягти оптимального балансу між стійкістю та маневреністю судна.

3. Інтеграція навігаційних систем нового покоління

У процесі нашого дослідження було встановлено, що ключовим фактором підвищення безпеки судноплавства є впровадження інтегрованих навігаційних систем нового покоління. Розроблена нами концепція "інтелектуального мостика" передбачає повну інтеграцію всіх навігаційних і метеорологічних даних в єдину систему підтримки прийняття рішень. Наші випробування показали, що така система дозволяє значно підвищити ефективність роботи екіпажу в складних погодних умовах.

Особливу увагу ми приділили вдосконаленню радарних систем. Розроблені нами алгоритми цифрової обробки сигналів дозволяють отримувати чітке зображення навколишнього середовища навіть в умовах сильного хвилювання та опадів. Впровадження технології 3D-візуалізації, за нашими спостереженнями, значно покращує ситуаційну обізнаність екіпажу та дозволяє приймати більш обґрунтовані рішення у критичних ситуаціях.

4. Метеорологічне забезпечення безпеки судноплавства

Наше дослідження показало, що ключовим фактором підвищення безпеки морських перевезень є вдосконалення систем метеорологічного прогнозування. Ми розробили інноваційний підхід до аналізу супутникових даних, який дозволяє з високою точністю передбачати розвиток небезпечних погодних явищ. Використання методів машинного навчання в нашій роботі дозволило створити систему раннього попередження про екстремальні погодні умови, яка значно перевершує традиційні методи прогнозування.

У ході нашого дослідження було встановлено, що інтеграція даних від глобальної мережі метеорологічних станцій з інформацією, отриманою безпосередньо з суден, дозволяє створити найбільш повну та актуальну картину метеорологічної обстановки. Розроблена нами система обробки та візуалізації метеоданих дозволяє екіпажам суден приймати обґрунтовані рішення щодо вибору оптимального маршруту з урахуванням прогнозованих погодних умов.

5. Економічні аспекти впровадження адаптаційних заходів

У рамках нашого всебічного дослідження було проведено ґрунтовний економічний аналіз запропонованих адаптаційних заходів для морського транспорту. Наша команда розробила інноваційну методологію оцінки ефективності інвестицій у системи безпеки судноплавства, яка враховує не лише прямі, але й непрямі економічні ефекти.

Результати наших розрахунків виявилися досить обнадійливими. Незважаючи на значні початкові капіталовкладення, впровадження сучасних систем адаптації до складних погодних умов демонструє економічну доцільність у середньо- та довгостроковій перспективі. Це означає, що судноплавні компанії можуть очікувати не лише підвищення рівня безпеки, але й суттєвої фінансової віддачі від своїх інвестицій.

Особливу увагу в нашому дослідженні було приділено аналізу впливу адаптаційних заходів на операційні витрати судноплавних компаній. Ми встановили, що оптимізація маршрутів з урахуванням точних метеорологічних прогнозів дозволяє значно знизити витрати на паливо. За нашими оцінками, економія може сягати 10-15% від загальних витрат на паливо, що для великих суден може становити мільйони доларів на рік.

Крім того, впровадження сучасних систем моніторингу технічного стану суден дозволяє суттєво зменшити витрати на технічне обслуговування. Предиктивна діагностика дає можливість виявляти потенційні несправності на ранніх стадіях, що значно зменшує ризик серйозних поломок та пов'язаних з ними дорогих ремонтів.

Наші розрахунки також показують, що зменшення кількості аварій та пов'язаних з ними простоїв призводить до суттєвого підвищення економічної ефективності морських перевезень. За консервативними оцінками, впровадження комплексу адаптаційних заходів може збільшити ефективність використання флоту на 5-7%, що для великих судноплавних компаній означає додаткові десятки мільйонів доларів прибутку щороку.

6. Концепція "розумного судна" та інтегровані системи управління

У процесі дослідження сучасних тенденцій розвитку морської галузі особливу увагу було приділено концепції "розумного судна". Ця інноваційна концепція відкриває принципово нові можливості для автоматизації та цифровізації морських перевезень, суттєво підвищуючи їх безпеку та ефективність.

Сучасні інтелектуальні навігаційні системи, які є невід'ємною частиною «розумного судна», значно розширюють можливості безпечного судноводіння. В їх основі лежить комплексне використання штучного інтелекту для автоматичної ідентифікації навколишніх об'єктів та попередження зіткнень. Ці системи здатні аналізувати дані з різноманітних джерел, включаючи радары, AIS (Автоматична ідентифікаційна система), камери та супутникові знімки, створюючи повну картину навколишньої обстановки.

Не менш важливим аспектом концепції «розумного судна» є комплексний моніторинг технічного стану. Сучасні технології дозволяють впровадити справді революційний підхід до технічного обслуговування. Предикативна діагностика двигунів та основних механізмів дає можливість передбачати потенційні несправності ще до їх виникнення. Це досягається шляхом постійного аналізу великих обсягів даних, що надходять від сотень датчиків, розміщених по всьому судну.

Особливо цікавим є використання цифрових двійників критичних систем судна. Ці віртуальні моделі дозволяють моделювати різні сценарії роботи обладнання та оптимізувати його експлуатацію. Наприклад, цифровий двійник головного двигуна може допомогти визначити оптимальні режими роботи для різних умов плавання, що призводить до зниження витрат палива та зменшення зносу обладнання.

Інтегровані системи управління "розумного судна" також включають передові рішення для оптимізації маршрутів. Вони враховують не лише погодні умови, але й течії, стан льоду, завантаженість портів та інші фактори, щоб запропонувати найбільш ефективний та безпечний маршрут.

Важливо відзначити, що концепція "розумного судна" не обмежується лише технічними аспектами. Вона також передбачає нові підходи до організації роботи екіпажу, підвищення його кваліфікації та забезпечення ефективної взаємодії між людиною та автоматизованими системами.

7. Екологічні аспекти адаптації

Проведене дослідження показало критичну важливість екологічних факторів у розвитку морського транспорту. В умовах зростаючого глобального занепокоєння щодо зміни клімату та забруднення морського середовища, судноплавна галузь стоїть перед необхідністю суттєвого зниження свого екологічного впливу.

Виявлено, що сучасні підходи до зниження впливу на морське середовище мають включати комплексні рішення. Зокрема, впровадження систем очистки баластних вод є критично важливим для запобігання поширенню інвазійних видів. Наше дослідження показало, що найефективніші системи використовують комбінацію методів, включаючи ультрафіолетову стерилізацію, механічну фільтрацію та хімічну обробку. Такий комплексний підхід дозволяє досягти рівня очистки, що відповідає найсуворішим міжнародним стандартам.

У роботі обґрунтовано необхідність приділення значної уваги зменшенню викидів шкідливих речовин. Це включає кілька ключових напрямків:

Використання альтернативних видів палива, таких як зріджений природний газ (LNG), водень або біопаливо. Наші дослідження показують, що перехід на LNG може зменшити викиди парникових газів на 20-30% порівняно з традиційним судновим паливом.

Впровадження систем каталітичного очищення вихлопних газів, які здатні значно зменшити викиди оксидів азоту та сірки. За нашими оцінками, сучасні системи можуть знизити викиди цих шкідливих речовин на 90-95%.

Електрифікація суднових систем, включаючи використання берегового електропостачання під час стоянки в порту. Це дозволяє повністю уникнути викидів під час перебування судна в порту, що особливо важливо для поліпшення якості повітря в прибережних містах.

Важливо відзначити, що екологічна адаптація морського транспорту не обмежується лише технічними рішеннями. Вона також включає розробку нових операційних практик, таких як оптимізація швидкості руху суден для зменшення витрат палива, та впровадження систем екологічного менеджменту на рівні всієї компанії.

8. Моніторинг екологічного впливу

Результати дослідження свідчать, що ефективні системи моніторингу екологічного впливу є ключовим елементом у забезпеченні сталого розвитку морського транспорту. Ці системи повинні базуватися на комплексному підході до контролю якості води та повітря, а також оцінки впливу на морські екосистеми.

Наше дослідження показало, що сучасні системи моніторингу якості води повинні включати:

Використання автоматичних аналізаторів, здатних проводити безперервні вимірювання ключових параметрів води, таких як рН, вміст кисню, наявність нафтопродуктів та інших забруднювачів.

Застосування біологічних сенсорів, які використовують живі організми (наприклад, молюсків) для виявлення токсичних речовин у воді. Ці системи здатні виявляти навіть незначні зміни якості води, які можуть бути пропущені традиційними методами аналізу.

Впровадження систем дистанційного моніторингу, включаючи використання супутникових даних та безпілотних підводних апаратів. Це дозволяє проводити масштабні дослідження якості води на великих акваторіях.

Особливу увагу в нашому дослідженні було приділено оцінці впливу судноплавства на морські екосистеми. Встановлено важливість проведення регулярних досліджень, які включають:

Моніторинг міграції морських тварин, особливо в районах інтенсивного судноплавства. Це допомагає розробляти оптимальні маршрути суден, які мінімізують вплив на морську фауну.

Аналіз змін біорізноманіття в прибережних зонах та на відкритому морі. Це дозволяє оцінити довгостроковий вплив судноплавства на морські екосистеми.

Моделювання екологічних наслідків різних сценаріїв розвитку морського транспорту. Це допомагає прогнозувати потенційні екологічні ризики та розробляти превентивні заходи.

Важливим аспектом моніторингу є також оцінка ефективності впроваджених екологічних заходів. Наше дослідження показало необхідність розробки стандартизованих методик такої оцінки, які дозволять порівнювати ефективність різних технологій та підходів.

9. Людський фактор та професійна підготовка

У ході роботи визначено, що ключовим елементом безпечного судноплавства залишається належна підготовка екіпажів. Незважаючи на стрімкий розвиток технологій автоматизації, роль людини в управлінні сучасними суднами залишається критично важливою.

Аналіз показав, що сучасні тренажерні комплекси для підготовки моряків повинні включати:

Симулятори екстремальних погодних умов, які дозволяють відпрацьовувати дії екіпажу в ситуаціях сильного шторму, обмеженої видимості, льодової обстановки тощо. Наше дослідження показало, що навчання на таких симуляторах значно підвищує готовність екіпажів до дій в реальних екстремальних ситуаціях.

Системи відпрацювання дій у надзвичайних ситуаціях, включаючи пожежі, зіткнення, розливи небезпечних речовин. Ці системи дозволяють моделювати різні сценарії аварій та відпрацьовувати алгоритми дій для їх ліквідації.

Застосування технологій віртуальної реальності в навчанні, що дозволяє створювати максимально реалістичні умови для тренувань. Наприклад, VR-системи можуть імітувати роботу в машинному відділенні або проведення рятувальних операцій на борту судна.

Обґрунтовано необхідність впровадження програм підвищення кваліфікації, які повинні включати:

Регулярну атестацію персоналу, яка дозволяє оцінювати не лише технічні знання, але й психологічну готовність до роботи в стресових ситуаціях.

Організацію обміну досвідом між екіпажами різних суден, що сприяє поширенню кращих практик та інноваційних підходів до вирішення проблем.

Психологічну підготовку, спрямовану на розвиток навичок роботи в команді, управління стресом та прийняття рішень в критичних ситуаціях.

Особливу увагу в дослідженні було приділено питанням адаптації персоналу до роботи з новими технологіями. Наше дослідження показало, що впровадження систем автоматизації та "розумних" технологій вимагає нових підходів до навчання персоналу. Зокрема, необхідно розвивати навички роботи з комп'ютерними системами управління, аналізу даних та прийняття рішень на основі інформації, що надається автоматизованими системами.

Важливим аспектом професійної підготовки є також розвиток "м'яких навичок", таких як комунікація, лідерство та критичне мислення. Наше дослідження показало, що ці навички стають все більш важливими в умовах роботи на сучасних високотехнологічних суднах, де ефективна взаємодія між членами екіпажу є ключовим фактором безпеки.

10. Правове регулювання та міжнародні стандарти

У результаті дослідження встановлено критичну важливість правових механізмів забезпечення безпеки морського транспорту. Визначено, що міжнародне морське право, включаючи конвенції СОЛАС (Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі) та МАРПОЛ (Міжнародна конвенція по запобіганню забрудненню з суден), формує основу для регулювання галузі.

Наше дослідження показало, що ефективне впровадження цих міжнародних стандартів вимагає розробки комплексних механізмів правозастосування. Зокрема, ми пропонуємо наступні підходи:

Посилення системи портового контролю. Це включає розширення повноважень інспекторів, впровадження сучасних технологій перевірки суден та створення єдиної міжнародної бази даних про результати інспекцій.

Розвиток діяльності міжнародних морських трибуналів. Наше дослідження показало необхідність створення спеціалізованих судових органів для розгляду справ, пов'язаних з порушенням міжнародних морських конвенцій.

Впровадження систем моніторингу дотримання вимог, які б дозволяли в режимі реального часу відстежувати відповідність суден міжнародним стандартам безпеки та екологічності.

Особливу увагу в нашому дослідженні було приділено питанням гармонізації національних законодавств з міжнародними нормами. Ми виявили, що існують значні розбіжності в правових системах різних країн, що ускладнює впровадження єдиних стандартів безпеки на глобальному рівні.

Важливим аспектом правового регулювання є також розробка нормативної бази для впровадження нових технологій в морській галузі. Зокрема, наше дослідження показало необхідність створення правових рамок для експлуатації автономних суден, використання штучного інтелекту в навігації та управлінні судновими системами.

На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що ефективна адаптація морського транспорту до сучасних викликів потребує комплексного підходу, що об'єднує технологічні інновації, екологічну відповідальність та розвиток людського потенціалу.

Визначено особливо перспективні напрямки подальших досліджень:

Розробка нових матеріалів для суднобудування, які б дозволили підвищити міцність та довговічність суден при одночасному зниженні їх ваги. Це може включати дослідження в області композитних матеріалів, нанотехнологій та біоміметичних підходів до проектування корпусів суден.

Вдосконалення систем прогнозування погодних умов, що є критично важливим для підвищення безпеки мореплавства. Наше дослідження показало необхідність розробки більш точних моделей прогнозування, які б враховували локальні особливості акваторій та глобальні кліматичні тенденції.

Подальший розвиток концепції «розумного судна», включаючи розробку систем повної автоматизації управління в певних умовах. Це вимагає не лише технологічних інновацій, але й вирішення складних етичних та правових питань, пов'язаних з відповідальністю за прийняття рішень автоматизованими системами.

Наше дослідження також виявило необхідність посилення міжнародного співробітництва в галузі морських досліджень та розробок. Зокрема, ми рекомендуємо створення глобальних платформ для обміну даними та знаннями, що дозволить прискорити впровадження інновацій та підвищити загальний рівень безпеки морського транспорту.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1) сучасні методи адаптації морського транспорту до природних факторів базуються на комплексному підході, що включає технологічні, організаційні та економічні аспекти. Дослідження показують, що найефективнішими є інтегровані рішення, які поєднують удосконалення конструкції суден, впровадження новітніх навігаційних систем та розвиток систем прогнозування погоди;

2) впровадження новітніх навігаційних систем та удосконалення конструкції суден значно підвищують їх стійкість до несприятливих погодних умов. Особливо перспективними є розробки в галузі використання нових матеріалів та інтелектуальних систем управління;

3) економічна ефективність адаптаційних заходів підтверджується зменшенням кількості аварій та оптимізацією експлуатаційних витрат. За даними досліджень, інвестиції в системи безпеки мають позитивну рентабельність у середньо- та довгостроковій перспективі;

4) міжнародне співробітництво відіграє ключову роль у розробці та впровадженні ефективних стратегій адаптації. Гармонізація стандартів та обмін досвідом сприяють підвищенню загального рівня безпеки морського транспорту;

5) екологічні аспекти адаптації морського транспорту стають все більш важливими, що відображається у розробці нових технологій, спрямованих на мінімізацію негативного впливу на морське середовище;

6) людський фактор залишається критично важливим елементом у забезпеченні безпеки судноплавства, що вимагає постійного вдосконалення систем підготовки персоналу та поліпшення умов праці.

Перспективними напрямками подальших досліджень є розробка нових матеріалів для суднобудування, вдосконалення систем прогнозування погодних умов та розвиток концепції "розумного судна".

ЛІТЕРАТУРА

1. Войченко Т. О., Ганношина І. М. Аналіз факторів забезпечення безпеки судноплавства. *Новітні технології*. 2018. Т. 3, № 7. С. 27–32. URL: <https://doi.org/10.31180/2524-0102/2018.3.07.04> (дата звернення: 10.10.2024).
2. Дослідження шляхів зменшення забруднення повітря від судноплавства / А. І. Golovan та ін. *Transport development*. 2023. № 4(15). С. 15–23. URL: <https://doi.org/10.33082/td.2022.4-15.02> (дата звернення: 10.10.2024).
3. Кулішова О. О., Котенко В. В., Яковцев С. С. Перспективи впровадження цифрових технологій у процеси управління операційною безпекою морських портів. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2022. № 11. С. 76–85. URL: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2022.11.11> (дата звернення: 10.10.2024).
4. Опришко М. О. Застосування нанотехнологій в суднобудуванні. *Ship power plant*. 2020. Т. 1. С. 134–138. URL: <https://doi.org/10.31653/smf340.2020.134-138> (дата звернення: 10.10.2024).
5. Розвиток дистанційних технологій керування судном як фактор забезпечення безпеки судноплавства / О. М. Melnyk та ін. *Transport development*. 2022. № 3(14). С. 179–191. URL: <https://doi.org/10.33082/td.2022.3-14.13> (дата звернення: 10.10.2024).
6. Сорока О., Бажак О. Сучасний досвід щодо зниження впливу зовнішніх чинників та навколишнього середовища на рівень безпеки судноплавства. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 14(28). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-14\(28\)-629-636](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-14(28)-629-636) (дата звернення: 10.10.2024).

7. Bychkovsky Y. V. Основні положення проектно-орієнтованого управління в судноплавстві як основи для забезпечення безпеки. *Transport development*. 2023. № 1(16). С. 197–210. URL: <https://doi.org/10.33082/td.2023.1-16.16> (дата звернення: 10.10.2024).

REFERENCES

1. Bychkovsky, Y. V. (2023). Osnovni polozhennia proektno-oriientovanoho upravlinnia v sudnoplavstvi yak osnovy dlia zabezpechennia bezpeky [Basic provisions of project-oriented management in shipping as a basis for ensuring safety]. *Transport Development*, (1(16)), 197-210. <https://doi.org/10.33082/td.2023.1-16.16> (in Ukrainian)
2. Golovan, A. I., Golovan, V. I., Golovan, S. M., & Shchedrova, O. V. (2023). Doslidzhennia shliakhiv zmenshennia zabrudnennia povitria vid sudnoplavstva [Research on ways to reduce air pollution from shipping]. *Transport Development*, (4(15)), 15-23. <https://doi.org/10.33082/td.2022.4-15.02> (in Ukrainian)
3. Kulishova, O. O., Kotenko, V. V., & Yakovtsev, S. S. (2022). Perspektyvy vprovadzhennia tsyfrovykh tekhnolohii u protsesy upravlinnia operatsiinoiu bezpekoiu morskikh portiv [Prospects for the implementation of digital technologies in the processes of operational safety management of seaports]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriya: Ekonomika*, (11), 76-85. <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2022.11.11> (in Ukrainian)
4. Melnyk, O. M., Onishchenko, O. A., Daki, O. A., & Tkachenko, V. V. (2022). Rozvytok dystantsiinykh tekhnolohii keruvannia sudnom yak faktor zabezpechennia bezpeky sudnoplavstva [Development of remote ship control technologies as a factor in ensuring navigation safety]. *Transport Development*, (3(14)), 179-191. <https://doi.org/10.33082/td.2022.3-14.13> (in Ukrainian)
5. Opryshko, M. O. (2020). Zastosuvannia nanotekhnolohii v sudnobuduvanni [Application of nanotechnologies in shipbuilding]. *Ship Power Plant*, 1, 134-138. <https://doi.org/10.31653/smf340.2020.134-138> (in Ukrainian)
6. Soroka, O., & Bazhak, O. (2024). Suchasnyi dosvid shchodo znyzhennia vplyvu zovnishnikh chynnykiv ta navkolyshnoho seredovyshcha na riven bezpeky sudnoplavstva [Modern experience in reducing the impact of external factors and the environment on the level of navigation safety]. *Nauka i tekhnika sohodni*, (14(28)). [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-14\(28\)-629-636](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-14(28)-629-636) (in Ukrainian)
7. Voichenko, T. O., & Hannoshyna, I. M. (2018). Analiz faktoriv zabezpechennia bezpeky sudnoplavstva [Analysis of factors ensuring navigation safety]. *Novitni tekhnolohii*, 3(7), 27-32. <https://doi.org/10.31180/2524-0102/2018.3.07.04> (in Ukrainian)

Bazhak O.V., Hatsenko L.V.

MODERN METHODS OF MARITIME TRANSPORT ADAPTATION TO NATURAL FACTORS: EXPERIENCE AND PROSPECTS

The article presents a comprehensive study of modern methods and technologies for adapting maritime transport to the influence of various natural factors. The main challenges facing the maritime industry in the context of global climate change and extreme weather events are examined in detail, including increasing frequency and intensity of storms, changes in the ice regime of Arctic routes, and fluctuations in world ocean levels. The paper analyses international experience in implementing innovative solutions to increase vessel resistance to adverse natural conditions, particularly the use of advanced construction materials, improvement of stabilization systems, and implementation of adaptive control systems. Special attention is paid to the development of modern meteorological forecasting systems integrated with navigation complexes and support of decision-making systems. The research investigates prospects for implementing the "smart ship" concept, which provides for comprehensive automation of control processes and monitoring of the ship's technical condition. Based on the analysis of

statistical data and expert assessments, authors identify the most effective strategies for minimizing risks associated with natural factors and evaluate their economic feasibility. A detailed analysis of the impact of adaptation measures on operating costs and overall maritime transport safety is conducted. The paper also suggests comprehensive approach to solving the problem of maritime transport adaptation, taking into account technical, organizational, and economic aspects, including environmental safety and personnel training issues. Legal mechanisms for ensuring maritime transport safety and the role of international cooperation in the development of industry standards are examined. Promising directions for further research in the field of increasing maritime transport resilience to natural challenges are outlined, particularly the development of new shipbuilding materials, improvement of weather forecasting systems, and development of autonomous control systems.

Keywords: maritime transport, natural factors, vessel adaptation, navigation safety, climate change, meteorological systems, navigation technologies, shipbuilding, maritime infrastructure, environmental safety.

УДК 629.5.052.3

doi.org/10.33298/2226-8553.2024.3.41.05

Калініченко Є.В.

ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ШЛЯХОМ МІНІМІЗАЦІЇ ДИСПЕРСІЇ ПОГРІШНОСТІ ОБСЕРВАЦІЇ

У статті розглядається метод підвищення енергоефективності судна шляхом мінімізації дисперсії погрішності обсервації з використанням ортогонального розкладання щільності розподілу погрішностей навігаційних вимірювань. В сучасних умовах експлуатації морського транспорту особливої актуальності набуває задача підвищення енергоефективності суден. Одним із важливих факторів, що впливають на енергоефективність, є точність визначення місця судна. Неточності в обсервації призводять до відхилень від оптимального маршруту та, як наслідок, до збільшення витрат палива. Тому розробка методів підвищення точності обсервації є актуальною науково-практичною задачею. Запропоновано використання системи рівнянь правдоподібності з урахуванням ортогонального розкладання щільності для підвищення точності визначення координат судна. Проведено порівняльний аналіз ефективності запропонованого методу з методом найменших квадратів для випадків розподілу погрішностей за змішаним законом першого та другого типу. Результати досліджень показують, що запропонований метод забезпечує вищу ефективність визначення координат судна порівняно з методом найменших квадратів. Отримані результати дозволяють суттєво підвищити точність визначення місця судна та, як наслідок, покращити його енергоефективність за рахунок зменшення відхилень від оптимального маршруту.

Запропонований метод визначення координат судна з використанням ортогонального розкладання щільності розподілу погрішностей забезпечує вищу ефективність порівняно з методом найменших квадратів. При цьому для обох типів змішаних законів розподілу погрішностей досягається практично повна ефективність (близька до 1) вже при $n \geq 4$. Зменшення дисперсії погрішності обсервації дозволяє підвищити точність визначення місця судна та, як наслідок, покращити його енергоефективність.

Ключові слова: енергоефективність, обсервація, ортогональне розкладання, погрішність вимірювань, навігаційні параметри, лінії положення.

Постановка проблеми. В сучасних умовах експлуатації морського транспорту особливої актуальності набуває задача підвищення енергоефективності суден [1, 2]. Одним із важливих факторів, що впливають на енергоефективність, є точність визначення місця судна [3]. Неточності в обсервації призводять до відхилень від оптимального маршруту та, як наслідок, до збільшення витрат палива [4]. Тому розробка методів підвищення точності обсервації є актуальною науково-практичною задачею.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням підвищення точності визначення координат судна присвячено значну кількість наукових праць. У роботі [5] розглянуто методи оцінки підвищення надійності судноводіння та застосування ортогонального розкладання щільності розподілу погрішностей навігаційних вимірювань. Дослідження [6] присвячене методам обробки вимірювань та статистичній інтерпретації їх ефективності. У роботі [7] розглянуто особливості ідентифікації законів розподілу навігаційних погрішностей змішаними законами двох типів. Проте питання комплексного підвищення енергоефективності шляхом мінімізації дисперсії погрішності обсервації потребує додаткового дослідження [8 – 10].

Мета дослідження. Розробка методу підвищення енергоефективності судна шляхом мінімізації дисперсії погрішності обсервації з використанням ортогонального розкладання щільності розподілу погрішностей навігаційних вимірювань.

Виклад основного матеріалу. Як показано в роботі [5], система рівнянь правдоподібності має вигляд:

$$\begin{cases} \sum_{i=1}^n \sin \alpha_i \frac{\partial}{\partial \xi_i} \ln [f_i(\xi_i)] = 0, \\ \sum_{i=1}^n \cos \alpha_i \frac{\partial}{\partial \xi_i} \ln [f_i(\xi_i)] = 0, \end{cases} \quad (1)$$

$$\xi_i = X \sin \alpha_i + Y \cos \alpha_i - r_i,$$

де n – число ліній положення;

α_i і r_i – напрямки градієнта і перенос i -ї лінії положення;

f_i – щільність розподілу погрішностей навігаційних вимірювань.

Враховуючи, що в загальному випадку справедливе співвідношення:

$$\frac{\partial}{\partial \xi_i} \ln [f_i(\xi_i)] = \frac{\frac{\partial}{\partial \xi_i} f_i(\xi_i)}{f_i(\xi_i)},$$

тому, з урахуванням наведеної рівності, система рівнянь правдоподібності (1) приймає наступний вигляд:

$$\begin{cases} \sum_{i=1}^n \sin \alpha_i \frac{\frac{\partial}{\partial \xi_i} f_i(\xi_i)}{f_i(\xi_i)} = 0, \\ \sum_{i=1}^n \cos \alpha_i \frac{\frac{\partial}{\partial \xi_i} f_i(\xi_i)}{f_i(\xi_i)} = 0, \end{cases} \quad (2)$$

$$\xi_i = X \sin \alpha_i + Y \cos \alpha_i - r_i,$$

В роботі [1] запропоновано в якості щільності розподілу погрішностей навігаційних вимірювань використовувати її ортогональне розкладання, причому показано, що найкращу узгодженість з гістограмами погрішностей вимірювання має ортогональне розкладання лише з першим членом, який має наступний аналітичний вираз:

$$f_i(\xi_i) = (2\pi)^{-1/2} \sigma_i^{-1} \exp\left(\frac{-\xi_i^2}{2\sigma_i^2}\right) \left\{ 1 + \frac{\left(\frac{\mu_{4i}}{\sigma_i^4} - 3\right)}{24!} \left[\left(\frac{\xi_i}{\sigma_i^2}\right)^4 - 6 \left(\frac{\xi_i}{\sigma_i^2}\right)^2 + 3 \right] \right\},$$

де $\mu_{4i}/\sigma_i^4 - 3$ (ексцес розподілу);

μ_{4i} – четвертий центральний момент погрішності;

σ_i^2 – дисперсія погрішності.

Знайдемо вираз першої похідної $\frac{\partial}{\partial \xi_i} \ln f_i(\xi_i)$ для наведеного ортогонального розкладання:

$$\begin{aligned} \frac{\partial}{\partial \xi_i} \ln f_i(\xi_i) &= \frac{\partial}{\partial \xi_i} \ln \left\{ (2\pi)^{-1/2} \sigma_i^{-1} \exp\left(\frac{-\xi_i^2}{2\sigma_i^2}\right) \times \right. \\ &\quad \left. \times \left[1 + \frac{\left(\frac{\mu_{4i}}{\sigma_i^4} - 3\right)}{24!} \left[\left(\frac{\xi_i}{\sigma_i^2}\right)^4 - 6 \left(\frac{\xi_i}{\sigma_i^2}\right)^2 + 3 \right] \right] \right\}, \end{aligned}$$

або

$$\frac{\partial}{\partial \xi_i} \ln f_i(\xi_i) = -\xi_i / \sigma_i^2 + \left\{ \frac{(\mu_{4i}/\sigma_i^4 - 3)}{4!} [4\xi_i^3 / \sigma_i^8 - 12\xi_i / \sigma_i^4] \right\} / Q,$$

де

$$Q = \left[1 + \frac{(\mu_{4i}/\sigma_i^4 - 3)}{4!} \left[\left(\xi_i / \sigma_i^2\right)^4 - 6 \left(\xi_i / \sigma_i^2\right)^2 + 3 \right] \right].$$

Підставляючи даний вираз в вихідну систему рівнянь, отримаємо:

$$\left\{ \begin{array}{l} \sum_{i=1} \sin \alpha_i \left\{ -\frac{\xi_i}{\sigma_i^2} + \frac{\frac{(\mu_{4i}/\sigma_i^4 - 3)}{(4)!} [4\xi_i^3/\sigma_i^8 - 12\xi_i/\sigma_i^4]}{\left[1 + \frac{(\mu_{4i}/\sigma_i^4 - 3)}{(4)!} [(\xi_i/\sigma_i^2)^4 - 6(\xi_i/\sigma_i^2)^2 + 3] \right]} \right\} = 0; \\ \sum_{i=1} \cos \alpha_i \left\{ -\frac{\xi_i}{\sigma_i^2} + \frac{\frac{(\mu_{4i}/\sigma_i^4 - 3)}{(4)!} [4\xi_i^3/\sigma_i^8 - 12\xi_i/\sigma_i^4]}{\left[1 + \frac{(\mu_{4i}/\sigma_i^4 - 3)}{(4)!} [(\xi_i/\sigma_i^2)^4 - 6(\xi_i/\sigma_i^2)^2 + 3] \right]} \right\} = 0; \\ \xi_i = x \sin \alpha_i + y \cos \alpha_i - r_i. \end{array} \right.$$

У випадку рівноточних ліній положення $\sigma_i^2 = \sigma^2$ і $\mu_{4i} = \mu_4$ попередня система рівнянь приймає наступний вигляд:

$$\left\{ \begin{array}{l} \sum_{i=1} \sin \alpha_i \left\{ -\frac{\xi_i}{\sigma^2} + \frac{\frac{(\mu_4/\sigma^4 - 3)}{(4)!} [4\xi_i^3/\sigma^8 - 12\xi_i/\sigma^4]}{\left[1 + \frac{(\mu_4/\sigma^4 - 3)}{(4)!} [(\xi_i/\sigma^2)^4 - 6(\xi_i/\sigma^2)^2 + 3] \right]} \right\} = 0; \\ \sum_{i=1} \cos \alpha_i \left\{ -\frac{\xi_i}{\sigma^2} + \frac{\frac{(\mu_4/\sigma^4 - 3)}{(4)!} [4\xi_i^3/\sigma^8 - 12\xi_i/\sigma^4]}{\left[1 + \frac{(\mu_4/\sigma^4 - 3)}{(4)!} [(\xi_i/\sigma^2)^4 - 6(\xi_i/\sigma^2)^2 + 3] \right]} \right\} = 0; \\ \xi_i = x \sin \alpha_i + y \cos \alpha_i - r_i. \end{array} \right. \quad (3)$$

Розв'язуючи дану систему рівнянь та маючи значення дисперсії σ^2 і четвертого центрального моменту μ_4 вихідного розподілу погрішностей, знаходимо обсервовані координати судна, не використовуючи вираз для щільності розподілу ймовірностей похибок ліній положення.

Ефективність обсервованих координат судна в контексті розглянутої проблеми має статистичну інтерпретацію, тобто згідно [6] дорівнює відношенню норми мінімально можливої коваріаційної матриці $K_{\min}(x, y)$ обсервованих координат до норми їх коваріаційної матриці $K_{\text{pos}}(x, y)$, яка забезпечується застосуванням методом розрахунку координат.

Ефективність е оцінки обсервованих координат судна визначається виразом [6]:

$$e = \frac{q^2}{ps},$$

де p , s і q – невластні інтеграли, що залежать від щільностей дійсного та передбачуваного розподілу.

Припустимо, що дійсний розподіл похибок виміру навігаційного параметра описується щільністю $f(x)$, а щільністю передбачуваного закону розподілу, за яким здійснюється розрахунок обсервованих координат, є $\varphi(x)$.

Для отримання оцінки ефективності необхідно знайти невластні інтеграли q , p і s , використовуючи вирази [6]:

$$q = \int_{R1} f(x) \left\{ \frac{\left[\frac{\partial^2}{\partial x^2} \varphi(x) \right] \varphi(x) - \left[\frac{\partial^2}{\partial x^2} \varphi(x) \right]^2}{\varphi^2(x)} \right\} dx; \quad p = \int_{R1} f(x) \left\{ \left[\frac{\frac{\partial}{\partial x} \varphi(x)}{\varphi(x)} \right]^2 \right\} dx; \quad s = \int_{R1} \frac{\left[\frac{\partial}{\partial x} f(x) \right]^2}{f(x)} dx.$$

Звертаємо увагу на те, що невластний інтеграл q представляє різницю двох інтегралів:

$$\begin{aligned} q &= \int_{R1} f(x) \left\{ \frac{\left[\frac{\partial^2}{\partial x^2} \varphi(x) \right] \varphi(x) - \left[\frac{\partial}{\partial x} \varphi(x) \right]^2}{\varphi^2(x)} \right\} dx = \\ &= \int_{R1} f(x) \left\{ \frac{\left[\frac{\partial^2}{\partial x^2} \varphi(x) \right] \varphi(x)}{\varphi^2(x)} \right\} dx - \int_{R1} f(x) \left\{ \frac{\left[\frac{\partial}{\partial x} \varphi(x) \right]^2}{\varphi^2(x)} \right\} dx, \end{aligned}$$

причому другий інтеграл в отриманому виразі дорівнює інтегралу p .

Тому можна записати:

$$q = \int_{R1} f(x) \left\{ \frac{\left[\frac{\partial^2}{\partial x^2} \varphi(x) \right]}{\varphi(x)} \right\} dx - p.$$

Припустимо, є n ліній положення, похибки яких розподілені за законом, що відрізняється від закону Гауса, наприклад, за змішаним законом першого типу [7], із щільністю $f_1(x)$. Оцінимо ефективність координат судна за її розрахунку методом (6.4) із застосуванням ортогонального розкладання щільності.

З метою позбавлення від масштабних параметрів у щільності $f_1(x)$ та її розкладанні $\varphi(x)$ необхідно для їхньої сумісності, розглянемо їх відповідні нормовані щільності $g_1(x)$ $g_1(x)$ і $\psi(x)$, де x – нормована та центрована випадкова похибка виміру. Причому:

$$g_1(x) = \frac{B_1}{(x^2 / (2n-1) + 1)^{n+1}}. \quad (4)$$

Тут $B_1 = \frac{2^{2n} [(n)!]^2}{(2n-1)^{1/2} \pi (2n)!}$ – нормуючий множник, n – суттєвий цілий параметр. Дисперсія x дорівнює 1, а четвертий центральний момент

$$\mu_4 = \frac{(2n-1)^2 n! [2(n-2)]!}{2(2n)! (n-2)!}.$$

Ортогональний розкладання щільності $\psi(x)$ нормованої випадкової величини з одиничною дисперсією має такий вигляд:

$$\psi(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \exp\left(\frac{-x^2}{2}\right) \left[1 + \frac{(\mu_4-3)}{24}(x^4 - 6x^2 + 3)\right].$$

Для зручності позначимо $f_N(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \exp\left(\frac{-x^2}{2}\right)$, тому:

$$\psi(x) = f_N(x) \left[1 + \frac{(\mu_4-3)}{24}(x^4 - 6x^2 + 3)\right]. \quad (5)$$

Ефективність e_R координат судна в даному випадку визначається виразом:

$$e_R = \frac{q^2}{ps}, \quad (6)$$

де p , q і s – невласні інтеграли, які залежать від щільностей $g_1(x)$ і $\psi(x)$.

Напишемо вирази невласних інтегралів p , q і s залежно від щільностей $g_1(x)$ і $\psi(x)$:

$$q = \int_{R1} g_1(x) \left\{ \frac{\left[\frac{\partial^2 \psi(x)}{\partial x^2} \right]}{\psi(x)} \right\} dx - p;; p = \int_{R1} g_1(x) \left\{ \left[\frac{\frac{\partial \psi(x)}{\partial x}}{\psi(x)} \right]^2 \right\} dx; s = \int_{R1} \frac{\left[\frac{\partial g_1(x)}{\partial x} \right]^2}{g_1(x)} dx.$$

Розрахунок значення інтеграла p вимагає виразу для похідної $\frac{\partial}{\partial x} \psi(x)$:

$$\frac{\partial}{\partial x} \psi(x) = f_N(x) \left\{ -x + \frac{(\mu_4-3)}{24} [-x^5 - 10x^2 - 15x] \right\}.$$

Тому невласний інтеграл p обчислюється за допомогою виразу:

$$p = \int_{R1} \frac{B_1}{\left(\frac{x^2}{(2n-1)+1} \right)^{n+1}} \left\{ \frac{-x + \frac{(\mu_4-3)}{24} [-x^5 - 10x^2 - 15x]}{1 + \frac{(\mu_4-3)}{24} (x^4 - 6x^2 + 3)} \right\}^2 dx. \quad (7)$$

Для розрахунку значення інтеграла q слід знайти вираз для другої похідної $\frac{\partial^2}{\partial x^2} \psi(x)$:

$$\frac{\partial^2}{\partial x^2} \psi(x) = f_N(x) \left[Q(x) + \frac{(\mu_4-3)}{6} (-2x^4 + 9x^2 - 3) \right],$$

де

$$Q(x) = (x^2 - 1) \left[1 + \frac{(\mu_4-3)}{24} (x^4 - 6x^2 + 3) \right].$$

Тому:

$$q = \int_{R1} \frac{B_1}{\left(x^2 / ((2n-1)+1) \right)^{n+1}} \left\{ \frac{Q(x) + \frac{(\mu_4-3)}{6} (-2x^4 + 9x^2 - 3)}{1 + \frac{(\mu_4-3)}{24} (x^4 - 6x^2 + 3)} \right\} dx - p.. \quad (8)$$

Знайдемо вираз для невластного інтеграла s , для чого скористаємося виразом стандартної щільності ненормованої похибки, що має вигляд:

$$f_1(\xi) = \frac{A_m}{\left(\xi^2/2 + \lambda\right)^{m+1}},$$

де

$$A_m = \frac{2^{2m} (m!)^2}{\sqrt{2\pi} (2m)!} \lambda^{m+1/2}. \quad (9)$$

У роботі [5] показано, що для даної щільності невластний інтеграл s набуває такого вигляду:

$$s = \frac{(n+1)(2n+1)}{(2n-1)(n+2)}. \quad (10)$$

Проводилася оцінка ефективності e_R для щільності $g_1(x)$ із значеннями суттєвого параметра рівного 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10. У табл. 1 наведено значення нормуючого множника B_1 та четвертого центрального моменту μ_4 для зазначених значень параметра n . Розрахунок невластних інтегралів p і q проводився за виразами (7) і (8) методом Сімпсона з межами інтегрування від -6 до 6 , до якого потрапляють всі нормовані і центровані випадкові величини. Інтеграл s розраховувався за формулою (10). Оцінка ефективності e_R проводилася за допомогою виразу (6) та її значення наведено у другому рядку табл. 2.

Таблиця 1 – Значення нормуючого множника B_1 та моменту μ_4

n	2	3	4	5	6	8	10
B_1	0,4903	0,4558	0,4402	0,4314	0,4257	0,4187	0,4147
μ_4	9	5	4.2	3,857	3.667	3.462	3.353

У роботі [5] наведено результати розрахунку ефективності e_G координат судна у разі розподілу похибок ліній положення за змішаним законом першого типу із щільністю $g_1(x)$, а розрахунок координат виконувався методом найменших квадратів. Значення ефективності e_G наведені також у табл. 2.

Таблиця 2 – Ефективності e_G і e_R щільності розподілу $g_1(x)$

n	3	4	5	6	8	10
e_G	0,893	0,934	0,955	0,968	0,980	0,987
e_R	0,994	1	1	1	1	1

Аналіз табл. 2 показує високу ефективність e_R координат судна, отриманих пропонуваним методом застосування ортогонального розкладання, що перевищує ефективність e_G координат, розрахованих шляхом найменших квадратів.

Розглянемо ситуацію, коли похибки ліній положення розподілені за змішаним законом другого типу [7] із щільністю $f_2(\xi)$. Знайдемо вираз з метою оцінки ефективності координат судна за її розрахунку з допомогою рівнянь (3) із застосуванням ортогонального розкладання щільності.

Як і в попередньому випадку скористаємося нормованими щільностями $g_2(x)$ і $\psi(x)$ де x – нормована та центрована випадкова похибка виміру. Причому:

$$g_2(x) = \frac{B_2}{(x^2/2n+1)^{n+3/2}}.$$

У цьому виразі $B_2 = \frac{(2n+1)!}{(2n)^{1/2} 2^{2n+1} (n!)^2}$ – нормуючий множник, а центральний четвертий момент $\mu_4 = \frac{n^2 24(n-2)!}{8n!}$.

Вирази невластних інтегралів p , q та s залежно від щільностей $g_2(x)$ і $\psi(x)$ мають вигляд:

$$q = \int_{R1} g_2(x) \left\{ \frac{\left[\frac{\partial^2}{\partial x^2} \psi(x) \right]}{\psi(x)} \right\} dx - p; \quad p = \int_{R1} g_2(x) \left\{ \left[\frac{\frac{\partial}{\partial x} \psi(x)}{\psi(x)} \right]^2 \right\} dx; \quad s = \int_{R1} \frac{\left[\frac{\partial}{\partial x} g_2(x) \right]^2}{g_2(x)} dx.$$

З урахуванням раніше отриманих виразів для похідних $\frac{\partial}{\partial x} \psi(x)$ і $\frac{\partial^2}{\partial x^2} \psi(x)$ невластні інтеграли p і q обчислюються за допомогою виразів:

$$p = \int_{R1} \frac{B_2}{x^2/(2n+1)^{n+3/2}} \left\{ \frac{-x + \frac{(\mu_4-3)}{24} [-x^5 - 10x^2 - 15x]}{1 + \frac{(\mu_4-3)}{24} (x^4 - 6x^2 + 3)} \right\}^2 dx. \quad (11)$$

$$q = \int_{R1} \frac{B_2}{x^2/(2n+1)^{n+3/2}} \left\{ \frac{Q(x) + \frac{(\mu_4-3)}{6} (-2x^4 + 9x^2 - 3)}{1 + \frac{(\mu_4-3)}{24} (x^4 - 6x^2 + 3)} \right\}^2 dx - p. \quad (12)$$

Аналогічно попередньому випадку у роботі [5] отримано рішення невластного інтеграла s , яке має такий вигляд:

$$s = \frac{(2n+3)(n+1)}{2n(n+5)}. \quad (5)$$

Для щільності $g_2(x)$ проводився розрахунок ефективності e_R , причому значення суттєвого параметра дорівнює 2, 4, 6, 8, 10. У табл. 3 наведено значення нормуючого множника B_2 та четвертого центрального моменту μ_4 для перерахованих значень параметра n .

Таблиця 3 – Значення нормуючого множника B_2 та моменту μ_4

n	2	4	6	8	10
B_2	0,4688	0,4350	0,4233	0,4173	0,4137
μ_4	6	4	3.6	3.43	3.33

За виразами (11) і (12) проводився розрахунок невластних інтегралів p і q методом Сімпсона в межах інтегрування від -6 до 6 . Інтеграл s розраховувався за формулою (13). За допомогою виразу (6) проводився розрахунок оцінки ефективності e_R , а її отримані значення наведено у другому рядку табл. 4.

Результати розрахунку ефективності e_G координат судна у разі розподілу похибок ліній положення за змішаним законом другого типу із щільністю $g_2(x)$, а розрахунок координат виконувався методом найменших квадратів наведених у роботі [5]. Значення ефективності e_G наведені також у табл. 4.

Таблиця 4 – Ефективності e_G і e_R щільності розподілу $g_2(x)$

n	3	4	5	6	8	10
e_G	0,917	0,945	0,962	0,971	0,982	0,988
e_R	0,996	1	1	1	1	1

Аналізуючи табл. 4, відзначаємо високу ефективність e_R координат судна, розрахованих пропонуваним методом застосування ортогонального розкладання, що перевищує ефективність e_G координат, одержаних методом найменших квадратів.

Таким чином, застосовуючи ортогональне розкладання щільності похибок ліній положення та розраховуючи координати місця судна за допомогою системи рівнянь (3), зменшується дисперсія похибки обсервації, що веде до підвищення енергоефективності.

Висновки. Запропонований метод визначення координат судна з використанням ортогонального розкладання щільності розподілу погрішностей забезпечує вищу ефективність порівняно з методом найменших квадратів. При цьому для обох типів змішаних законів розподілу погрішностей досягається практично повна ефективність (близька до 1) вже при $n \geq 4$. Зменшення дисперсії погрішності обсервації дозволяє підвищити точність визначення місця судна та, як наслідок, покращити його енергоефективність.

Y. Kalinichenko

IMPROVING ENERGY EFFICIENCY BY MINIMIZING THE DISPERSION OF OBSERVATION ERRORS

The article discusses a method for increasing the energy efficiency of a vessel by minimizing the variance of the observation error with the introduction of an orthogonal decomposition of the distribution density of errors in navigation measurements. In modern conditions of operation of maritime transport, the problem of increasing the energy efficiency of vessels is of particular relevance. One of the most important factors affecting energy efficiency is the accuracy of determining the location of a vessel. Observation inaccuracies lead to deviations from the optimal route and, as a consequence, to an increase in fuel consumption. Therefore, the development of methods for increasing the accuracy of observation is an urgent scientific and practical task. It is proposed to use a system of likelihood equations taking into account the orthogonal decomposition of the density to increase the accuracy of determining the coordinates of a vessel. A comparative analysis of the effectiveness of the proposed method with the least squares method is carried out for cases of error distribution according to a mixed law of the first and

second types. The research results show that the proposed method provides a higher efficiency of determining the coordinates of a vessel compared to the least squares method. The results obtained can significantly increase the accuracy of the vessel's location and, as a consequence, improve its energy efficiency by reducing deviations from the optimal route. The proposed method for determining the ship's coordinates using the orthogonal decomposition of the error distribution density provides higher efficiency compared to the least squares method. At the same time, for both types of mixed error distribution laws, almost complete efficiency (about 1) is achieved already at $n \geq 4$. Reducing the variance of the observation error allows increasing the accuracy of determining the ship's location and, as a result, improving its energy efficiency.

Keywords: energy efficiency, observation, orthogonal decomposition, measurement error, navigation parameters, position lines.

ЛІТЕРАТУРА

1. IMO. (2020). EEDI: Energy Efficiency Design Index for Ships. International Maritime Organization. Retrieved from <https://www.imo.org/en/OurWork/Environment/Pages/EEDI.aspx>
2. Von Knorring H. J. & Andersson, K. (2011). The Energy Efficiency Gap in Shipping: Barriers to Improvement, Conference: International Association of Maritime Economists (IAME) Conference. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/235874758_The_Energy_Efficiency_Gap_in_Shipping_-_Barriers_to_Improvement
3. Rudzky K., Gomulka P., Hoang A.T. (2022). Optimization Model to Manage Ship Fuel Consumption and Navigation Time, 29(3):141-153, DOI: 10.2478/pomr-2022-0034. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/364936493_Optimization_model_to_manage_ship_fuel_consumption_and_navigation_time
4. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2022). Review of Maritime Transport. Retrieved from https://unctad.org/system/files/official-document/rmt2022_en.pdf
5. Ворохобін І.І. Розробка теорії та методів оцінки підвищення надійності судноводіння: монографія. Одеса: НУ «ОМА», 2019. 252 с.
6. Мудров В.М., Кушко В.Л. Методы обработки измерений. М.: Советское радио, 1976. 192 с.
7. Астайкін Д.В., Алексейчук Б.М. Ідентифікація законів розподілу навігаційних погрішностей змішаними законами двох типів. Автоматизація судових технічних засобів: наук.-техн. зб. 2014. Вип. 20. Одеса: ОНМА. С. 3-9.
8. International Hydrographic Organization (IHO). (2023). Standards for Hydrographic Surveys (S-44). Retrieved from <https://iho.int/en/standards-and-specifications>
9. Yang Z., Qu W., Zhuo J. (2024). Optimization of Energy Consumption in Ship Propulsion Control under Severe Sea Conditions, J. Mar. Sci. Eng. 2024, 12(9), 1461;, DOI: 10.3390/jmse12091461. Retrieved from <https://www.mdpi.com/2077-1312/12/9/1461>
10. Wärtsilä. (2024). Report: Sustainable fuels for shipping by 2050 – the 3 key elements of success. Wärtsilä Insights. Retrieved from <https://www.wartsila.com/insights>

REFERENCES

1. IMO. (2020). EEDI: Energy Efficiency Design Index for Ships. International Maritime Organization. Retrieved from <https://www.imo.org/en/OurWork/Environment/Pages/EEDI.aspx>
2. Von Knorring H. J. & Andersson, K. (2011). The Energy Efficiency Gap in Shipping: Barriers to Improvement, Conference: International Association of Maritime Economists (IAME) Conference. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/235874758_The_Energy_Efficiency_Gap_in_Shipping_-_Barriers_to_Improvement

3. Rudzky K., Gomulka P., Hoang A.T. (2022). Optimization Model to Manage Ship Fuel Consumption and Navigation Time, 29(3):141-153, DOI: 10.2478/pomr-2022-0034. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/364936493_Optimization_model_to_manage_ship_fuel_consumption_and_navigation_time
4. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2022). Review of Maritime Transport. Retrieved from https://unctad.org/system/files/official-document/rmt2022_en.pdf
5. Vorokhobin, I.I. (2019). Rozrobka teorii ta metodiv otsinky pidvyshchennia nadiinosti sudnovodinnia: monohrafiia [Development of theory and methods for assessing the improvement of navigation reliability: monograph]. Odesa: NU «OMA». [in Ukrainian]
6. Mudrov, V.M., & Kushko, V.L. (1976). Metody obrabotki izmerenii [Methods of measurement processing]. Moscow: Sovetskoe radio. [in Russian]
7. Astaikin, D.V., & Alekseichuk, B.M. (2014). Identyfikatsiia zakoniv rozpodilu navihatsiinykh pohrishnostei zmishanymy zakonamy dvokh typiv [Identification of navigation error distribution laws by mixed laws of two types]. Avtomatyzatsiia sudovykh tekhnichnykh zasobiv: nauk.-tekhn. zb. Odesa: ONMA, 20, 3-9. [in Ukrainian]
8. International Hydrographic Organization (IHO). (2023). Standards for Hydrographic Surveys (S-44). Retrieved from <https://iho.int/en/standards-and-specifications>
9. Yang Z., Qu W., Zhuo J. (2024). Optimization of Energy Consumption in Ship Propulsion Control under Severe Sea Conditions, J. Mar. Sci. Eng. 2024, 12(9), 1461;, DOI: 10.3390/jmse12091461. Retrieved from <https://www.mdpi.com/2077-1312/12/9/1461>
10. Wärtsilä. (2024). Report: Sustainable fuels for shipping by 2050 – the 3 key elements of success. Wärtsilä Insights. Retrieved from <https://www.wartsila.com/insights>

УДК 656.61.052:551.501.81

doi.org/10.33298/2226-8553.2024.3.41.06

Томчаковський Г.Г., Капочкіна М.Б., Оберто Сантана Л.Е.

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ІНТЕГРАЦІЇ МЕТЕОРОЛОГІЧНИХ ДАНИХ В ЕКНІС

Стрімкий розвиток електронної картографії та навігаційних інформаційних систем відкрив нові можливості для підвищення безпеки та ефективності морських перевезень. Однак повноцінна реалізація цього потенціалу неможлива без інтеграції в навігаційний процес даних про поточні та прогнозовані метеорологічні умови плавання. У статті проведено комплексний аналіз сучасних досліджень в області інтеграції метеорологічних даних в електронні картографічні навігаційно-інформаційні системи (ЕКНІС). Розглянуто існуючі підходи до обробки та представлення метеорологічних даних в морській навігації, виявлено їх основні обмеження. Значну увагу приділено питанням стандартизації форматів метеорологічних даних для їх ефективної інтеграції в ЕКНІС. Проаналізовано сучасні формати метеоданих, включаючи спеціалізовані бінарні формати (GRIB), текстові повідомлення (NAVTEX, SafetyNET) та перспективні розробки на базі стандартів S-57 та S-100 Міжнародної гідрографічної організації. Особливий акцент зроблено на методи інтеграції метеоданих в ЕКНІС на основі стандартів ІНО S-57 та S-52, які дозволяють забезпечити уніфіковане відображення метеорологічної інформації в контексті електронної навігаційної карти. Розглянуто ключові аспекти візуалізації метеорологічної інформації в ЕКНІС, включаючи використання спеціалізованих символів та умовних позначень, адаптованих для завдань морської навігації. Проаналізовано сучасні підходи до організації оперативного оновлення метеорологічних даних в ЕКНІС з використанням механізмів розвитку інформації на блоки (осередки) для підвищення ефективності передачі даних по обмежених

каналів зв'язку. На основі аналізу результатів тестувань різних систем інтеграції метеоданих в ЕКНІС показано суттєве зниження витрати палива та підвищення ефективності роботи екіпажу за рахунок оптимізації маршрутів плавання з урахуванням метеорологічних умов. Окреслено основні напрямки подальших досліджень, пов'язаних із розробкою спеціалізованих стандартів метеоданих для ЕКНІС та вдосконаленням методів автоматизованого урахування метеорологічних факторів при плануванні рейсів.

Ключові слова: ЕКНІС, метеорологічні дані, морська навігація, електронна картографія, безпека мореплавства, метеорологічне забезпечення, системи підтримки прийняття рішень.

Постановка проблеми. В сучасних умовах морського судноплавства забезпечення безпеки навігації нерозривно пов'язане з ефективним використанням метеорологічної інформації при плануванні і здійсненні морських переходів. Електронні картографічні навігаційно-інформаційні системи (ЕКНІС) є основним інструментом забезпечення навігаційної безпеки суден. Однак, незважаючи на стрімкий розвиток технологій електронної картографії та навігаційних систем, актуальною залишається проблема обмеженої функціональності існуючих реалізацій ЕКНІС в частині обробки і представлення метеорологічної інформації.

Роль метеорологічних факторів при плануванні морських маршрутів протяжністю більше 1500 морських миль розглядається в багатьох дослідженнях. При цьому, що сучасні технічні рішення в області метеорологічної навігації часто обмежуються простим накладенням метеоданих на електронні карти або базовими розрахунками втрати швидкості судна.

Проблема ускладнюється недостатньою інтегрованістю існуючих форматів представлення метеорологічної інформації, включаючи широко використовуваний формат GRIB, в структуру даних ЕКНІС. Це створює технічні складності при оновленні метеорологічної інформації і ускладнює її ефективне використання судноводіями в процесі прийняття рішень.

Міжнародні організації ІМО, ІНО і WMO приділяють значну увагу питанням інтеграції метеорологічних даних в навігаційні системи, підкреслюючи її критичне значення для забезпечення безпеки судноплавства. Особливу актуальність дана проблематика набуває в контексті розвитку концепції e-Navigation, що передбачає комплексну інтеграцію всіх навігаційних даних для підвищення безпеки та ефективності морського судноплавства.

Незважаючи на активні дослідження в даній області, залишається ряд невирішених питань, пов'язаних з відсутністю єдиних стандартів представлення метеоданих в ЕКНІС, недостатньою інтеграцією систем прогнозування небезпечних метеорологічних явищ, а також обмеженістю комплексних рішень для автоматизації процесу прийняття рішень на основі метеоданих. Все це обумовлює актуальність подальших досліджень, спрямованих на розробку ефективних методів інтеграції метеорологічної інформації в системи електронної картографії та навігації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика інтеграції метеорологічних даних в навігаційні системи є предметом активних досліджень в останні роки. Значний внесок у розвиток даного напрямку внесли роботи, присвячені розробці комплексних підходів до інтеграції метеоданих з алгоритмами розрахунку морехідних якостей судна. В рамках даних досліджень продемонстровано потенціал використання ансамблевих методів прогнозування для оцінки можливої економії палива при використанні погодної маршрутизації [1].

Значущим етапом у розвитку методології інтеграції метеоданих в ЕКНІС стала розробка структурованої системи кодування і відображення метеорологічної інформації на основі стандартів ІНО S-57 і S-52. Запропонована в рамках даного дослідження архітектура системи дозволяє ефективно інтегрувати різні джерела метеоданих в ЕКНІС, забезпечуючи їх уніфіковане представлення і відображення [2].

Подальший розвиток концепції інтеграції метеоданих в ЕКНІС пов'язаний з розробкою нових стандартів представлення метеорологічної інформації. Зокрема, розглядається створення стандарту S-412 для відображення метеоданих у вигляді інформаційного шару в ЕКНІС [3]. Даний підхід спрямований на стандартизацію форматів даних і поліпшення взаємодії між різними системами, що дозволяє підвищити ефективність використання метеорологічної інформації в навігаційному процесі.

При інтеграції метеоданих в ЕКНІС важливим аспектом є врахування всього комплексу метеорологічних параметрів, що впливають на безпеку судноплавства. Запропонована модель групування і оцінки метеорологічних факторів при плануванні маршруту, що дозволяє комплексно враховувати вплив вітру, хвилювання, течій та інших параметрів на вибір оптимального шляху проходження судна [4].

Аналізуючи дослідження в даній області, залишається ряд відкритих питань, пов'язаних з відсутністю загальноприйнятих стандартів представлення метеоданих в ЕКНІС, недостатньою проробкою механізмів оперативного оновлення метеорологічної інформації, обмеженою інтеграцією систем прогнозування небезпечних метеорологічних явищ, а також відсутністю комплексних рішень для автоматизації процесу прийняття рішень на основі метеоданих.

Метою даної роботи є аналіз сучасного стану досліджень в області методів інтеграції метеорологічних даних в ЕКНІС, виявлення ключових проблем і обмежень існуючих підходів, а також визначення перспективних напрямків розвитку даної області. Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються наступні завдання:

1. Аналіз існуючих підходів до структурування і кодування метеорологічної інформації для її інтеграції в системи електронної картографії;
2. Розгляд методів і технологій оперативного оновлення метеоданих в ЕКНІС, включаючи обробку інформації, що надходить по каналах NAVTEX і SafetyNET, інтеграцію даних від систем GMDSS і оновлення прогностичної метеорологічної інформації;
3. Дослідження методів візуалізації метеорологічних даних в ЕКНІС, що забезпечують наочне уявлення поточної і прогнозованої метеообстановки і підтримку прийняття рішень судноводіями;
4. Аналіз результатів тестування систем інтеграції метеоданих в ЕКНІС, оцінка їх впливу на ефективність судноводіння і безпеку мореплавства.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних проблем, що стоять на шляху ефективної інтеграції метеорологічних даних в системи електронної картографії, є відсутність єдиних стандартів представлення метеоінформації. Широке різноманіття використовуваних форматів, включаючи текстові повідомлення, растрові карти, спеціалізовані бінарні формати (GRIB) і ін., створює значні складності при розробці універсальних методів інтеграції метеоданих в ЕКНІС.

Рішення даної проблеми бачиться в створенні уніфікованої структури даних на основі розширення існуючих стандартів електронної картографії, таких як ІНО S-57. Подібний підхід дозволяє забезпечити сумісність метеорологічної інформації з форматами ЕКНІС при збереженні необхідної гнучкості для подання різних типів метеоданих – від окремих вимірювань до результатів чисельного моделювання.

Ключовим компонентом розширеної структури даних є механізми кодування різноманітної метеорологічної інформації відповідно до єдиної схеми, заснованої на використанні об'єктно-орієнтованого підходу і апарату XML. Це дозволяє описувати як окремі метеорологічні параметри (швидкість і напрямок вітру, висота хвиль, атмосферний тиск і т.д.), так і комплексні метеорологічні об'єкти (шторми, циклони, атмосферні фронти) в термінах класів об'єктів, атрибутів і зв'язків між ними [5].

Конвертовані дані надходять в підсистему збереження і управління метеоданими, яка забезпечує їх зберігання, оновлення, вибірку за запитом користувача і передачу для відображення в модулі ЕКНІС. Візуалізація метеорологічної інформації здійснюється з використанням спеціалізованої бібліотеки умовних позначень, адаптованої для завдань морської навігації. При цьому передбачена можливість гнучкого налаштування складу відображуваних даних і параметрів їх візуалізації залежно від потреб користувача і поточного навігаційного контексту. Даний підхід дозволяє консолідувати різноманітну метеорологічну інформацію в рамках єдиної системи і забезпечує її уніфіковане представлення в середовищі ЕКНІС [2]. Це закладає фундамент для реалізації різних сценаріїв використання метеоданих в задачах навігації, включаючи оцінку поточних і прогнозованих погодних умов плавання, оптимізацію маршрутів з урахуванням метеорологічних факторів, завчасне виявлення потенційно небезпечних ситуацій тощо.

Перетворення метеорологічних даних в уніфіковані структури на основі стандарту S-57 відкриває широкі можливості для їх інтеграції в ЕКНІС з використанням різних механізмів доставки і оновлення інформації. Це можуть бути як традиційні канали зв'язку (NAVTEX, SafetyNET), так і сучасні технології передачі даних (GSM, 3G/4G, супутникові канали).

Один із способів організації оновлення метеоданих в ЕКНІС є механізм, заснований на використанні концепції осередків. Метеорологічна інформація при цьому розбивається на окремі фрагменти (осередки), кожен з яких містить дані для певної області акваторії і певного часового інтервалу. Оновлення здійснюється шляхом передачі по каналах зв'язку тільки тих осередків, які зазнали змін з моменту попереднього оновлення. Даний підхід дозволяє істотно скоротити обсяг переданої інформації і знизити навантаження на канали зв'язку в порівнянні з повною заміною всього масиву метеоданих при кожному оновленні. Крім того, механізм осередків забезпечує можливість вибіркового оновлення метеорологічної інформації для конкретних районів плавання, що представляють інтерес в даний момент часу [3].

Ефективність описаних методів кодування та оновлення метеоданих безпосередньо залежить від використовуваних технологій картографічної візуалізації. Традиційні підходи, засновані на відображенні метеорологічної інформації у вигляді окремих шарів електронної карти, не завжди забезпечують необхідний рівень наочності та інформативності для прийняття рішень судноводієм.

Більш перспективним є підхід, при якому метеорологічні дані інтегруються безпосередньо в навігаційний контекст і відображаються з урахуванням особливостей поточної навігаційної ситуації. Це дозволяє забезпечити цілісне сприйняття судноводієм всієї сукупності чинників, що впливають на безпеку плавання, і оперативно реагувати на зміни метеорологічної обстановки. Приклади реалізації подібного підходу наведені на рис. 1, де представлені фрагменти інтерфейсу ЕКНІС з інтегрованим відображенням метеорологічної інформації у вигляді даних про вітер, хвилювання і атмосферний тиск. Використання системи умовних позначень, адаптованих до вимог морської навігації, забезпечує швидку і інтуїтивно зрозумілу інтерпретацію метеоданих в контексті електронної карти.

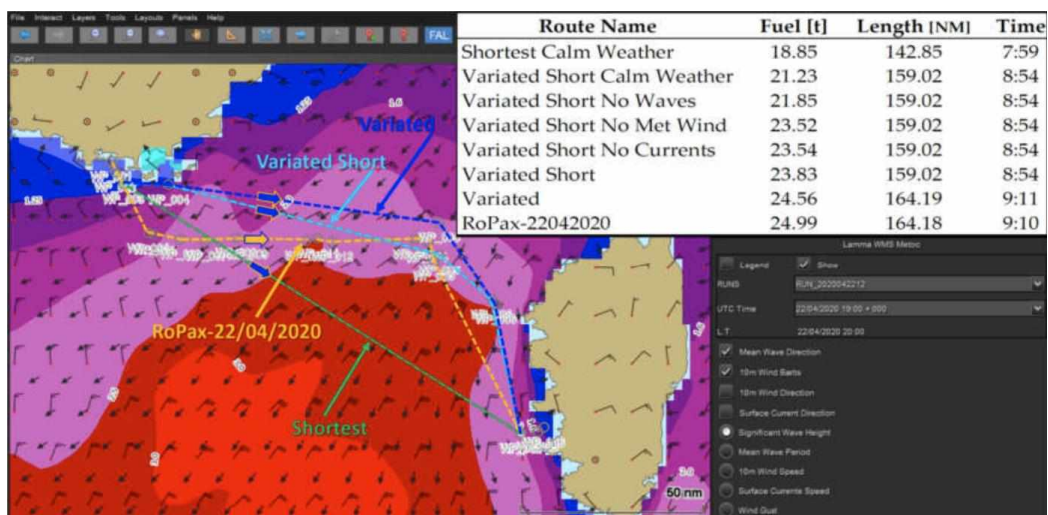

Рисунок 1 – Приклад інтерфейсу ЕКНІС з інтегрованими метеоданими [3]

Окремою проблемою, що вимагає особливої уваги при інтеграції метеоданих в ЕКНІС, є обробка інформації про небезпечні метеорологічні явища – тропічні цикли, шторми, смерчі і ін. Своєчасне доведення до судноводія попереджень про такі явища та оцінка їх впливу на умови плавання має критичне значення для забезпечення безпеки судна і екіпажу. Запропоновано метод автоматизованої обробки штормових попереджень та даних про тропічні цикли з використанням алгоритмів розпізнавання і класифікації метеорологічних об'єктів [3]. Результати

аналізу динамічно інтегруються в навігаційну обстановку у вигляді інформаційних шарів з деталізацією небезпечних зон і ступеня їх впливу на маршрут судна (рис. 2).

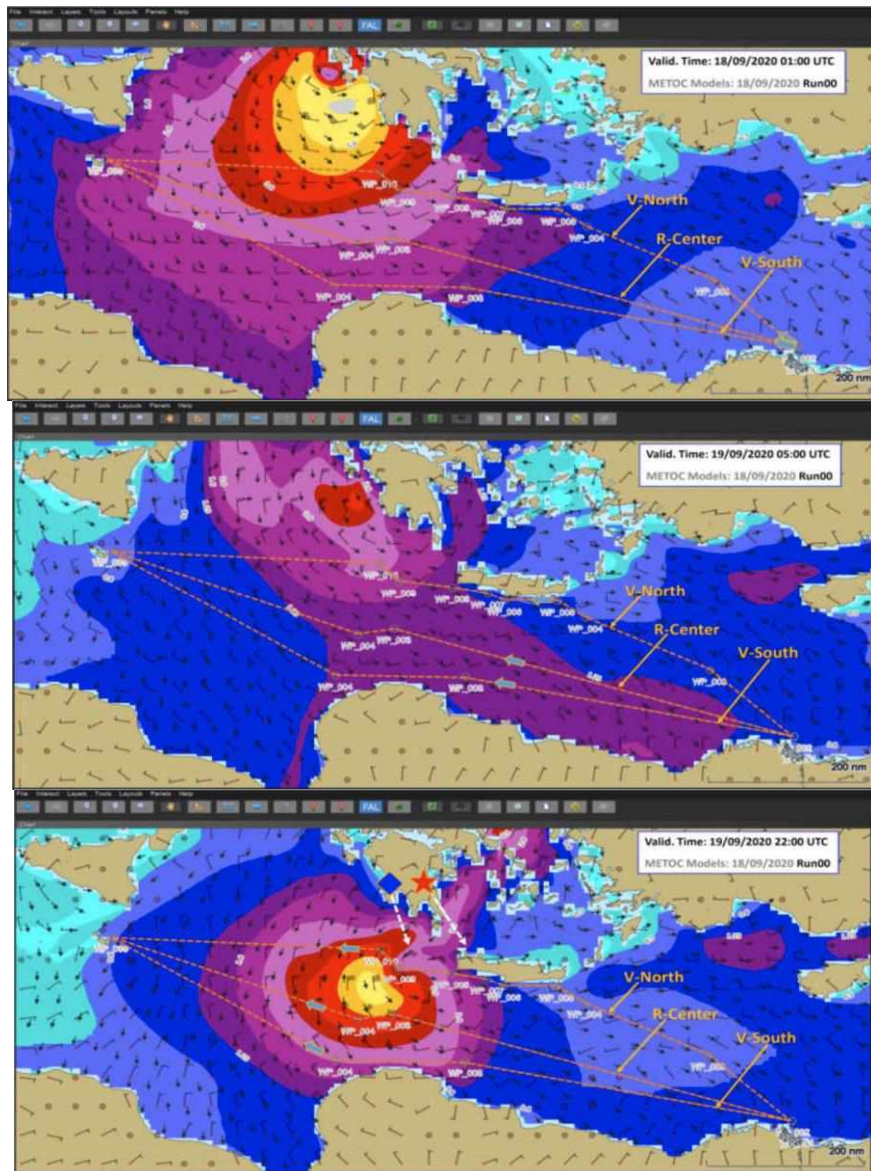

Рисунок 2 – Візуалізація прогнозу розвитку метеоумов на маршруті судна [3]

Описаний підхід дозволяє судноводію оперативно оцінювати ризики, пов'язані з небезпечними метеорологічними явищами, і коригувати маршрут з урахуванням прогнозованого розвитку метеорологічної ситуації. При цьому забезпечується автоматичне визначення безпечних зон і секторів маневрування судна відносно центру шторму або циклону.

Тестування розглянутих методів і технологій інтеграції метеоданих в ЕКНІС, проведене в рамках розглянутого ряду досліджень, підтвердило їх високу ефективність в реальних умовах експлуатації. Згідно з результатами досліджень, використання систем інтеграції метеоданих дозволяє скоротити час, необхідний судноводію для оцінки метеорологічних умов плавання, в середньому на 40% у порівнянні з традиційними методами. При цьому забезпечується підвищення точності прогнозування потенційно небезпечних ситуацій на 35%. Окрему увагу в дослідженнях приділено оцінці економічного ефекту від впровадження систем інтеграції метеоданих, обумовленого оптимізацією маршрутів плавання з урахуванням метеорологічних умов. Наведено дані про зниження витрати палива на 5-10% за рахунок більш раціонального планування рейсів на основі актуальної метеорологічної інформації в ЕКНІС [1].

Результати тестування переконливо свідчать про значні переваги комплексної інтеграції метеорологічних даних в системи електронної картографії та навігації. Використання розглянутих методів і технологій дозволяє підвищити ситуативну обізнаність судноводіїв, забезпечити підтримку прийняття рішень в складних метеоумовах і в кінцевому підсумку підвищити безпеку та ефективність морських перевезень.

Висновки. Проведений аналіз сучасного стану досліджень в області інтеграції метеорологічних даних в ЕКНІС показав, що дана проблематика є актуальним і динамічно розвиваючимся напрямком на стику інформаційних технологій, морської метеорології та навігації.

Ключовими факторами, що визначають ефективність інтеграції метеоданих, є використання уніфікованих форматів представлення метеорологічної інформації на основі стандартів електронної картографії, застосування ефективних механізмів оновлення даних, а також реалізація методів візуалізації, що забезпечують подання метеообстановки в контексті навігаційної ситуації. Результати тестування систем інтеграції метеоданих в ЕКНІС підтверджують їх високу ефективність з точки зору підвищення інформаційної підтримки судноводіїв і оптимізації процесу прийняття рішень в складних метеоумовах плавання. Комплексний облік метеорологічних факторів при плануванні рейсів дозволяє знизити витрату палива і підвищити економічну ефективність морських перевезень.

Разом з тим, залишається ряд напрямків, що вимагають подальшого опрацювання і розвитку. До них відносяться створення спеціалізованих стандартів метеоданих в рамках перспективних специфікацій ІНО S-100, вдосконалення алгоритмів прогнозування небезпечних метеоявищ, а також розробка методів автоматизованої оцінки впливу метеоумов на безпеку судноплавства. Вирішення зазначених завдань дозволить вивести метеорологічне забезпечення морської навігації на якісно новий рівень і забезпечити створення інформаційного середовища, що відповідає вимогам безпеки та ефективності судноплавства в умовах інтенсивного розвитку цифрових технологій.

Подальші дослідження в даній області доцільно зосередити на практичній реалізації перспективних концепцій і технологій інтеграції метеоданих в рамках пілотних проєктів е-Навігації. Особливу увагу слід приділити відпрацюванню взаємодії систем метеорологічного забезпечення з іншими компонентами інформаційної інфраструктури е-Навігації, включаючи системи обміну навігаційною інформацією, системи моніторингу морського трафіку, а також берегові центри управління рухом суден. Важливим напрямком подальших досліджень є розширення функціональних можливостей систем метеорологічного забезпечення навігації за рахунок інтеграції даних з нових джерел інформації, таких як супутникові системи дистанційного зондування, берегові мережі метеорологічних радарів і ін. Використання подібних даних в поєднанні з сучасними методами чисельного прогнозування дозволить підвищити точність і деталізацію метеорологічної інформації, доступної судноводію в реальному часі.

Перспективним напрямком розвитку є інтеграція систем метеорологічного забезпечення навігації з системами автоматизації судноводіння і підтримки прийняття рішень на основі технологій штучного інтелекту. Це відкриває можливості для створення "інтелектуальних" систем метеорологічної навігації, здатних автоматично виробляти рекомендації щодо вибору оптимального маршруту і режиму руху судна в залежності від прогнозованих метеоумов плавання.

Отже, інтеграція метеорологічної інформації в системи електронної картографії та навігації є важливим і перспективним напрямком розвитку сучасних технологій судноплавства. Використання розглянутих в даній статті підходів і методів дозволяє істотно підвищити інформаційну підтримку судноводіїв, забезпечити прийняття ефективних рішень щодо маршрутизації суден в складних метеоумовах і в кінцевому рахунку підвищити безпеку та ефективність морських перевезень.

REFERENCES

1. Orlandi, A., Pasi, F., Capecchi, V., Coraddu, A., & Villa, D. (2015). Powering and seakeeping forecasting for energy efficiency: Assessment of the fuel savings potential for weather routing by in-service data and ensemble prediction techniques. *Journal of Marine Science and Technology*, 31, 89-103.
2. Chang, S. J. (2001). Design and Preliminary Test on the Integration of Weather Data in ECDIS for

- Marine Navigation. Journal of Marine Science and Technology, 9(1), 22-24.
3. Orlandi, A., Cappugi, A., Mari, R., Pasi, F., & Ortolani, A. (2021). Meteorological Navigation by Integrating Metocean Forecast Data and Ship Performance Models into an ECDIS-like e-Navigation Prototype Interface. Journal of Marine Science and Engineering, 9(5), 502.
 4. Vidan, P., Kasum, J., & Zujic, M. (2010). Meteorological Navigation and ECDIS. Promet – Traffic & Transportation, 22(5), 373-378.
 5. International Hydrographic Organization (2000). S-57 Transfer Standard for Digital Hydrographic Data, Edition 3.1. Monaco: IHO.
 6. International Maritime Organization (1995). Resolution A.817(19) on Performance Standards for ECDIS. London: IMO.
 7. International Hydrographic Organization (2010). S-52 Specifications for Chart Content and Display Aspects of ECDIS, Edition 6.0. Monaco: IHO.
 8. Information technology. Specification for a data descriptive file for information interchange (ISO/IEC 8211:1994) available at URL: <https://webstore.ansi.org/standards/iso/isoiec82111994>
 9. International Hydrographic Organization. P-1 The International Hydrographic Review (IHR) Vol. 29, No 1, May 2023. URL: https://ihr.iho.int/wp-content/uploads/2023/04/IHR_29-1.pdf.
 10. International Maritime Organisation (IMO). Revised guidance to the master for avoiding dangerous situations in adverse weather and sea conditions, MSC 1, Circ. 1228, January 2007.

Tomchakovsky G.G., Kapochkina M.B., Oberto Santana L.E.

ANALYSIS OF METHODS FOR INTEGRATING METEOROLOGICAL DATA INTO ECDIS

The dynamic development of electronic cartography and navigation information systems has opened up new opportunities to improve the safety and efficiency of maritime transport. However, the full realisation of this potential is impossible without the integration of data on current and forecasted meteorological conditions into the navigation process. The article conducts a comprehensive analysis of current research in the field of integration of meteorological data into electronic charting navigation information systems (ECDIS). The existing approaches to the processing and presentation of meteorological data in maritime navigation are considered, and their main limitations are identified. Considerable attention is paid to the issues of standardisation of meteorological data formats for their effective integration into ECDIS. Modern meteorological data formats are analysed, including specialised binary formats (GRIB), text messages (NAVTEX, SafetyNET) and promising developments based on the International Hydrographic Organisation's S-57 and S-100 standards. Particular emphasis is placed on the method of integrating meteorological data into ECDIS based on IHO S-57 and S-52 standards, which allow for a unified display of meteorological information in the context of an electronic navigation chart. The key aspects of visualisation of meteorological information in ECDIS are considered, including the use of specialised symbols and conventions adapted for maritime navigation tasks. The article analyses modern approaches to the organisation of operational updating of meteorological data in ECDIS using mechanisms for dividing information into blocks (cells) to increase the efficiency of data transmission over limited communication channels. Based on the analysis of the results of testing various systems for integrating meteorological data into ECDIS, a significant reduction in fuel consumption and an increase in crew efficiency are shown by optimising navigation routes with regard to meteorological conditions. The main directions of further research related to the development of specialised meteorological data standards for ECDIS and improvement of methods for automated consideration of meteorological factors in flight planning are outlined.

Keywords: ECDIS, meteorological data, maritime navigation, electronic cartography, maritime safety, meteorological support, decision support systems.

Давидов В.С., Любарець І.О.

ОКРЕМИЙ СПОСІБ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ ЗБОРУ ОКЕАНІЧНИХ ГІДРО ТА МЕТЕОДАНИХ В РЕАЛЬНОМУ ЧАСІ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ БЕЗПЕКИ ПЛАВАННЯ СУДЕН НА ОКЕАНСЬКИХ ШЛЯХАХ

Стаття присвячена проблемі зростання ризиків у морському суднопластві, зокрема втраті вантажів та гибелі суден через зміну клімату, посилення тропічних циклонів та непередбачуваність погодних умов. Зазначається, що сучасні прогнози погоди часто не відповідають реальному стану моря, що веде до небезпеки втрати вантажів та загибелі суден. У роботі розглянуто приклад використання метеобуїв, таких як ODAS Italia 1, які збирають дані в реальному часі та передають їх для прогнозування погоди. Розглянуто принцип роботи системи PIRATA, яка діє в тропічній Атлантиці, та її значенню для аналізу метеорологічних і океанографічних процесів.

Автори пропонують розширити мережу метеобуїв у світовому океані та доповнити її мобільними метеостанціями, встановленими на суднах. Такі станції повинні будуть передавати дані до берегових центрів через супутникові системи, що забезпечить інтеграцію з глобальними прогностичними моделями, такими як GODAE/Mercator-Ocean. Це дозволить значно покращити точність прогнозів і підвищити рівень безпеки морських перевезень. У статті наголошено на важливості автоматизації процесів збору та обробки даних, що знизить ризики, пов'язані з людським фактором. Автори закликають до міжнародної співпраці для реалізації цих ініціатив, акцентуючи увагу на необхідності фінансування та довгострокової підтримки проєктів. Використання таких систем сприятиме розвитку суднопластва та мінімізації ризиків, пов'язаних із несприятливими погодними умовами.

Ключові слова: судно, судноводій, судноводіння, засоби водного транспорту, безпека плавання, океанські шляхи, метеобуй, погодні умови, безпека судноводіння, управління та навігація.

Постановка проблеми. Щорічно суднами перевозиться близько 11 мільярдів тонн вантажів. Для такого економічного регіону, як Європейський Союз, морські перевезення становлять 80% загального експорту та імпорту за обсягом і близько 50% за вартістю [1]. Оглядаючи результати дослідження за загальний п'ятнадцятирічний період (2008-2022), Всесвітня Рада Суднопластва (World Shipping Council) оцінює, що щороку в морі втрачалось в середньому 1566 контейнерів. Середні втрати за останні три роки становили 2301 контейнер на рік (2020-2022). В 99% випадків усіх втрачених контейнерів було втрачено через погодні умови [2].

Найпотужніші шторми на планеті, як правило виникають у тропічних регіонах. Шостий оцінювальний звіт Міжурядової групи експертів зі зміни клімату зробив висновок, що існує ймовірність (понад 66%), що частота і інтенсивність найсильніших тропічних циклонів зросли за останні кілька десятиліть. Окрім цього, дуже ймовірно (понад 90%), що тропічні циклони зміцнюються далі на північ у західній частині Тихого океану. Механізм тропічних циклонів і те, як вони взаємодіють з нашим мінливим кліматом, є надзвичайно складним. Хоча немає чітких доказів того, що зміна клімату збільшує чи зменшує загальну частоту цих штормів, існують сильні докази того, що підвищення температури морів посилює тропічні шторми під час їх виникнення [3]. Сучасні виклики, пов'язані з кліматичними змінами, вимагають нових підходів до моніторингу погодних умов. В умовах, коли точне визначення стану погоди в реальному часі в заданій точці океану стає дедалі складнішим, ефективність навігації та управління суднами може значно знижуватися. Сучасні виклики вимагають впровадження інноваційних систем збору та аналізу гідрометеоданих у реальному часі, щоб своєчасно реагувати на зміни в погодних умовах і

зменшити ризики для судноплавства. Системи збору океанічних гідрометеоданих в реальному часі можуть стати ключовим інструментом для підвищення безпеки плавання суден.

Мета роботи. Розробка окремого способу використання систем збору океанічних гідрометеоданих в реальному часі для підвищення безпеки плавання суден на океанських шляхах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час дослідження було опрацьовано оновлений звіт «Контейнери, втрачені в морі – 2023» від Всесвітньої ради судноплавства (WSC), який представляє аналіз втрат контейнерів за роки, зокрема зосереджуючись на 2022 році. У звіті наголошується на постійних зусиллях щодо підвищення безпеки, таких як проєкт MARIN TopTier, спрямований на вирішення проблем, як-от параметричне хитання, що сприяє втратам контейнерів. Також описуються дії галузі та регуляторів, спрямовані на підвищення безпеки контейнерів шляхом впровадження стандартів, навчання та найкращих практик по всьому ланцюгу постачання.

У роботі «GODAE/Mercator-Ocean global ocean forecasting system», над якою працювало 25 авторів, представлено успішну розробку глобальної системи прогнозування стану океану, яка асимілює супутникові та інші океанографічні дані для оцінки та прогнозу параметрів океану. Система демонструє високу точність у різних регіонах і забезпечує корисні дані для наукових досліджень, кліматичного моделювання та управління навколишнім середовищем [4].

Дослідження «Comparison of ECMWF surface meteorology and buoy observations in the Ligurian Sea» автори якого- Р. Бозано, А. Сіккарді М.Е. Сціано, М. Борнгіні та С. Кастелларі було фактично взято за основу даної роботи. З цього дослідження взяті основні принципи роботи метеорологічного буя ODAS Italia[5].

Виклад основного матеріалу. Як зазначено вище, глобальна проблема морських перевезень контейнерними суднами полягає у зростанні кількості ризиків, зокрема, втрати контейнерів. За даними Всесвітньої ради судноплавства (WSC), в середньому щороку в морі втрачається близько 1566 контейнерів, а останніми роками — близько 2301 контейнер на рік [1]. Це підвищує загальний рівень ризику, сприяє втратам вантажів та збиткам, пов'язаним з логістикою і страхуванням. Згідно із статтею «Climate Change Impacts in the United States: The Third National Climate Assessment» боротьба зі зміною клімату не може принести швидких результатів через масштаб і довготривалий характер цих процесів. Навіть за умов активного скорочення викидів вуглекислого газу (CO₂) та переходу на відновлювальні джерела енергії, стабілізація клімату може зайняти десятиліття або навіть століття. Це зумовлено тим, що парникові гази вже накопичилися в атмосфері, спричинивши так звану "затримку кліматичного ефекту". Вуглекислий газ залишається в атмосфері до 100 років і більше, що означає, що навіть при негайному скороченні викидів вплив на глобальну температуру буде відчутний лише через кілька десятиліть[6]. Крім того, перехід на відновлювані джерела енергії вимагає значних інвестицій, технічних ресурсів і змін у багатьох галузях, особливо енергетичній. За оцінками Міжнародного енергетичного агентства (IEA), для досягнення вуглецевої нейтральності потрібні трильйони доларів інвестицій у нові технології, а також трансформація інфраструктури, що може розтягнутися на десятиліття. Наприклад, у звіті агентства за 2023 рік прогнозується, що при амбітному сценарії досягнення нульових викидів, світовій економіці знадобиться щонайменше 30 років [7].

В умовах такого затяжного переходу прогнозування погоди для морського судноплавства стає все більш складним завданням. З кожним роком погодні умови стають все менш передбачуваними через зміну клімату. Це особливо актуально для тропічних циклонів, які, як свідчать дослідження, зміцнюються що робить їх непередбачуваними і підвищує ризики для судноплавства[2]. Наприклад, урагани, такі як "Сенді" у 2012 році та "Ірма" у 2017 році, проявили надзвичайну силу та нестандартні траєкторії, що вразили навіть досвідчених метеорологів[8].

Ці чинники вказують на те, що судноплавству необхідно пристосовуватись до нових умов уже зараз, незалежно від того, як швидко буде знижено викиди CO₂. Зокрема, судноплавній галузі варто інвестувати в системи моніторингу та збору гідрометеорологічних даних у реальному часі, щоб зменшити ризики для вантажоперевезень. Адаптація до змін клімату є єдиним реалістичним варіантом у короткостроковій перспективі, поки заходи по боротьбі зі змінами клімату не принесуть своїх результатів.

Хвилі є однією з основних небезпек для судноплавства, оскільки вони впливають на стабільність і керованість судна, а також створюють додаткове навантаження на корпус та обладнання. Резонансні хвилі можуть спричинити параметричне хитання, коли судно починає розгойдуватися з небезпечними амплітудами. Ненормальне бортове, чи кільове хитання великого контейнеровоза на раптовий і значний кут не лише небезпечне та некомфортне для екіпажу, але також може призвести до пошкодження вантажу, обладнання судна, або ж взагалі призвести до загибелі судна [9]. Показовий приклад стався з судном MSC NAPOLI, яке стихія розламала біля узбережжя Англії на дві частини в січні 2007 року (рисунок 1) [10].

Рисунок 1 – MSC Napoli з розламаним корпусом

Щоб уникнути негативного ефекту хвилювання моря, необхідно вираховувати оптимальні параметри руху судна, або ж взагалі уникати переходів через райони з хвилюванням. Для чого необхідно знати межі та епіцентри таких районів.

Для точного прогнозу хвилювання моря в певній точці або районі необхідно мати достовірну інформацію про поточний стан моря там. Це зумовлено низкою факторів, які пов'язані з динамікою водних мас та впливом зовнішніх чинників, таких як вітер, течії та температура. Прогноз морського хвилювання залежить від комплексного аналізу цих параметрів у реальному часі. Хвилювання моря є результатом сукупної дії вітру та течій, які безперервно змінюються під впливом погодних умов. Знання поточного стану моря дозволяє метеорологам і океанографам ефективніше застосовувати чисельні моделі, що використовуються для прогнозу хвиль і аналізу їх поширення в океані. Наприклад, моделі прогнозу хвиль, такі як WAVEWATCH III, значною мірою залежать від точних початкових умов, зокрема висоти і періоду хвиль, а також напрямку вітру на момент початку прогнозу [11]. З цього слідує, що знання поточних погодних умов є чи не найважливішим фактором у прогнозуванні погоди.

Неточна інформація про стан погоди, або ж її повна відсутність можуть призвести до сумних, а іноді і до катастрофічних наслідків. Під час збору даних до цієї роботи з борту судна UHL FAST, було зроблено спостереження погоди при плаванні вздовж узбережжя Південної Африки і порівняно з прогнозованим станом. Прогноз погоди отримувався з трьох незалежних джерел (SPOS, Windy, Coach solutions). За результатами спостереження, жодне з джерел не відповідало реальному стану погоди (табл. 1).

Таблиця 1. Порівняльна таблиця показників погоди

Показники	SPOS	Windy	Coach solutions	Спостереження
Висота хвилі (м)	2	3	2	4
Період хвилі (с)	14,5	10	14	12
Температура води (C°)	14	14	14	14
Сила вітру (м/с)	10	12	10	15
Напрямок вітру (°)	270	225	270	225

Слід зазначити, що ресурс Windy доволі точно передбачив напрямок та силу вітру, проте висота та період хвилювання відрізнялися, щонайменше на один метр та дві секунди, відповідно. В той час, як інші два джерела взагалі показували нереальні цифри. Справа в тому, що сітка метеорологічних буїв в світовому океані лише частково покриває основні судноплавні шляхи (рис. 2, та рис. 3) [3, 8].

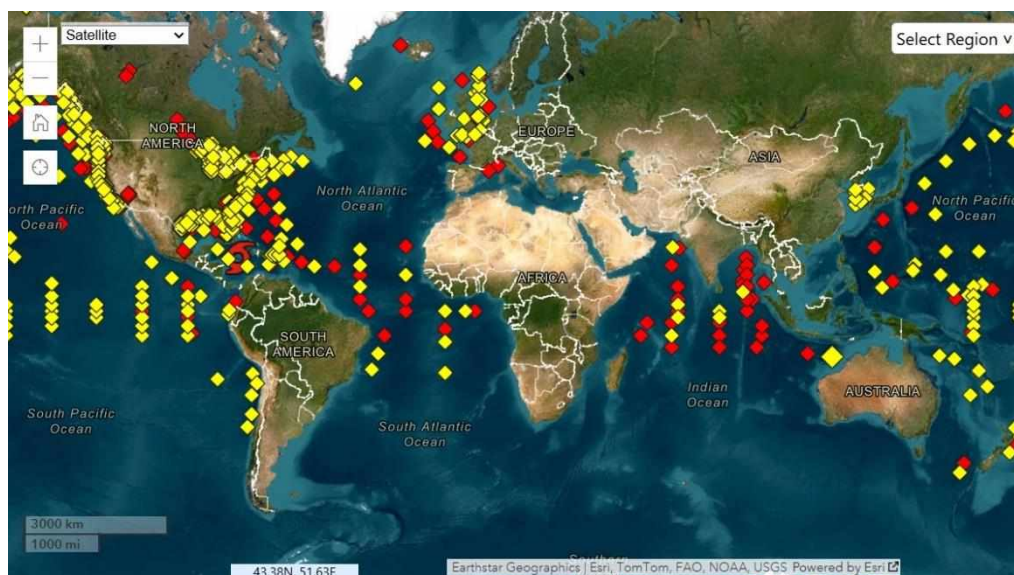

Рисунок 2. Розташування метеорологічних буїв в Світовому океані

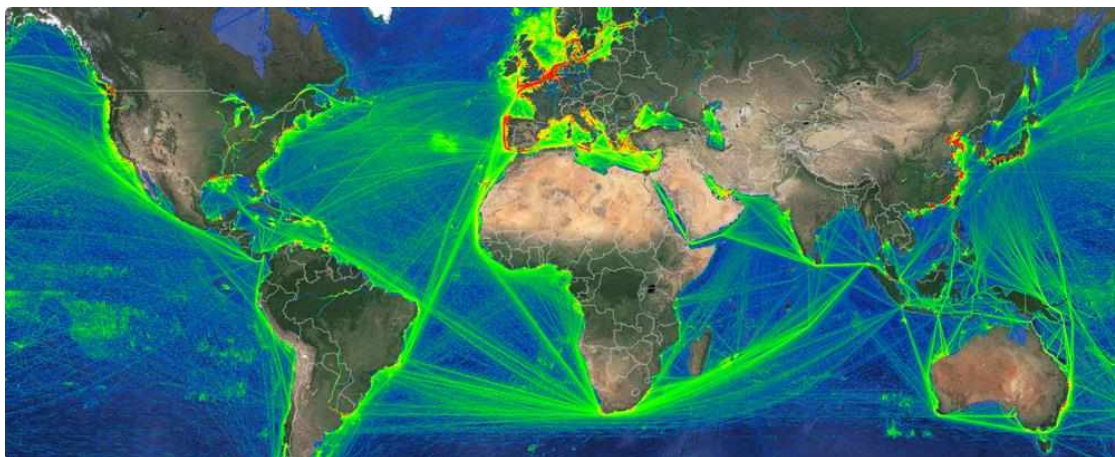

Рисунок 3. Моніторинг руху суден за даними AIS

Звідси слідує, що інформація про поточний стан погоди в районі може отримуватись тільки із берегових метеоспостережних пунктів, які можуть навіть і не здогадуватись про реальний стан хвилювання моря за 10 миль від берегової лінії. В порівняльній таблиці вище приведені дані для висвітлення розбіжності між прогнозами різних джерел та тим, що спостерігалось насправді. Як видно, різниця доволі велика. Особливу увагу слід приділити періоду та висоті хвилі. Саме ці дві характеристики хвилювання, мають вплив на виникнення параметричного хитання судна, описаного вище. Відносно спокійний прогнозований стан моря (який не відповідає реальності) спонукає капітанів та судноводіїв до проходження цим районом. Коли ж екіпаж судна помічає, що реальний стан погоди та прогнозований суттєво відрізняються, часу для зміни рішення вже немає і судну залишається продовжувати рух в складних погодних умовах.

Ефективним рішенням цієї проблеми було б встановлення сітки буїв на кшталт ODAS Italia 1 в основних судноплавних районах. Буй ODAS Italia 1 є стійкою платформою, що встановлена в Лігурійському морі на глибині 1270 м і знаходиться на відстані 68,5 км від берега. Він оснащений датчиками для збору метеорологічних та океанографічних даних, а також має малу лабораторію на вершині для обробки і передачі інформації. Він також оснащений сенсорами для вимірювання температури повітря, атмосферного тиску, відносної вологості, швидкості та напрямку вітру. Вимірювання проводяться на висоті приблизно 12 м над рівнем моря, забезпечуючи точність, необхідну для відкритого моря, де вплив берегових умов мінімальний. Зібрані дані записуються кожну годину та передаються в режимі реального часу на берегову станцію за допомогою мобільного зв'язку. Це дозволяє постійно отримувати інформацію, яка використовується для аналізу атмосферних і океанографічних процесів у регіоні. Завдяки своїй масі та конструкції, буй забезпечує мінімальну чутливість до хвиль і морського руху, що дозволяє отримувати стабільні та точні дані в будь-яких погодних умовах. Буй здатний проводити вимірювання без перерв протягом тривалих періодів, що важливо для довгострокових досліджень. Висота вимірювання даних (наприклад, температура та вологість) коригується до стандартної висоти 2 м за допомогою спеціальних формул. Це забезпечує відповідність з висотами вимірювань у моделях, таких як ECMWF, і дозволяє здійснювати більш точне порівняння з прогнозними моделями. Ці принципи роботи дозволяють використовувати буй як стабільну платформу для довготривалого збору даних, що є основою для метеорологічного аналізу та моделювання кліматичних і океанографічних процесів у регіоні[5]

Прикладом робочої сітки таких буїв є система закріплених спостережних буїв у тропічній частині Атлантичного океану для збору метеорологічних та океанографічних даних, яка називається «The Prediction and Research Moored Array in the Atlantic» (PIRATA). PIRATA надає дані в реальному часі, що дозволяє підвищити точність погодних, океанічних і кліматичних моделей. Це має значення для країн Атлантичного басейну в прогнозуванні посух, злив і тропічних штормів. Дані збираються мережею автономних систем збору температурних даних (ATLAS). Закріплені буї ATLAS вимірюють метеорологічні параметри на поверхні (напрямок і швидкість вітру, висоту та період хвилювання, температуру та вологість повітря, кількість опадів і сонячну радіацію), а також океанічні характеристики на глибині до 500 м.. Середньодобові спостереження доступні майже в реальному часі за допомогою супутникової системи Service Argos та бразильські супутникові передачі. Вимірювання, що проводяться з високою частотою (від 1 хв до 1 години, залежно від параметрів), зберігаються внутрішньо і вилучаються під час обслуговування для подальшої обробки, калібрування і надання у широкий доступ. Проте, наразі ця система та схожі діють тільки у тропічній частині Атлантичного океану (PIRATA), Північній частині Індійського океану (RAMA) та окремих районах Тихого океану (TAO/TRITON) [12].

Як видно з рисунку 2, надзвичайно великі райони світового океану не мають встановлених метеоспостережних буїв. Стан погоди на важливих торгівельних шляхах між США та Європою, Південною Америкою та Африкою, Африкою та Австралією залишається достеменно невідомим для екіпажів суден. Так, існує низка систем для прогнозування стану погоди в океані з космосу та за допомогою моделювання. Проте супутникові, будь-то оптико-електронні системи спостереження чи інші системи, фізично не здатні зібрати дані, коли небо затягнуте хмарами [4]. Саме в таких ситуаціях доцільне використання системи буїв. Кожен буй слід розглядати, як

статичний метеоспостережний пункт. Передачу інформації на сьогоднішній день можливо здійснювати за допомогою системи STARLINK, або ж за допомогою радіо телексу. Це не потребує великої кількості енергії та місця. В іншому ж випадку, можливо здійснювати передачу за допомогою системи Iridium, так як це і відбувається в системах PIRATA, RAMA чи TAO/TRITON. Метеодані необхідно буде передавати на берегові центри обробки інформації, де вони будуть порівнюватись і уточнюватись за допомогою даних отриманих з космічних апаратів. Обробивши всі отримані дані, система на кшталт GODAE/Mercator-Ocean global ocean forecasting system може передбачити стан погоди набагато точніше ніж це можливо лише за даними отриманими зі допомогою спостережень з космосу. Для проведення трудоемких та часозатратних обчислень доцільно залучення штучного інтелекту. Після отримання готового прогнозу погоди, його можна розсилати на судна за допомогою STARLINK чи навіть за допомогою радіо телексу. Для передачі даних з буїв встановлених достатньо близько до берегової лінії доцільно використати мобільний зв'язок, що буде набагато дешевше ніж використання системи STARLINK. Першим кроком до впровадження таких систем має бути розуміння крайньої необхідності цих систем, консолідація всіх морських держав та визначення питань фінансування із зонами відповідальності.

Проте встановлення таких систем вимагає надзвичайно масштабного фінансування. Окрім того, критично важливо продовжувати фінансування впродовж всього строку служби систем. Знову ж таки, за час існування лише системи PIRATA, щонайменше два буї зазнали нищівного пошкодження внаслідок вандалізму, вчиненого екіпажами риболовних суден поблизу берегів Бразилії. Високі хвилі та сильні течії також, час від часу, пошкоджують обладнання буїв, або ж зовсім зривають їх з якорів. Не слід також забувати за вплив корозії та сонячного світла [12]. Очевидно, що задачу покриття всієї поверхні світового океану сіткою метеорологічних буїв буде важко досягнути, особливо в віддалених районах океану. Однак, якщо встановити мобільні метеостанції на океанські судна та передавати отримані ними дані до берегових метеорологічних центрів за допомогою супутникового Інтернету в реальному часі, то таким чином вирішиться проблема встановлення буїв в віддалених районах океану. Сучасні мобільні метеостанції — це портативні пристрої, які дозволяють збирати дані про погодні умови в реальному часі. Вони зазвичай оснащені сенсорами для вимірювання температури, сонячного випромінювання, вологості, атмосферного тиску, швидкості та напрямку вітру [13]. Берегові метеорологічні центри будуть приймати погодну інформацію з різних суден в різних точках океану та обробляти її таким самим чином, як і інформацію, отриману з буїв. За допомогою автоматизації цих процесів можливо досягнути значної точності визначення погоди, адже автоматизація виключає людський фактор.

Звернувшись до рисунку 3, можна побачити, що маршрути суден так чи інакше густою сіткою пронизують світовий океан. Біля узбережжя та в районах океану там де глибини не перевищують 2000 м., доцільне встановлення систем буїв, а стан погоди з віддалених районів може бути отриманим із суден. З розширенням сітки буїв, та запровадженням централізованої системи збору метеоданих з суден в режимі реального часу, обізнаність людства в області стану погодних умов в океані значно збільшиться. На основі більш точних даних, отриманих в реальному часі, можливо буде набагато точніше прогнозувати погоду та розробляти рекомендовані океанські шляхи для судноплавства з врахуванням погодних умов.

Висновки. У статті висвітлено актуальну проблему ризиків у морському судноплаванні, пов'язаних із непередбачуваністю погодних умов і змінами клімату. Втрата суден та їх вантажів через екстремальні погодні явища стає серйозною загрозою для безпеки перевезень та економічної стабільності галузі. Проаналізовано ефективність існуючих систем збору океанографічних і метеорологічних даних, зокрема стаціонарних метеобуїв, таких як ODAS Italia 1, та запропоновано їх удосконалення. Запропоноване рішення полягає в розширенні мережі метеобуїв у критичних судноплавних районах і впровадженні мобільних метеостанцій на суднах, що дозволить оперативно збирати дані з віддалених океанічних зон. Ці дані, інтегровані в сучасні прогностичні системи, такі як GODAE/Mercator-Ocean, сприятимуть створенню більш точних прогнозів погодних умов. Також підкреслено важливість автоматизації процесів збору та обробки інформації для виключення людського фактора й оптимізації результатів. Автори наголошують, що

реалізація таких проєктів можлива лише за умови міжнародної співпраці, стабільного фінансування та використання сучасних технологій передачі даних, зокрема супутникових систем. Впровадження запропонованих заходів сприятиме не лише підвищенню безпеки судноплавства, але й оптимізації маршрутів, зменшенню витрат і зниженню ризиків для суден, вантажів та екіпажів. Це стане важливим кроком у забезпеченні стабільності глобальної транспортної системи в умовах кліматичних змін.

REFERENCES

1. Taylor & Francis Group. 30th edition of Lloyd's Maritime Atlas // 2019, C. 11.
2. World Shipping Council, Containers Lost at Sea – 2023 Update, (2023) C.5;
3. IPCC Sixth Assessment Report,(2023), [Електронний ресурс] режим доступу до ресурсу: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/#SPM>;
4. Marie Drevillon, Romain Bourdalle-Badie, C. Derval ,Y. Drillet ,J M Lellouche, Elizabeth Remy, B. J. S. Tranchant, Benkiran Mounir, Emily Greiner, S. Guinehut, Nathalie Verbrugge, Gilles Garric, C E Testut, M. Laborie, L. Nouel, P.Bahurel, Clément Bricaud, Laurence Crosnier, E. Dombrowsky, E. Durand, N. Ferry, Fabrice Hernandez, Olivier Le Galloudec, Fabrice Messal, L. Parent, The GODAE/Mercator-Ocean global ocean forecasting system: results, applications and prospects, (2008);
5. R. Bozzano¹, A. Siccardi, M. E. Schiano, M. Borghini, and S. Castellari, Comparison of ECMWF surface meteorology and buoy observations in the Ligurian Sea, 2Istituto Scienze Marine– Sezione di La Spezia (CNR-ISMAR) Forte S. Teresa, 19036 Pozzuolo di Lerici (SP), Italy, 2004;
6. USGCRP (2014) Melillo, Jerry M., Terese (T.C.) Richmond, and Gary W. Yohe, Eds.,: *Climate Change Impacts in the United States: The Third National Climate Assessment*. U.S. Global Change Research Program; (2014);
7. International Energy Agency, World Energy Outlook 2023, (2023), p. 18;
8. U.S. Government accountability office, Natural Disasters: Economic Effects of Hurricanes Katrina, Sandy, Harvey, and Irma, (2020), c. 14;
9. Anatoliy Frank, Skuld Hamburg, Parametric rolling movement, (2021), [Електронний ресурс] ежим доступу до ресурсу: <https://www.skuld.com/topics/cargo/containers/parametric-rolling-movement/>
10. Marine Accident Investigation Branch, Report on the investigation of the structural failure of MSC Napoli English Channel on 18 January 2007, (2008);
11. National Weather Service (NWS), National Oceanic and Atmospheric Administration, WAVEWATCH III Model Description, (2009)
12. Bernard Boulrès, Rick Lumpkin, Michael J. McPhaden, Fabrice Hernandez, Paulo Nobre, Edmo Campos, Lisan Yu, Serge Planton, Antonio Busalacchi, Antonio D. Moura, Jacques Servain, and Janice Trotte, (2008), American meteorological society, The PIRATA program History, Accomplishments, and Future Directions.

Davydov V.S., Liubarets I.O.

A SPECIFIC METHOD FOR UTILIZING REAL-TIME OCEANIC HYDRO AND METEOROLOGICAL DATA COLLECTION SYSTEMS TO ENHANCE THE SAFETY OF VESSEL NAVIGATION ON OCEAN ROUTES

The article addresses the issue of increasing risks in maritime shipping, particularly the loss of cargo and shipwrecks caused by climate change, intensification of tropical cyclones, and the unpredictability of weather conditions. It highlights that modern weather forecasts often fail to reflect the actual state of the sea, leading to dangers such as cargo losses and shipwrecks. The study examines the use of meteorological buoys, such as ODAS Italia 1, which collect real-time data and transmit it for weather forecasting. It also discusses the operational principles of the PIRATA system, which operates in the tropical Atlantic and its importance for analyzing meteorological and oceanographic processes.

The authors propose expanding the network of meteorological buoys in the global ocean and supplementing it with mobile weather stations installed on ships. These stations would transmit data to coastal centers via satellite systems, ensuring integration with global predictive models such as GODAE/Mercator-Ocean. This approach would significantly improve forecast accuracy and enhance the safety of maritime transportation. The article emphasizes the importance of automating data collection and processing to reduce risks associated with human error. The authors call for international cooperation to implement these initiatives, highlighting the need for funding and long-term project support. The use of such systems will promote the development of shipping and minimize risks associated with adverse weather conditions.

Keywords: vessel, navigator, navigation, water transport means, sailing safety, ocean routes, weather buoy, weather conditions, navigation safety, management, and navigation.

УДК 629.5.064.5:004.032.26:681.518.5

doi.org/10.33298/2226-8553.2024.3.41.08

Штрибець В.В., Трофименко А.О., Тришин В.В., Лісовський С.В.

МЕТОД ДІАГНОСТИКИ НЕСПРАВНОСТЕЙ У СУДНОВИХ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНИХ СИСТЕМАХ НА ОСНОВІ ВДОСКОНАЛЕНОЇ ЗГОРТКОВОЇ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ

Запропоновано вдосконалений метод діагностики несправностей у суднових електроенергетичних системах, в якому використовується нейронна мережа. Метод відрізняється безпосереднім використанням оригінальних зображень, коли не проводяться їх розкладання та вилучення функцій. Вдосконалений метод характеризується низкою переваг, у тому числі простоту застосування, високу швидкість, автоматичне оновлення параметрів та стабільні, точні результати, за допомогою яких метод долає існуючі недоліки у традиційній діагностиці несправностей суднових електроенергетичних систем. Метою статті є розробка методу діагностики несправностей у суднових електроенергетичних системах, який базується на вдосконаленій згортковій нейронній мережі для забезпечення безпеки та стабільності роботи електроенергетичної системи судна. Для цього, по-перше, з використанням програмного додатку MATLAB побудована імітаційна модель судової електроенергетичної системи для отримання нормального робочого стану та стану генератора та навантаження в енергосистемі. По-друге, промодельована крива реакції на несправності, і з цього отримано набір даних для навчання згорткової нейронної мережі. Третім кроком є розробка моделі діагностики несправностей на основі вдосконаленої згорткової нейронної мережі з використанням відкритого фреймворку глибокого навчання TensorFlow. На заключному етапі було проведено навчання згорткової нейронної мережі та отримано оптимальні результати діагностики електроенергетичної системи судна з метою оптимізації структурних параметрів та діагностики судової електроенергетичної системи. Результати показали, що запропонована імітаційна модель на основі вдосконаленої згорткової нейронної мережі дозволяє забезпечити підтримку діагностики несправностей електроенергетичної системи судна, підвищити стабільність роботи та безпеку електроенергетичної системи судна, і, таким чином, забезпечити безпеку екіпажу. Подальшим напрямком дослідження є вдосконалення в плані часу навчання моделі. У майбутньому імітаційна модель може бути вдосконалена таким чином, щоб вона більше відповідала реальним судовим електроенергетичним системам. На основі оптимізованої моделі згорткової нейронної мережі точність діагностики може бути також відповідно покращена.

Ключові слова: метод, діагностика несправностей, вдосконалена згорткова нейронна мережа, суднова електроенергетична система, набір даних, навчання, моделювання

Постановка проблеми. З постійним розвитком технологій електроенергетичні системи суден будуть мати можливість координації енергоживлення обладнання всіх відповідних елементів та складових судна, що є важливою тенденцією розвитку суден у майбутньому [1, 2]. Системи електроживлення на судах значно відрізняються від наземних енергосистем [3]. Вони є незалежними та мають меншу потужність, що може призводити до коливань напруги в разі застосування великих навантажень та викликати дуже серйозні проблеми. Несправність будь-якого обладнання в системі може вплинути на всю електромережу та загрожувати безпеці всього судна. Електрична система судна є ядром всього судна, що висуває високі вимоги до безпеки експлуатації та діагностики несправностей. Для систем діагностики несправностей на судових електроенергетичних системах необхідні більш швидкі та точні методи діагностики, ніж для наземних енергосистем у випадку наявності системних проблем [4, 5].

Ефективним підходом до діагностики несправностей судової електроенергетичної системи є моделювання відповідної системи. Традиційними є фізичні моделі, які розробляються за принципом подібності. Ці моделі дозволяють абстрагувати внутрішні характеристики системи в математичні вирази, вивести внутрішні характеристики фактичної системи, а також діагностувати несправності через визначення змін взаємозв'язку між незалежними і залежними змінними моделі.

При цьому модель системи електроживлення судна містить у собі модулі кожного базового блоку, для яких будується математична модель відповідно до основних принципів електроенергетичної системи судна. Після цього формується повна імітаційна модель електроенергетичної системи судна. Дослідження включають в себе як методи моделювання, так і методи автоматичного управління та інші теоретичні методи.

Для забезпечення стабільності напруги енергосистеми судна важливо враховувати взаємозв'язок між генератором та його збудженням. Система збудження генератора являє собою комплекс приладів, до складу якого входять патоген, автоматичний регулятор збудження (АРЗ), пристрій для швидкісного форсування збудження, засоби польового загартування, збудження, допоміжна комутаційна і контрольно-вимірювальна апаратура. Метод управління збудженням пройшов кілька етапів розвитку, починаючи з класичного (інтегрального або диференціального) методу управління та закінчуючи багатоваріантним методом управління, заснованим на сучасній теорії, який застосовується як інтелектуальний метод управління [6, 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для моделювання електроенергетичних систем суден на теперішній час проводяться ряд досліджень з метою забезпечення стабільності системи.

У роботі [8] було запропоновано нечіткий метод комутаційного збудження для приливної генераторної установки, який дозволяє вирішити проблеми з динамічними і статичними дефектами продуктивності в управлінні збудженням та покращити її характеристики.

У роботі [9] було застосовано управління зворотнім зв'язком для польових струмів двофазного збуджувача щіток, а для частоти збудження і послідовності фаз був прийнятий контроль відліку швидкості, що дозволяє досягнути постійного струму поля для основного генератора.

У роботі [10] було запропоновано нелінійне координоване збудження і статичний компенсатор для регулювання вихідної напруги та підвищення перехідної стійкості енергосистеми синхронного генератора нескінченної шини.

У роботі [11] була розроблена математична модель генератора вищого порядку для більш детального опису стану генератора в рамках розвитку методів діагностики несправностей судових електроенергетичних систем.

У роботі [12] були запропоновані три різні математичні моделі для математичного моделювання синхронного генератора, які використовуються при різних умовах роботи, а також проведений детальний порівняльний аналіз моделей для підвищення точності моделювання.

В роботах [13, 14] визначено, що на теперішній час методи діагностики несправностей можна класифікувати на три основні типи. Перший тип – це аналітичне моделювання, яке містить оцінку стану та параметрів, а також перевірку узгодженості. Хоча воно має характеристики реального часу та глибинність системи людини, проте воно також має деякі недоліки, такі як

велика помилка моделювання та значні перешкоди шуму. Другий тип – це обробка сигналів, до складу якої входить спектральний аналіз та вейвлет-перетворення. Вона має переваги, такі як простота застосування та хороша продуктивність у реальному часі, проте вона не може боротися з потенційними несправностями. Третій тип – це штучний інтелект, який базується на нейронних мережах, теорії нечітких мереж, генетичних алгоритмах, штучних імунних системах та нечіткому кластерному аналізі, дереві відмов та опорних векторних машинах, які мають високі здібності до навчання та міркування. Використання цього типу методів діагностики може допомогти подолати ключові несправності, такі як зламаний стрижень ротора або несправність електричної фази.

В роботі [15] запропоновано метод діагностики несправностей електроприводу електричного судна, проте кількість об'єктів діагностики несправностей є недостатньою.

У статті [4] представлений метод моніторингу навантаження та виявлення несправностей, який базується на кластеризації даних для отримання унікальних векторів ознак з короткочасного перетворення Фур'є для імпульсних навантажень, але цей метод не є придатним для використання в загальній кривій навантаження.

У статті [16] було проведено моделювання та виявлення місцезнаходження і ступеня несправності обмотки статора синхронного двигуна з постійним магнітом, а також розроблена математична модель, яка може описувати як стан стабільної роботи, так і стан несправності, але не підходить для іншого обладнання суднової електроенергетичної системи.

У статті [17] була запропонована дистанційна система для онлайн-моніторингу стану та діагностики несправностей газової турбіни на морській платформі буріння нафтових свердловин на основі кернелізованої моделі інформаційної ентропії.

У статті [18] запропоновано багатокласовий багатоядерний кореляційний метод діагностики несправностей машинного вектора, який базується на навчанні колекторів і оптимізації інтелектуального Swarm для поліпшення прогностичної діяльності з технічного обслуговування дизельних двигунів.

Метою статті є розробка методу діагностики несправностей у суднових електроенергетичних системах, який базується на вдосконаленій ЗНМ для забезпечення безпеки та стабільності роботи електроенергетичної системи судна.

Викладення основного матеріалу. У даній роботі пропонується вдосконалений метод діагностики несправностей у суднових електроенергетичних системах, який базується на вдосконаленій ЗНМ. Цей метод дозволяє безпосередньо використовувати оригінальні зображення, не проводячи їх розкладання та вилучення функцій. Метод має низку значних переваг, включаючи простоту в застосуванні, високу швидкість роботи, автоматичне оновлення параметрів та стабільні, точні результати. Саме ці переваги дозволяють методу подолати існуючі недоліки в діагностиці несправностей суднових електроенергетичних систем. Для досягнення цієї мети використовується програмна середовище моделювання MATLAB, на основі якої створено імітаційну модель суднової електроенергетичної системи, що може знаходитися як у нормальному робочому стані, так і в стані несправності генератора і навантаження. Далі формується крива реакції на несправності, і на основі цього отримується набір даних зображень для мережевої моделі діагностики несправностей. Модель діагностики несправностей ЗНМ розроблена з використанням фреймворку TensorFlow, який представляє собою ефективний відкритий інструмент глибокого навчання. Після цього проводиться навчання ЗНМ, яке дозволяє отримати оптимальні результати діагностики, що можуть бути використані для оптимізації структурних параметрів.

Зазвичай на більшості суден використовуються електричні рушії змінного струму. Оскільки електрообладнання судна складається з індуктивних навантажень, то струм, що проходить через ці навантаження, може призвести до розмагнічування синхронного генератора, що може призвести до зміни напруги в електромережі судна. Щоб забезпечити стабільну роботу енергосистеми, система збудження буде регулювати струм збудження, що подається на генератор, в залежності від навантаження, щоб забезпечити стійкість напруги клем генератора на заданому рівні.

Найбільш поширеним режимом збудження генераторів у суднових електроенергетичних системах на даний момент є фазове з'єднання безщіткових систем збудження. Комбінація безщіткового збудження та автоматичного регулювання напруги (ABP) дозволяє ефективно

підвищити здатність до форсованого збудження та швидкість реакції системи збудження. Принцип роботи системи збудження полягає в тому, що збуджувач обертається з такою ж швидкістю, що й магнітне поле основного генератора, а допоміжний збуджувач обертається разом з обертовим збуджувачем.

У системах збудження фазових сполук, АВР грає важливу роль. Блок живлення в АВР перетворює вихідну напругу генератора в необхідну системі напругу за допомогою перетворення напруги, випрямлення та інших етапів. Синхронний блок управління контролює і регулює фазову зміну вихідного струму збудження, підтримуючи зміну фази прикладеної напруги збудження тиристора. При цьому, блок виявлення різниці напруг відстежує сигнал про помилку між посиленою е напругою і фактичною напругою в системі.

Метод діагностики несправностей у суднових електроенергетичних системах, який базується на вдосконаленій ЗНМ, включає сукупність послідовних взаємопов'язаних моделей.

По-перше, математичної моделі пристрою збудження фазового з'єднання, представленої компонентами d і q наступним чином

$$U_r = \sqrt{(U_d - KI_d x)^2 + (U_q - KI_q x)^2}, \quad (1)$$

де U_r – вихідна напруга пристрою збудження фазового з'єднання;

U_d – кінцева напруга якоря осі генератора d ;

U_q – кінцева напруга якоря осі генератора q ;

K – узагальнений коефіцієнт, який дорівнює $9\sqrt{2/\pi}$;

x – опір руху.

По друге, математичної моделі різниці напруг, яка є суматорною моделлю, що порівнює ефективні вхідні сигнали напруги з інших елементів і використовує отриману різницю напруг як керуючий сигнал. Відповідні рівняння задовольняють різницю між вихідною кінцевою напругою та встановленою напругою

$$U_{tf} = \sqrt{U_d^2 + U_q^2} \frac{1}{1+T_r s}, \quad (2)$$

$$\Delta U = U_{ref} + \frac{U_{f0}}{K_e} - U_{tf} + U_{stab} - U_{ff}, \quad (3)$$

де U_{tf} – сигнал напруги збудження фазового складу;

T_r – постійна часу фільтра;

U_{ref} – опорна напруга пристрою автоматичного регулювання напруги;

ΔU – різниця напруг між вихідною кінцевою напругою і заданою напругою;

U_{f0} – початкова напруга збудження;

K_e – ефективне посилення збуджувача;

U_{tf} – вихідна напруга зворотного зв'язку.

По третє, це математична модель підсилювача. Математична модель підсилювача містить рівняння, яке описує його роботу. Це рівняння може бути вигляду

$$U_a = U_c \frac{K_a}{1+T_a s}, \quad (4)$$

де U_a – вихідна напруга підсилювача;

U_c – напруга, що виводиться компенсатором;

K_a – коефіцієнт посилення підсилювача;

T_a – постійна часу підсилювача.

В четверте, математична модель компенсатора зі свинцево-лаговою характеристикою полягає у відповідному математичному рівнянні, яке враховує характеристики компенсатора та забезпечує його правильну роботу. Дане рівняння може мати наступний вигляд

$$U_c = \Delta U \frac{T_c s + 1}{1 + T_b s}, \quad (5)$$

де T_c і T_b – константа часу компенсації свинцю і постійна часу компенсації відставання компенсатора відповідно.

По п'яте, математична модель пропорційного елемента насичення. Математична модель пропорційного елемента насичення може бути виражена рівнянням, яке відображає його характеристики й обмеження при досягненні максимального сигналу вихідного сигналу

$$\begin{aligned} 0 &\leq E_f \leq E_{fmax}, \\ E_f &= E_d, \\ E_{fmax} &= \begin{cases} const, K_p = 0 \\ K_p K U_{tf}, K_p \geq 0 \end{cases} \\ E_{fd} &= U_a + U_r, \end{aligned} \quad (6)$$

де E_{fd} – напруга, що виводиться пристроєм регулювання напруги;

E_f, E_{fmax} – пропорційне значення вихідної напруги елемента насичення і значення максимальної напруги відповідно.

Зазвичай спрощена математична модель збуджувача містить елемент інерції одного порядку, який може бути виражений у вигляді рівняння

$$U_f = E_{fd} \frac{1}{K_e + T_e s}, \quad (7)$$

де U_f – вихідна напруга збуджувача;

T_e – постійна часу збуджувача.

Математична модель елемента стабілізації зворотного зв'язку задовольняє рівнянню

$$U_{ff} = U_f \frac{K_f s}{1 + T_f s}, \quad (8)$$

де K_f і T_f – константа виграшу і часу елемента зворотного зв'язку.

Згідно з комплексом математичних моделей (1) – (8), система управління збудженням може бути імітована за допомогою програмного забезпечення з використанням головного регулятора та компенсатора як контролерів. При цьому, вихідна напруга збудження V_f є вихідною клемою системи управління збудженням. Вхідні параметри включають задане значення клемної напруги синхронного генератора $vref$, значення напруги на осі d і q генератора (vd і vq відповідно) та синхронний генератор землі нульової напруги - $vstab$. На рис. 1 наведені додаткові параметри кожної ланки імітаційної моделі синхронного генератора, побудованої з використанням середовища MATLAB.

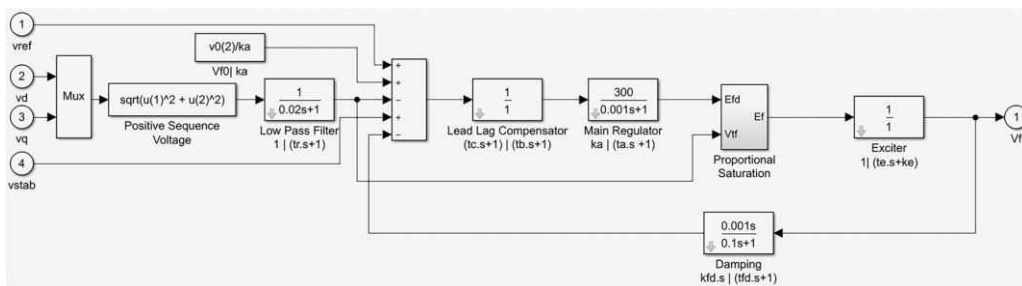

Рисунок 1 – Імітаційна модель синхронного генератора, побудована з використанням середовища MATLAB

Для створення імітаційної моделі системи енергопостачання судна використовується комбінований підхід, що складається з дизельного та газового турбінних генераторів. Основною складовою є синхронний генератор, що забезпечується дизельним двигуном, а допоміжною – асинхронний генератор, що забезпечується газовою турбіною. Для створення імітаційної моделі синхронного генератора використовується бібліотека модулів MATLAB/Simulink/SimPowerSystems.

На основі імітаційної моделі електроенергетичної системи судна додано модуль несправностей «трифазна несправність» на синхронному генераторі, асинхронному генераторі, кінцевому основному навантаженні, а вторинне навантаження закінчується для встановлення часу виникнення несправностей моделювання типових однофазних несправностей короткого замикання, двофазних несправностей короткого замикання, а також трьохфазних несправностей короткого замикання.

ЗНМ є предметом дослідження в багатьох наукових галузях, зокрема у класифікації шаблонів. ЗНМ складається з послідовності шарів та потоків даних між ними. Загальна структура мережі містить вхідний шар, шар згортки, функцію активації, шар пулінгу та повністю зв'язаний шар. Шар згорткової мережі є ключовим компонентом екстракції ознак. Кожен нейрон у цьому шарі залежить від локального рецептивного поля попереднього шару та виділяє локальні ознаки. Головною функцією шару згортки є згортання зображення за ядром та зменшення шуму. Крім того, він виконує принцип «розподілу ваги». Формула для розрахунку шару згортки виглядає таким чином

$$x_j^l = \sum_{i \in M_j} x_j^{l-1} k_{ij}^l + b_j^l, \quad (9)$$

де l – кількість шарів;

M_j – множина графів ознак попереднього шару, пов'язану з j графом ознак поточного шару;

x_j^l – діаграма характеристик, виведена l -им шаром;

k_{ij}^l – ядро згортки;

b_j^l – зміщення.

Традиційна модель ЗНМ має складну структуру, значну кількість параметрів та низьку швидкість навчання. Крім того, швидкість збіжності результатів класифікації залежить від методу ініціалізації параметрів та оновлення ваг мережі, що може спричинити проблеми з коливанням точності та швидкості збіжності. У роботі пропонується покращена модель ЗНМ, яка має кращу продуктивність та може уникнути зазначених проблем.

Початкові значення програми змінюються шляхом видалення всіх шарів нормалізації локальної відповіді. При цьому після простої ініціалізації параметрів використовується операція відсутності пакетної нормалізації (БН). Застосування БН допомагає зблизити зразки і забезпечує стабільність мережі. Кількість вузлів у повністю підключеному шарі коригується, що покращує швидкість навчання та зменшує час розрахунку, завдяки зменшенню та оновленню параметрів та ваг.

Алгоритм функціонування моделі діагностики несправностей у ЗНМ, який складається з чотирьох етапів. Першим етапом є попередня обробка зразка зображення, де будується набір даних, а розмір та колір зображення обробляються для полегшення навчання в мережі. Другий етап – розробка моделі діагностики несправностей мережі, що виконується в середовищі Python з використанням фрейворку TensorFlow. Третій етап – тренувальна оптимізація мережевої моделі, де вага та поріг коригуються за допомогою алгоритму зворотного поширення з метою мінімізації сигналу про помилку. Після оптимізації модель проходить тестування на наборі даних зображень, щоб вивести результати діагностики.

Для збору даних у імітаційній моделі встановлюються різні несправності для різних генераторів і навантажень, щоб вивести криву реакції на несправність. Файли зображень у форматі JPG, що розпізнаються ЗНМ, використовуються як тип файлів даних.

Після попередньої обробки даних застосовується набір зображень з відповідними характеристиками в якості входу для моделі ЗНМ. Застосовуючи згортку, об'єднання та інші операції до цього набору зображень, ЗНМ генерує вихідні значення для мережевої моделі.

Швидкість навчання є важливим параметром, що визначає, як швидко мережа регулює свої ваги під час навчання. Зазвичай, високий рівень навчання сприяє швидшому навчанню мережі. Але якщо цей параметр стає занадто високим, можлива втрата точності. Це проявляється в тому, що втрати перестають падати і починають змінюватися в певному положенні. Навпаки, низький рівень навчання призводить до повільного зниження втрат та збіжності мережі. Таким чином, важливо знайти оптимальний рівень навчання. З метою забезпечення найвищої точності навчання,

було проведено кілька експериментів. У результаті було встановлено, що оптимальний рівень швидкості навчання для даної мережі становить 0,0001.

Після проведення декількох експериментів, була розроблена оптимальна модель для діагностики несправностей мережі. У порівнянні з оригінальною запропонованою моделлю ЗНМ, середня точність та класифікація суднової електроенергетичної системи становить до 99%. Цей метод діагностики несправностей суднової електроенергетичної системи є більш зручним та надійним. Діаграми точності та втрат варіації були створені за допомогою фреймворку TensorFlow, як показано на рис. 2(a) та 2(b) відповідно. Діаграми варіації точності та втрат оригінальної моделі ЗНМ наведені на рис. 2(c) та 2(d) відповідно.

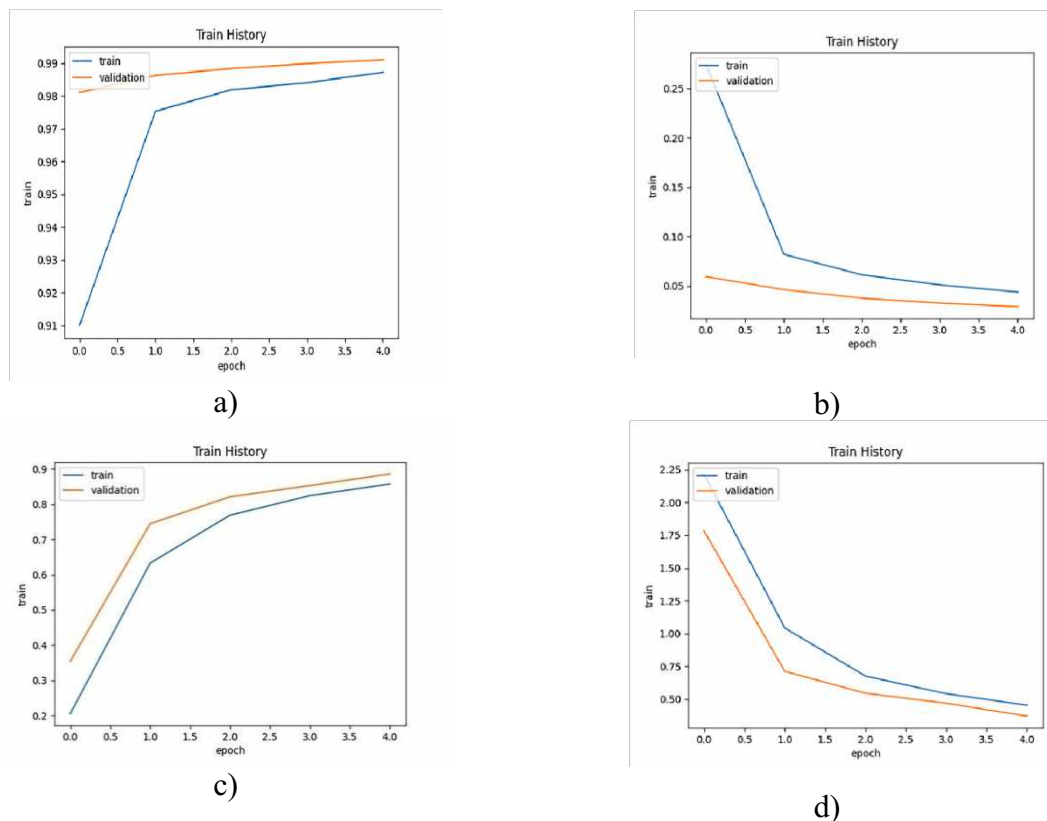

Рисунок 2 – Експериментальні результати навчання модифікованої ЗНМ

З рис. 2(a) та 2(b) видно, що загальна точність вдосконаленої моделі ідентифікації несправностей суднових електроенергетичних систем збільшується, а швидкість втрат зменшується зі збільшенням кількості навчальних епох. Після одного циклу навчання, середня точність діагностики несправностей досягає 97%, а значення втрат становлять менше 0,1. Після чотирьох циклів навчання, середня точність діагностики несправностей становить 99%, а значення втрат – менше 0,05. Порівняння графіків на рис. 2(a) – 2(d) показує, що точність розпізнавання вдосконаленої ЗНМ вища після першої епохи навчання, ніж вихідної мережі після чотирьох навчальних епох. При цьому швидкість збіжності кривої значень втрат покращеної моделі є вищою, ніж у вихідної моделі; діапазон коливань менший та більш стабільний після збіжності. З таблиці 6 видно, що точність вдосконаленої ЗНМ для різних несправностей в різних місцях є вищою, ніж вихідної мережі, що свідчить про те, що вдосконалена ЗНМ забезпечує хороші результати класифікації для виявлення несправностей суднових електроенергетичних систем, тому має значний потенціал для діагностики несправностей суднових електроенергетичних систем.

Висновки. У даній роботі був запропонований вдосконалений метод діагностики несправностей суднових електроенергетичних систем на основі використання ЗНМ. Отримані результати дозволяють зробити такі висновки:

по-перше, використання вдосконаленої моделі діагностики несправностей ЗНМ дозволяє досягти багатокласової діагностики несправностей різних компонентів суднових електроенергетичних систем, зменшуючи суб'єктивність інших методів, які використовують ручне вилучення функцій та експертний досвід;

по-друге, використання вхідних даних про несправності в моделі, дозволяє автоматично витягувати ознаки несправностей шар за шаром нелінійним способом і автоматично виводити результати класифікації несправностей;

по-третє, запропонований алгоритм діагностики має високий рівень розпізнавання несправностей і точність оцінки становить 99%;

в четверте, використання додаткового передорядкування зображень дозволяє значно підвищити точність результатів навчання мережі.

Таким чином, цей метод діагностики несправностей може бути використаний для підтримки ефективної роботи суднових електроенергетичних систем в автоматизованому режимі. Цей метод діагностики несправностей суднових електроенергетичних систем може бути застосований для виявлення несправностей інших складних енергетичних систем. Експерименти показали, що вдосконалена модель перевищує початкову мережу, забезпечуючи високу точність та надійність при діагностиці несправностей суднових електросилових систем.

ЛІТЕРАТУРА

1. AC Ship Microgrids: Control and Power Management Optimization / M.D.A. Al-Falahi et al. *Energies*. 2018. Vol. 11. 1458.
2. The Marine Vessel's Electrical Power System: From its Birth to Present Day / E. Skjong et al. *Proc. IEEE*. 2015. Vol. 103(12), P. 2410–2424. URL: doi.org/10.1109/JPROC.2015.2496722. (дата звернення: 05.10.2024)
3. Health Status Evaluation of Radar Transmitter Based on Fuzzy Comprehensive Evaluation Method. *YAC : In Proceedings of the 36th Youth Academic Annual Conference* / C. Yu et al. Nanchang, China, 28–30 May 2021. P. 196–202.
4. STFT Cluster Analysis for DC Pulsed Load Monitoring and Fault Detection on Naval Shipboard Power Systems / A. Maqsood et al. *IEEE Transactions on Transportation Electrification*. 2020. Vol. 6, No 2. P. 821–831.
5. A Comprehensive Survey of Prognostics and Health Management Based on Deep Learning for Autonomous Ships / A.L.Ellefsen et al. *IEEE Transactions on Reliability*. 2019. Vol. 68, No 2. P. 720–740. URL: doi.org/10.1109/TR.2019.2907402 (дата звернення: 05.10.2024).
6. Sulligoi G., Vicenzutti A., Menis R. All-Electric Ship Design: From Electrical Propulsion to Integrated Electrical and Electronic Power Systems. *IEEE Transactions on Transportation Electrification*. 2016. Vol. 2, No 4. P. 507–511. URL: doi.org/10.1109/TTE.2016.2598078 (дата звернення: 05.10.2024).
7. Gunes M., Dogru N. Fuzzy Control of Brushless Excitation System for Steam Turbogenerators. *IEEE Transactions on Energy Conversion*. 2010. Vol. 25, No 3. P. 844–852. URL: doi.org/10.1109/TEC.2010.2040283 (дата звернення: 05.10.2024).
8. Jiang Y., Luo J. The Excitation Switching Control Method of Tidal Generator Based on T-S Fuzzy Weighting. *J. of Coastal Research*. 2020. Vol. 103. P. 1010–1013. URL: doi.org/10.2112/SI103-210.1 (дата звернення: 05.10.2024).
9. Detailed Excitation Control Methods for Two-Phase Brushless Exciter of the Wound-Rotor Synchronous Starter/Generator in the Starting Mode / N. Jiao et al. *IEEE transactions on industry applications*. 2017. Vol. 53(99). P. 115–123. URL: dx.doi.org/10.1109/TIA.2016.2607149 (дата звернення: 05.10.2024).
10. Psillakis H.E., Alexandridis A.T. Coordinated Excitation and Static Var Compensator Control with Delayed Feedback Measurements in SGIB Power Systems. *Energies*. 2020. Vol. 13(9). 2181. URL: doi.org/10.3390/en13092181 (дата звернення: 05.10.2024).

11. Baek S.M. Sensitivity Analysis Based Optimization for Linear and Nonlinear Parameters in AVR to Improve Transient Stability in Power System. *International Journal of Control and Automation*. 2015. Vol. 8(7). P. 167–174. URL: [dx.doi.org/10.14257/ijca.2015.8.7.18](https://doi.org/10.14257/ijca.2015.8.7.18) (дата звернення: 05.10.2024).
12. Zhao H., Guo C., Wu Z. Modeling and Simulation of marine electric propulsion system. *China Shipbuild*. 2006. Vol. 47. P. 51–56.
13. Jardine A., Lin D., Banjevic D. A review on machinery diagnostics and prognostics implementing condition-based maintenance. *Mechanical Systems and Signal Processing*. 2006. Vol. 20(7). P. 1483–1510. URL: [dx.doi.org/10.1016/j.ymssp.2005.09.012](https://doi.org/10.1016/j.ymssp.2005.09.012) (дата звернення: 05.10.2024).
14. Artificial intelligence for fault diagnosis of rotating machinery: A review / R. Liu et al. *Mechanical Systems and Signal Processing*. 2018. Vol. 108. P. 33–47. URL: doi.org/10.1016/j.ymssp.2018.02.016 (дата звернення: 05.10.2024).
15. Wavelet-based information filtering for fault diagnosis of electric drive systems in electric ships / A.A. Silva et al. *ISA Transactions*. 2017. Vol. 78. 105–115. URL: [dx.doi.org/10.1016/j.isatra.2017.08.013](https://doi.org/10.1016/j.isatra.2017.08.013) (дата звернення: 05.10.2024).
16. Modeling and detecting the stator winding fault of permanent magnet synchronous motors / W. Liu et al. *Simulation Modelling Practice and Theory*. 2012. Vol. 27. P. 1–16. URL: doi.org/10.1016/j.simpat.2012.04.007 (дата звернення: 05.10.2024).
17. Fault Detection and Diagnosis for Gas Turbines Based on a Kernelized Information Entropy Model / W. Wang et al. *The Scientific World Journal*. 2014. Vol. 2014, ID 617162. 13 p.
18. A new swarm intelligence optimized multiclass multi-kernel relevant vector machine: An experimental analysis in failure diagnostics of diesel engines / Z. Li et al. *Structural Health Monitoring*. 2018. Vol. 17(6). P. 1503–1519.

Shtrybets V.V., Trofymenko A.O., Tryshyn V.V., Lisovskyi S.V.

METHOD FOR DIAGNOSING FAULTS IN SHIPBOARD ELECTRICAL POWER SYSTEMS BASED ON AN IMPROVED CONVOLUTIONAL NEURAL NETWORK

An improved method for diagnosing faults in shipboard electrical power systems using a neural network is proposed. The method is distinguished by the direct use of original images without their decomposition and feature extraction. The improved method is characterised by a few advantages, including ease of use, high performance, automatic parameter updating, and stable, accurate results, which overcome the existing shortcomings in the traditional fault diagnosis of shipboard electrical systems. The aim of the article is to develop a method for diagnosing faults in shipboard electrical power systems based on an advanced convolutional neural network to ensure the safety and stability of the ship's electrical power system. For this purpose, firstly, a simulation model of the ship's electrical power system was built using MATLAB software to obtain the normal operating state and the state of the generator and load in the power system. Secondly, the fault response curve is modelled, and a dataset is obtained to train a convolutional neural network. The third step is to develop a fault diagnosis model based on the improved convolutional neural network using the open-source deep learning framework TensorFlow. At the final stage, the convolutional neural network was trained, and the optimal results of the ship's electrical power system diagnostics were obtained in order to optimise the structural parameters and diagnose the ship's electrical power system. The results show that the proposed simulation model based on an advanced convolutional neural network can provide support for the diagnosis of ship power system faults, improve the stability and safety of the ship power system, and thus ensure the safety of the crew. A further area of research is to improve the model's training time. In the future, the simulation model can be improved to make it more in line with real ship power systems. Based on the optimised convolutional neural network model, the diagnostic accuracy can also be improved accordingly.

Keywords: method, fault diagnostics, advanced convolutional neural network, ship power system, data set, training, simulation

Штрибець В.В., Якусевич Ю.Г., Тришин В.В., Лісовський С.В.

МОДЕЛЬ І МЕТОД ТЕПЛОВОГО РОЗРАХУНКУ СУДНОВИХ СИНХРОННИХ ГЕНЕРАТОРІВ ПРИ СУШІННІ В УМОВАХ ЕКСПЛУАТАЦІЇ СУДНА

Метою статті є розробка математичного забезпечення теплового розрахунку суднових синхронних генераторів у рамках прискореної сушки та відновлення систем ізоляції суднового електрообладнання під час суднового ремонту. Поставлена мета досягається шляхом розробки математичної моделі для розрахунків нагріву мокрих обмоток суднових синхронних генераторів при поточній сушці та методу прискореної сушки суднових синхронних генераторів в робочих умовах на суднах зі змінним струмом, що регулюється за допомогою універсального тиристорного перетворювача з настроюваною структурою силового клапанного модуля в контурі обмотки збудження. Встановлено, що якість процесу ремонту суден та відновлення електрообладнання, яке було відремонтоване, залежить від технологічних процесів нагрівання, сушіння, відновлення, випробування та ізоляції електрообладнання суден в галузі морського транспорту. Щоб підвищити продуктивність та ефективність судноремонту, необхідно коректно та повністю оцінити технічний стан електрообладнання суден на етапі підготовки до ремонту. При цьому існуючі методи (моделі) аналізу суднових синхронних генераторів при сушінні в умовах експлуатації судна мають відповідні недоліки, тому розробка ефективних моделей та методів сушіння електрообладнання суден з використанням енергозберігаючих технологій є актуальним завданням в суднобудуванні і судноремонті. Запропоноване математичне забезпечення теплового розрахунку суднових синхронних генераторів при сушінні в умовах експлуатації судна містить математичну модель розрахунку нагріву мокрих обмоток суднових синхронних генераторів при струмовій сушці і метод їхньої прискореної сушки в робочих умовах на суднах зі змінним струмом, регульованим універсальним тиристорним перетворювачем з регульованою силовою структурою модуля клапана в ланцюзі обмотки збудження. Найбільш суттєвим результатом є сукупність рівнянь, що входять до складу математичного забезпечення теплового розрахунку суднових синхронних генераторів. При цьому економічно вигідно використовувати дане математичне забезпечення як ефективний метод сушіння і відновлення опору вологих обмоток синхронного генератора в умовах зі збільшенням опору ізоляції, оскільки необхідна потужність для сушіння обмоток є порівняно невеликою.

Ключові слова: математичне забезпечення, метод, модель, судновий синхронний генератор, сушка, ізоляція, обмотка, ремонт.

Постановка проблеми. Ефективність та надійність ремонту суден, а також відновленого після ремонту електрообладнання, значно залежать від якісних технологічних процесів забезпечення режимів нагріву, сушіння, відновлення, випробування та ізоляції електрообладнання суден. Щоб підвищити продуктивність та ефективність виробництва в галузі судноремонту, необхідно об'єктивно та повною мірою оцінити технічний стан електрообладнання суден на етапі підготовки до ремонту.

Суднові синхронні генератори (ССГ) – це відповідальне електрообладнання, тому після тривалих зупинок і зимового осідання річкового флоту, їх необхідно масово перевіряти на вологу ізоляцію і підвищувати опір до норм, які встановлені нормативними документами.

Сушка та відновлення опору ізоляції змочених обмоток суднових синхронних генераторів є складнішою процедурою, порівняно з асинхронними двигунами, через необхідність використання потужнішого джерела електроенергії з особливими параметрами. Для синхронних генераторів

великої потужності зазвичай використовують кілька методів сушіння, таких як використання зовнішніх джерел тепла або подача напруги на деякі обмотки генератора. Однак, в умовах експлуатації судна, найефективнішими можуть бути методи, що використовують наявні джерела електроенергії на борту для сушіння та відновлення опору ізоляції вологих обмоток. Ці методи можна успішно застосовувати в умовах експлуатації судна.

Традиційно, в суднобудуванні та судноремонті рекомендується застосовувати метод зовнішнього нагрівання для сушіння обмоток електричних машин зі значенням опору ізоляції менше 50 кОм для обмоток статорів змінного струму та менше 20 кОм для обмоток збудження машин постійного та змінного струму. У процесі сушіння важливо забезпечити проходження нагрітого повітря по тій же траєкторії, що і при існуючій системі охолодження в електричній машині. Однак, для потужних ССГ цей метод може бути складним у реалізації та регулюванні оптимального теплового режиму.

Метод з втратами в станині передбачає намотування намагнічуваної обмотки на статорі ССГ аналогічним чином, як при сушінні асинхронного двигуна під час судового ремонту. Цей метод може бути використаний для ССГ з дуже низьким опором ізоляції, але потребує наявності на судні джерела регульованої низької напруги, розрахованого на великі струми. Крім того, намагнічує обмотка для потужних ССГ повинна бути досить потужною, що збільшує трудомісткість її виготовлення та матеріаломісткість.

Для того, щоб сушити обмотки нерухомих судових генераторів існують два можливих методи. Перший полягає у підключенні однофазного або трифазного джерела струму промислової частоти до обмоток статора, а другий – у підключенні джерела постійного струму до обмотки збудження. Ці методи використовуються для судових генераторів, що перебувають у зібраному стані. Однак, перший метод має певні недоліки, такі як потребу в наявності джерела трифазного змінного струму регульованої напруги, розрахованого на великі струми, що ускладнює його виконання у умовах експлуатації. Крім того, обмотки збудження судових генераторів будуть нагріватися до менших температур, так як нагрівання відбувається опосередковано теплом навколишнього середовища з внутрішньої порожнини електричної машини. У другому методі постійний струм може бути поданий на обмотку збудження судових генераторів від наявного джерела постійного струму – зварювального перетворювача. Цей метод може бути виконаний в умовах експлуатації судна, а також в суднобудуванні і судноремонті. Недоліком другого методу є те, що обмотки статорів мають більш низьку температуру, через її непрямий нагрів.

Оберткові судові синхронні генератори можна також сушити, застосовуючи струмову сушку при симетричному трифазному короткому замиканні в генераторному режимі. Цей метод сушіння забезпечує рівномірний нагрів всіх обмоток ССГ, легко регулюється і може виконуватися в умовах експлуатації на морі. Однак, недоліком цього способу є необхідність тривалої роботи первинного двигуна (дизеля) ССГ з малим навантаженням.

Отже, розглянуті методи (моделі) мають відповідні недоліки, тому розробка ефективних моделей та методів сушіння електрообладнання суден з використанням енергозберігаючих технологій є актуальним завданням в суднобудуванні і судноремонті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На даний час багато публікацій присвячено дослідженням синхронного генератора з використанням у різних галузях.

Наприклад, у статті [1] наведено математичні моделі процесів самокалібрування синхронного генератора з традиційним та двовісним збудженням. Як відомо, самонакачування – це різновид електромеханічної нестійкості генератора, коли його ротор, обертаючись з основною робочою швидкістю при певному значенні кута, проявляє коливальні зміни швидкості і кута зі збільшенням амплітуди аж до виходу з синхронності. В енергосистемі також можуть відбуватися коливальні зміни швидкостей і кутів повороту роторів генераторів з незростаючими амплітудами. Такі зміни відомі як синхронні осцилятори. Самонакачувальні генератори можуть з'являтися з різних причин. З них виділяють три узагальнені причини, а саме наявність великого активного опору в контурі статора, наявність мертвої зони або затримки дії АРВ апарату, неправильна настройка АРВ апарату. Диференціальні рівняння синхронного генератора були вирішені в mathcad методом Коші, результати порівнювалися графічно. Результати показують, що двовісний

синхронний генератор відрізняється від традиційного синхронного генератора тим, що саморозгойдуються перехідні процеси затухають і мають тенденцію швидко вступати в синхронізм.

У роботі [2] наведено результати розробки математичної моделі синхронного двигуна та дослідження впливу ступеня насичення магнітопроводу на перехідні процеси прямого запуску. Зазначено, що існуючі методи дослідження та розрахунку перехідних процесів синхронних машин базуються на застосуванні методу(ів) суперпозиції, що виключає їх використання в нелінійних системах.

У роботі [3] визначено, що синхронний генератор є найважливішим обладнанням у виробництві електроенергії. У даній статті представлена історія синхронного генератора від початку до теперішнього часу. Всі синхронні генератори, включаючи дизельні, газові та парогенератори, використовуються на теплових електростанціях, великі гідравлічні турбіни на гідроелектростанціях, вітрові турбіни на вітрових електростанціях. У схемі заміщення синхронного генератора потрібно знати три значення, щоб передбачити повну поведінку генератора. До цих величин відноситься зв'язок між струмом збудження і магнітний потік, синхронний опір і опір якоря. Синхронні машини можуть працювати в режимах двигуна або генератора. Коли синхронна машина працює на холостому ході і поле збудження знаходиться під контролем, її називають синхронним конденсатором або синхронним компенсатором. Різні втрати в синхронних генераторах включають омичні втрати, втрати активної зони, механічні втрати і втрати збудження.

У статті [4] зазначено, що електричні машини, а особливо синхронні генератори, займають значне місце на електростанціях і в промислових виробничих лініях, і їх позапланові відключення можуть мати дуже негативні наслідки. Одна з основних причин їх виходу з ладу пов'язана зі зношеністю їх систем ізоляції статора і ротора. Хоча існує кілька промислових методів, які зазвичай використовуються для діагностики справності таких деталей, деякі критичні аспекти залишаються невирішеними. У даній статті розглядаються різні діагностичні методи і методи, найбільш часто використовувані на практиці для визначення стану цих двох ізоляційних систем в синхронних генераторах, виділення їх відповідних недоліків і аналіз їх варіантів.

У роботі [5] наводиться оцінка стану синхронної ізоляції статора генератора, що використовується на електростанціях. Робота складається з трьох частин: теоретичної, лабораторних та польових досліджень. У першій частині широко обговорювалася теорія діелектричної ізоляції з використанням різних методів неруйнівного контролю, використовуваних для оцінки стану ізоляції генератора. У лабораторних дослідженнях використані дві природно зволожені асфальтові обмотки статора із слюди: одна з сухої поліефірної слюди, а інша – з сухої епоксидної слюди. Вони були випробувані в умовах сушіння і змочування. Використовуваними методами випробувань є лінійна зміна постійного струму, зміна опору з плином часу, струм поляризації та деполіаризації, частотна діелектрична спектроскопія та випробування частковим розрядом, і між ними встановлено взаємозв'язок. У польових дослідженнях різні генератори, що належать Цейлонській електроенергетичній раді, були протестовані за допомогою лінійного тесту постійного струму. Було встановлено, що лінійний тест постійного струму CHANGE, як легкий і простий польовий тест, може бути ефективно використаний для дослідження впливу вологи на ізоляцію генератора.

У роботі [6] визначено, що порушення ізоляції обмотки синхронного генератора завдають значних пошкоджень і вимагають великих витрат на ремонт. Розуміння поведінки машини під час внутрішніх відмов дуже важливо для повного захисту машини. У роботі розглянуті окремі питання моделювання, аналізу й експериментального випробування синхронних генераторів в умовах внутрішньої відмови. У цій статті узагальнено експериментальний підхід, прийнятий для виявлення цього явища. Вимірювання, проведені в режимі реального часу, дозволили отримати результати, зроблені під час контрольованих внутрішніх несправностей на лабораторному генераторі. Ці дані також порівнювалися з даними, зафіксованими реле безпеки під час розвитку пошкоджень внутрішньої ізоляції генератора.

У статті [7] обговорюються три останні технології високої щільності потужності для генераторів і двигунів, запропонованих для морських застосувань, і наша увага зосереджена на їх проблемах електричної ізоляції. Це високочастотні (швидкодіючі) генератори (від 200 до 400 Гц), надпровідні генератори, а також нові ізоляційні матеріали і системи. Для високошвидкісних генераторів високі втрати в магнітних матеріалах можуть скоротити термін служби ізоляції. Таким чином, ці генератори повинні охолоджуватися водою, а не повітрям. Для надпровідних генераторів найбільш серйозним занепокоєнням є цілісність системи ізоляції при великих теплових флуктуаціях, коли система циклічно переходить між кімнатною температурою і робочою температурою. Обговорюється прискорене старіння ізоляційних систем, особливо в електричних обертових машинах, що піддаються впливу плюсів напруги з високими швидкостями підйому до сотень кВ/мкс і високими частотами повторення від сотень кГц до МГц. Ці імпульси напруги генеруються ширококутовими перетворювачами, передбаченими в архітектурі майбутніх кораблів ВМС США.

У статтях [8-13] досліджується вплив морського середовища, такий як великі коливання температури, висока вологість і сильний сольовий туман на систему ізоляції статора вітрогенераторів, що подібно до морських застосувань. Прискорене випробування на електричні і теплові навантаження, соляний туман і вологість, було розроблено і використано для вивчення старіння зразків, що імітують системи ізоляції, які використовуються у вітрогенераторних установках. Випробувальна напруга являла собою біполярний повторюваний імпульс напругою лише з однією частотою (15 кГц) і однією швидкістю розгортки (12,5 кВ/мкс). Також досліджувалося одне значення вологості (93%) і одне значення концентрації соляного туману. Змінним параметром була кількість циклів випробування. За результатами випробувань встановлено, що зі збільшенням кількості циклів індекс поляризації та початкова напруга зменшуються, а тангенс кута діелектричних втрат зростає. Однак рівень деградації є незначним, і всі згадані діелектричні властивості демонструють часткове відновлення після сушіння. Тобто для розглянутого циклу випробувань вплив навколишнього середовища не спричиняє значної деградації ізоляційного матеріалу. Однак деякі оператори круїзних лайнерів вже зіткнулися з передчасними відмовами у високовольтних обертових механізмах, які зазвичай мають термін служби яких зазвичай становить близько 20 років, однак вони виходять з ладу вже через лише через п'ять років [14].

Але у відомій літературі відсутня інформація щодо дослідження проблем прискореної сушки та відновлення систем ізоляції суднового електрообладнання під час суднового ремонту.

Метою статті є розробка математичного забезпечення теплового розрахунку суднових синхронних генераторів у рамках прискореної сушки та відновлення систем ізоляції суднового електрообладнання під час суднового ремонту.

Викладення основного матеріалу дослідження. Відповідно до поставленої мети в статті розроблено математичне забезпечення теплового розрахунку суднових синхронних генераторів (самозбуджених і безщіткових) при сушінні в умовах експлуатації судна. Пропоноване математичне забезпечення містить:

- математичну модель для розрахунків нагріву мокрих обмоток суднових синхронних генераторів при поточній сушці;
- метод прискореної сушки ССГ в робочих умовах на суднах зі змінним струмом, що регулюється за допомогою універсального тиристорного перетворювача з настроюваною структурою силового клапанного модуля в контурі обмотки збудження.

Отримано математичну модель для оцінки нагріву мокрих обмоток суднових синхронних (самозбуджувальних і безщіткових) генераторів при поточній сушці в експлуатаційних умовах на суднах на основі схеми теплового заміщення (рис. 1). Система рівнянь за цією схемою виглядає так:

$$\begin{cases} \frac{\theta_1 - \theta_3}{R_{1-3}} = P_1; \\ \frac{\theta_2 - \theta_3}{R_{2-3}} = P_2; \\ \frac{\theta_3 - \theta_1}{R_{1-3}} + \frac{\theta_3 - \theta_2}{R_{2-3}} + \frac{\theta_3}{R_{3-0}} = P_3; \end{cases} \quad (1)$$

де $\theta_1, \theta_2, \theta_3$ – перевищення температури для обмоток статора, ротора і внутрішньої порожнини машини відповідно, K ;

$R_{1-3}, R_{2-3}, R_{3-0}$ – термічні опори між відповідними частинами машини, а також між внутрішньою порожниною машини та навколишнім середовищем, $K/Вт$;

P_1, P_2, P_3 – потужності, розсіяні відповідно в статорі, роторі і внутрішній порожнині, $Вт$.

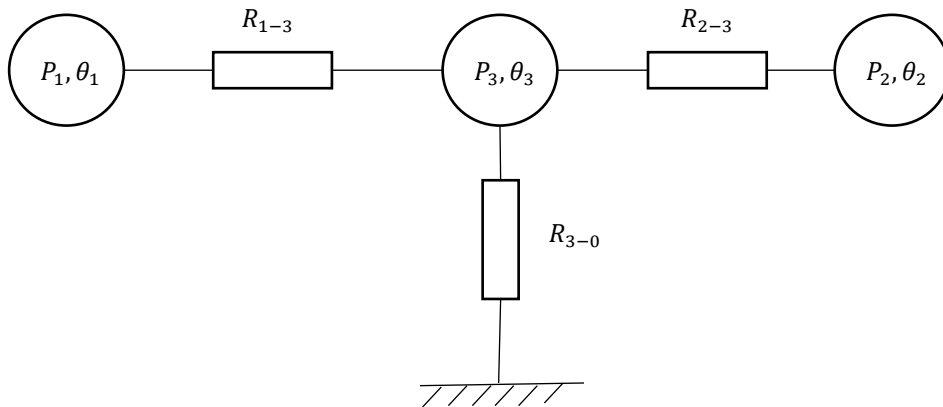

Рисунок 1 – Спрощена теплова схема заміни суднового синхронного генератора

Ця схема заміни ССГ дозволяє достатньо точно оцінити поточні температури під час сушіння. Для системи рівнянь (1) визначено аналітичний вираз:

$$\begin{cases} \theta_1 = P_1 R_{1-3} + \theta_3; \\ \theta_2 = P_2 R_{2-3} + \theta_3; \\ \theta_3 = R_{3-0}(P_1 + P_2 + P_3). \end{cases} \quad (2)$$

Для отримання значень теплових опорів для ССГ різної потужності можна скористатись графіками, що відображають залежність теплових опорів від сумарної потужності S суднових синхронних генераторів.

Аналіз процесу сушіння суднових ССГ під час короткого замикання показав, що на початку сушіння струм у обмотках має становити від 0,2 до 0,4 від номінального, а потім його потрібно збільшувати до значень від 0,5 до 0,7 від номінального. При цьому необхідний струм збудження визначається характеристикою короткого замикання генератора. Однак, недоліком такого способу є те, що дизель має працювати досить тривалий час без навантаження. Особливо складно реалізувати такий спосіб сушіння на шахтних генераторах. Крім того, при сушінні нерухомого ССГ струмом в ланцюзі обмотки збудження обмотка ротора значно більше нагрівається, ніж обмотки статора.

Для проведення теплового розрахунку для двох режимів сушіння застосовуються такі підходи:

- у режимі короткого замикання обертового синхронного генератора;
- для нерухомого синхронного генератора, коли напруга постійного струму подається від пропонуваного універсального тиристорного перетворювача з модулем силового клапана з налаштованою структурою лише в обмотку збудження.

Для покращення ефективності сушіння та відновлення опору ізоляції мокрих обмоток ССГ необхідно враховувати їх параметри, конструкційні особливості та систему охолодження. У статті запропоновано метод прискореної сушки ССГ за допомогою універсального тиристорного перетворювача з настроюваною структурою модуля силового клапана в контурі обмотки збудження. Цей метод використовується для нерухомого синхронного генератора на судах зі змінним струмом і полягає в тому, що на обмотку збудження подається змінний струм, регульований тиристорним перетворювачем з настроюваною структурою модуля силового клапана. Обмотки статора можуть бути розімкнуті. Під час застосування цього методу в синхронному генераторі створюється пульсуюче магнітне поле, вісь якого визначається положенням ротора в свердловині. Струм в обмотці збудження ССГ залежить в основному від індуктивних опорів обмоток збудження, седативної обмотки та обмотки статора.

З метою швидких розрахунків на обчислювальних пристроях параметрів сушіння зволжених обмоток під час експлуатації судна, запропоновано простіші схеми заміни синхронних генераторів (включаючи самозбуджувальні і безщіткові), які мають відкриту обмотку статора і замкнутий короткий колообмін. При цьому індуктивність обмотки збудження визначається за виразом

$$x_f = 2\pi \frac{\mu_0 \tau l W_f^2}{\pi k_\delta k_{pd} \delta p} k_f k_\varphi, \text{ Ом}, \quad (3)$$

де f – частота мережі;

μ_0 – магнітна проникність повітря;

τ, l – поділ полюса і довжина пакета деталі статора, м;

k_{pd} – коефіцієнт насичення магнітопроводу по поздовжній осі;

k_δ – коефіцієнт повітряного просвіту, що визначається за формулами відомих розмірів борозенок і зубів ССГ;

δ – повітряний зазор ССГ, м;

$W_f = 2pW_n$ – кількість витків обмотки збудження;

$2p$ – кількість полюсів;

W_n – кількість витків одного полюса;

k_f – коефіцієнт форми кривої магнітного поля обмотки збудження;

k_φ – коефіцієнт витрати явнополюсної синхронної машини.

Для більшості суднових ССГ немає даних про геометричні розміри магнітного сердечника, а тому необхідно визначати їх за допомогою графіків, що знижує точність розрахунків. Основні розміри явно полярних ССГ можна визначити з графіків рис. 2, в залежності від сумарної потужності на полюс, тобто $S/2p$, а потім визначають індуктивність обмотки збудження за виразом (3).

Морські ССГ мають значно менший повітряний зазор в порівнянні з іншими синхронними машинами, і тому індуктивність розсіювання обмоток збудження $x_{\delta f}$, заспокійливих $x_{\delta \gamma}$ і обмоток статора $x_{\delta \alpha}$ відносно менше, ніж у звичайних синхронних машин. Тому результуюче індуктивний опір ланцюга збудження з урахуванням заспокійливої обмотки з обмоткою розімкнутого статора становить

$$x'_f = x_{\delta f} + \frac{x_f x_{\delta \gamma}}{x_f + x_{\delta \gamma}} \approx (0,13 \dots 0,15) x_f, \text{ Ом}. \quad (4)$$

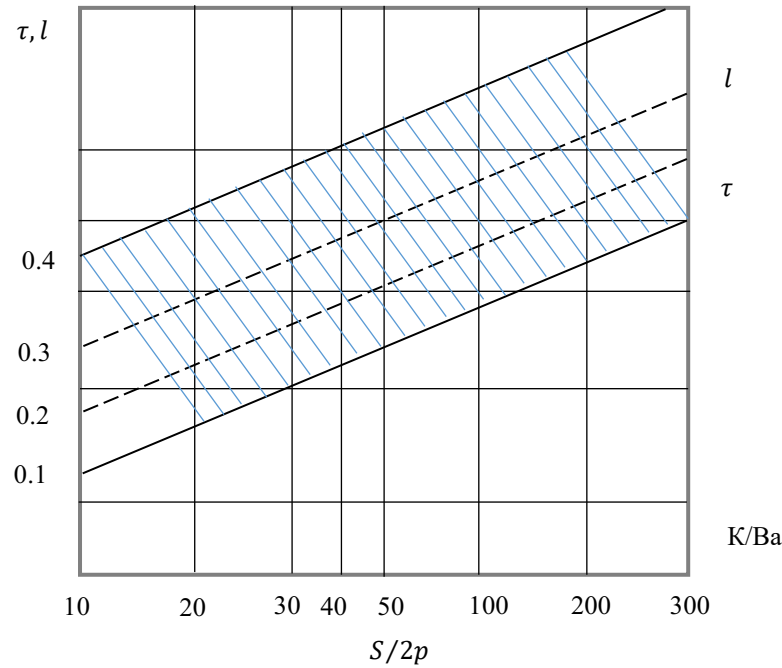

Рисунок 2 – Основні розміри явно полюсних суднових синхронних генераторів для розрахунку параметрів сушіння

У разі короткозамкненою обмотки статора результуючий індуктивний опір від обмотки збудження дорівнює

$$x_f'' = x_{\delta f} + \frac{1}{\frac{1}{x_f} + \frac{1}{x_{\delta \gamma}} + \frac{1}{x_{\delta \alpha}}} \approx (0,85 \dots 0,1)x_f, \text{ Ом.} \quad (5)$$

Активна потужність на стороні мережі визначається активними опорами в обмотках і може бути розрахована за виразами з обмоткою розімкнутого статора

$$P_f' = \frac{U^2}{x_f'} \cos \varphi, \quad (6)$$

і в закритому стані

$$P_f'' = \frac{U^2}{x_f''} \cos \varphi, \quad (7)$$

де U – напруга, що подається на обмотку збудження, В;

$\cos \varphi$ – коефіцієнт потужності схем заміни з урахуванням активних опорів всіх трьох обмоток ССГ, тобто обмоток збудження, седативного і статора.

Потужність, розсіяну в обмотці статора, можна знайти приблизно як різницю P_f'' і P_f' . При цьому систему рівнянь (2) можна записати у такому вигляді

$$\begin{cases} \theta_1 = (P_f'' - P_f')R_{1-3} + \theta_3; \\ \theta_{12} = P_f'R_{2-3} + \theta_3; \\ \theta_3 = R_{3-0}P_f''. \end{cases} \quad (8)$$

Знаючи втрати в обмотках, можна визначити їх нагрів за формулами (2) і (8).

Запропонований спосіб струмової сушки дозволяє нагрівати обмотки ротора і статора машини досить рівномірно. Недоліком цього методу є малі втрати потужності, так як великий індуктивний опір за формулами (4) і (5) знижує значення струмів в обмотках, які при напрузі $U = 220\text{В}$ складають 0,1 ... 0,2 номіналу. Однак якщо тривалий процес сушіння або відновлення опору ізоляції не важливий, такий спосіб сушіння дуже ефективний, що підтверджено експериментами в умовах експлуатації на судах.

Таким чином, використовуючи формули, які були наведені вище, можна вибрати найбільш підходящий метод сушіння ССГ і розрахувати необхідні струми або напруги для сушіння, а також перевірити, чи не перевищує температура гранично допустимого значення. Для цього напруга промислової частоти, що подається тиристорним перетворювачем на обмотку збудження, не повинна перевищувати 220 В.

В результаті було встановлено, що технологічний процес сушіння систем ізоляції електрообладнання за допомогою переносного універсального тиристорного перетворювача є ефективним, якісним і вимагає значно менших трудовитрат порівняно з традиційними методами.

Висновки. У статті запропоновано математичне забезпечення теплового розрахунку судових синхронних генераторів (самозбуджувальних і безщіткових) при сушінні в умовах експлуатації судна, що включає математичну модель розрахунку нагріву мокрих обмоток судових синхронних генераторів при струмовій сушці і метод прискореної сушки ССГ в робочих умовах на судах зі змінним струмом, регульованим універсальним тиристорним перетворювачем з регульованою силовою структурою модуль клапана в ланцюзі обмотки збудження.

Дане математичне програмне забезпечення, яке є основою ефективного методу сушіння і відновлення опору ізоляції вологих обмоток синхронного генератора, економічно доцільно використовувати в робочих умовах зі збільшенням опору ізоляції, оскільки потужність, що подається на обмотки, порівняно невелика.

ЛІТЕРАТУРА

1. Mathematical modeling of the self-swinging process of synchronous generators / N. Pirmatov et al. *AIP Conference Proceedings*. 2023. Vol. 2612. 050005. URL: doi.org/10.1063/5.0135546 (дата звернення: 06.10.2024).
2. Mathematical model to take into account the influence of saturation of the magnetic circuit on the starting characteristics of a synchronous motor / T. Olimjon et al. *Methodological problems in reliability study of large energy system* : Proceedings of the Rudenko International Conference, 14 December 2020. E3S Web of Conferences. URL: doi.org/10.1051/e3sconf/202021601119 (дата звернення: 06.10.2024).
3. Ehya H., Faiz J. Operation principles, structure, and design of synchronous generators. *Electromagnetic Analysis and Condition Monitoring of Synchronous Generators*. 2022. URL: doi.org/10.1002/9781119636151.ch2 (дата звернення: 06.10.2024).
4. Determination of the Insulation Condition in Synchronous Generators: Industrial Methods and A Case Study / D. Verginadis et al. *IEEE Industry Applications Magazine*. 2021. Vol. 28(2). P. 67-77. URL: doi.org/10.1109/MIAS.2021.3114659 (дата звернення: 06.10.2024).
5. Fernando M., Jayantha G. Laboratory and Field Investigations of Generator Stator Insulation. *Engineer: Journal of the Institution of Engineers*, Sri Lanka. 2011. Vol. 44(2). P. 21–31. URL: doi.org/10.4038/engineer.v44i2.7020 (дата звернення: 06.10.2024).
6. Analysis of synchronous generator internal insulation failures / E.B. Bakie et al. *Electric Machines and Drives* : Proceedings of the IEEE International Conference, San Antonio, TX, USA, 15 May 2005. P. 106–110. URL: <https://doi.org/10.1109/IEMDC.2005.195709> (дата звернення: 06.10.2024).
7. Ghassemi M. High power density technologies for large generators and motors for marine applications with focus on electrical insulation challenges. *High Voltage*. 2020. Vol. 5. P. 7–14. URL: doi.org/10.1049/hve.2019.0055 (дата звернення: 06.10.2024).
8. The effect of the marine environment on the stator insulation system of an offshore wind turbine generator / X. Liu et al. *IEEE Electrical Insulation Magazine*. 2015. Vol. 31(3). P. 10–17. URL: doi.org/10.1109/MEI.2015.7089117 (дата звернення: 06.10.2024).
9. Effects of accelerated repetitive impulse voltage aging on performance of model stator insulation of

- wind turbine generator / X.Z. Liu et al. *IEEE Transactions on Dielectrics and Electrical Insulation*. 2014. Vol. 21(4). P. 1606–1615. URL: [dx.doi.org/10.1109/TDEI.2014.004363](https://doi.org/10.1109/TDEI.2014.004363) (дата звернення: 06.10.2024).
10. Evaluation method of insulation system for wind turbine generator based on accelerated multi-factor ageing test / X.Z. Liu et al. *Electrical Insulation and Dielectric Phenomena* : Proceedings of the IEEE Conference, Shenzhen, China, 20–23 October 2013. P. 1506–1515. URL: [dx.doi.org/10.1109/CEIDP.2013.6747073](https://doi.org/10.1109/CEIDP.2013.6747073) (дата звернення: 06.10.2024).
11. Experimental research on stator insulation system of 5 MW offshore wind turbine generator under simulated marine environments / X.Z. Liu et al. *Electrical Insulation and Dielectric Phenomena* : Proceedings of the IEEE Conference, Shenzhen, China, 20–23 October 2013. P. 52–55. URL: doi.org/10.1109/CEIDP.2013.6748199 (дата звернення: 06.10.2024).
12. Study on multi-factor aging characteristics of stator insulation for wind turbine generator / X.X. Ding et al. *Properties and Applications of Dielectric Materials* : Proceedings of the IEEE International Conference, Bangalore, India, 24–28 July 2012. P. 1–4. URL: [dx.doi.org/10.1109/ICPADM.2012.6318939](https://doi.org/10.1109/ICPADM.2012.6318939) (дата звернення: 06.10.2024).
13. Long-term aged performances of stator insulation for wind turbine generator under repeat pulse voltage / X.Z. Liu et al. *Electrical Insulating Materials* : Proceedings of the IEEE International Symposium, Kyoto, Japan, 6–10 September 2011. P. 105–108. URL: doi.org/10.1109/iseim.2011.6826333 (дата звернення: 06.10.2024).
14. Meggs R.W., Daffey K. Partial discharge monitoring in marine HV systems. Institute of Marine Engineering, Science and Technology Event, 2011.

Shtrybets V.V., Yakusevych Yu.H., Tryshyn V.V., Lisovskyi S.V. MODEL AND METHOD FOR THERMAL CALCULATION OF SHIP SYNCHRONOUS GENERATORS DURING DRYING UNDER SHIPBOARD CONDITIONS

The aim of the article is to develop a mathematical support for the thermal calculation of ship synchronous generators within the framework of accelerated drying and restoration of insulation systems of ship electrical equipment during ship repair. This goal is achieved by developing a mathematical model for calculating the heating of wet windings of ship synchronous generators during current drying and a method for accelerated drying of ship synchronous generators under operating conditions on AC ships, which is regulated by a universal thyristor converter with a tunable structure of the power valve module in the field winding circuit. It has been established that the quality of the ship repair process and the restoration of repaired electrical equipment depends on the technological processes of heating, drying, restoration, testing and insulation of electrical equipment of ships in the maritime transport industry. In order to increase the productivity and efficiency of ship repair, it is necessary to correctly and fully assess the technical condition of ship electrical equipment at the stage of preparation for repair. At the same time, the existing methods (models) for analysing ship synchronous generators during drying under shipboard conditions have corresponding shortcomings, so the development of effective models and methods for drying ship electrical equipment using energy-saving technologies is an urgent task in shipbuilding and ship repair. The proposed mathematical support for the thermal calculation of ship synchronous generators during drying in ship operation conditions contains a mathematical model for calculating the heating of wet windings of ship synchronous generators during current drying and a method for their accelerated drying under operating conditions on ships with alternating current, adjustable universal thyristor converter with adjustable power structure of the valve module in the excitation winding circuit. The most significant result is a set of equations that are part of the mathematical support for the thermal calculation of ship synchronous generators. It is economically advantageous to use this mathematical support as an effective method of drying and restoring the resistance of wet windings of a synchronous generator in conditions with an increase in insulation resistance, since the required power for drying the windings is relatively small.

Key words: mathematical support, method, model, ship synchronous generator, drying, insulation, winding, repair.

Войченко Т.О., Трофименко І.В., Шевченко А.П., Рященко О.І.

АНАЛІЗ НАПРЯМІВ ДОСЛІДЖЕНЬ ЩОДО МАРШРУТИЗАЦІЇ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ПРИ ЕКСПЛУАТАЦІЇ КОНТЕЙНЕРНИХ ТЕРМІНАЛІВ МОРСЬКИХ ПОРТІВ

Метою статті є аналіз напрямів досліджень щодо маршрутизації транспортних засобів при експлуатації контейнерних терміналів морських портів. Поставлена мета досягається шляхом аналізу джерел інформації щодо загальних задач маршрутизації транспортних засобів і проблем, пов'язаних з ними, а також безпосередньо процесів, які пов'язані з маршрутизацією і плануванням на контейнерних терміналах. Встановлено, що сукупність процесів, пов'язаних з маршрутизацією і плануванням на контейнерних терміналах, містить процес планування (розподілу) причалу, процес планування (розподілу) причального крана та процес планування штабелювання (розміщення транспортних засобів під кранами і транспортування кранів). Доведено, що різні проблеми, пов'язані з операціями на контейнерних терміналах, можуть виникати як проблеми маршрутизації транспортних засобів. У зв'язку з цим в статті розглянуто значний обсяг теоретичних і практичних досліджень, присвячених важливості оптимізації логістичних операцій на контейнерних терміналах морських портів. При цьому визначено, що в силу специфічних характеристик контейнерних терміналів стандартні теоретичні моделі часто вимагають коректив на практиці. При цьому зазначено, що інвестиційні та експлуатаційні витрати на судна і портове обладнання дуже високі, а конкуренція між контейнерними терміналами зростає, що змушує операторів скорочувати непродуктивні простой в порту. Найбільш суттєвим результатом дослідження є критичний аналіз недоліків і переваг можливих підходів щодо маршрутизації транспортних засобів при експлуатації контейнерних терміналів морських портів. Подальшим напрямом роботи є проведення досліджень щодо використання інтелектуальних механізмів маршрутизації та планування транспортних засобів, які дозволять економно використовувати дороге обладнання та простір. Аналіз існуючих напрямків досліджень показав, що конкурентоспроможність терміналу також включає питання берегових операцій і внутрішньої логістики, а також наземних операцій, транспортного сполучення і маршрутизації в цілому.

Ключові слова: морський порт, судно, контейнерний термінал, маршрутизація, кран, причал, транспортний засіб

Постановка проблеми. Впровадження системи контейнеризації, яка полягає в укладанні вантажу в герметичні, багаторазові ящики стандартизованих розмірів, стало одним з найбільш значущих способів транспортування вантажів на сьогоднішній день. Ця система, забезпечуючи високу ефективність, зробила революцію не тільки в морській галузі і портах, а й в міжнародній торгівлі, змінивши концепцію, конструкцію, функції та функціонування транспортних систем по всьому світу. Таким чином, контейнери можуть використовуватися в різних транспортних системах по всьому світу, навіть дозволяючи транспортувати дорогі вантажі економічно вигідним способом. На теперішній час кількість і місткість контейнерних терміналів морських портів збільшується, але в короткостроковій перспективі необхідно враховувати обмежені потужності існуючих терміналів при обробці зростаючих обсягів вантажів. У зв'язку з цим портові органи і оператори контейнерних терміналів повинні переглянути буферизацію й обробку контейнерів для підвищення ефективності, а не просто збільшення пропускної здатності у відповідь на збільшення обсягів вантажів з метою зниження витрат.

Для скорочення непродуктивного часу перебування в порту необхідно знизити експлуатаційні витрати на судна і контейнерні термінали, а також знизити капіталізацію суден, контейнерів і портового обладнання. Основним завданням є скорочення витрат часу на розвантаження і завантаження суден. У світових вантажоперевезеннях швидкість має велике значення як для перевізника, так і для терміналу, так як конкуренція серед контейнерних терміналів стає все більш інтенсивною.

Останні дослідження показують, що автоматизація транспортування, зберігання і штабелювання контейнерів грає ключову роль у підвищенні ефективності обробки на терміналах і скороченні витрат часу на обробку суден. Для досягнення високої продуктивності використовуються різні види техніки, наприклад, транспортні засоби, які горизонтально перевозять контейнери на пристані і на суші. До недавнього часу пасивні транспортні засоби, такі як причіпні вантажівки або автоматизовані керовані транспортні засоби, використовувалися спільно з кранами. Однак у теперішній час розроблені автоматизовані підйомні машини. Поточні стратегії зосереджені на використанні автоматизованого обладнання для обробки та транспортування контейнерів. Особливо це актуально в країнах з високими трудовитратами, де ручне управління транспортними засобами буде замінено на автоматизоване. До таких стратегічних рішень відноситься підбір обладнання, швартових засобів та інформаційних систем, а також поліпшення конфігурації терміналів і мультимодальних інтерфейсів. Вони є основою для оперативного планування та моніторингу в режимі реального часу, таких як планування кранів та послідовності робіт. При цьому, маршрутизація і планування є найважливішими частинами тактичного і оперативного планування в цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній літературі докладно розглядаються загальні задачі маршрутизації транспортних засобів і проблеми, пов'язані з ними. При цьому багато з цих проблем можуть бути безпосередньо пов'язані з логістикою контейнерних терміналів. Наприклад, у роботі [1] представлений ранній і всебічний огляд різних типів задач маршрутизації. У роботах [2] і [3] є огляди з проблеми задачі маршрутизації транспортних засобів (vehicle routing problem (VRP)). Задача комівояжера (traveling salesman problem (TSP)) визначає найкоротший шлях через набір точок, де кожную точку необхідно відвідати рівно один раз ([4], [5]). Проблема сільського листоноші (rural postman problem (RPP)) – це проблема знаходження найменш витратного замкнутого шляху у графі, що містить, хоча б раз, кожне ребро в заданому наборі дуг [6]. У статті [7] наведено застосування RPP у логістиці контейнерних терміналів. При вирішенні проблеми самовивозу та доставки (pickup and delivery problem (PDP)) повинен бути побудований набір маршрутів для задоволення заданої кількості запитів транспортних засобів автопарком. Кожен транспортний засіб має певну місткість, пункт відправлення і призначення (депо). У кожній транспортній заявці повинні бути вказані розміри вантажу, що перевозиться, місце, де він повинен бути прийнятий, і місце, куди він повинен бути доставлений [8]. При узагальненому підході, наприклад, маршрутизацію суден можна визначити як призначення послідовностей портів, які будуть відвідувати судна. Планування привносить часові аспекти в маршрутизацію. При такому підході планування судна передбачає терміни проведення різних заходів на маршруті судна. Наприклад, стан і перспективи маршрутизації і планування суден розглядаються в роботах [9–15].

Метою статті є аналіз напрямів досліджень щодо маршрутизації транспортних засобів при експлуатації контейнерних терміналів морських портів. При цьому, оскільки в статті розглядаються операції, пов'язані саме з терміналами, в подальшому виключаються з розгляду проблеми, пов'язані з маршрутизацією суден, а також проблеми лінійного оператора, пов'язані з пошуком кращих (мультимодальних) маршрутів для контейнерів і їх повторним використанням.

Викладення основного матеріалу. Підсистеми контейнерних терміналів у морських портах, як правило, мають однакову структуру, хоча їх розміри, функції, транспортно-перевантажувальне обладнання та компонування можуть значно відрізнятися. У цілому контейнерний термінал – це відкрита система матеріальних потоків з двома зовнішніми інтерфейсами: причалом, де вантажаться або розвантажуються судна, і причалом, де контейнери перевантажуються на вантажівки і поїзди для подальшого транспортування. Швартові і наземні операції відокремлюються один від одного штабелями, які використовуються для зберігання тари.

Коли контейнеровози прибувають в порт, контейнеровози пристиковуються до причалів, які оснащуються кранами для навантаження і розвантаження контейнерів. Потім незавантажені контейнери переміщують у зовнішні зони поблизу місця, де вони будуть завантажені на наступний транспорт. Контейнери, відвантажені в інші місця, прибувають на термінали автомобільним або залізничним транспортом. Вони проходять спецоперації на об'єктах, де підхоплюються внутрішньою технікою і розподіляються на відповідні об'єкти на зовнішній території. Додаткові переміщення здійснюються при порожніх складах або критих приміщеннях; включаючи переміщення між порожніми контейнерами, пакувальним центром та контейнерами, отриманими або відправленими зі складу.

Контейнерні термінали відрізняються видами вантажно-розвантажувальної техніки, які об'єднані в єдину термінальну систему. Незважаючи на це, на всіх терміналах використовуються причальні крани, які можуть бути одно- або двовізовими, ручними або напівавтоматичними. Переміщення вантажів між причалом і штабелем може здійснюватися різними транспортними засобами, в тому числі вантажними автомобілями з причепами, мультипричепами, автоматизовані керованими транспортними засобами (automated guided vehicles (AGV)) або транспортними засоби з відкидними бортами (straddle carriers (SC)).

Описані вище різні типи транспортних засобів можуть використовуватися в терміналах, оснащених козовими кранами для зберігання контейнерів. Іноді використовуються гібридні системи, в яких використовуються різні види транспорту, наприклад, мультипричіп для роботи на причалі і SC для наземного обслуговування. Термінали AGV досі використовуються тільки в поєднанні з автоматичними козовими кранами. Зазвичай поїзди завантажуються і розвантажуються козовими кранами, навіть на терміналах, обладнаних кранами космічних кораблів, але іноді для цієї мети можуть використовуватися SC (рис. 1 та рис. 2).

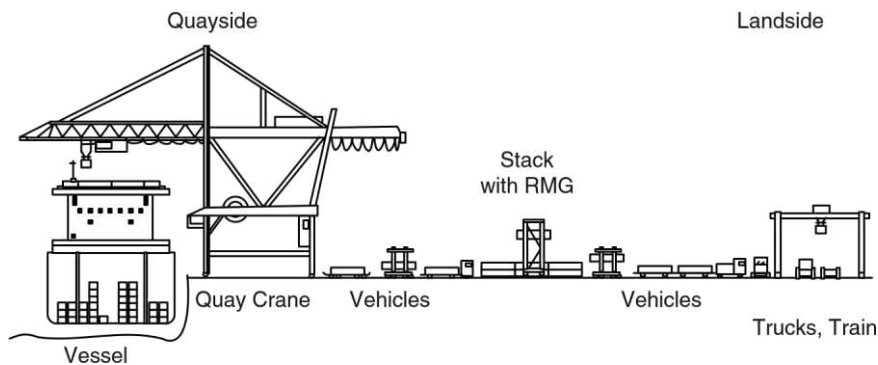

Рисунок 1 – Схема контейнерної термінальної системи

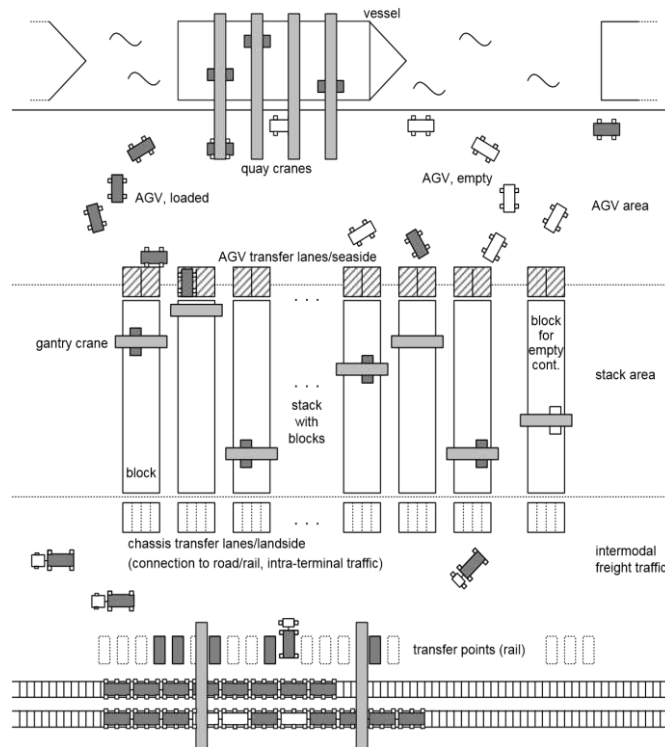

Рисунок 2 – Схема компоновки автоматизованого терміналу

Формально сукупність Pr_{all} процесів, які так чи інакше пов'язані з маршрутизацією (VRP) і плануванням на контейнерних терміналах, представимо у вигляді такого кортежу:

$$Pr_{all} = \langle Pr_{pb}, Pr_{pmc}, Pr_{pl} \rangle, \quad (1)$$

де Pr_{pb} – процес планування (розподілу) причалу;

Pr_{pmc} – процес планування (розподілу) причального крана;

Pr_{pl} – процес планування штабелювання (розміщення транспортних засобів під кранами і транспортування кранів).

Планування причалу або розподіл причалу – це процес, який передбачає визначення часу і місця, де судно повинно стикуватися. До прибуття судна йому відводиться певний причал. Графік руху великих суден зазвичай відомий на рік вперед. Причали повинні бути виділені задовго до прибуття перших контейнерів, призначених для судна, як правило, за два-три тижні до його прибуття. При цьому необхідно враховувати технічні характеристики суден і швартових кранів. Всі судна, які будуть причалювати протягом визначеного періоду часу, повинні бути відображені в системах розподілу причалів. Однією з основних цілей розподілу причалів є мінімізація загальної кількості відстаней, які контейнери, призначені для завантаження або розвантаження, повинні долати від берега до місця завантаження або розвантаження. Крім того, ще однією важливою метою є мінімізація відстаней, які повинні долати транспортні засоби, що обслуговують причальні крани. Це сприяє максимальній продуктивності судна. Автоматичний та оптимізований розподіл причалів особливо важливий у разі затримок суден, коли завдання планування причалів формуються як різні комбінаторні задачі оптимізації в залежності від конкретних цілей та обмежень, які необхідно дотримуватися.

Розподіл і планування швартового крана означає визначення того, які швартові крани будуть обслуговувати судно і як вони будуть виконувати вантажно-розвантажувальні роботи для кожного трюму на причальному судні. Такий розподіл кранів повинен враховувати ряд обмежень, включаючи технічні характеристики кранів і суден, що знаходяться у даний час на причалі, а також наявність кранів біля причалу. Кількість кранів, які можуть працювати на одному причалі,

зазвичай обмежена, оскільки не кожен кран можна використовувати на кожному причалі. Крім того, простої крана викликають перешкоди, пов'язані з обмеженим простором, оскільки причальні крани встановлюються на одній колії і не можуть перетинати один одного. Тільки один причальний кран може працювати на кожному трюмі в будь-який момент часу, а мінімальна безпечна відстань (зазвичай не менше двох суднових відсіків) повинна підтримуватися між двома сусідніми кранами та їх стрілами. Залежно від реальної ситуації і цілей терміналу немає єдиної мети щодо оптимізації. Крім того, розподіл кранів визначає режим завантаження судна і відсіків судна. Судно може бути завантажено як горизонтально, так і вертикально, починаючи з причалу або поблизу вододілу, в результаті чого утворюються чотири різних основних режими завантаження. План штабелювання, поділ кранів і режим завантаження разом впливають на робочі інструкції, які визначають послідовність завантаження для кожного контейнерного відсіку. При цьому, послідовності маршрутизації наземного транспорту повинні відповідати цій послідовності завантаження.

Зосередимо увагу на двох типах проблем планування причальних кранів. У першому типі графіки швартування і швартових кранів визначаються одночасно шляхом вказівки часу початку і закінчення (розвантаження) операцій по кожному причальному крану, закріпленому за конкретним судном. Більшість існуючих досліджень розглядають другий тип, визначаючи детальні графіки для кожного причального крана із заздалегідь визначеними часовими вікнами для (розвантаження) операцій на визначених судах. Постановка обох типів завдань зазвичай ґрунтується на змішаних цілочисельних моделях програмування.

Для вивантаження на судна контейнери повинні перевозитися між штабелем і судном. Оптимізація перевезень біля причалу спрямована на скорочення термінів транспортування і узгодження з роботою швартових кранів. Основна мета – підвищення продуктивності крана. Хоча технічні характеристики кранів дозволяють досягти продуктивності в 50-60 контейнерів за одиницю часу, на практиці реальна продуктивність становить від 22 до 30 контейнерів за одиницю часу. Зниження продуктивності відбувається через непродуктивних простоїв, таких як перерви в змінах, переміщення люків і кріпильного обладнання, технічні збої і перевантаження при горизонтальному транспортуванні. Збільшення продуктивності не може бути досягнуто тільки збільшенням розмірів автопарку або швидкості руху транспортних засобів. Крім того, велика кількість транспортних засобів призводить до збільшення витрат і зниження економічної ефективності експлуатації суден. Тому система оптимізації повинна мінімізувати ці перевантаження. Можна виділити різні види транспорту і стратегії розташування транспортних засобів на причалі. В однократному режимі транспортні засоби обслуговують тільки один кран, коли перевозять контейнери від причалу до місця навантаження або розвантаження або навпаки, в залежності від циклу роботи крана. У двоцикловому режимі транспортні засоби обслуговують кілька кранів, що дозволяє поєднувати перевезення вхідних і вихідних контейнерів. Також транспортні засоби можуть розташовуватися під одним краном (за допомогою відповідної конструкції) або під декількома кранами і суднами.

Різні види транспорту надають різні можливості для оптимізації. Однак однократний режим не може бути оптимізований для вхідних контейнерів, тоді як завантаження вихідних контейнерів може бути оптимізовано на рівні транспортування. Слід враховувати, що послідовність транспортування відрізняється від послідовності навантаження, яка залежить від плану прокладки, поділу кранів і стратегії навантаження кранів. Різні фактори, такі як перестановки, спеціальні контейнери та відстані, можуть призвести до додаткового часу транспортування. Щоб уникнути простоїв крана і заторів транспортних засобів на кранах і штабелях, необхідно змінити транспортну послідовність для забезпечення правильного порядку послідовності навантаження. Двоцикловий цикл є більш складним, оскільки розподіл транспортних засобів на крани не фіксований, але робота транспортних засобів для обслуговування декількох кранів у режимах навантаження або розвантаження є більш ефективною. Цей режим дозволяє скоротити порожні відстані і час транспортування, а також скоротити час очікування крана, якщо контейнери можна буферизувати під крановий портал.

У термінальній практиці автоматичні транспортні засоби завжди об'єднуються, в той час як пілотоване обладнання зазвичай працює тільки на одному крані (з фіксованим розподілом). Якщо вантажопідйомність перевищує один контейнер, використовується режим багаторазового завантаження. Багаторазове навантаження для автоматизованих транспортних засобів пропонує потенціал для оптимізації, але на практиці це рідкість через складність організації. Основним завданням системи управління є синхронізація пілотованого й автоматизованого обладнання таким чином, щоб контейнери прибували вчасно на інтерфейси обладнання, щоб мінімізувати час простою кранів (затримка доставки контейнерів для кранів) і час руху транспортних засобів. У зв'язку з динамічністю судна необхідна онлайн-оптимізація. При виникненні несправностей через технічні проблеми зі швартуючими кранами або горизонтальними транспортними засобами або за рішенням кранівника послідовність (розвантаження) часто необхідно негайно міняти. Однак, оскільки автоматичні транспортні засоби працюють повільніше, ніж традиційні причепи, розмір парку автоматичних транспортних засобів зазвичай є більшим, ніж розмір парку причепів, що дозволяє уникнути відповідні вузькі місця. Це призводить до інтенсивного руху автотранспорту. При цьому саме правильне поводження з автоматичним рухом транспортних засобів має вирішальне значення для ефективного поводження з контейнерами.

Основним напрямком оптимізації перевезень козовими кранами, що працюють у штабелях, є управління послідовністю робіт і призначенням відповідних кранів з урахуванням пріоритетності робочих місць. Оптимізація перевезень кранів-штабелерів зводиться до тих же вимог, що і до горизонтального транспорту, і може мати у своєму складі використання порівняльних алгоритмів. Основна мета – скоротити час очікування транспортних засобів на стиках штабеля або час ходу кранів. Операції зі штабелями кранів та причальними або наземними операціями є взаємозалежними. Оскільки трафік на інтерфейсах швидко змінюється, також потрібна онлайн-оптимізація, і послідовності завдань повинні перераховуватися щоразу, коли з'являються нові робочі місця.

Слід зазначити, однак, що велика частина досліджень на теперішній час присвячена окремим завданням на терміналі, а математичні моделі абстрагуються від усього транспортного ланцюжка та інтермодальної мережі. Наприклад, моделюється розподіл крана й оптимізується його робота без урахування горизонтального транспорту. Але комплексний підхід може показати, що оптимальний поділ крана викликає затори, оскільки транспортні засоби не можуть легко дістатися до кранів. Тому, незважаючи на спрощення, моделі обмежених задач часто залишаються досить складними. При цьому інтегровані моделі вимагають високих обчислювальних потужностей. Тому у теперішній час загальним підходом є розкладання проблеми на кілька споріднених моделей, а інтегральний підхід розглядається як перспектива на майбутнє. На закінчення слід зазначити, що майбутні дослідження також мають бути зосереджені на інтеграції передових операційних і фінансових стратегій, таких як, наприклад, динамічне ціноутворення.

Висновки. В останні роки все більше теоретичних і практичних робіт присвячується оптимізації логістичних операцій на контейнерних терміналах морських портів, що відображає їх важливість. Дослідження охоплюють всі елементи транспортного ланцюга, як всередині, так і за межами терміналу, включаючи проблеми призначення, маршрутизації та планування. Різні проблеми, пов'язані з операціями на контейнерних терміналах, можуть виникати як проблеми маршрутизації транспортних засобів. У зв'язку з цим значний обсяг теоретичних і практичних досліджень присвячений важливості оптимізації логістичних операцій на контейнерних терміналах морських портів. Дані дослідження охоплюють усі рівні планування – стратегічний, тактичний та оперативний, і застосовуються в різних областях реальних терміналів за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Однак в силу специфічних характеристик контейнерних терміналів стандартні теоретичні моделі часто вимагають коректив на практиці.

При цьому треба зазначити, що інвестиційні та експлуатаційні витрати на судна і портове обладнання є дуже високими, а конкуренція між контейнерними терміналами зростає, що змушує операторів скорочувати непродуктивні простой в порту. У зв'язку з цим новим завданням стає переробка майбутніх мега-контейнеровозів зі збільшеною місткістю, а запорукою ефективності їх використання – автоматизація завдань транспортування, зберігання і штабелювання, а також

застосування методів оптимізації. Використання інтелектуальних механізмів маршрутизації та планування транспортних засобів є частиною цієї стратегії і дозволяє економно використовувати дороге обладнання та простір. Аналіз існуючих напрямків досліджень показав, що конкурентоспроможність терміналу також містить питання прибережних операцій і внутрішньої логістики, а також наземних операцій, транспортного сполучення і маршрутизації в цілому.

На закінчення слід зазначити, що дослідження зазвичай обмежуються розглядом окремих проблем, пов'язаних з терміналом, а математичні моделі не враховують весь транспортний ланцюжок та інтермодальну мережу. Тому мета підвищення продуктивності терміналу вимагає більш глибокого вивчення комплексної оптимізації. Наприклад, нове обладнання, таке як крани з двома підйомниками, концепції обробки контейнерного терміналу майбутнього, такі як плавучий кран, плавучий причал або морські контейнерні термінали, повинні бути оснащені програмним забезпеченням для оптимізації управління, щоб отримати бажаний та очікуваний приріст продуктивності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Routing and scheduling of vehicles and crews : the state of the art / L. Bodin et al. *Computers & Operations Research*. 1983. Vol. 10, No. 2. P. 63–211.
2. The Vehicle Routing Problem / P. Toth et al. *Society for Industrial & Applied Mathematics*. SIAM, Philadelphia, 2002.
3. Vehicle routing / J.F. Cordeau et al.; ed. by C. Barnhart, G. Laporte. *Transportation. Handbooks in Operations Research and Management Science*. 2007. Vol. 14. P. 367–428.
4. The Traveling Salesman Problem – A Guided Tour of Combinatorial Optimization / E.L. Lawler et al. Wiley, Chichester, 1985. 476 p.
5. Gutin G., Punnen A.P. The Traveling Salesman Problem and Its Variations. Kluwer, Boston, 2007. 41 p.
6. Ball M., Magazine M. Sequencing of insertions in printed circuit board assembly. *Operations Research*. 1988. Vol. 36, No. 2. P. 192–201.
7. Routing of straddle carriers at a container terminal with the special aspect of internal moves / D. Steenken et al. *OR Spektrum*. 1993. Vol. 15. P. 167–172.
8. Desrochers M., Lenstra J.K., Savelsbergh M.W.P. A classification scheme for vehicle routing and scheduling problems. *European Journal of Operational Research*. 1990. Vol. 46, No. 3. P. 322–332.
9. Maritime transportation / M. Christiansen et al.; ed. by C. Barnhart, G. Laporte. *Handbooks in Operations Research and Management Science*. Amsterdam, 2007. P. 189–284.
10. Christiansen M., Nygreen B. Robust inventory ship routing by column generation / ed. by G. Desaulniers, J. Desrosiers, M.M. Solomon. Springer (US), 2005. P. 197–224.
11. Crainic T.G., Kim K.H. Intermodal transportation / ed by C. Barnhart, G. Laporte. *Transportation. Handbooks in Operations Research and Management Science*. 2007. P. 467–537.
12. Fagerholt K., Christiansen M. A travelling salesman problem with allocation, time window and precedence constraints – an application to ship scheduling. *International Transactions in Operational Research*. 2000. Vol. 7. P. 231–244.
13. Gunnarsson H., Ronnqvist M., Carlsson D. A combined terminal location and ship routing problem. *Journal of the Operational Research Society*. 2006. Vol. 57. P. 928–938.
14. Hsu C.I., Hsieh Y.P. Routing, ship size, and sailing frequency decisionmaking for a maritime hub-and-spoke container network. *Mathematical and Computer Modelling*. 2007. Vol. 45. P. 899–916.
15. The container shipping network design problem with empty container repositioning / K. Shintani et al. *Transportation Research-E*. 2007. Vol. 43. P. 39–59.

Voichenko T.O., Trofymenko I.V., Shevchenko A.P., Riashchenko O.I.

ANALYSIS OF RESEARCH DIRECTIONS ON VEHICLE ROUTING IN THE OPERATION OF CONTAINER TERMINALS OF SEAPORTS

The aim of the article is to analyze the directions of research on vehicle routing in the operation of container terminals of seaports. This goal is achieved by analyzing the sources of information on the general tasks of vehicle routing and the problems associated with them, as well as the processes related to routing and planning at container terminals. It is established that the set of processes related to routing and planning at container terminals includes the process of planning (allocation) of the berth, the process of planning (allocation) of the berth crane and the process of stacking planning (placement of vehicles under cranes and transportation of cranes). It is proved that various problems related to operations at container terminals can arise as vehicle routing problems. In this regard, the article reviews a significant amount of theoretical and practical research on the importance of optimizing logistics operations at container terminals of seaports. It is determined that due to the specific characteristics of container terminals, standard theoretical models often require adjustments in practice. It is also noted that investment and operating costs for ships and port equipment are very high, and competition between container terminals is growing, forcing operators to reduce unproductive downtime in the port. The most significant result is a critical analysis of the disadvantages and advantages of possible approaches to vehicle routing in the operation of container terminals in seaports. A further direction of work is to conduct research on the use of intelligent vehicle routing and scheduling mechanisms that will allow for the economical use of expensive equipment and space. The analysis of existing research areas has shown that the competitiveness of the terminal also includes issues of coastal operations and internal logistics, as well as land operations, transport links and routing in general.

Key words: seaport, ship, container terminal, routing, crane, berth, vehicle

УДК 656.025.4:519.87:519.17

doi.org/10.33298/2226-8553.2024.3.41.11

Войченко Т.О., Трофименко І.В., Шевченко А.П., Федунів В.М.

МЕТОД ОПТИМІЗАЦІЇ ТРАНСПОРТНОГО ЛАНЦЮЖКА ПРИ ЗМІШАНИХ ПЕРЕВЕЗЕННЯХ

Метою статті є постановка та розв'язання задачі оптимізації доставки вантажу із застосуванням різних видів транспорту. Поставлена мета досягається шляхом аналізу джерел інформації щодо можливих підходів до теоретичного обґрунтування окремих питань міжнародних змішаних перевезень, а також реалізації технічних аспектів організації руху товарів від виробника до споживача з урахуванням певних критеріальних ознак. У результаті проведеного аналізу встановлені організатори техніко-економічного обґрунтування доставки вантажів. Але при плануванні та організації перевезень вантажовідправник та оператор мультимодальних перевезень, як організатори, не можуть повністю використовувати традиційні методи оптимізації схем доставки вантажів. Причиною цього є неможливість застосовувати географічну ротацію маршрутів перевезень або здійснювати заміну або зміну видів транспорту чи використовуваних способів перевезення і т. д. З метою подолання вказаних труднощів запропонована зміна парадигми розв'язання задач оптимізації. Розглянуті обмеження, які накладаються на вантажовідправника й оператора змішаних перевезень та які необхідно враховувати при оптимізації схеми організації транспортування вантажу. За неможливості

змінити вже визначену схеми доставки вантажу організатор може оптимізувати її якісний стан, для чого розглянуті дві різні схеми доставки – визначення максимального або мінімального значення шуканого показника або використання багатокритеріального підходу. Розглянуто приклад розрахунку часу поставки вантажу у порівнянні з показником вартості доставки. Найбільш суттєвим результатом є розробка методу розв'язання задачі оптимізації системи організації змішаної доставки вантажу, заснованого на застосуванні елементів теорії графів і теорії гарантованої оцінки. Подальшим напрямом роботи є проведення досліджень щодо обґрунтування питомої ваги показників, що визначають якість послуг, для підвищення рівня “довіри” до варіантів рішення. Для виключення помилок рекомендується отримати широкий статистичний матеріал або мати достатньо велику групу кваліфікованих експертів, які можуть стати джерелом інформації для проведення розрахунків.

Ключові слова: вантажовідправник, оператор змішаного перевезення, транспортний ланцюг, оптимізація, показник.

Постановка проблеми. Україна створила необхідне законодавче поле для ведення широкомасштабної ефективної торгівлі на базі існуючих міжнародних документів [1-5].

При виконанні міжнародних торговельних операцій важлива роль належить транспортним послугам, за допомогою яких забезпечується рух товару від виробника до кінцевого споживача. Очевидно, що ефективність такого руху досягається шляхом оптимізації маршруту доставки товару. Для цього необхідно визначити критерії, які потрібно врахувати при транспортних перевезеннях, і умови доставки товарів, які надає перевізник.

Від якості організації транспортного ланцюжка від виробника продукції до кінцевого споживача залежить конкурентоспроможність учасників цього процесу. Головним завданням у процесі організації міжнародних змішаних перевезень є рух продукції від виробників до споживачів із найменшими витратами. Досягнення зазначених критеріїв забезпечується лише шляхом побудови оптимального механізму реалізації змішаних перевезень з урахуванням динаміки розвитку ринків транспортних послуг та їх стрімкої реакції на зміни в організації міжнародної торгівлі.

Розвиток міжнародних транспортних сполучень вимагають участі декількох видів транспорту у виконанні перевезень. У теперішній час більше 80% зовнішньоторговельних операцій виконуються змішаними перевезеннями. Такий спосіб перевезень забезпечує узгоджене функціонування різних видів транспорту та є найбільш вигідним з економічної точки зору. Отже, поглиблення міжнародної торгівлі зумовлюють необхідність теоретичних обґрунтувань методів оптимізації транспортного ланцюжка при змішаних перевезеннях. Тому дане дослідження є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стрімкий розвиток міжнародної торгівлі викликав до життя висвітлення у науковій літературі питань, присвячених теоретичному обґрунтуванню окремих елементів, пов'язаних з терміном «міжнародні змішані перевезення», а також реалізації технічних аспектів організації руху товарів від виробника до споживача з урахуванням певних критеріальних ознак.

Значний науковий внесок до питань організації змішаних перевезень зробили закордонні вчені Д. Бенсон, Д. Буерсокс, Д. Дрю, У. Уотерс, К. Хаксевер [5-12] та ін. Вони досліджували ефективність функціонування транспортного комплексу у процесі змішаних перевезень та особливості транспортування певних видів продукції.

Важливу роль у розвиток теоретичних та прикладних основ розвитку змішаних перевезень внесли вітчизняні науковці: О. Бойко, М. Данько, О. Карпенко, Т. Конрад, С. Ширяєва та ін. [13-17].

У роботі [12] проаналізовано поняття «міжнародні змішані перевезення» та визначено головні критерії прийняття рішення щодо доцільності вибору виду транспорту для перевезення вантажів на окремих етапах транспортного ланцюжка. Обґрунтовано, якість здійснення міжнародних змішаних перевезень суттєво підвищується при використанні декількох видів транспорту для оптимізації процесу доставки вантажу від виробника до кінцевого споживача. Для

цього рекомендовано використовувати багатокритеріальний аналіз для схеми типу «вартість-швидкість-надійність» та отримано результати для водного, залізничного, автомобільного та авіаційного транспорту. Але оптимізаційні задачі для формування оптимальних різнотипних ланцюжків не вирішені.

Але значна кількість теоретичних та практичних робіт у цьому напрямку ще залишає місце для розробників практичних рекомендацій щодо технічного забезпечення міжнародних змішаних перевезень та методів оптимізації руху товарів із пункту призначення до пункту доставки різними видами транспортних засобів.

Мета статті. Поставити та розв'язати задачу оптимізації доставки вантажу із застосуванням різних видів транспорту.

Виклад основного матеріалу. Високий рівень конкурентоспроможності товару у регіоні його доставки досягається, серед іншого, вдосконаленням схем організації транспортування вантажів. З цією метою розробляються теоретичні основи різноманітних схем транспортно-експедиторських послуг та на цій базі надаються практичні рекомендації замовникам.

Але досягнення поставленої мети ставить перед розробниками та організаторами техніко-економічних схем певні труднощі:

1. Вантажовідправник при організації техніко-економічного обґрунтування доставки вантажу власними силами обмежений рядом обставин. Головним обмеженням є недостатність інформації про компанії, що є власниками контейнерів. Як наслідок, для перевезення вантажу вантажовідправник змушений використовувати контейнери залізниці або вітчизняного морського перевізника. При цьому власники контейнерів висувають умови, які вантажовідправники мають бездоганно виконувати. При цьому, зазвичай, виникають нові обставини, що ускладнюють дану ситуацію. Так, доставивши вантаж до місця призначення, вантажовідправник не має повної свободи дій, поки не поверне порожній контейнер його власнику в Україну або на термінал вітчизняного судновласника у певному порту світу

2. Оператор мультимодальних (змішаних) перевезень (ОМП) (ОЗП) є професійним організатором доставки вантажу, має, як правило, значні можливості у виборі підрядників і співвиконавців, у визначенні та розробці варіантів і способів доставки вантажу і т. д. Але і він також може бути обмежений у своїх діях. Наприклад, при жорстко «заданому» маршруті перевезення, при виборі видів транспорту, коли їх зміна неможлива через відсутність альтернатив.

Отже, організаторами техніко-економічного обґрунтування доставки вантажів виступають «вантажовідправник» та «оператор мультимодальних перевезень». Але при плануванні та організації перевезень вони не можуть в повній мірі використовувати традиційні методи оптимізації схем доставки вантажів. Насамперед, це пов'язано з неможливістю застосовувати географічну ротацію маршрутів перевезень або здійснювати заміну або зміну видів транспорту чи використовуваних способів перевезення і т. д. Тут потрібна зміна парадигми розв'язання задач оптимізації.

Зрозуміло, що кожна схема доставки певного вантажу має свою специфіку. Але всі ці особливості схем доставки за великим рахунком зберігають за організаторами можливість того чи іншого вибору. Цей вибір для організатора перевезень у можливості вибрати за підрядника одного з декількох експедиторів порту або морського / морського оператора з ряду судноплавних компаній, що займаються перевезеннями по даній лінії і т. д. Вибираючи одного з числа декількох передбачуваних виконавців, організатор перевезення має розв'язати задачу оптимізації у класичному вигляді. При цьому він спирається на власний досвід (більш притаманний для «організатора»-вантажовідправника) або на досвід і відому (транспортно-експедиторську) практику організації доставки вантажів, яка більш прийнятна по відношенню до ОЗП. В обох випадках вантажовідправник і ОЗП, оптимізуючи схему організації транспортування, діють у рамках строго визначених умов і параметрів процесу доставки вантажу і керуються певними критеріями – перевагами (преференціями). За неможливості змінити основний «зміст» транспортно-технологічного аспекту вже визначеної схеми доставки вантажу, організатор може оптимізувати її якісний стан.

У цьому зв'язку розглянемо дві різні схеми доставки.

1. Самим простим завданням для визначення максимального або мінімального значення заданого (шуканого) показника є оптимізація процесу, яка ґрунтується на перевагах одного показника, виключаючи з «набору» критеріїв інші, що оцінюють якість послуг, що надаються. Так, перевага може віддаватися швидкості доставки, без урахування неминучого збільшення транспортних витрат. Навпаки, якщо термін доставки не грає важливої ролі, то це також позначиться на рівні транспортних витрат.

2. Більш складне завдання полягає, якщо організатор перевезення або його замовник віддає перевагу кільком показникам (критеріям) оцінки якості послуги, наприклад, вартості і часу доставки, і «наділяє» їх різною «питомою вагою» в «подвійному (багатокритеріальному) наборі» показників. Постановка подібних оптимізаційних задач у реальній практиці вимагає однозначно визначити пріоритетність і «питому вагу» тих чи інших показників (критеріїв) у багатокритеріальному «наборі».

На початковому етапі розв'язання такої задачі оптимізації необхідно побудувати алгоритми, що відображають суть і зміст «вантажовідправного» («консигнаційного») й «операторського» варіантів організації техніко-економічного обґрунтування доставки вантажу. Метою побудови є визначення тих ділянок – «ланок» транспортного ланцюга, де організатор може вибрати конкретного з декількох експедитора, судновласника, контейнеровласника і т. д.

Пояснення до алгоритму:

1. Підготовчий цикл (ПЦ) – підготовка відправником документації, необхідної для перевезення вантажу залізничним (автомобільним) транспортом і для перевалки в порту;

2. До інформаційних блоків (ІБ) відносяться операції щодо взаємного обміну інформацією між учасниками доставки товарів, інструкції щодо заповнення і відправки документації та аналогічні операції:

- а) на початковому етапі транспортування (наземна ділянка) – ІБ-1;
- б) у порту відправлення вантажу – ІБ-2;
- в) на морських фідерних перевезеннях і перевалці в проміжному порту – ІБ-3;
- г) на завершальному етапі перевізного процесу – ІБ-4.

«Операторська» версія В-2 базується на алгоритмі, що відображає процес транспортно-експедиторської підтримки доставки вантажів, організований ОЗП.

Пояснення до алгоритму:

1. На етапі «Тендер» здійснюється вибір вантажовідправника ОЗП;

2. Операційні блоки (ОБ):

- а) операції ОЗП з порожніми контейнерами – ОБ1;
- б) операції з навантаження контейнерів на залізничні платформи – ОБ2;
- в) реєстрація та відправка контейнерів залізничним транспортом – ОБ3;
- г) операції з передачі контейнерів залізничним транспортом та їх прийому портом відправлення – ОБ4;

д) операції з відправки контейнерів на судні з першого порту – ОБ5;

е) операції з вантажем в порту перевалки і відправки контейнерів в порт призначення – ОБ6;

3. Інформаційні блоки (ІБ):

а) інформація та інструкції щодо порту відправлення – ІБ1;

б) відомості та інструкції про порт перевалки та про завершення процесу перевезення – ІБ2.

Отже, розглянемо задачу оптимізації системи організації змішаної доставки вантажу, що заснована на математичних методах, побудованих із застосуванням елементів теорії графів і теорії гарантованої оцінки.

Замовники ОЗП для оцінки їх послуг користуються такими основними показниками: надійність, вартість, кваліфікація персоналу, інформаційне забезпечення, час, гнучкість. Саме пріоритетність показників впливає на вибір організатором перевезень тієї або іншої форми організації доставки вантажу.

1. Відмітимо на маршруті руху всі точки, в яких обов'язково змінюється один або декілька показників якості обслуговування (рис. 1).

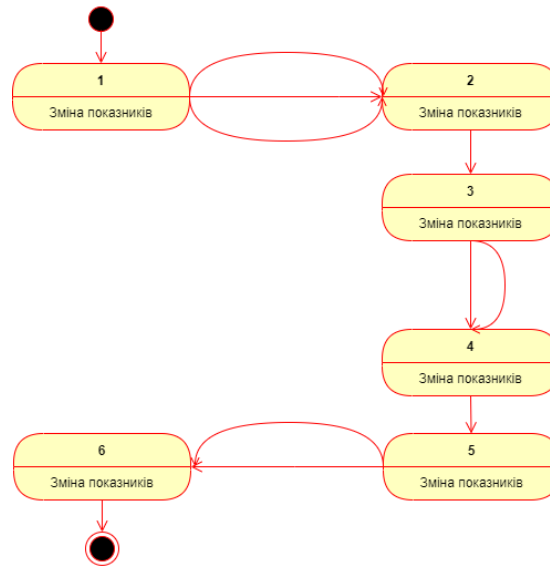

Рисунок 1 – Вихідний граф маршруту перевезення

2. Тимчасово виключимо з розгляду ті точки (а відповідно, і сегменти), де відсутні альтернативні способи переміщення вантажу з однієї точки в іншу. Здійснимо нову нумерацію вершин. Результатом є редукований граф, що відображає маршрут перевезення вантажу. У кожній точці графа, де обов'язково змінюється один або декілька показників якості обслуговування, можна вибрати варіант переміщення вантажу в іншу точку (рис. 2).

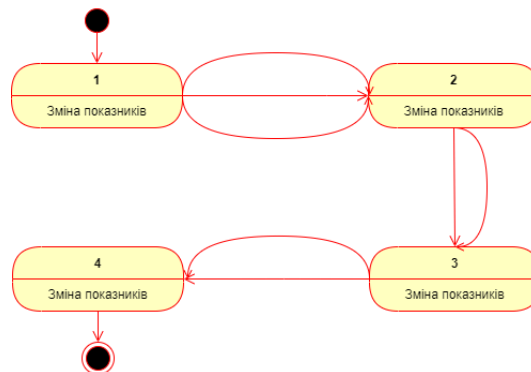

Рисунок 2 – Редукований граф маршруту перевезення вантажу

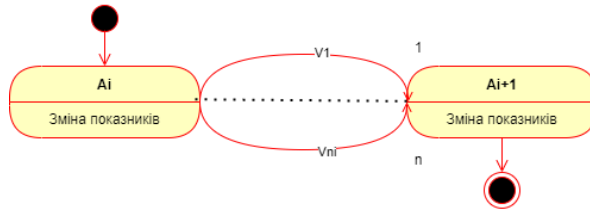
Для побудови оптимальної схеми доставки вантажу з обраними (обраними) показниками оцінки якості послуги необхідно послідовно вирішити два завдання:

1. Обрати найкращу (оптимальну) ланку, що з'єднує дві фіксовані точки шляху.
2. Обрати оптимальний ланцюг ланок (тобто оптимальний шлях), що з'єднує початкову і кінцеву точки маршруту.

З наведеної постановки очевидно, що кількість розв'язань першої задачі дорівнює кількості пар точок, з'єднаних ланками, в яких при переході з однієї точки в іншу змінюється значення хоча б одного показника оцінки якості обслуговування.

Далі необхідно спочатку повернути тимчасово виключені точки шляху на маршрут, тобто фактично повернутися до рис. 1, і один раз розв'язати задачу, маючи повний комплект початкових даних для другої задачі.

Постановка задачі. Нехай є k показників оцінки якості послуги. Розглянемо точки A_i і A_{i+1} ($i = \overline{1, m}$), що утворюють ланку m . Для кожної з ланок існує n_i варіантів переміщення вантажу з A_i в A_{i+1} (рис. 3).

Рисунок 3 – Варіанти переміщення вантажу з точки A_i у точку A_{i+1} ланкою m

Кожний варіант перевезень вантажу з однієї точки в іншу можна розрахувати, знаючи питомі «ваги» показників d_k оцінки якості обслуговування, які утворюють вектор питомих «ваг» показників $d_k = (d_1, d_2, \dots, d_k)^T$.

Тоді витрати $v_j, j = \overline{1, n_i}$, на кожній ланці за будь-яким варіантом n дорівнюють

$$v_j = d_1 x_{j1} + d_2 x_{j2} + \dots + d_k x_{jk} = \sum_{l=1}^k d_l x_{jl}, \quad (1)$$

де x_{jl} – рядки інформаційної матриці $X = \{x_{jl}\}_{j=1, n_i}^{l=1, k}$ однієї ланки, що містять відносні значення показників якості для кожного варіанту, тобто сума елементів будь-якого стовпця дорівнює "1".

У матричній формі вираз (1) може бути записано як

$$\bar{v}^{(i)} = X^{(i)} \bar{d}, i = \overline{1, m}, \quad (2)$$

$$\text{де} \quad X^{(i)} = X = \begin{pmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1k} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2k} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{n_i1} & x_{n_i2} & \dots & x_{n_ik} \end{pmatrix}, i = \overline{1, m} \quad (3)$$

– власна інформаційна матриця, вказана апіорі для всіх ланок ланцюга. Також задається вектор d , але, виходячи з умов задачі, для d має сенс встановити єдині значення для всіх ланок.

Складові виразу (2) $\bar{v}^{(i)} = (v_1, v_2, \dots, v_{n_i})^T$ є модифікацією k -вимірного простору показників якості в одновимірний простір. Значення кожного компонента є сумою певної «ваги» кожного показника оцінки якості. Залежно від мети дослідження виконується подальший вибір екстремуму.

Якщо метою дослідження є визначення найбільш витратного варіанту переміщення вантажу з однієї точки в іншу з усіх можливих маршрутів, то

$$v^{*(i)} = \max_{j=1, n_i} \{v_1, v_2, \dots, v_{n_i}\}, i = \overline{1, m}. \quad (4)$$

Якщо необхідно визначити самий дешевий варіант перевезення вантажу для заданого набору значень вектора d , то використовують вираз:

$$v^{**(i)} = \min_{j=1, n_i} \{v_1, v_2, \dots, v_{n_i}\}, i = \overline{1, m}. \quad (5)$$

Розв'язок виразів (4) і (5) m разів завершує розв'язання першої частини задачі.

Перед розв'язанням другої частини задачі побудови оптимальної схеми доставки вантажу відновимо ті ділянки на графі m_1 , що не мали альтернативи та були виключені для першої частини задачі ($m + m_1 = M$ – загальна кількість ділянок на маршруті руху).

Далі, аналогічно формулі (1), розраховується значення $v^{(i)}$ для ділянок m_1 :

$$v^{(i)} = d_1 x_1^{(i)} + d_2 x_2^{(i)} + \dots + d_k x_k^{(i)} = \sum_{l=1}^k d_l x_l^{(i)}, i = \overline{m+1, M}. \quad (6)$$

Друга частина розв'язання загальної задачі полягає у такому.

При об'єднанні виразів (4) і (6) або (5) і (6) отримуємо

$$\bar{V}^* = \{v^{*(1)}, v^{*(2)}, \dots, v^{*(m)}, v^{(m+1)}, \dots, v^{(M)}\} \quad (7)$$

або

$$\bar{V}^{**} = \{v^{**(1)}, v^{**(2)}, \dots, v^{**(m)}, v^{(m+1)}, \dots, v^{(M)}\}. \quad (8)$$

Об'єднуючи множини (7) або (8) з множиною точок $\{A_0, A_1, \dots, A_n\}$, отримуємо орієнтований зв'язаний граф.

Постановка і розв'язання задачі побудови оптимальної схеми доставки вантажу збігається з постановкою і розв'язанням задачі знаходження найкоротшого шляху між двома вершинами графа, а аналогом довжини дуги є значення елемента множини V^* або V^{**} [2].

Якщо при розв'язання задачі використовується набір (7), то маємо класичну мінімаксну задачу, рішення якої дозволяє гарантувати оптимальний рівень витрат за найкоротшим «шляхом». При використанні набору (8) отримаємо найбільш оптимістичним з усіх можливих варіантів спосіб доставки вантажу з пункту A_0 в точку A_n .

Початкові дані. Необхідно змоделювати оптимальний маршрут перевезення вантажу зі складу в Україні, використовуючи певні фіксовані населені пункти та визначені види транспорту. Комплектуючі для авіакосмічної промисловості, що виробляються в Києві, Дніпрі та Харкові, концентруються на складі у Дніпрі. Звідки їх необхідно направити до порту Миколаїв або порту Південний, далі порт Барселона (Іспанія) – порт Ріо-де-Жанейро (Бразилія). Замовник послуг встановлює оператору мультимодальних перевезень (ОЗП) показники, які він вважає пріоритетними для оцінки якості послуги з доставки вантажу. Такими показниками він визначив час і вартість перевезення, тобто $k = 2$. Крім того, замовник встановив більш високий пріоритет показника часу перевезення перед вартістю, визначивши питому вагу кожного показника $d_1 = 2, d_2 = 1$.

Побудуємо схему доставки вантажу (рис. 4), ввівши такі умовні позначення:

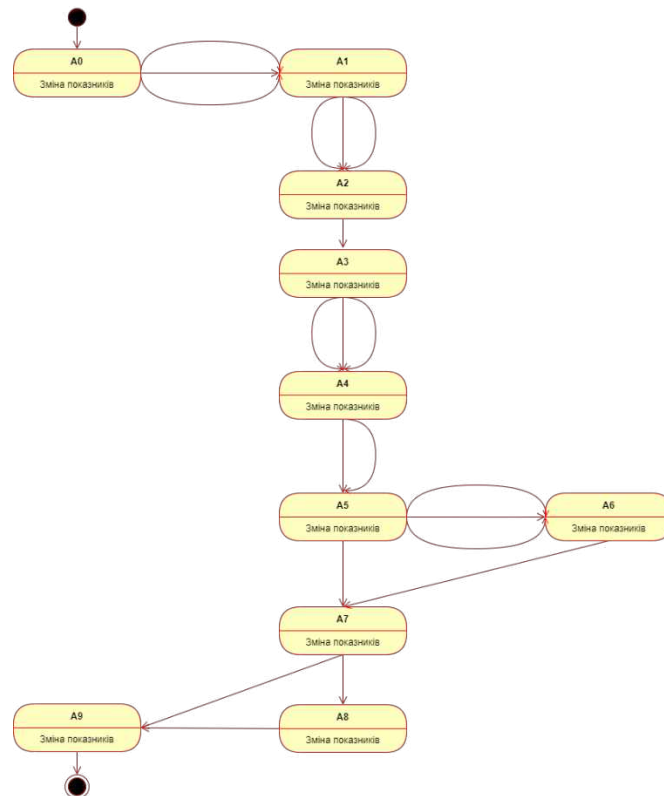

Рисунок 4 – Можливі варіанти доставки вантажу

A_0 – склад відправника у Дніпрі. Дуги означають варіант вибору порожніх контейнерів відповідно до їх форм власності;

ділянка $A_1 - A_2$ – транспортування навантажених контейнерів зі складу відправника на залізничний вокзал Дніпра може здійснюватися автомобільним або залізничним транспортом; причому можна вибрати місцевого експедитора для доставки вантажу на станцію;

ділянка $A_2 - A_3$ – може виконуватися залізничним транспортом або автомобільним транспортом за двома варіантами: В1 (консигнаційний) – Дніпро – порт Миколаїв; В2 (операторський) – Дніпро – порт Південний);

ділянка $A_3 - A_4$ – є можливість вибрати конкретного експедитора з числа декількох портових експедиторів;

ділянка $A_4 - A_5$ – є можливість вибрати серед фідерних морських перевізників, які доставляють вантаж з порту відправлення в порт перевалки Барселона;

ділянка $A_5 - A_6$ – ОЗП може вибрати експедитора у порту Барселона;

ділянка $A_6 - A_7$ – ОЗП може вибрати контейнер іноземної форми власності, при перевалці вантажу з вітчизняного контейнера в іноземний, що не вимагає повернення порожнього контейнера з пункту призначення вантажу в порт Барселона;

ділянка $A_6 - A_7$ – ОЗП може вибрати перевізника з числа операторів океанської лінії, для доставки вантажу в порт призначення Ріо-де-Жанейро;

ділянки $A_7 - A_8 - A_9$ – вантажовідправник зобов'язаний доставити вантаж до Ріо-де-Жанейро і повернути порожній контейнер українського володіння (право власності залізничного перевізника або іншого оператора) на термінал в порту Барселона.

Схема 4 фактично являє собою суму (комбінацію) двох варіантів доставки вантажу з Дніпра до Ріо-де-Жанейро.

При організації доставки відправник обмежений у виборі експедиторів та перевізників. Так, він може зробити вибір лише з числа місцевих посередників-експедиторів (ділянка $A_0 - A_1$) або з числа портових експедиторів і морських (фідерних) перевізників / ліній (ділянка $A_3 - A_4$).

ОЗП також обмежений у виборі виду наземного транспорту (ділянка $A_2 - A_3$). Крім того, у вантажовідправника немає можливості щодо вибору експедитора, який організовує доставку вантажів безпосередньо через територію країни призначення. Інші ділянки маршруту надають вантажовідправнику можливість вибирати вид транспорту, експедиторів або перевізників.

Рис. 5 і 6 ілюструють маршрути доставки товару за консигнаційним (B1) і операторським (B2) варіантами відповідно.

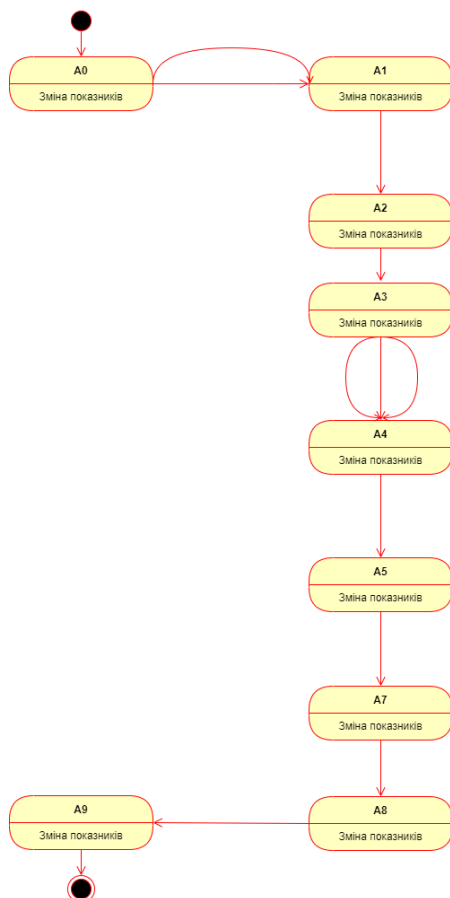

Рисунок 5 – Консигнаційний варіант B1 доставки вантажу

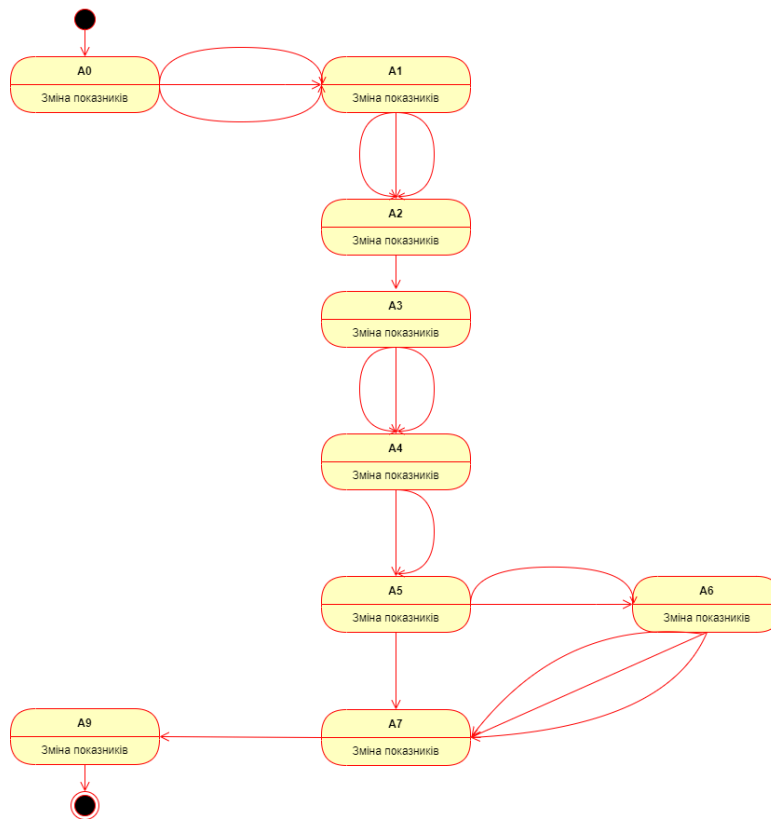

Рисунок 6 – Операторський варіант В2 доставки вантажу

Розв'язання першої складової задачі оптимізації у наведеній постановці можна шукати як для загального випадку (рис. 4), так і для будь-якого з часткових (рис. 5 і 6). А ось для другої частини загальної задачі необхідно розв'язати окрему підзадачу, наведену на рис. 4, або розв'язати підзадачі, наведені на рис. 5 і 6.

Для варіанту доставки, представленого схемою на рис. 5, виключаємо ділянки, де відсутні альтернативи. Тоді рисунок 5 трансформується до вигляду, наведеного на рис. 7.

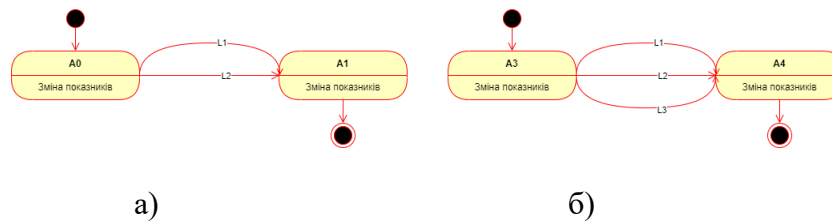

Рисунок 7 – Ділянки консигнаційного варіанту доставки вантажу, що не мають вибору

Тоді $m = 2$, $m_1 = 6$, $M = m + m_1 = 2 + 6 = 8$, $i = 1, 2$; n_i : n_1 і n_2 ; $n_1 = 2$ (дві дуги), $n_2 = 3$ (три дуги).

Встановимо значення $X_{2 \times 2}^{(1)}$ і $X_{3 \times 2}^{(2)}$:

$$X^{(1)} = \begin{pmatrix} a_{1t} & a_{1b} \\ a_{2t} & a_{2b} \end{pmatrix}; \quad X^{(2)} = \begin{pmatrix} b_{1t} & b_{1b} \\ b_{2t} & b_{2b} \\ b_{3t} & b_{3b} \end{pmatrix}. \quad (9)$$

У матриці $X^{(1)}$ перший рядок означає, що доставка товару може бути здійснена за a_{1t} днів при витратах у розмірі a_{1b} , на другому рядку – за a_{2t} днів, витративши a_{2b} .

Визначимо відносні значення матриць:

$$X^{(1)} = \begin{pmatrix} \frac{a_{1t}}{a_{1t} + a_{2t}} & \frac{a_{1b}}{a_{1b} + a_{2b}} \\ \frac{a_{2t}}{a_{1t} + a_{2t}} & \frac{a_{2b}}{a_{1b} + a_{2b}} \end{pmatrix};$$

$$X^{(2)} = \begin{pmatrix} \frac{b_{1t}}{b_{1t} + b_{2t} + b_{3t}} & \frac{b_{1b}}{b_{1b} + b_{2b} + b_{3b}} \\ \frac{b_{2t}}{b_{1t} + b_{2t} + b_{3t}} & \frac{b_{2b}}{b_{1b} + b_{2b} + b_{3b}} \\ \frac{b_{3t}}{b_{1t} + b_{2t} + b_{3t}} & \frac{b_{3b}}{b_{1b} + b_{2b} + b_{3b}} \end{pmatrix}.$$

(10)

Легко переконатися, що сума елементів стовпця дорівнює «1» і компоненти матриці стали безрозмірними величинами.

Для $i = 1$ визначимо елементи $\bar{v}^{(1)}$ за формулою (1):

$$v_1 = \frac{a_{1t}}{a_{1t} + a_{2t}} \cdot 2 + \frac{a_{1b}}{a_{1b} + a_{2b}} \cdot 1;$$

$$v_2 = \frac{a_{2t}}{a_{1t} + a_{2t}} \cdot 2 + \frac{a_{2b}}{a_{1b} + a_{2b}} \cdot 1.$$

Далі визначаємо $v^{*(1)}$ і $v^{**(1)}$ за виразами (4) і (5) відповідно. Припустимо, що для $v^{*(1)}$ вибрана дуга l_2 (рис. 7 а), а для $v^{**(1)}$ – дуга l_1 (рис. 7 а).

Аналогічно для $i = 2$ визначимо елементи $\bar{v}^{(2)}$ за формулою (1). Після визначення $v^{*(2)}$ і $v^{**(2)}$ припустимо, що для $v^{*(2)}$ вибрана дуга l_3 (рис. 7 б), а для $v^{**(2)}$ – дуга l_2 (рис. 7 б).

Отже, найбільш витратний у запропонованій комбінації «час-вартість» («вага» 2:1) маршрут доставки вантажу за варіантом В1 (рис. 5) прийме форму, наведену на рис. 8 (суцільна лінія). Оптимістичний маршрут зображений пунктирною лінією.

Для розв'язання другої частини задачі необхідно поступити аналогічно, виконавши ті ж самі дії, що й виконувалися у першій частині задачі, але використовуючи схему, зображену на рис 6.

При цьому $m_1 = 6$. Тому необхідно розглянути ланцюжок з 6 інформаційних матриць $X^{(1)}, X^{(2)}, \dots, X^{(6)}$. Процедура розрахунку ні чим не відрізняється.

Далі знаходяться елементи $\bar{v}^{(i)}$ для різних i від 1 до 6, що завершується визначенням визначаємо $v^{*(i)}$ і $v^{**(i)}$.

Припустимо, що для $i = 1$ на ділянці $A_0 - A_1$ для $v^{*(1)}$ вибрана дуга l_2 , а для $v^{**(1)}$ – дуга l_3 .

Аналогічно, для $i = 2$ на ділянці $A_1 - A_2$ для $v^{*(2)}$ вибрана дуга l_3 , а для $v^{**(2)}$ – дуга l_2 .

Для $i = 3$ на ділянці $A_3 - A_4$ для $v^{*(3)}$ вибрана дуга l_3 , а для $v^{**(3)}$ – дуга l_2 .

Припустимо, що для $i = 4$ на ділянці $A_4 - A_5$ для $v^{*(4)} = v^{**(4)}$. У цьому випадку вибір дуги l_1 або дуги l_2 є довільним.

Для $i = 5$ на ділянці $A_5 - A_6$ для $v^{*(5)}$ маршрут проходить по дузі l_2 , а для $v^{**(5)}$ – по дузі l_1 .

Для $i = 6$ на ділянці $A_6 - A_7$ для $v^{*(6)}$ вибрана дуга l_3 , а для $v^{**(6)}$ – дуга l_1 .

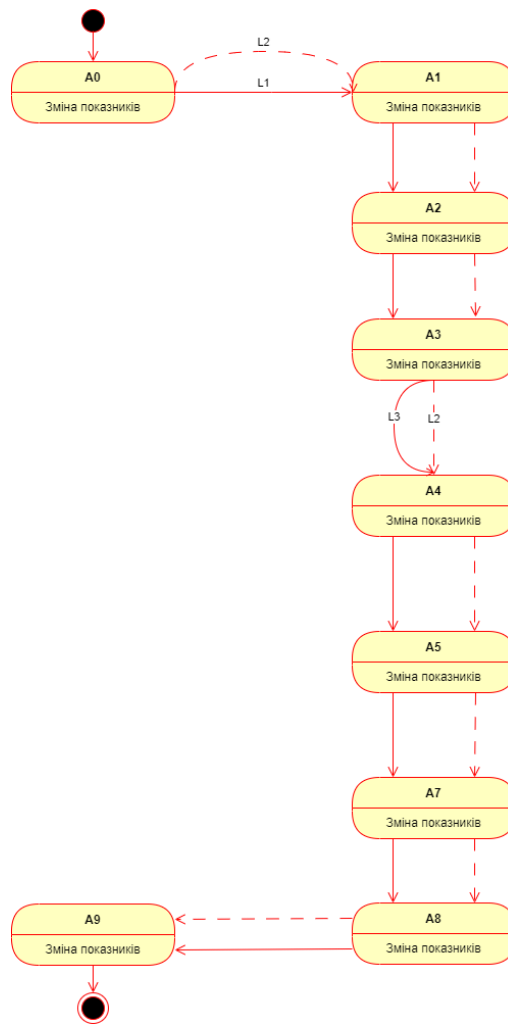

Рисунок 8 – Найбільш затратний (—) й оптимістичний (---) маршрути доставки вантажу за варіантом В1

Таким чином, найбільш витратний маршрут від A_0 до A_9 з операторським варіантом організації доставки вантажів наведений суцільною лінією на рис. 9, а самий оптимістичний операторський маршрут – пунктирною лінією.

При відсутності альтернативу вибору питома вага дуги v дорівнює $\sum_{i=1}^k d_i$.

Вага ланцюга (схеми доставки) являє собою суму ваг всіх ланок її складових, отриманих шляхом суміщення схем, зображених на рис. 8 і 9, відповідно для самого затратного і самого оптимістичного варіантів доставки за різними варіантами.

Загальна вартість тут складе $V = \sum_{i=1}^m v^{*(i)} + \sum_{i=m+1}^m v^{(i)}$.

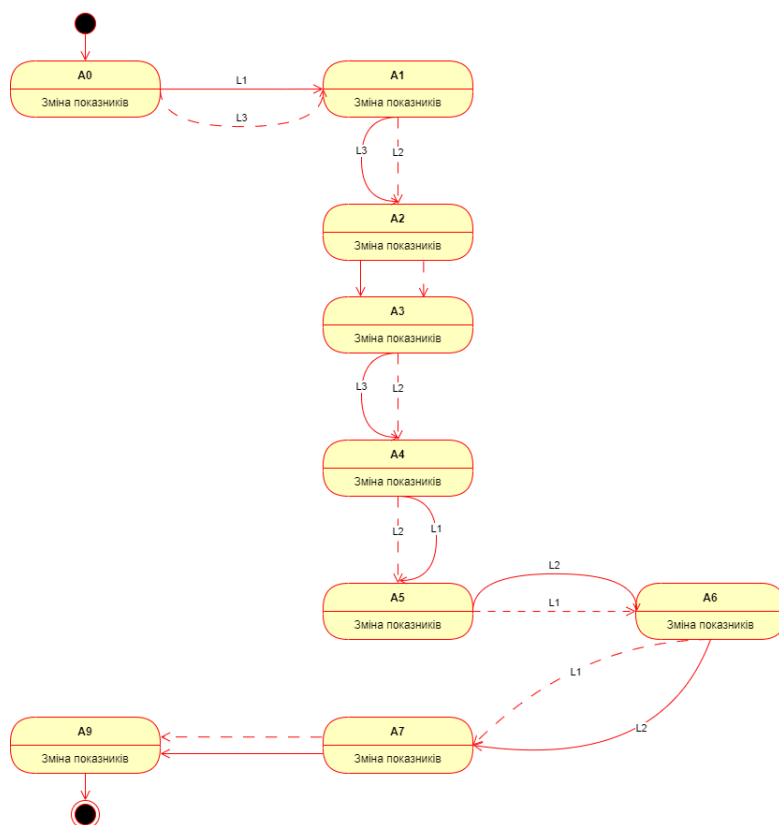

Рисунок 9 – Найбільш затратний (—) й оптимістичний (- - -) маршрути доставки вантажу за операторським варіантом

Таким чином можна обчислити різницю між найгіршим та сприятливим варіантами.

Висновки. Наведено загальну методику розрахунку найкращого варіанту доставки вантажів при застосуванні мультимодальних перевезень. За приклад обрано показники час поставки вантажу у порівнянні з показником вартість доставки. Підстановка конкретних чисел та визначення пріоритетів дозволяє отримати точні цифри виграшу (програшу). Але використання запропонованої методики підкреслює, що найскладнішим у процесів розрахунків є обґрунтування питомої ваги показників, що визначають якість послуг. Для виключення помилок, які безумовно матимуть місце при неправильно визначених вагах показників, необхідно мати широкий статистичний матеріал або достатньо велику групу кваліфікованих експертів, які можуть стати джерелом об'єктивної або довірчої інформації для проведення розрахунків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про міжнародні змішані перевезення вантажів : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 24.05.1980 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_189#Text (дата звернення: 07.10.2024).
2. Конвенція про транзитну торгівлю внутрішньоконтинентальних держав : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 08.06.1965 р. : станом на 8 лип. 1965 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_166#Text (дата звернення: 07.10.2024).
3. Про режим спільного транзиту та запровадження національної електронної транзитної системи : Закон України від 12.09.2019 р. № 78-IX : станом на 1 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-20#Text> (дата звернення: 07.10.2024).
4. Про транзит вантажів : Закон України від 20.10.1999 р. № 1172-XIV : станом на 1 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-14#Text> (дата звернення: 11.10.2024).

5. Benson D., Whitehead J. Transport and delivery of goods: Transport. 1990. 279 p.
6. Bowersox D.J., Class D.J. Logistics. Integrated supply chain. Olimp-2001.
7. Modern Logistics, 7th edition / D. Johnson et al. Publishing house «Williams», 2002.
8. Schmidt M., Thoroe L., Schumann M. RFID and Barcode in Manufacturing Logistics: Interface Concept for Concurrent Operation. *Information Systems Management*. 2013. No. 30(2). P. 100–115. URL: [dx.doi.org/10.1080/10580530.2013.773801](https://doi.org/10.1080/10580530.2013.773801) (дата звернення: 07.10.2024)
9. Michael R.L., Harold E. F. Supply management and inventory management. *Logistics. Victoria Plus*. 2002.
10. Stock R., Lambert M. Strategic Logistics Management McGraw-Hill. Irwin, 2001.
11. Long Q., Zhang W. An integrated framework for agent based inventory–production–transportation modeling and distributed simulation of supply chains. *Information Sciences*. 2014. No. 277. P. 567–581. URL: doi.org/10.1016/j.ins.2014.02.147 (дата звернення: 07.10.2024).
12. Чень Ю. Міжнародні змішані перевезення: теоретична сутність та практичне значення. *Вісник Запорізького національного університету*. 2018. Вип. 4 (40). С. 91–97.
13. Bazhin I.I. Logistics: CD tutorial. Kharkiv: Kon-sum, 2003.
14. Бойко О.В. Структура транспортного ринку: основні та забезпечуючі складов. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія: «Економічні науки»*. 2010. Вип. 44. С. 71–78.
15. Ширяєва С. В. Аналіз сучасного стану організації автомобільно-залізничних перевезень вантажів в Україні. 2012. Вип. 26. Ч. 2. С. 363–369 URL: http://publications.ntu.edu.ua/visnyk/26_2_2013/363-369.pdf (дата звернення: 07.10.2024).
16. Terminology on combined transport. United Nations. New York and Geneva, 2001. 69 p.
17. Hakan G. An empirical modelling framework for forecasting freight transportation. *Transport*. 2014. No. 29. P. 185–194. URL: doi.org/10.3846/16484142.2014.930927 (дата звернення: 07.10.2024).

Voichenko T.O., Trofymenko I.V., Shevchenko A.P., Fedunov V.M.

A METHOD FOR OPTIMIZING THE TRANSPORT CHAIN IN MIXED TRANSPORTATION

The purpose of the article is to formulate and solve the problem of optimisation of cargo delivery using different modes of transport. This goal is achieved by analysing the sources of information on possible approaches to the theoretical substantiation of certain issues of international multimodal transport, as well as the implementation of technical aspects of organising the movement of goods from producer to consumer, considering certain criteria. As a result of the analysis, the organisers of the feasibility study of cargo delivery were identified. However, when planning and organising transportation, the shipper and the multimodal transport operator, as organisers, cannot fully use traditional methods of optimising cargo delivery schemes. The reason for this is the inability to apply geographical rotation of transportation routes or to replace or change the types of transport or the methods of transportation used, etc. To overcome these difficulties, a change in the paradigm of solving optimisation problems is proposed. The article considers the restrictions imposed on the shipper and the intermodal transport operator, which must be considered when optimising the scheme of organising the transport of goods. If it is impossible to change the already defined scheme of cargo delivery, the organiser can optimise its quality state, for which purpose two different delivery schemes are considered - determining the maximum or minimum value of the desired indicator or using a multi-criteria approach. An example of calculating the time of delivery of cargo in comparison with the indicator of delivery cost is considered. The most significant result is the development of a method for solving the problem of optimising the system of organising mixed cargo delivery, based on the application of elements of graph theory and guaranteed evaluation theory. A further area of work is to conduct research to substantiate the proportion of indicators that determine the quality of services to increase the level of «trust» in the solution options. To avoid errors, it is recommended to obtain extensive statistical material or have a sufficiently large group of qualified experts who can become a source of information for the calculations.

Key words: shipper, multimodal transportation operator, transport chain, optimization, indicator.

Гончарук І.П., Головань А.І.

ЗМЕНШЕННЯ ВПЛИВУ АВАРІЙНИХ РОЗЛИВІВ НАФТИ НА ВНУТРІШНІ ВОДНІ ШЛЯХИ: СТРАТЕГІЇ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ТА ЛІКВІДАЦІЇ ЗАБРУДНЕНЬ

Аварійні розливи нафти та нафтопродуктів на внутрішніх водних шляхах становлять значну екологічну загрозу через їхній довготривалий вплив на довкілля та складність ліквідації. У статті розглядаються основні причини та наслідки таких аварій, включаючи технічні збої, людський фактор та недостатню оперативність реагування. Проведено аналіз сучасних методів оцінки ступеня забруднення водних об'єктів, впливу фізико-хімічних властивостей нафти на екосистему та особливостей поширення нафтових плям у річкових умовах. Особлива увага приділена сучасним технологіям локалізації та ліквідації забруднень, зокрема використанню інноваційних сорбентів, механічних бар'єрів, біологічних методів та математичних моделей для прогнозування поширення нафти. Запропоновано алгоритм оперативного реагування на аварії, який базується на інтеграції новітніх ІТ-рішень для моніторингу та управління процесами ліквідації. Крім того, досліджено оптимізацію логістичних операцій для швидкого транспортування необхідного обладнання до місця аварії. Результати роботи демонструють ефективність впровадження інноваційних підходів до оцінки і ліквідації наслідків аварійних розливів, спрямованих на мінімізацію екологічної шкоди та підвищення рівня екологічної безпеки. Отримані висновки можуть стати основою для вдосконалення існуючих нормативно-правових документів і стратегій у сфері управління ризиками на внутрішніх водних шляхах. Стаття орієнтована на науковців, екологів, інженерів і спеціалістів у сфері водного транспорту.

Ключові слова: аварійні розливи нафти, внутрішні водні шляхи, екологічна безпека, локалізація забруднень, ліквідація наслідків, математичне моделювання, інноваційні технології, сорбенти, логістика, ІТ-рішення.

Постановка проблеми. Аварійні розливи нафти та нафтопродуктів на внутрішніх водних шляхах є однією з найгостріших екологічних проблем сучасності. Вони призводять до тривалого забруднення водних об'єктів, деградації екосистем, втрати біорізноманіття та значних економічних збитків. Незважаючи на розвиток технологій транспортування нафти, ризик аварій залишається високим через зношеність транспортної інфраструктури, недостатню підготовку персоналу та слабе впровадження сучасних технологій у системи реагування.

Сучасні методи ліквідації наслідків аварійних розливів часто не відповідають актуальним екологічним вимогам, що зумовлено відсутністю комплексного підходу до їх вирішення. Зокрема, існує недостатність у використанні інноваційних матеріалів, математичних моделей для прогнозування поширення забруднень і ефективних логістичних рішень для транспортування необхідного обладнання. Крім того, нормативно-правова база та координація між відповідальними структурами не завжди дозволяють швидко реагувати на екологічні загрози.

В умовах інтенсивного використання внутрішніх водних шляхів для перевезення нафтопродуктів виникає потреба в розробці нових підходів до оцінки, локалізації та ліквідації наслідків таких аварій. Дослідження цієї проблеми спрямоване на підвищення екологічної безпеки, зменшення шкоди довкіллю та забезпечення сталого розвитку водного транспорту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Коли розлита нафта потрапляє у водойму, вона може швидко і широко розповсюджуватися. Це створює серйозну загрозу забруднення для

екології та прісних водних ресурсів, тим самим суттєво впливаючи на людей та інші організми. Нещодавно аварія з розливом нафти, що сталася на узбережжі Маврикія, привернула широку увагу. За повідомленнями ЗМІ, з тріснутого судна MV Wakashio, яке 25 липня 2020 року сіло на мілину біля південно-східного узбережжя Маврикія, перевозячи близько 4000 тон нафти, в Індійський океан витекло понад 1000 тон пального, внаслідок чого прилеглі коралові рифи, а також навколишні пляжі та лагуни зазнали значного забруднення. Нафтова пляма перешкоджає газообміну між водними організмами та атмосферою. Як наслідок, порушується баланс циркуляції розчинених газів у воді. Це призводить до асфіксії і загибелі водних організмів через гіпоксію; крім того, ускладнюється проникнення сонячного світла, що призводить до загибелі водних рослин.

Доля розлитої нафти у водоймі визначається складною взаємодією фізичних, хімічних і біологічних процесів, на які впливають динамічні фактори, такі як вітер, хвилі і течії, а також нединамічні фактори навколишнього середовища, такі як властивості нафти. Фізичні процеси в першу чергу включають дифузію, дрейф, випаровування, емульгування, розчинення, диспергування, седиментацію і адсорбцію на березі. Хімічні процеси в першу чергу відносяться до процесу фотоокислення нафтового розливу. Біологічні процеси в першу чергу стосуються процесів біологічного розкладання на пізніх стадіях розливу нафти. Однак для внутрішніх водних шляхів, через відносно вузьку ширину річки і значний вплив швидкості течії, основна увага приділяється впливу нафтових розливів і надзвичайних заходів у короткостроковій перспективі.

Моделювання нафтових розливів має фундаментальне значення для реагування та пом'якшення наслідків фактичних розливів. Прогнозуючи дрейф нафти, модельні інструменти дозволяють більш ефективно використовувати ресурси реагування на надзвичайні ситуації [1]. На сьогодні розроблено різні чисельні моделі для моделювання транспортування та долі нафтових розливів, більшість з яких базуються на морському середовищі, зосереджуючись, насамперед, на таких факторах, як вітер, хвилі та течії. Блоккер (1964) створив модель нафтового розливу на ранній стадії на основі нафти на вільній поверхні і розглянув стадію інерційної дифузії нафтової плями під дією сили тяжіння, нехтуючи впливом поверхневого натягу і в'язкої сили. Тим часом Фей запропонував іншу модель нафти, в якій процес розповсюдження нафтової плями поділяється на три стадії: гравітаційно-інерційну, гравітаційно-в'язку та стадію поверхневого натягу і в'язкої сили. Однак ця модель може бути застосована лише тоді, коли поверхня води спокійна. У 1980-х роках була розроблена модель частинок нафти (JOHANSEN, 1984), в якій дрейф нафтових плям можна розглядати як лагранжевий рух групи частинок під дією турбулентності, що реалізується випадковим рухом частинок нафти. З того часу багато вчених вдосконалювали та оптимізували модель, враховуючи вплив вітру, течії, вивітрювання та інших факторів. Згодом було розроблено багато нових моделей розливу нафти [2]. Ці моделі були застосовані до конкретних регіонів або подій, таких як розлив нафти в Монтарі, що стався в Індонезії восени 2009 року, зіткнення і витік, спричинені нафтовим танкером Sanchi під панамським прапором, що належить Ірану, 6 січня 2018 року [3], а також розлив нафти в Уліссі-Вірджинія, що стався 7 жовтня 2018 року [4].

Хоча аварії, пов'язані з витоком нафти в морському середовищі, більше висвітлюються і розслідуються, розливи нафти частіше трапляються на внутрішніх територіях, ніж у морському середовищі [5]. Однак дослідження, що стосуються розливів нафти у внутрішніх річках, обмежені; це пов'язано з відносно невеликою кількістю витоків нафти порівняно з океанічними нафтовими аваріями. Завдяки нещодавньому будівництву і введенню в експлуатацію низки мега-водосховищ у Китаї, умови судноплавства на внутрішніх водних шляхах значно покращилися. Кількість великотоннажних суден і танкерів значно зросла, що призвело до збільшення ризику аварій з витоків нафти [6]. Тому дослідження щодо поширення і дрейфу нафтових плям у внутрішніх водних шляхах необхідно проводити терміново, щоб ефективно підтримувати запобігання і ліквідацію аварійних розливів нафти. Морфологія та умови течії внутрішніх річок відрізняються

від океанічних. Внутрішні річки характеризуються меншою шириною, відносно односпрямованою течією і значними коливаннями глибини води [7]. Крім того, траєкторія дрейфу нафтових плям у внутрішніх річках в основному контролюється конвекцією потоку і вітром [8]. Точність прогнозування дисперсії розливої нафти суттєво залежить від змодельованих динамічних параметрів річкового середовища. Чжан та ін. (2011) оптимізували гідродинамічну модель за допомогою методу розпаралелювання в поєднанні з моделлю частинок нафти; згодом вони побудували модель, придатну для траєкторій нафти в районі водосховища «Три ущелини» (TGR). Фінгас (2017) представив моделювання нафтових розливів і узагальнив відомі прогнози важливих процесів, таких як випаровування, емульгування води в нафті, природна дисперсія і розчинення. Япа та ін. розробили загальну модельну оболонку ROSS3 для моделювання нафтових розливів у складних річково-озерних системах.

Для перевірки надійності моделей нафтових розливів слід використовувати дані спостережень за розливом нафти [9] тим не менш, дані про аварії, пов'язані з розливами нафти, важко отримати. Крім того, через надзвичайну складність моніторингу нафтових розливів існують невизначеності в інформації про витік, включаючи кількість нафти, що залишилася, швидкість витоку, діаметр тріщини, геометрію та інші параметри, що використовуються в моделі нафтового розливу [10], що може спричинити відхилення в результатах верифікації.

Мета дослідження є розробка та вдосконалення сучасних методів оцінки впливу аварійних розливів нафти на внутрішні водні шляхи, а також створення ефективних технологій локалізації та ліквідації забруднень з використанням інноваційних матеріалів, математичних моделей і оптимізованих логістичних рішень для мінімізації екологічної шкоди та підвищення екологічної безпеки.

Основні результати дослідження. Першим етапом, що визначає всі подальші дії, є збір інформації та оцінка отриманих даних. Збір інформації полягає в одержанні даних, які необхідні для прогнозу подальшого розвитку ситуації за рахунок фізико-математичних моделей, що імітують поведінку шару розливої на водній поверхні нафти та дозволяють прогнозувати його переміщення під дією різних факторів.

На початковому етапі збирання та передачі інформації, контроль за обстановкою аварії здійснює екіпаж судна. Капітан судна повідомляє про масштаб аварії (обсяг нафтопродуктів, що вилилися, розміри пробоїни, площа нафтозабрудненої акваторії, швидкість течії в руслі, кліматичні умови на ділянці річки) і одночасно дає накази членам екіпажу на виконання робіт з локалізації розливу та запобігання можливості виникнення пожежі.

Після отримання всіх необхідних даних проводиться розрахунок, що дозволяє прогнозувати подальше поширення плями нафтопродуктів. Оцінити траєкторію руху нафтової плями з урахуванням всіх чинників допомагають комп'ютерні програми, розроблені з урахуванням математичних моделей.

Згідно з розробленою методикою для проведення оцінки траєкторії руху нафтової плями використовується модель поширення та трансформації нафтового розливу, розроблена Павловим А.А. і попередньо доповнена розширеним рядом характеристик, що спочатку використовуються. Модель доповнена введенням характеристик швидкості та напрямку вітру, а також фактором, що враховує нарощування площі забруднення, що залежить від інтенсивності витіку нафти та нафтопродуктів із пробоїни. Для встановлення впливу швидкості та напрямку вітру використовується векторний вираз. Для визначення інтенсивності витіку нафтопродуктів із пробоїни судна, використовується розроблена методика, що дозволяє більш точно встановити площу забруднення, її збільшення з часом, а також дати більш достовірний розрахунок подальшого поширення плями нафтопродуктів. В якості методики визначення витрати нафтопродукту нафтоналивного судна, що витікає з пробоїни, представлений алгоритм,

розроблений на основі натурних досліджень і лабораторних експериментів, і що складається з п'яти етапів:

1. На першому етапі екіпажем судна визначається форма отриманої пробоїни та вимірюються її розміри (довжина, ширина, площа). Встановлюється поточний рівень нафтопродуктів у танку та рівень положення пробоїни щодо поверхні води. Після збору всієї необхідної інформації дані передаються диспетчеру району водних шляхів і судноплавства.

2. За отриманими даними, встановлюється тип пробоїни: малі $a < 0,1H$; великі $a > 0,1H$, де a – висота отвору в см; H – тиск, при якому відбувається витік.

3. За прийнятим типом пробоїни та здійсненими вимірами, а також відповідно до відношення площі пробоїни до квадрата напору над його центром (ω/H^2) , визначається коефіцієнт μ . Коефіцієнт витрати встановлюється за графіками отриманими в результаті досліджень або залежностями апроксимованими степеневими функціями для великих (Рис. 1, $\mu = 0.110569 \cdot (\omega/H^2)^{-0.303197}$) та малих (Рис. 2, $\mu = 0.466883 \cdot (\omega/H^2)^{-0.122531}$) пробоїн.

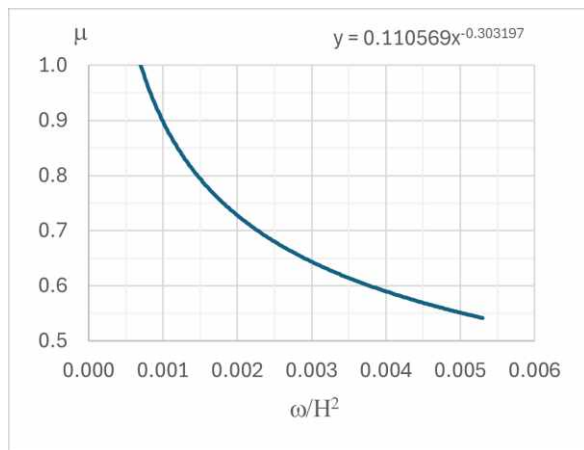

Рисунок 1 – Графік функції $\mu = f(\frac{\omega}{H^2})$ для великих пробоїн

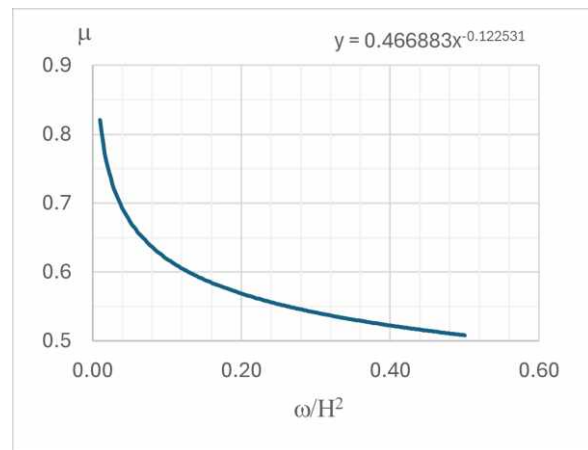

Рисунок 2 – Графік функції $\mu = f(\frac{\omega}{H^2})$ для малих пробоїн

4. Відповідно до марки нафти, що транспортується, або типу нафтопродукту та його в'язкості ρ , визначається поправочний коефіцієнт k . Даний коефіцієнт встановлюється за графіком, отриманим в результаті лабораторних досліджень у галузі вивчення впливу в'язкості нафти або нафтопродукту на швидкість його закінчення з отриманої пробоїни (Рис. 3 $K = 1.014766 \cdot \rho^{-0.195926}$).

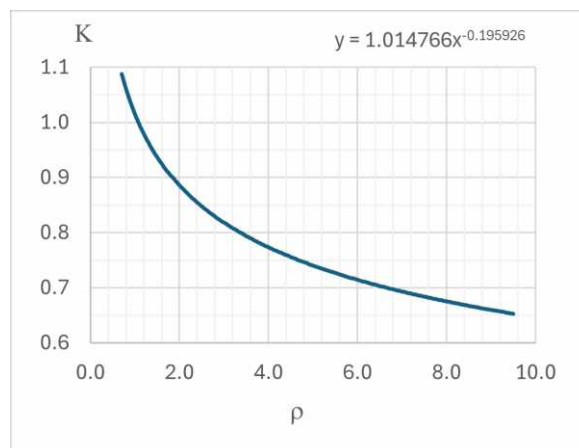

Рисунок – 3. Графік залежності коефіцієнта k від в'язкості ρ , що транспортується нафтопродукту

5. Після того, як всі необхідні коефіцієнти встановлені, проводиться розрахунок витрати нафтопродукту з отриманої пробоїни. Нижче наведені формули, що дозволяють визначити витрату нафтопродукту при незатопленому (1) та затопленому отворі (2):

$$Q = \mu \varpi k \sqrt{2gh_c} \quad (1)$$

де h_c - різниця рівнів нафтопродукту та заборотної води

$$Q = \mu \varpi k \sqrt{2gZ_c} \quad (2)$$

Відповідно до нормативних документів, після збору всієї необхідної інформації та оцінки ситуації, що склалася, проводяться роботи з підготовки оперативного плану, що включає в себе вибір відповідної техніки, методу і тактики застосування розробленої стратегії. Далі після уточнення обстановки на місці аварії, аварійно-рятувальним формуванням, здійснюються роботи з локалізації та ліквідації нафтового розливу.

Локалізація та ліквідація розливів нафти та нафтових продуктів має виконуватися багатофункціональним комплексом завдань з використанням технічних засобів та реалізацією різних методів.

Першочергові заходи прямують на локалізацію нафтових плям, щоб уникнути подальшого поширення та забруднення сусідніх ділянок, захистити природні багатства та ресурси акваторії, а також зменшення забруднених площ. Локалізація являє собою процес, що включає відповідні стадії кожної стратегії реагування, методу або технології.

Після того, як нафту, що розлилася, вдається локалізувати і сконцентрувати, наступним етапом є її ліквідація. Методи ліквідації аварійних розливів нафти дуже різноманітні. Вирішальними чинниками під час виборів найбільш відповідного є час, масштаби екологічної загрози і величина розливу.

Після того, як нафтовий розлив вдалося ліквідувати, проводяться роботи з утилізації нафти або нафтопродукту за умови проведення механічного збору. Одночасно проводяться роботи з очищення берегів, якщо при поширенні плями були забруднені ділянки берегової лінії.

Висновки. У результаті дослідження розроблено комплексну методику оцінки впливу аварійних розливів нафти на внутрішніх водних шляхах, яка включає використання математичних моделей для прогнозування поширення нафтових плям, алгоритмів локалізації та ліквідації забруднень, а також оптимізованих логістичних рішень. Запропонований підхід забезпечує оперативність реагування та мінімізацію екологічних збитків. Особливу увагу приділено інтеграції сучасних технологій, таких як інноваційні сорбенти, механічні бар'єри, біологічні методи та IT-рішення, що підвищує ефективність ліквідації розливів. Отримані результати також сприяють підвищенню координації між відповідальними структурами і вдосконаленню нормативно-правового регулювання у сфері управління ризиками на внутрішніх водних шляхах. Практичне значення дослідження полягає в створенні універсального алгоритму реагування на аварійні ситуації, який може бути адаптований до специфіки різних водних об'єктів. Запропоновані рішення сприятимуть збереженню природних ресурсів, підвищенню рівня екологічної безпеки та скороченню витрат на ліквідацію наслідків розливів. Напрямами подальших досліджень є вдосконалення математичних моделей для прогнозування довготривалих наслідків розливів, розробка нових матеріалів для збору нафти та інтеграція автоматизованих систем моніторингу у комплексну стратегію управління екологічними ризиками. Це дозволить ще більше підвищити ефективність заходів із запобігання та ліквідації аварійних розливів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Al-Majed, A. A., Adebayo, A. R., & Hossain, M. E. (2012). A sustainable approach to controlling oil spills. *Journal of Environmental Management*, 113, 213–227. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2012.07.034>
2. Alves, T. M., Kokinou, E., Zodiatis, G., Lardner, R., Panagiotakis, C., & Radhakrishnan, H. (2015). Modelling of oil spills in confined maritime basins: The case for early response in the Eastern Mediterranean Sea. *Environmental Pollution*, 206, 390–399. <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2015.07.042>
3. Fingas, M. (2016). Introduction to spill modeling. In Elsevier eBooks (pp. 419–453). <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-809413-6.00008-4>
4. Liubartseva, S., De Dominicis, M., Oddo, P., Coppini, G., Pinardi, N., & Greggio, N. (2014). Oil spill hazard from dispersal of oil along shipping lanes in the Southern Adriatic and Northern Ionian Seas. *Marine Pollution Bulletin*, 90(1–2), 259–272. <https://doi.org/10.1016/j.marpolbul.2014.10.039>
5. Liubartseva, S., Smaoui, M., Coppini, G., Gonzalez, G., Lecci, R., Creti, S., & Federico, I. (2020). Model-based reconstruction of the Ulysse-Virginia oil spill, October–November 2018. *Marine Pollution Bulletin*, 154, 111002. <https://doi.org/10.1016/j.marpolbul.2020.111002>
6. Nordam, T., Litzler, E., Skancke, J., Singsaas, I., Leirvik, F., & Johansen, Ø. (2020). Modelling of oil thickness in the presence of an ice edge. *Marine Pollution Bulletin*, 156, 111229. <https://doi.org/10.1016/j.marpolbul.2020.111229>
7. Periañez, R. (2020). A Lagrangian oil spill transport model for the Red Sea. *Ocean Engineering*, 217, 107953. <https://doi.org/10.1016/j.oceaneng.2020.107953>
8. Qiao, F., Wang, G., Yin, L., Zeng, K., Zhang, Y., Zhang, M., Xiao, B., Jiang, S., Chen, H., & Chen, G. (2019). Modelling oil trajectories and potentially contaminated areas from the Sanchi oil spill. *The Science of the Total Environment*, 685, 856–866. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2019.06.255>
9. Rojas-Alva, U., Fritt-Rasmussen, J., & Jomaas, G. (2020). Experimental study of thickening effectiveness of two herders for in-situ burning of crude oils on water. *Cold Regions Science and Technology*, 175, 103083. <https://doi.org/10.1016/j.coldregions.2020.103083>
10. Simecek-Beatty, D. (2010). Oil spill trajectory forecasting uncertainty and emergency response. In Elsevier eBooks (pp. 275–299). <https://doi.org/10.1016/b978-1-85617-943-0.10011-5>

REFERENCES

1. Al-Majed, A. A., Adebayo, A. R., & Hossain, M. E. (2012). A sustainable approach to controlling oil spills. *Journal of Environmental Management*, 113, 213–227. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2012.07.034>
2. Alves, T. M., Kokinou, E., Zodiatis, G., Lardner, R., Panagiotakis, C., & Radhakrishnan, H. (2015). Modelling of oil spills in confined maritime basins: The case for early response in the Eastern Mediterranean Sea. *Environmental Pollution*, 206, 390–399. <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2015.07.042>
3. Fingas, M. (2016). Introduction to spill modeling. In Elsevier eBooks (pp. 419–453). <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-809413-6.00008-4>
4. Liubartseva, S., De Dominicis, M., Oddo, P., Coppini, G., Pinardi, N., & Greggio, N. (2014). Oil spill hazard from dispersal of oil along shipping lanes in the Southern Adriatic and Northern Ionian Seas. *Marine Pollution Bulletin*, 90(1–2), 259–272. <https://doi.org/10.1016/j.marpolbul.2014.10.039>
5. Liubartseva, S., Smaoui, M., Coppini, G., Gonzalez, G., Lecci, R., Creti, S., & Federico, I. (2020). Model-based reconstruction of the Ulysse-Virginia oil spill, October–November 2018. *Marine Pollution Bulletin*, 154, 111002. <https://doi.org/10.1016/j.marpolbul.2020.111002>
6. Nordam, T., Litzler, E., Skancke, J., Singsaas, I., Leirvik, F., & Johansen, Ø. (2020). Modelling of oil thickness in the presence of an ice edge. *Marine Pollution Bulletin*, 156, 111229. <https://doi.org/10.1016/j.marpolbul.2020.111229>
7. Periañez, R. (2020). A Lagrangian oil spill transport model for the Red Sea. *Ocean Engineering*, 217, 107953. <https://doi.org/10.1016/j.oceaneng.2020.107953>

8. Qiao, F., Wang, G., Yin, L., Zeng, K., Zhang, Y., Zhang, M., Xiao, B., Jiang, S., Chen, H., & Chen, G. (2019). Modelling oil trajectories and potentially contaminated areas from the Sanchi oil spill. *The Science of the Total Environment*, 685, 856–866. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2019.06.255>
9. Rojas-Alva, U., Fritt-Rasmussen, J., & Jomaas, G. (2020). Experimental study of thickening effectiveness of two herders for in-situ burning of crude oils on water. *Cold Regions Science and Technology*, 175, 103083. <https://doi.org/10.1016/j.coldregions.2020.103083>
10. Simecek-Beatty, D. (2010). Oil spill trajectory forecasting uncertainty and emergency response. In Elsevier eBooks (pp. 275–299). <https://doi.org/10.1016/b978-1-85617-943-0.10011-5>

I.P. Honcharuk, A.I. Golovan

REDUCING THE IMPACT OF OIL SPILLS ON INLAND WATERWAYS: STRATEGIES FOR LOCALIZATION AND ELIMINATION OF POLLUTION

Accidental spills of oil and oil products on inland waterways pose a significant environmental threat due to their long-term environmental impact and the complexity of their cleanup. The article discusses the main causes and consequences of such accidents, including technical failures, human factors, and insufficient response time. The author analyzes modern methods of assessing the degree of pollution of water bodies, the impact of physical and chemical properties of oil on the ecosystem and the peculiarities of oil slicks spreading in riverine conditions. Particular attention is paid to modern technologies for localization and elimination of pollution, including the use of innovative sorbents, mechanical barriers, biological methods and mathematical models for predicting the spread of oil. An algorithm for rapid response to accidents is proposed, based on the integration of the latest IT solutions for monitoring and managing the liquidation processes. In addition, the optimization of logistics operations for the rapid transportation of the necessary equipment to the accident site was investigated. The results of the study demonstrate the effectiveness of implementing innovative approaches to assessing and eliminating the consequences of emergency spills aimed at minimizing environmental damage and improving environmental safety. The findings can serve as a basis for improving existing regulations and strategies in the field of risk management on inland waterways. The article is aimed at scientists, ecologists, engineers and specialists in the field of water transport.

Keywords: emergency oil spills, inland waterways, environmental safety, pollution localization, consequence management, mathematical modeling, innovative technologies, sorbents, logistics, IT solutions.

УДК 629.5

doi.org/10.33298/2226-8553.2024.3.41.13

Сазін С.В., Руснак Д.Ю.

ПОЛІПШЕННЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ПАЛИВ НАФТОВОГО ПОХОДЖЕННЯ ДЛЯ СУДОВИХ СЕРЕДНЬООБЕРТОВИХ ДИЗЕЛІВ

Розглянута питання щодо поліпшення процесу підготовки палив нафтового походження для судових середньообертових дизелів. Визначено, що використання в судових середньообертових дизелях рідких палив нафтового походження з підвищеною густиною змушує до проведення його

додаткової обробки. Одним з розповсюджених методів додаткової обробки палива є додавання до його об'єму спеціальних паливних присадок. При цьому фірми-виробники, що забезпечують їх постачання на судна морського та внутрішнього водного транспорту, не визначають оптимальної концентрації присадок в об'ємі палива, вказуючи лише можливий діапазон цієї концентрації. Це призводить до зайвих витрат паливних присадок (вартість яких до трьох порядків перевищує вартість палива), а також може спричинити підвищення теплової напруженості роботи дизеля та погіршення його екологічних характеристик. Метою дослідження було визначення впливу хімічної обробки палива на основні експлуатаційні показники роботи суднових дизелів, що характеризують його економічність, екологічність та теплову напруженість. Як такі показники були прийняті питома ефективна витрата палива, емісія оксидів азоту з випускними газами та середня температура випускних газів. Дослідженнями, що були виконані в паливних системах чотирьох однотипних дизелів 6L32F фірми Wartsila були отримані експериментальні результати, які підтверджують зниження питомої ефективної витрати палива під час використання паливних присадок. При для різної концентрації присадки в базовому паливі спостерігається різна величина зниження питомої ефективної витрати палива, яка складає 1,8...4,7 %. Також для різної концентрації паливної присадки в об'ємі палива, що впорскується в циліндр дизеля, було визначено покращення екологічності роботи дизеля, що відображається у 13,2...14,5 % зниженні емісії оксидів азоту з випускними газами, та зниження температурної напруженості, про що свідчить зниження на 10...14 °C середньої температури випускних газів по циліндрах дизеля.

Ключові слова: екологічність роботи дизеля, економічність роботи дизеля, емісія оксидів азоту, морський транспорт, паливо нафтового походження, питома витрата палива, присадки до палива, судновий середньообертовий дизель, тепла напруженість, хімічна обробка палива.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Морський та внутрішній водний транспорт забезпечує перевезення вантажу між країнами та континентами, що поєднані річками або роз'єднані морями та океанами [1-3]. Рух суден неможливий без енергетичного комплексу, що складається з головного та допоміжних двигунів, систем, що забезпечують їх функціонування, та робочих речовин (палива, мастила, води та повітря). Саме ці компоненти є основними, що складають судову енергетичну установку. В якості головних та допоміжних двигунів на судах морського та внутрішнього водного транспорту найбільшого поширення отримали двигуни внутрішнього згоряння (дизелі), які в порівнянні з іншими типами теплових двигунів характеризуються найменшими витратами палива та (через це) найбільшим коефіцієнтом корисної дії. Розвиток та вдосконалення суднових дизелів перш за все спрямовані на оптимізацію показників робочого циклу, зменшення питомої витрати палива, а також виконання вимог Міжнародних та національних конвенцій щодо екологічності їх параметрів [4-6]. Одним зі шляхів, щодо одночасного забезпечення цих вимог є вдосконалення процесу підготовки суднових важких палив, які є основним джерелом енергії будь якого теплового двигуна. Важливість розв'язання завдання щодо підвищення ефективності підготовки суднових палив нафтового походження визначається вимогами Міжнародної конвенції MARPOL, додаток VI якої висуває суворі обмеження щодо вмісту в паливі сірки та вмісту в випускних газах оксидів азоту; а також вимогами резолюцій Комітету з захисту морського середовища Міжнародної морської організації (Marine Environment Protection Committee of International Marine Organization, MEPC IMO, щодо управління енергоефективністю судна, щодо збору даних з витрати палива суднами, щодо впровадження передових технологій з забезпечення збереження палива під час експлуатації суден, щодо перевірки адміністраціями даних з витрати палива суднами, щодо вдосконалення підготовки палива [7-9].

Судна морського та внутрішнього водного транспорту є одними з основних споживачів дизельного палива, що є продуктом переробки нафти. Якість підготовки палива суттєво впливає на експлуатаційні показники суднових енергетичних установок: економічність; надійність; екологічну безпеку, що визначається за токсичністю та димністю випускних газів. В даний час

якість дизельного палива регламентує міжнародним стандартом ISO 8217:2024 “Products from petroleum, synthetic and renewable sources – Fuels (class F) – Specifications of marine fuels”. Цей стандарт встановлює значення фізико-хімічних показників, що визначають якість палива, таких як цетанове число, фракційний склад, кінематична в'язкість, температури застигання, помутніння, спалаху, масова частка сірки, вміст водорозчинних кислот і лугів, концентрація фактичних смол, кислотність, йодне число, зольність та ін. Для забезпечення необхідних значень окремих фізико-хімічних показників на завершальній стадії виробництва дизельних палив суміш дистилятної газойлевої фракції і продуктів, отриманих в результаті каталітичного крекінгу і гідрокрекінгу, вводяться присадки, що поліпшують одну або кілька властивостей дизельного палива [10-12].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки на транспортних судах морського та внутрішнього водного транспорту для середньообертових дизелів (СОД) все ширше застосовуються важкі сорти палива високої в'язкості, що мають більш низьку вартість. Згідно з вимогами таких провідних фірм, що будують дизелі, як Wartsila-Sulzer, MAN Diesel & Turbo суднові СОД повинні надійно експлуатуватися на всіх режимах (в тому числі на пускових і перехідних) під час використання палив з в'язкістю до $380 \text{ мм}^2/\text{с}$. Перспективи розвитку транспортного суднобудування із застосуванням СОД в світовій практиці тісно пов'язані з використанням подібних видів палива. При цьому слід зазначити, що важкі сорти палива використовуються для роботи як головних СОД, що передають свою потужність на рушій, так і допоміжних, які є приводом електричних генераторів. Крім того, чітко простежується тенденція використання важких сортів палива не тільки для сучасних моделей СОД, а також переведення СОД попередніх моделей (спроектованих з умовою їхньої роботи на легких сортах палива) на експлуатацію на паливі з підвищеною в'язкістю [13-15].

Використання в судових дизелях палив підвищеної в'язкості перш за все пов'язано зі намаганням зменшити експлуатаційні витрати на придбання рідкого палива. Одночасно з цим підвищенню економічності роботи судових дизелів сприяє не лише вартість палива, але також визначення оптимальних режимів його використання, а також впровадження сучасних технологій, що підвищують якість його збереження, транспортування та згорання [16-18].

Посилення вимог до експлуатаційних показників судових енергетичних установок за умовою забезпечення положень стандарту ISO 8217, обумовлює необхідність підвищувати якість палива шляхом проведення їх хімічної обробки (яка досягається через використання присадок) не тільки в процесі виробництва палив, але і в процесі експлуатації дизелів. Саме тому продовжуються активні дослідження з розробки сучасних присадок до важких сортів палива, що використовується в ДВЗ, а також з визначення оптимальних режимів їхнього використання [19-21].

Присадки до судових палив в даний час набули досить широкого поширення на судах, однак результат їх застосування не завжди отримує однозначну оцінку [22, 23]. Це пов'язано з різними причинами, які, перш за все, залежать від характеристик судового дизеля та елементів його паливної системи, а також від забезпечення правильної технології використання присадок [24, 25].

Формулювання цілей статті. Викладене зумовлює мету досліджень – визначення впливу хімічної обробки палива на основні експлуатаційні показники роботи судових дизелів, що характеризують його економічність, екологічність та теплову напруженість.

Виклад основного матеріалу. Дослідження виконувались на спеціалізованому морському судні, призначеному для перевезення 12500 TEU. Допоміжна енергетична установка судна включала до свого складу чотири однотипних судових СОД 6L32F фірми Wartsila з наступними основними характеристиками: діаметр циліндру – 0,32 м; хід поршню – 0,4 м; середній ефективний тиск – 2,5 МПа; питома ефективна витрата палива на номінальному режимі – $0,191 \text{ кг}/(\text{кВт}\cdot\text{год})$; частота обертання колінчатого валу – 750 об/хв; ефективна потужність – 3480 кВт.

Паливна система кожного з дизелів передбачала дозування до загального потоку палива, що прямує до паливних насосів високого тиску, дозерної установки, за допомогою якої в паливо додавалась присадка [26-28].

Як паливні присадки використовувались продукти фірми Drew Marine: Amergy 1000, Amergize та Amergy XLS Plus, що мають наступні основні характеристики.

Паливна присадка Amergy 1000 – суміш органічних компонентів, призначена для забезпечення повнішого згорання і максимального використання енергії, що отримується від палива. Її можна використовувати в дизелях для різних видів палива, від дистилату до залишкових сортів. Забезпечуючи повніше згорання, Amergy 1000 знижує кількість вихлопних часток і відкладень нагару. Завдяки такій дії, поверхні камери згорання підтримуються в чистішому стані, скорочуються витрати на ремонт, а також зменшуються витрати палива. Amergy 1000 не містить металів і повністю поглинається в процесі згорання. Норма дозування Amergy 1000 – 1 літр на 1...8 тонн палива ($1 / 1000 \dots 1 / 8000$). Оптимальне дозування, проте, може розрізнятися залежно від конструкції двигуна, якості палива і експлуатаційних умов. Amergy 1000 подається безперервно в паливну систему. Це краще всього досягається за допомогою дозуючого насоса або через витратомір. Така організація подачі препарату забезпечує належну дисперсію і рівномірний рівень розчинення в паливі.

Паливна присадка Amergize – суміш розчинних в мастилі органометалів, найбільш ефективна для дизелів, що працюють на важкому паливі. Випробування присадки Amergize в двигунах показали, що поєднання інгредієнтів в Amergize забезпечує синергетичний ефект, що дозволяє знижувати відкладення і покращувати згорання. Amergize підходить як для середньо-, також і для малообертових дизелів, в яких виникають проблеми, пов'язані із згоранням і відкладеннями на внутрішніх поверхнях дизеля через наявність в паливі ванадію, сірки і натрію. Перетворювач відкладень в Amergize діє під час процесу згорання, вступаючи в реакцію з цими речовинами (ванадій, сірка, натрій) і змінюючи склад золи, що зменшує механічні втрати на подолання сил тертя. Стандартне дозування Amergize в межах 1 літр на 1...8 тонн палива. Дози можуть змінюватися залежно від рівня забруднення палива, конструкції двигуна і експлуатаційного стану енергетичної установки.

Паливна присадка Amergy XLS Plus призначена для низько сірчистих палив. Amergy XLS Plus – це суміш дисперсантів, активаторів згорання, миючих засобів і мастильних присадок, призначена для зведення до мінімуму наслідків паливної нестабільності і зносу металевих поверхонь, що знаходяться в безпосередньому контакті один з одним. Палива з низьким вмістом сірки володіють низькими мастильними властивостями, необхідними для мінімізації безпосереднього контакту металевих деталей паливної системи і двигуна. Таким чином, тривале використання дизельного палива з низьким вмістом сірки може призвести до надмірного зносу плунжерних пар паливних насосів високого тиску, а також розпилювачів форсунок. Присадка до палива Amergy XLS містить високоефективні мастильні компоненти, які зводять до мінімуму прямий контакт металевих частин і збільшують термін служби елементів паливної системи, дозволяючи використовувати низько сірчисті види палива. Рекомендоване фірмою Drew Marine дозування Amergy XLS Plus в межах 1 літр на 1...8 тонн палива.

Метою першого етапу дослідження було визначення з вказаних присадок такої, яка сприяє найкращої економічності роботи дизеля – а саме забезпечує мінімальну питому витрату палива, при цьому повинні підтримуватися на найкращі (або такі, що суттєво не поступаються іншим присадкам) екологічні показники та теплова напруженість [29-31]. Як такі були обрані емісія оксидів азоту NO_x з випускними газами та температура випускних газів $t_{\text{вг}}$.

Технологія випробувань полягала в наступному. Один з чотирьох дизелів (перший) експлуатувався на паливі без додавання паливної присадки. Три з чотирьох дизелів використовували під час роботи паливну присадку: другий – Amergy XLS, третій – Amergy 1000, четвертий – Amergize. Схожі рекомендовані значення дозування присадок дозволяли їх використання в кожному з дизелів з однаковою концентрацією, за яку була прийнята 1 літр присадки на 4 тонни палива. З метою забезпечення коректності проведення досліджень на кожному з чотирьох дизелів та можливості подальшого порівняння результатів експерименту, створювалися умови, що забезпечували однакове навантаження на дизелі, а також однаковий час експлуатації дизелів.

Питома ефективна витрата палива b_e , кг/(кВт·год) розраховувалась за виразом:

$$b_e = B_{\text{год}} / N_e ;$$

де $B_{\text{год}}$ – годинна витрата палива, кг/год, яка визначалась за показаннями витратоміру, що встановлено на магістралі подачі палива;

N_e – експлуатаційна потужність дизеля, кВт [32-34].

Значення емісії NO_x визначалось за допомогою газоаналізатора, що (відповідно до Технічного кодексу із контролю за викидами окисів азоту з дизельних двигунів суден) був встановлено в газовипускній магістралі на відстані 10 м від випускного колектору дизеля. Температура випускних газів контролювалась за допомогою суднової системи діагностування роботи дизеля Doctor. Зміна значень питомої витрати палива, емісії окисів азоту та температури випускних газів для різних умов проведення експерименту наведена на рис. 1-3.

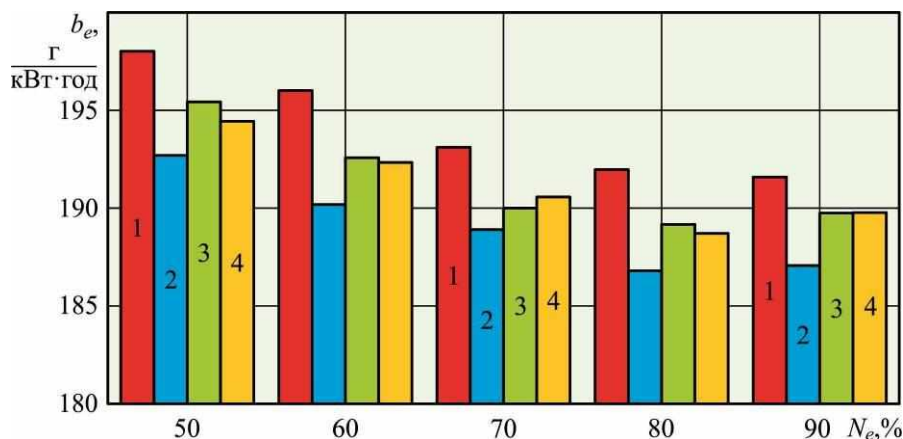

Рисунок 1 – Питома витрата палива на різних навантаженнях суднового дизеля 6L32F фірми Wartsila: 1 – робота дизеля без використання паливної присадки; 2, 3, 4 – робота з використанням паливних присадок Amergy XLS, Amergy 1000, Amergize відповідно

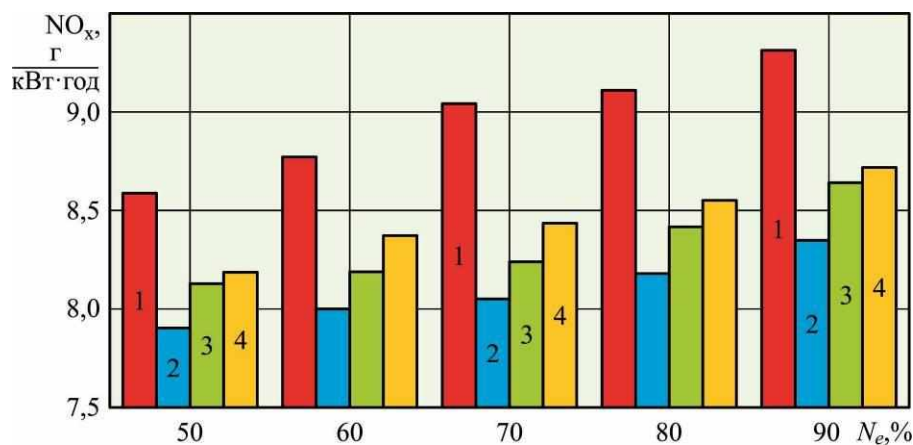

Рисунок 2 – Емісія окисів азоту на різних навантаженнях суднового дизеля 6L32F фірми Wartsila: 1 – робота дизеля без використання паливної присадки; 2, 3, 4 – робота з використанням паливних присадок Amergy XLS, Amergy 1000, Amergize відповідно

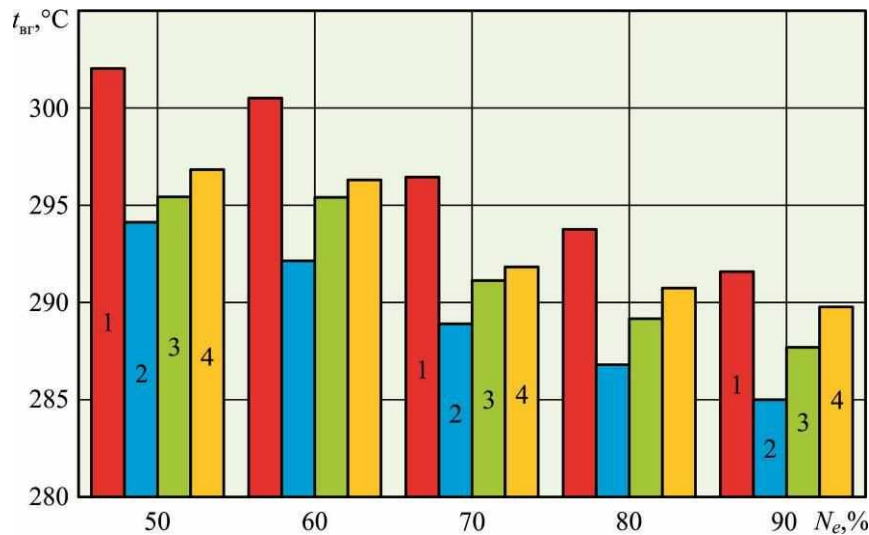

Рисунок 3 – Температура випускних газів на різних навантаженнях суднового дизеля 6L32F фірми Wartsila: 1 – робота дизеля без використання паливної присадки; 2, 3, 4 – робота з використанням паливних присадок Amergy XLS, Amergy 1000, Amergize відповідно

Результати першого етапу досліджень дозволили визначити паливну присадку, що забезпечує мінімальні значення питомої витрати палива з одночасним підтриманням мінімальної емісії оксидів азоту та найменших значень температури випускних газів. Як така присадка була прийнята паливна присадка Amergy XLS.

Метою другого етапу досліджень було визначення оптимальної концентрації паливної присадки Amergy XLS – експериментальне визначення такої її концентрації, яка призводить до мінімальної витрати палива дизелем Wartsila 6L32F. Під час цього етапу досліджень використовувалась лише паливна присадка Amergy XLS, при цьому її концентрація в загальному обсязі палива складала 1 / 2000, 1 / 3000, 1 / 4000, 1 / 5000, 1 / 6000. Результати досліджень наведені на рис. 4-6.

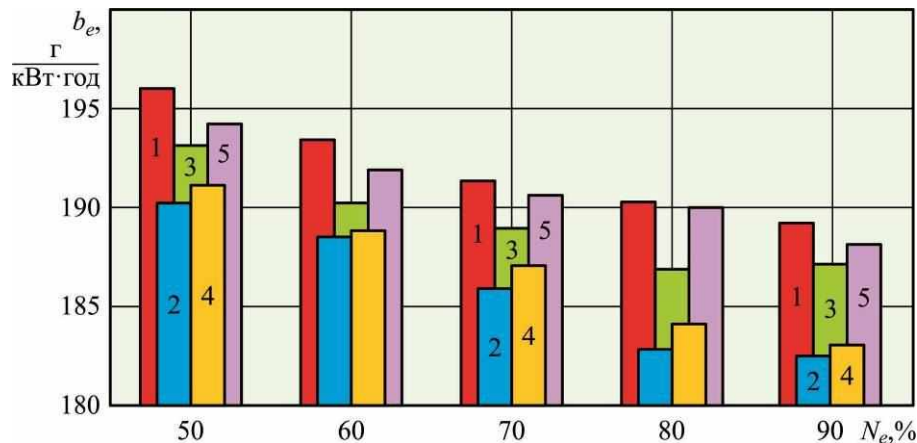

Рисунок 4 – Питома витрата палива на різних навантаженнях суднового дизеля Wartsila 6L32F для різної концентрації паливної присадки Amergy XLS: 1 – 1 / 2000, 2 – 1 / 3000, 3 – 1 / 4000, 4 – 1 / 5000, 5 – 1 / 6000

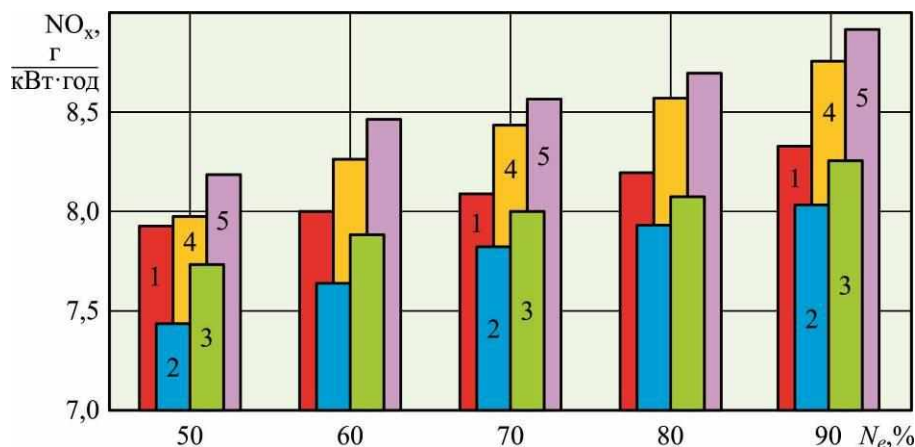

Рисунок 5 – Емісія оксидів азоту на різних навантаженнях суднового дизеля Wartsila 6L32F для різної концентрації паливної присадки Amergy XLS: 1 – 1 / 2000, 2 – 1 / 3000, 3 – 1 / 4000, 4 – 1 / 5000, 5 – 1 / 6000

Визначимо, що відповідно до вимог Додатку VI MARPOL максимальний вміст оксидів азоту в випускних газах суднового дизеля Wartsila 6L32F (якій відноситься до рівню Tier II) визначається за виразом

$$NO_x^{\max} = 44 \cdot n^{-0,23},$$

де n – частота обертання валу дизеля, об/хв. [35, 36].

З урахуванням характеристик дизеля Wartsila 6L32F, отримаємо

$$NO_x^{\max} = 44 \cdot 750^{-0,23} = 9,6 \text{ кг/(кВт} \cdot \text{год)}.$$

Результати досліджень, що надані на рис. 2 та рис. 5 свідчать, що у всіх випадках отримані значення задовольняли вимогам Додатку VI MARPOL та експлуатація судна виконувалась з забезпеченням екологічної безпеки.

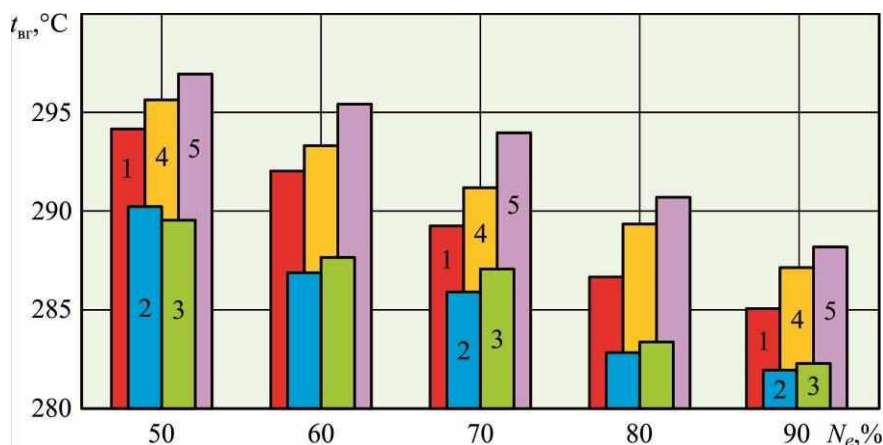

Рисунок 6 – Температура випускних газів на різних навантаженнях суднового дизеля Wartsila 6L32F для різної концентрації паливної присадки Amergy XLS: 1 – 1 / 2000, 2 – 1 / 3000, 3 – 1 / 4000, 4 – 1 / 5000, 5 – 1 / 6000

Під час проведення досліджень відповідно до вимог заводу-виробника та рекомендацій інструкцій з експлуатації також контролювались всі інші показники роботи суднового дизеля Wartsila 6L32F.

Висновки. Використання в судових середньообертових дизелях рідких палив нафтового походження з підвищеною густиною змушує до проведення його додаткової обробки. Одним з розповсюджених методів додаткової обробки палива є додавання до його об'єму спеціальних паливних присадок. При цьому фірми-виробники, що забезпечують їх постачання на судна морського та внутрішнього водного транспорту, не визначають оптимальної концентрації присадок в об'ємі палива, вказуючи лише можливий діапазон цієї концентрації. Це призводить до зайвих витрат паливних присадок (вартість яких до трьох порядків перевищує вартість палива), а також може спричинити підвищення теплової напруженості роботи дизеля та погіршення його екологічних характеристик.

Дослідженнями, що були виконані в паливних системах чотирьох однотипних дизелів 6L32F фірми Wartsila були отримані експериментальні результати, які підтверджують зниження питомої ефективної витрати палива під час використання паливних присадок. Це зумовлюється інтенсифікацією процесу сумішутворення і згоряння палива, що призводить до більш повного використання теплотворної здатності палива та зниження кількості палива, що догоряє на ході розширення та в випускному колекторі. При цьому відзначимо, що для різної концентрації присадки в базовому паливі спостерігається різна величина зниження питомої ефективної витрати палива. Таким чином, використання присадок до палива призводить до підвищення паливної економічності судового дизеля. Під час використання паливних присадок на різних режимах роботи судового дизеля Wartsila 6L32F було досягнуте 1,8...4,7 % зниження питомої ефективної витрати палива.

Використання паливних присадок з оптимальною концентрацією в об'ємі палива, що впорскується в циліндр дизеля, призводить до поліпшення екологічності роботи судових дизелів. Експериментально встановлено, що при цьому досягається 13,2...14,5 % зниження емісії оксидів азоту з випускними газами.

Інтенсифікація процесу згоряння палива та скорочення часу згоряння палива під час використання присадок до палива сприяє більш повному використанню енергії газів на лінії розширення та, відповідно, зменшенню кількості теплової енергії, що відводиться з циліндра дизеля з випускними газами. Підтвердженням цього є зниження на 10...14 °C середньої температури випускних газів по циліндрах дизеля.

Концентрація присадки має оптимальне значення, визначається експериментально і залежить від характеристик дизеля і палива, що використовується для забезпечення його роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тимошук О.М., Дакі О.А., Бойко О.А., Карадобрій Т.А. Аналітичний огляд адаптивних систем керування судном та шляхи їх побудови // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2020. – Вип. 3(31). – С. 120-125. <https://doi.org/10.33298/2226-8553/2020.3.31.13>.
2. Левченко О.В. Синтез варіантів дій судноводія у небезпечних ситуаціях з урахуванням часових та ресурсних обмежень у судових СППР // Водний транспорт: Збірник наукових праць. – 2021. – Вип. 3(34). – С. 89-98. doi.org/10.33298/2226-8553/2021.3.34.10.
3. Тимочко О.І., Левченко О.В., Руденко В.М., Сітков О.М. Використання гібридних роботизованих комплексів для інспекції морських нафтогазових об'єктів // Водний транспорт: Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 2(40). – С. 6-22. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.2.40.01.
4. Тимошук О.М., Боріна М.В. Дослідження методів підвищення екологічності судових енергетичних установок у водному середовищі // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2022. – Вип. 2(36). – С. 240-252. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.21.
5. Сагін С.В., Сагін С.С. Використання штучного інтелекту в ситуаціях надмірного зближення суден // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 1(39). – С. 215-225. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.1.39.22.

6. Сагін С.В., Сагін С.С. Визначення методу управління рухом суден морського транспорту під час забезпечення їх безпечного розходження // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2023. – Вип. 2(38). – С. 187-198. doi.org/10.33298/2226-8553/2023.2.38.20.
7. Поповский А.Ю., Сагин С.В. Оценка эксплуатационных свойств смазочно-охлаждающих жидкостей судовых технических средств // Автоматизация судовых технических средств: науч.-техн. сборник. – 2016. – Вып. 22. – С. 66-74.
8. Sagin S.V. Determination of the optimal recovery time of the rheological characteristics of marine diesel engine lubricating oils // Materials of the International Conference “Process Management and Scientific Developments” (Birmingham, United Kingdom, January 16, 2020. Part 4). – P. 195-202. DOI. 10.34660/INF.2020.4.52991.
9. Тимошук О.М., Мельник О.В. Аналіз можливості використання маневру розходження зміною курсу // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2023. – Вип. 1(37). – С. 96-102. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.1.37.10.
10. Гончарук І.П., Никифоров Ю.О., Кошарська Л.В., Головань А.І. Особливості впливу відновлюваної енергетики на ефективність і екологічність морського транспорту. // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2023. – Вип. 2(38). – С. 73-80. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.08.
11. Sagin S.V., Sagin S.S., Madey V. Analysis of methods of managing the environmental safety of the navigation passage of ships of maritime transport // Technology Audit and Production Reserves. – 2023. – № 4 (3(72)). – P. 33–42. doi: https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.286039.
12. Сагин С.В. Определение диапазона стратификации вязкости смазочного материала в трибологических системах судовых дизелей // Вісник Одеськ. нац. мор. ун-ту. – 2019. – Вип. 1(58). – С. 89-101.
13. Дакі О.А., Якусевич Ю.Г., Колесник В.В., Тришин В.В. Методика обґрунтування моделі для аналізу роботи двоступінчастої суднової холодильної установки в нестационарних режимах. // Водний транспорт – 2023. – Вип. 1(37). – С. 188-193. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.1.37.21.
14. Дакі О.А., Пліта Л.Л., Трофименко І.В., Федунів В.М. Особливості та вимоги щодо навігаційного забезпечення безпеки судноводіння на внутрішніх судноплавних шляхах // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2022. – Вип. 2(36). – С. 184-194. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.15.
15. Поповский А.Ю., Сагин С.В. Комплексная оценка эксплуатационных характеристик смазочных углеводородных жидкостей // Автоматизация судовых технических средств : науч.-техн. сборник. – 2014. – Вып. 20. – С. 74-83.
16. Богом'я В.І. Метод розпізнавання підводних об'єктів за допомогою багатопроменевого сонара для забезпечення безпеки безпілотного підводного апарату. // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2023. – Вип. 2(38). – С. 96-102. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.10.
17. Дакі О.А., Якусевич Ю.Г., Ліганенко В.В., Тришин В.В. Модель системи кондиціонування та охолодження повітря на сучасних нафтоналивних суднах і газовозах. // Водний транспорт: Збірник наукових праць. – 2022. – Вип. 1(35). – С. 121-127. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.1.35.15.
18. Sagin S., Madey V., Sagin, A., Stoliaryk T., Fomin O., Kućera P. Ensuring Reliable and Safe Operation of Trunk Diesel Engines of Marine Transport Vessels Journal Marine Science and Engineering. – 2022. – Vol. 10(10). – P. 1373. https://doi.org/10.3390/jmse10101373.
19. Сагин С.В. Повышение надежности работы прецизионных пар топливной аппаратуры судовых дизелей за счет использования органических покрытий // Вісник Одеськ. нац. мор. ун-ту. – 2018. – Вип. 4(57). – С. 109-120.
20. Сагін С.В. Зниження енергетичних втрат в прецизійних парах паливної апаратури судових дизелів // Суднові енергетичні установки : наук.-техн. зб. – 2018. – Вип. 38. – С. 132-142.
21. Мацкевич Д.В., Сагин С.В., Ханмамедов С.А. Изменение реологических характеристик смазочных материалов в циркуляционной масляной системе в процессе эксплуатации среднеоборотного двигателя // Судовые энергетические установки : науч.-техн. сб. – 2010. – Вип. 25. – С.109-118.

22. Sagin S., Sagin A. Development of method for managing risk factors for emergency situations when using low-sulfur content fuel in marine diesel engines // *Technology Audit and Production Reserves*. – 2023. – № 5 (1(73)). – P. 37–43. doi: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.290198>.
23. Сагин С.В., Заблоцкий Ю.В., Перунов Р.В. Технология использования и результаты испытаний присадок к топливам для судовых дизелей // *Проблемы техники: наук.-виробн. журнал*. – 2012. – № 3. – Одесса: ОНМУ. – С. 84-103.
24. Сагин С.В., Мацкевич Д.В. Оптические характеристики граничных смазочных слоев масел, применяемых в циркуляционных системах судовых дизелей // *Судовые энергетические установки: науч.-техн. сб.* – 2011. – № 26. – С.116-125.
25. Зверьков Д.О., Сагин С.В. Зниження механічних втрат у судових дизелях // *Суднові енергетичні установки : наук.-техн. зб.* – 2020. – Вип. 40. – С. 20-25. DOI : 10.31653/smf341.2020.20-25.
26. Головань А.І. Концептуальна модель планування та оптимізації графіків технічного обслуговування вантажних суден. // *Водний транспорт. Збірник наукових праць*. – 2023. – Вип. 1(37). – С. 107-115. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.1.37.12.
27. Petrychenko O. Levinskyi M., Prytula D., Vynohradova A. Fuel options for the future: a comparative overview of properties and prospects // *Transport Systems and Technologies*. – 2023. – № 41. – P. 96-106. <https://doi.org/10.32703/2617-9059-2023-41-8>.
28. Levinskyi M. Automatic diagnostic of marine diesel generator lubricating oil condition // *Автоматизація судових технічних засобів: наук.-техн. зб.* – 2023. – Вип. 28. – Одеса: НУ «ОМА». – С. 106-120. DOI: 10.31653/1819-3293-2023-1-28-106-120
29. Sagin S.V., Sagin S.S., Fomin O., Gaichenia O., Zablotskyi Y., Píšťek V., Kučera P. Use of biofuels in marine diesel engines for sustainable and safe maritime transport // *Renewable Energy*. – 2024. – Vol. 224. – P. 120221. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2024.120221>.
30. Petrychenko O. Levinskyi M. Trends and preconditions for widespread adoption of liquefied natural gas in maritime transport // *Transport Systems and Technologies*. – 2024. – № 43. – P. 21-36. <https://doi.org/10.32703/2617-9059-2024-43-2>.
31. Sagin S., Kuropyatnyk O., Sagin A., Tkachenko I., Fomin O., Píšťek V., Kučera P. Ensuring the Environmental Friendliness of Drillships during Their Operation in Special Ecological Regions of Northern Europe // *Journal Marine Science and Engineering*. – 2022. – 10(9), 1331. <https://doi.org/10.3390/jmse10091331>.
32. Рибальченко М.Є., Білоусов Є.В. Використання числових профілів робочого процесу для аналізу ефективності роботи судового малообертового двигуна в умовах сучасної тенденції щодо зниження експлуатаційної швидкості суден. // *Водний транспорт: Збірник наукових праць*. – 2022. – Вип. 2(36). – С. 1-13. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.06.
33. Sagin S., Kuropyatnyk O., Tkachenko I. Ensuring the environmental friendliness of marine diesel engines of specialized ships // *Суднові енергетичні установки : науково-технічний збірник*. – 2022. – Вип. 45. – Одеса : НУ «ОМА». – С. 5-16. doi: 10.31653/smf45.2022.5-16.
34. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A., Zablotskyi Yu.V. Gaichenia O.V. Supplying of Marine Diesel Engine Ecological Parameters // *Nase More : International Journal of Maritime Science & Technology*. – 2022. – Vol.69. – Iss.1. – P. 53-61. DOI 10.17818/NM/2022/1.7.
35. Куропятник А. А., Сагин С.В. Управление выпускными газами судовых дизелей для обеспечения экологических показателей // *Автоматизация судовых технических средств : науч.-техн. сборник*, 2018. – Вып. 24. – С. 72-80.
36. Sagin S.V., Karianskyi S., Sagin S.S., Volkov O., Zablotskyi Y., Fomin O., Píšťek V., Kučera P. Ensuring the safety of maritime transportation of drilling fluids by platform supply-class vessel // *Applied Ocean Research*, 2023. – Vol. 140. 103745. <https://doi.org/10.1016/j.apor.2023.103745>.

REFERENCES

1. Tymoshchuk O., Daki O., Boyko O., Karadobriy T. Analytical Inspection of adaptive vessel control systems and ways of their construction // Water Transport. – 2020. – № 3(31). – P. 120-125. doi.org/10.33298/2226-8553/2020.3.31.13.
2. Levchenko O. Synthesis of vessels' options in dangerous situations taking into account time and resource restrictions in vessel DSS. // Water transport. – 2021. – № 3(34). – P. 89-98. doi.org/10.33298/2226-8553/2021.3.34.10.
3. Tymochko O.I., Levchenko O.V., Rudenko V.M., Sitkov O.M. Use of hybrid robotic complex for inspection of marine oil and gas facilities // Water transport. – 2024. – Vol. 2(40). – P. 6-22. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.2.40.01.
4. Tymoshchuk O., Borina M. Research of methods of enhancing the environmental facility of ship power plants in the aquatic environment // Water transport. – 2022. – № 2(36). – P. 240-252. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.21.
5. Sagin S.S., Sagin S.V. Use of artificial intelligence in the situations of excessive vessels approaching // Water Transport. – 2024. – №. 1(39). – P. 215-225. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.1.39.22.
6. Sagin S.V., Sagin S.S., Determination of the method of controlling the movement of marine transport vessels while ensuring their safe divergences // Water transport. – 2023. – № 2(38). – C. 187-198. doi.org/10.33298/2226-8553/2023.2.38.20.
7. Popovskii A.Y., Sagin S.V. Evaluation of operational properties of lubricating and cooling liquids of marine technical equipment // Automation of ship technical facilities. – 2016. – Vol. 22. – P. 66-74.
8. Sagin S.V. Determination of the optimal recovery time of the rheological characteristics of marine diesel engine lubricating oils // Materials of the International Conference “Process Management and Scientific Developments” (Birmingham, United Kingdom, January 16, 2020. Part 4). – P. 195-202. DOI. 10.34660/INF.2020.4.52991.
9. Tymoshchuk O., Melnyk O. Analysis of the possibility of using the divergence maneuver by changing the course // Water Transport: Collection of scientific works. – 2023 – № 1(37). – P.96-102. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.1.37.10.
10. Honcharuk I.P., Nykyforov Yu.O., Kosharska L.B., Golovan A.I. Features of the influence of renewable energy on the efficiency and environmental safety of marine transport// Water transport. – 2023. – № 2(38). – P. 73-80. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.08.
11. Sagin S.V., Sagin S.S., Madey V. Analysis of methods of managing the environmental safety of the navigation passage of ships of maritime transport // Technology Audit and Production Reserves. – 2023. – № 4 (3(72)). – P. 33–42. doi: https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.286039.
12. Sagin S.V. Determination of the range of lubricant viscosity stratification in tribological systems of marine diesel engines // Herald of the Odessa National Maritime University. – 2019. – Vol. 1(58). – P. 89-100.
13. Daki O.A., Yakusevych Yu.H., Kolesnyk V.V., Tryshyn V.V. Methodology of model substantiation for analysis of operation of a two-stage ship refrigeration unit in non-stationary modes. // Water transport. – 2023. – № 1(37). – P. 188-193. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.1.37.21.
14. Daki O.A., Plita L.L., Trofymenko I.V., Fedunov V.M. Feature and requirements for navigational safety of navigation on inland waterways // Water transport. – 2022. – № 2(36). – P. 184-194. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.15.
15. Popovskii A.Y., Sagin S.V. Complex assessment of operational characteristics of lubricating hydrocarbon liquids // Automation of ship facilities. – 2014. – №20. – P. 74-83.
16. Bohomia V.I. A method for recognizing underwater objects using multibeam sonar to ensure the safety of an unmanned underwater vehicle. // Water transport. – 2023. – № 2(38). – P. 96-102. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.10.
17. Daki O.A., Yakusevych Yu.H., Lihanenko V.V., Tryshyn V.V. Model of air conditioning and cooling system on modern oil-filling ships and gas carriers. // Water transport. – 2022. – № 1(35). – P. 121-127. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.1.35.15.

18. Sagin S., Madey V., Sagin, A., Stoliaryk T., Fomin O., Kučera P. Ensuring Reliable and Safe Operation of Trunk Diesel Engines of Marine Transport Vessels *Journal Marine Science and Engineering*. – 2022. – Vol. 10(10). – P. 1373. <https://doi.org/10.3390/jmse10101373>.
19. Sagin S.V. Increasing the reliability of precision pairs of marine diesel fuel equipment through the use of organic coatings // *Herald of the Odessa National Maritime University*. – 2018. – Vol. 4(57). – P. 109-120.
20. Sagin S.V. Reduction of energy losses in precision steam fuel equipment of marine diesel engines // *Ship power plants*. – 2018. – Vol. 38. – P. 132-142.
21. Matskevych D.V., Sagin S.V., Hanmamedov S.A. Changes in the rheological characteristics of lubricants in the circulating oil system during operation of a medium-speed engine // *Ship power plants*. – 2010. – Vol. 25. – P. 109-118.
22. Sagin S., Sagin A. Development of method for managing risk factors for emergency situations when using low-sulfur content fuel in marine diesel engines // *Technology Audit and Production Reserves*. – 2023. – № 5 (1(73)). – P. 37–43. doi: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.290198>.
23. Sagin S.V., Zablotsky Yu. V., Perunov R.V. Technology of use and test results of fuel additives for marine diesel engines // *Problems of technical*. – 2012. – Vol. 3. – P. 84-103.
25. Zverkov D.O., Sagin S.V. Reduction of mechanical losses in marine diesel engines // *Ship power plants*. – 2020. – Vol. 40. – P. 20-25. DOI : 10.31653/smf341.2020.20-25.
26. Golovan A.I. Conceptual model of planning and optimization of cargo vessel maintenance schedules. // *Water transport*. – 2023. – № 1(37). – P. 107-115. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.1.37.12.
26. Sagin S.V., Matskevych D.V. Optical characteristics of boundary lubricating layers of oils used in circulation systems of marine diesel engines // *Ship power plants*. – 2011. – Vol. 26. – P. 116-125.
27. Petrychenko O. Levynskyi M., Prytula D., Vynohradova A. Fuel options for the future: a comparative overview of properties and prospects // *Transport Systems and Technologies*. – 2023. – № 41. – P. 96-106. <https://doi.org/10.32703/2617-9059-2023-41-8>.
28. Levynskyi M. Automatic diagnostic of marine diesel generator lubricating oil condition // *Automation of ship technical facilities*. – 2023. – № 28. – P. 106-120. DOI: 10.31653/1819-3293-2023-1-28-106-120
29. Sagin S.V., Sagin S.S., Fomin O., Gaichenia O., Zablotskyi Y., Píšťek V., Kučera P. Use of biofuels in marine diesel engines for sustainable and safe maritime transport // *Renewable Energy*. – 2024. – Vol. 224. – P. 120221. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2024.120221>.
30. Petrychenko O. Levynskyi M. Trends and preconditions for widespread adoption of liquefied natural gas in maritime transport // *Transport Systems and Technologies*. – 2024. – № 43. – P. 21-36. <https://doi.org/10.32703/2617-9059-2024-43-2>.
31. Sagin S., Kuropyatnyk O., Sagin A., Tkachenko I., Fomin O., Píšťek V., Kučera P. Ensuring the Environmental Friendliness of Drillships during Their Operation in Special Ecological Regions of Northern Europe // *Journal Marine Science and Engineering*. – 2022. – Vol. 10(9). – P. 1331. <https://doi.org/10.3390/jmse10091331>.
32. Rybalchenko M.E., Bilousov E.V. Use of numerical profiles of the working process for the analysis of the efficiency of work of a ship's low-speed engine under the conditions of the current tendencies to reduce the operating speed of vessels. // *Water transport*. – 2022. – № 2(36). – P. 1-13. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.06.
33. Sagin S., Kuropyatnyk O., Tkachenko I. Ensuring the environmental friendliness of marine diesel engines of specialized ships // *Ship power plants*. – 2022. – Vol. 45. – P. 5-16. doi: 10.31653/smf45.2022.5-16.
34. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A., Zablotskyi Yu.V. Gaichenia O.V. Supplying of Marine Diesel Engine Ecological Parameters // *Nase More : International Journal of Maritime Science & Technology*. – 2022. – Vol. 69. – Iss.1. – P. 53-61. DOI 10.17818/NM/2022/1.7.
35. Kuropyatnyk O.O., Sagin S.V. Controlling the exhaust gases of marine diesel engines to ensure environmental performance // *Automation of ship technical facilities*. – 2018. – № 24. – P. 72-80.
36. Sagin S.V., Karianskyi S., Sagin S.S., Volkov O., Zablotskyi Y., Fomin O., Píšťek V., Kučera P. Ensuring the safety of maritime transportation of drilling fluids by platform supply-class vessel // *Applied Ocean Research*, 2023. – Vol. 140. 103745. <https://doi.org/10.1016/j.apor.2023.103745>.

*Sagin S.V., Rusnak D.Y.***IMPROVEMENT OF THE PROCESS OF PREPARATION OF PETROLEUM FUELS FOR MEDIUM-SPEED MARINE DIESEL ENGINES**

The issue of improving the process of preparing fuels of petroleum origin for medium-speed marine diesel engines is considered. It was determined that the use of liquid fuels of petroleum origin with increased density in medium-speed marine diesel engines requires its additional processing. One of the common methods of additional processing of fuel is the addition of special fuel additives to its volume. At the same time, manufacturers that ensure their supply to ships of sea and inland waterway transport do not determine the optimal concentration of additives in the volume of fuel, indicating only the possible range of this concentration. This leads to unnecessary consumption of fuel additives (the cost of which is up to three orders of magnitude higher than the cost of fuel), and can also cause an increase in the thermal intensity of the diesel engine and a deterioration in its environmental characteristics. The purpose of the study was to determine the impact of chemical fuel treatment on the main operational indicators of marine diesel engines, which characterize its economic, environmental and thermal intensity. The specific effective fuel consumption, nitrogen oxide emissions with exhaust gases and average exhaust gas temperature were taken as indicators. Studies carried out in the fuel systems of four identical 6L32F diesel engines manufactured by Wartsila yielded experimental results confirming the reduction in specific effective fuel consumption when using fuel additives. For different concentrations of the additive in the base fuel, a different amount of reduction in specific effective fuel consumption is observed, which is 1.8...4.7 %. Also, for different concentrations of the fuel additive in the volume of fuel injected into the diesel cylinder, an improvement in the environmental friendliness of the diesel engine was determined, which is reflected in a 13.2...14.5 % reduction in nitrogen oxide emissions with exhaust gases and a decrease in temperature stress, as evidenced by a 10...14 °C decrease in the average exhaust gas temperature in the diesel cylinders.

Keywords: chemical treatment of fuel, environmental friendliness of diesel operation, diesel efficiency, fuel additives, nitrogen oxide emissions, marine medium-speed diesel, maritime transport, petroleum fuel, specific fuel consumption, thermal stress.

УДК 629.5

doi.org/10.33298/2226-8553.2024.3.41.14*Куропятник О.А.***ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ СУДНОВИХ ДИЗЕЛІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ РЕЦИРКУЛЯЦІЇ ВИПУСКНИХ ГАЗІВ ВИСОКОГО ТИСКУ**

Розглянута питання щодо забезпечення екологічних показників суднових дизелів шляхом використання систем рециркуляції випускних газів високого тиску. Проаналізовано механізм утворення оксидів азоту під час згоряння в суднових дизелях нафтових палив. Виконано стислий аналіз основних способів, що сприяють зниженню емісії оксидів азоту з випускними газами суднових дизелів. Висвітлені особливості систем рециркуляції випускних газів високого тиску, що встановлюються на суднових малообертових дизелях високої потужності. Наведені результати досліджень, що виконувались на судовому малообертovому дизелі 6UEC68-TierII фірми Mitsubishi, обладнаного системою рециркуляції випускних газів високого тиску. Завданням дослідження було визначення впливу системи рециркуляції випускних газів високого тиску на екологічні, енергетичні та економічні показники роботи судового малообертovого дизеля. Експериментально встановлено, що зміна ступеня рециркуляції випускних газів у діапазоні

5...20 % забезпечує зниження концентрації оксидів азоту у випускних газах відповідно на 6,8...27,3 % залежно від частоти обертання та навантаження дизеля. Також виявлено, що використання системи рециркуляції випускних газів високого тиску призводить до зниження енергетичних та економічних показників роботи суднових дизелів. Експериментально встановлено що при цьому питома ефективна витрата палива, що характеризує економічність роботи дизеля, підвищується пропорційно зростанню ступеня рециркуляції випускних газів і для різних швидкісних режимів роботи дизеля у відсотковому співвідношенні становить 0,85...4,34 %. Ефективна потужність дизеля, що характеризує його енергетичні показники, знижується на 1,2...3,43 % з підвищенням ступеня рециркуляції випускних газів. Незважаючи на погіршення економічних та енергетичних показників дизеля, застосування способу рециркуляції випускних газів високого тиску на судах морського та внутрішнього водного транспорту має широкі перспективи, тому що його використання забезпечує виконання міжнародних вимог щодо захисту навколишнього повітряного середовища від забруднення та сприяє підтримці екологічної безпеки суден та їх енергетичних установок.

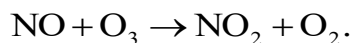
Ключові слова: екологічна безпека, екологічність роботи дизеля, економічність роботи дизеля, емісія оксидів азоту, морський транспорт, рециркуляція випускних газів, питома витрата палива, потужність дизеля, судновий дизель.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Суднові двигуни внутрішнього згоряння (ДВЗ), які використовуються на всіх без винятку судах морського та внутрішнього водного транспорту, виконуючи при цьому функції як головних, так і допоміжних двигунів, є джерелами підвищеного забруднення водного та повітряного середовища [1-3]. Шляхом використання спеціальних технологій та обладнання з очищення вод, що містять нафту, а в деяких випадках за рахунок повної відмови від скидання цих вод, можливо мінімізувати або повністю уникнути забруднення водного середовища [4-6]. Забезпечити роботу суднових ДВЗ без забруднення повітряного середовища неможливо, оскільки їхній робочий цикл неминуче включає до свого складу процес випуску відпрацьованих газів [7-9].

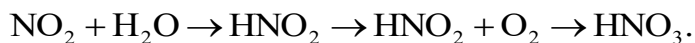
Під час використання вуглеводневих палив нафтового походження, яке під час згоряння є джерелом теплової енергії, та атмосферного повітря, як окислювача під реакцій займання та згоряння палива, в циліндрі суднових ДВЗ утворюються випускні гази (ВГ), які складаються на 99,2 % з нетоксичних компонентів – продуктів неповного згоряння (більшою частиною яких є діоксид вуглецю CO_2 і водяна пара H_2O) і повітря зі зниженим вмістом кисню. Усі токсичні компоненти, що утворюються в суднових дизелях, можна поділити на дві групи. До першої групи відносяться продукти неповного згоряння палива – це монооксид вуглецю CO , вуглеводні C_nH_m , альдегіди R-CHO та сажа C . Токсичні компоненти другої групи утворюються в результаті повного окислення хімічних елементів, що входять до складу палива та повітря – це оксиди азоту NO_x та сірки SO_x . Суднові ДВЗ, що знаходяться в експлуатації, вимагають постійного пошуку ефективних способів зниження токсичності ВГ, насамперед викидів оксидів азоту NO_x . Вміст оксидів азоту в ВГ регламентується вимогами Annex VI Міжнародної конвенції MARPOL та залежить від року побудови судна та частоти обертання валу дизеля [10-12].

Оксиди азоту є єдиними з забруднювальних речовин, які не можуть бути видалені шляхом зміни сорту палива (як це можливо для зниження викидів SO_x), оскільки найчастіше вони утворюються за умовою з'єднання азоту (що обов'язково знаходиться у складі рідкого палива) з киснем (що обов'язково знаходиться у складі повітря у циліндрі дизеля).

Серед комплексу оксидів NO_x саме NO є тими речовинами, які переважають усередині циліндра дизеля (його вміст в загальному обсязі NO_x досягає $\approx 90...95\%$), тоді як багато NO_2 утворюється лише під час контакту з низькими температурами, тобто у разі потрапляння випускних газів в атмосферу. Утворення NO_2 відбувається за умовою з'єднання NO з озоном, що знаходиться у повітрі. В результаті чого одноокис азоту NO перетворюється на двоокис NO_2 і кисень O_2 відповідно до реакції:

Після чого NO_2 з'єднуються з водяною парою H_2O (яка також обов'язково утворюється з повітря), що призводить до утворення азотистої кислоти HNO_2 і далі азотної кислоти HNO_3 відповідно до реакцій:

Саме азотна кислота HNO_3 , яка згодом конденсується в повітрі та повертається на поверхню світового океану або острівну та материкову частину Землі у вигляді кислотних дощів, є тією сполукою, яка завдає екологічної шкоди довкіллю та на боротьбу з якою спрямовані всі конструктивні та технологічні рішення щодо зниження вмісту NO_x у ВГ [13-15].

Також необхідно зазначити, що окиси азоту, що потрапляють в атмосферу з випускними газами суднових дизелів, поряд з аерозолями та хлорорганічними сполуками, які потрапляють в атмосферу від інших суднових механізмів та суднового обладнання, руйнують озоновий шар, який знаходиться на висоті 25 км і поглинає 99 % сонячних та ультрафіолетових променів [16-18].

Вказане підкреслює актуальність проведення досліджень, спрямованих на зниження негативного впливу оксидів азоту на довкілля та людину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зниження концентрації оксидів азоту в ВГ суднових ДВЗ до необхідних величин і підтримання цього параметра в необхідних межах можливе за двома важливими напрямками:

- використання технологічних рішень, спрямованих на зміну експлуатаційних властивостей палива, конструкції паливної апаратури, характеристик процесу паливоподачі, характеру перебігу робочого процесу, що передують моменту утворення NO_x у циліндрі дизеля [19, 20];
- безпосередній вплив на ВГ (їх очищення, хімічна обробка, рециркуляція) протягом часу, коли вони перебувають у газувипускній системі дизеля [21, 22].

Зниження емісії NO_x шляхом хімічної обробки палива було досліджено в роботах [23-25], при цьому її основним завданням було визначення оптимальної концентрації реагентів, що вводяться в паливо, з метою інтенсифікації процесу його згоряння.

Забезпечення екологічних параметрів роботи суднових ДВЗ за рахунок модернізації побудови та комплектації паливної системи розглядалося у дослідженнях [26-28], проте для реалізації отриманих у них результатів потрібне додаткове обладнання, що тягне за собою за собою підвищені витрати енергії.

Моделювання процесів утворення оксидів азоту виконувалося в роботах [29-31], дослідження [32-34] присвячені пошуку оптимального ступеня рециркуляції випускних газів для систем низького тиску. Існує й інша схема рециркуляції випускних газів – система високого тиску, у якій гази повертаються в циліндр одразу після випускного колектора. У цьому випадку (у зв'язку з їх меншим питомим об'ємом) суттєво зменшуються габарити системи рециркуляції та відпадає необхідність в установці додаткового нагнітача високої потужності, який (як це забезпечується в системі рециркуляції низького тиску) забезпечує повернення газів в продувний колектор і до циліндрів дизеля.

Формулювання цілей статті. В останнє десятиліття як один із способів забезпечення екологічності суднових дизелів щодо емісії оксидів азоту використовуються системи рециркуляції випускних газів високого тиску. Розробка даних систем та їх встановлення виконуються для новопроеКТованих суден. Широкого досвіду технічної експлуатації цих систем в даний час не існує, а рекомендації щодо їх використання в основному базуються на теоретичних розрахунках і моделюванні процесів, що відбуваються при цьому. Враховуючи викладене, завданням дослідження було визначення впливу системи рециркуляції випускних газів високого тиску на екологічні, енергетичні та економічні показники роботи суднового малооборотного дизеля 6UEC68-TierII фірми Mitsubishi, обладнаного системою рециркуляції випускних газів (Exhaust gas recirculation – EGR) високого тиску.

Виклад основного матеріалу. Експериментальні дослідження на судні вантажопідйомністю 54860 м³, призначеному для перевезення зріджених нафтових газів. Головний двигун 6UEC68-TierII фірми Mitsubishi, що був встановлено на судні, характеризувався наступними основними показниками: діаметр циліндра – 680 мм; хід поршня – 2690 мм; кількість циліндрів – 6; номінальна потужність – 15240 кВт; частота обертання, що відповідає номінальній потужності – 84 об/хв. Принципова схема суднового дизеля 6UEC68-TierII фірми Mitsubishi із системою рециркуляції випускних газів високого тиску, на якому виконувались дослідження, показано на рис. 1.

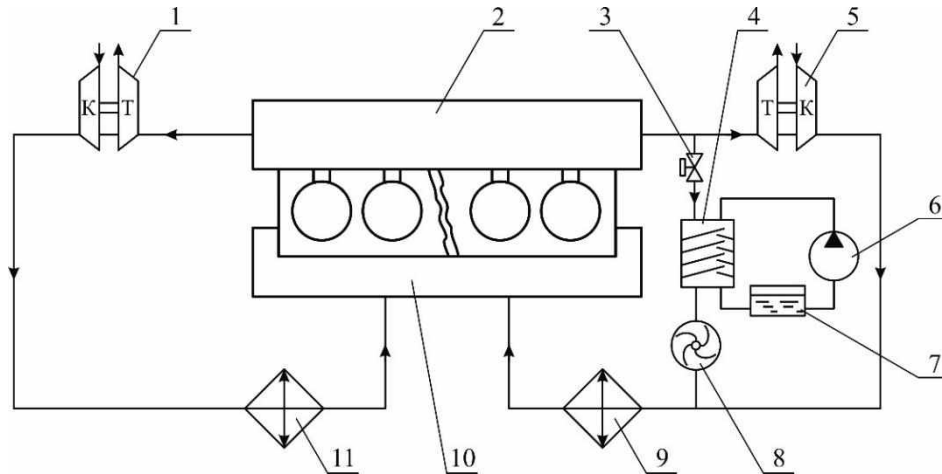

Рисунок 1 – Принципова схема системи рециркуляції випускних газів високого тиску суднового малооборотового дизеля 6UEC68-TierII фірми Mitsubishi:

1, 5 – газотурбонагнітач; 2 – випускний колектор; 3 – керуючий клапан системи рециркуляції випускних газів високого тиску; 4 – скрубер; 6 – насос подачі прісної води в систему очищення та охолодження випускних газів; 7 – цистерна прісної води системи очищення та охолодження випускних газів; 8 – допоміжний газовий нагнітач із електричним приводом; 9, 11 – охолоджувач наддувального повітря; 10 – продувний ресивер Т, К – газова турбіна та повітряний компресор газотурбонагнітачів

Система працює в такий спосіб. Випускні гази з циліндрів дизеля надходять у загальний випускний колектор 2 і далі до газотурбонагнітачів 1 і 5, після чого через газотурбонагнітальну трубу видаляються в атмосферу. Газотурбонагнітачі 1 і 5 забирають повітря з машинного відділення та після стиснення спрямовують його через охолоджувачі 9 і 11 в повітряний (продувний) ресивер 10. При цьому газотурбонагнітач 5 обладнаний системою рециркуляції випускних газів високого тиску, до складу якої входять керуючий клапан 3, скрубер очищення газів 4, цистерна 7 прісної води системи очищення та охолодження випускних газів та насос 6 подачі прісної води в систему очищення та охолодження випускних газів [35, 36].

Під час експлуатації системи рециркуляції випускних газів високого тиску їх кількість, що повертається через систему очищення до продувального ресивера та циліндрів дизеля, регулюється клапаном 3. Випускні гази очищуються і попередньо охолоджуються в скрубері 4, після чого додатковим нагнітачем 8 подаються на змішування з повітрям (що надходить з повітряного компресору газотурбонагнітача 5) і далі прямують до продувального ресивера 10.

Під час експериментальних досліджень, проведених на судні, вимірювалися значення концентрації NO_x у випускних газах, питомої ефективної витрати палива та ефективної потужності дизеля N_e для різного ступеня рециркуляції випускних газів.

Концентрація NO_x, а також інших складових випускних газів, визначалася з допомогою газоаналізатора Testo350XL, який дозволяє визначати концентрації наступних речовин: CO, O₂, N₂, NO_x, CH₄, SO₂, H₂S, а також температуру, вологість, швидкість та диференціальний тиск вимірюваного середовища.

Ступінь рециркуляції газів під час експериментів змінювалася в наступних значеннях: EGR=5 %, EGR=10 %, EGR=15 %, EGR=20 % і розраховувалася за виразом

$$\text{EGR} = \frac{\alpha_{\text{EGR}}}{\alpha},$$

де α – значення коефіцієнта надлишку повітря без використання системи EGR;

α_{EGR} – коефіцієнт надлишку повітря під час використання системи EGR.

Для визначення ступеня EGR коефіцієнти надлишку повітря α та α_{EGR} визначалися з урахуванням об'ємних концентрацій кисню та азоту у випускних газах за умовою роботи дизеля без системи EGR – $\text{O}_{2, \text{Gas}}$, $\text{N}_{2, \text{Gas}}$ та з системою EGR – $\text{O}_{2, \text{Gas}}^{\text{EGR}}$, $\text{N}_{2, \text{Gas}}^{\text{EGR}}$

$$\alpha = \frac{1}{1 - 3,76 \frac{\text{O}_{2, \text{Gas}}}{\text{N}_{2, \text{Gas}}}}, \quad \alpha_{\text{EGR}} = \frac{1}{1 - 3,76 \frac{\text{O}_{2, \text{Gas}}^{\text{EGR}}}{\text{N}_{2, \text{Gas}}^{\text{EGR}}}}.$$

Експерименти виконувались для наступних швидкісних режимів роботи дизеля: 55, 65, 75 та 80 об/хв, що відповідало значенням відносної потужності дизеля: $0,33N_{\text{еном}}$, $0,55N_{\text{еном}}$, $0,77N_{\text{еном}}$ та $0,95N_{\text{еном}}$. Як $N_{\text{еном}}$ приймалася номінальна потужність, що відповідає своєму значенню коефіцієнта надлишку повітря α .

Для визначення потужності дизеля здійснювалося його індиціювання за допомогою суднової системи діагностики Doctor [37, 38]. Крім того, для кожного режиму роботи дизеля за допомогою суднових вимірювальних засобів визначалася годинна витрата палива [39-41].

Результати, що відображають зміну питомої ефективної витрати палива b_e , концентрації оксидів азоту NO_x у випускних газах та відносного зниження ефективної потужності $\frac{N_{e\text{EGR}}}{N_e} \cdot 100$,

суднового дизеля 6UEC68-TierII фірми Mitsubishi в залежності від частоти обертання колінчастого валу n , та ступеня рециркуляції випускних газів EGR показані на рис.2-4.

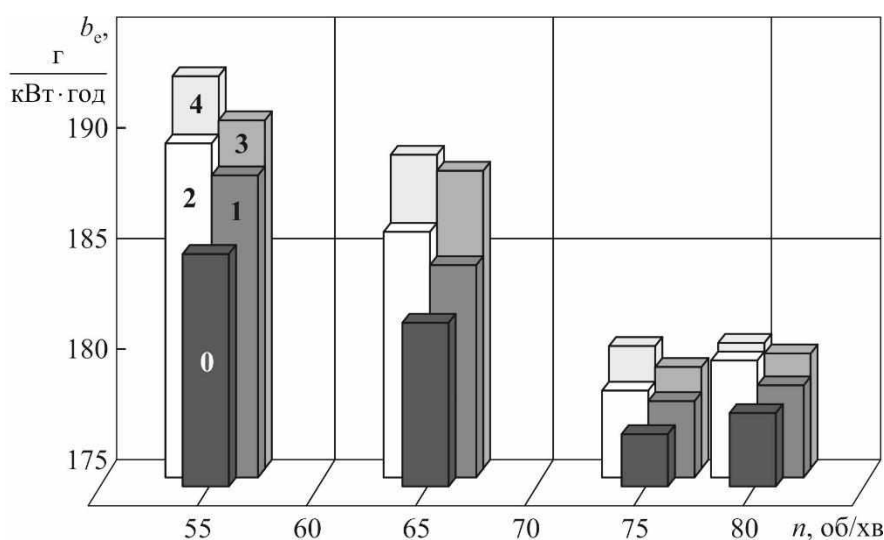

Рисунок 2 – Зміна питомої ефективної витрати палива b_e , г/(кВт·год) суднового дизеля 7UEC60LS фірми Mitsubishi залежно від частоти обертання n , об/хв для різного ступеня рециркуляції газів

EGR, %:

0 – робота без рециркуляції, EGR=0 %; 1 – EGR=5 %; 2 – EGR=10 %; 3 – EGR=15 %;

4 – EGR=20 %

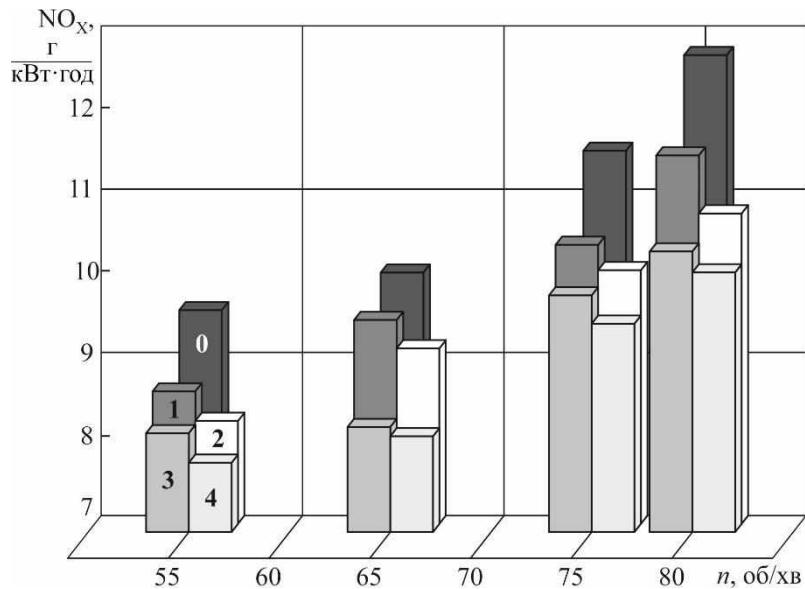

Рисунок 3 – Зміна концентрації оксидів азоту NO_x , г/(кВт·год) у випускних газах суднового дизеля 7UEC60LS фірми Mitsubishi залежно від частоти обертання n , об/хв для різного ступеня рециркуляції газів EGR, %:
 0 – робота без рециркуляції, EGR=0 %; 1 – EGR=5 %; 2 – EGR=10 %; 3 – EGR=15 %;
 4 – EGR=20 %

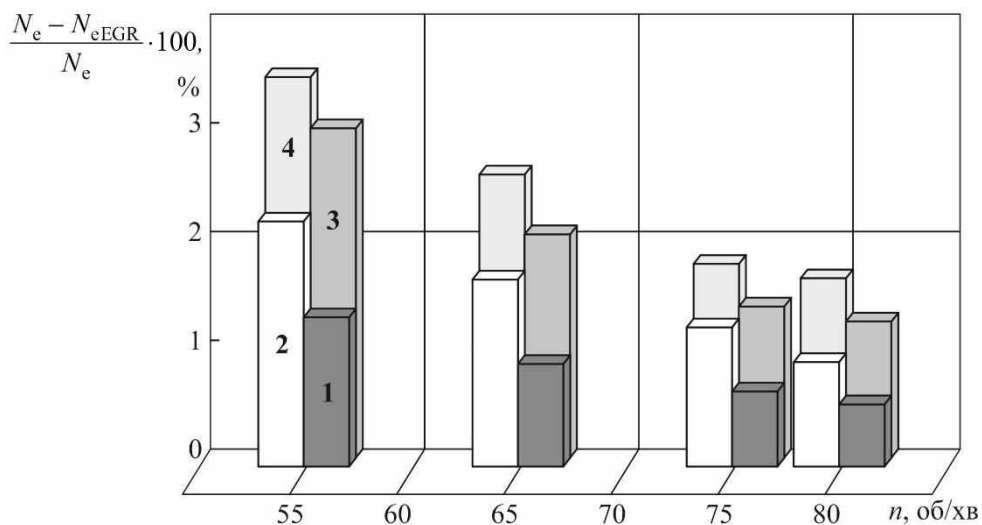

Рисунок 4 – Відносне зниження ефективної потужності $\frac{N_e - N_{e\text{EGR}}}{N_e} \cdot 100, \%$, суднового дизеля 7UEC60LS фірми Mitsubishi залежно від частоти обертання n , об/хв для різного ступеня рециркуляції газів EGR, %:
 0 – робота без рециркуляції, EGR=0 %; 1 – EGR=5 %; 2 – EGR=10 %; 3 – EGR=15 %;
 4 – EGR=20 %

Висновки. Необхідність забезпечення екологічних параметрів роботи суднових дизелів (зокрема емісії NO_x з випускними газами) змушує використовувати додаткові технологічні рішення. Одним із таких варіантів є комплектація суднових дизелів системами EGR високого тиску, що забезпечують примусову подачу в циліндр частини випускних газів із газовипускної системи. Система EGR знижує кількість повітря, призначеного для згоряння палива, тому кількість випускних газів, що повертаються в циліндр дизеля, має підтримувати надійне самозаймання та подальше згоряння палива. Використання системи рециркуляції випускних газів

високого тиску покращує екологічні параметри роботи суднового дизеля, зокрема, знижує рівень емісії NO_x .

Експериментально встановлено, що зміна ступеня рециркуляції випускних газів у діапазоні 5...20 % забезпечує зниження концентрації оксидів азоту NO_x у випускних газах відповідно на 6,8...27,3 % залежно від частоти обертання та навантаження дизеля, які в експериментах змінювалися в інтервалі $n=(0,65...0,95)n_{\text{ном}}$ та $N_e=(0,33...0,95)N_{\text{еном}}$. Причому великі значення зниження концентрації оксидів азоту NO_x у випускних газах відповідають інтервалу навантажень $(0,77...0,95)N_{\text{еном}}$, тобто. найпоширенішим з експлуатаційних режимів роботи дизеля.

Використання системи рециркуляції випускних газів високого тиску призводить до зниження енергетичних та економічних показників роботи судових дизелів. Експериментально встановлено таке:

питома ефективна витрата палива, що характеризує економічність роботи дизеля, підвищується пропорційно зростанню ступеня рециркуляції випускних газів і для різних швидкісних режимів роботи дизеля у відсотковому співвідношенні становить 0,85...2,01 % – для випадку коли ступінь рециркуляції випускних газів становить $\text{EGR}=5\%$ та 2,16...4,34 % коли ступінь рециркуляції випускних газів дорівнює $\text{EGR}=20\%$;

ефективна потужність дизеля, що характеризує його енергетичні показники, знижується з підвищенням ступеня рециркуляції випускних газів. На режимах, близьких до номінального навантаження (наприклад під час $n=0,95n_{\text{ном}}$, за умовою $N_e=0,95N_{\text{еном}}$, зниження значення ефективної потужності становить 1,2 %, на режимах $n=0,65n_{\text{ном}}$, у випадку $N_e=0,95N_{\text{еном}}$ зниження значення ефективної потужності досягає 3,43 %.

Незважаючи на погіршення економічних та енергетичних показників дизеля, застосування способу EGR високого тиску на судах морського та внутрішнього водного транспорту має широкі перспективи, тому що його використання забезпечує виконання міжнародних вимог щодо захисту навколишнього повітряного середовища від забруднення та сприяє підтримці екологічної безпеки суден та їх енергетичних установок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Levinskyi M. Automatic diagnostic of marine diesel generator lubricating oil condition // Автоматизація судових технічних засобів: наук.-техн. зб. – 2023. – Вип. 28. – Одеса: НУ «ОМА». – С. 106-120. DOI: 10.31653/1819-3293-2023-1-28-106-120
2. Тимошук О.М., Боріна М.В. Дослідження методів підвищення екологічності судових енергетичних установок у водному середовищі // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2022. – Вип. 2(36). – С. 240-252. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.21.
3. Сагін С.В., Сагін С.С. Використання штучного інтелекту в ситуаціях надмірного зближення суден // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 1(39). – С. 215-225. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.1.39.22.
4. Дакі О.А., Пліта Л.Л., Трофименко І.В., Федунів В.М. Особливості та вимоги щодо навігаційного забезпечення безпеки судноводіння на внутрішніх судноплавних шляхах // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2022. – Вип. 2(36). – С. 184-194. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.15.
5. Sagin S.V., Sagin S.S., Madey V. Analysis of methods of managing the environmental safety of the navigation passage of ships of maritime transport // Technology Audit and Production Reserves. – 2023. – № 4 (3(72)). – Р. 33–42. doi: https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.286039.
6. Тимошук О.М., Дакі О.А., Бойко О.А., Карадобрій Т.А. Аналітичний огляд адаптивних систем керування судном та шляхи їх побудови // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2020. – Вип. 3(31). – С. 120-125. https://doi.org/10.33298/2226-8553/2020.3.31.13.
7. Тимочко О.І., Левченко О.В., Руденко В.М., Сітков О.М. Використання гібридних роботизованих комплексів для інспекції морських нафтогазових об'єктів // Водний транспорт: Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 2(40). – С. 6-22. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.2.40.01.

8. Сагін С.В., Сагін С.С. Визначення методу управління рухом суден морського транспорту під час забезпечення їх безпечного розходження // Водний транспорт: Збірник наукових праць. – 2023. – Вип. 2(38). – С. 187-198. doi.org/10.33298/2226-8553/2023.2.38.20.
9. Сагін С.В., Куропятник О.А. Визначення оптимальних режимів процесів управління випускними газами судових дизелів // Водний транспорт: Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 2(40). – С. 173-185. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.2.40.16.
10. Kuropyatnyk O.A., Sagin S.V. Exhaust Gas Recirculation as a Major Technique Designed to Reduce NOx Emissions from Marine Diesel Engines // Nase More: International Journal of Maritime Science & Technology. – 2019. – Vol. 66. – Iss. 1. – P. 1-9. <https://doi.org/10.17818/NM/2019/1.1>.
11. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A. The Use of Exhaust Gas Recirculation for Ensuring the Environmental Performance of Marine Diesel Engines // Nase More: International Journal of Maritime Science & Technology. – 2018. – Vol. 65. – № 2. – P. 78-86. doi.org/10.17818/NM/2018/2.3.
12. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A. Application of the system of recirculation of exhaust gases for the reduction of the concentration of nitric oxides in the exhaust gases of the ship diesels // American Scientific Journal. – 2017. – № 15. – Iss. 2. – P. 67-71.
13. Petrychenko O., Levynskyi M., Prytula D., Vynohradova A. Fuel options for the future: a comparative overview of properties and prospects // Transport Systems and Technologies. – 2023. – № 41. – P. 96-106. <https://doi.org/10.32703/2617-9059-2023-41-8>.
14. Мацкевич Д.В., Сагин С.В., Ханмамедов С.А. Изменение реологических характеристик смазочных материалов в циркуляционной масляной системе в процессе эксплуатации среднеоборотного двигателя // Судовые энергетические установки: науч.-техн. сб. – 2010. – Вып. 25. – С.109-118.
15. Поповский А.Ю., Сагин С.В. Оценка эксплуатационных свойств смазочно-охлаждающих жидкостей судовых технических средств // Автоматизация судовых технических средств: науч.-техн. сборник. – 2016. – Вып. 22. – С. 66-74.
16. Sagin S., Sagin A. Development of method for managing risk factors for emergency situations when using low-sulfur content fuel in marine diesel engines // Technology Audit and Production Reserves. – 2023. – № 5 (1(73)). – P. 37–43. doi: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.290198>.
17. Sagin S.V., Sagin S.S., Fomin O., Gaichenia O., Zablotskyi Y., Pířtěk V., Kuřcera P. Use of biofuels in marine diesel engines for sustainable and safe maritime transport // Renewable Energy. – 2024. – Vol. 224. – P. 120221. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2024.120221>.
18. Sagin S., Kuropyatnyk O., Sagin A., Tkachenko I., Fomin O., Pířtěk V., Kuřcera P. Ensuring the Environmental Friendliness of Drillships during Their Operation in Special Ecological Regions of Northern Europe // Journal Marine Science and Engineering. – 2022. – 10(9), 1331. <https://doi.org/10.3390/jmse10091331>.
19. Petrychenko O., Levynskyi M. Trends and preconditions for widespread adoption of liquefied natural gas in maritime transport // Transport Systems and Technologies. – 2024. – № 43. – P. 21-36. <https://doi.org/10.32703/2617-9059-2024-43-2>.
20. Sagin S., Kuropyatnyk O., Tkachenko I. Ensuring the environmental friendliness of marine diesel engines of specialized ships // Суднові енергетичні установки : науково-технічний збірник. – 2022. – Вип. 45. – Одеса: НУ«ОМА». – С. 5-16. doi: 10.31653/smf45.2022.5-16.
21. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A., Zablotskyi Yu.V. Gaichenia O.V. Supplying of Marine Diesel Engine Ecological Parameters // Nase More: International Journal of Maritime Science & Technology. – 2022. – Vol.69. – Iss.1. – P. 53-61. DOI 10.17818/NM/2022/1.7.
22. Куропятник А.А., Сагин С.В. Управление выпускными газами судовых дизелей для обеспечения экологических показателей // Автоматизация судовых технических средств : науч.-техн. сборник, 2018. – Вып. 24. – С. 72-80.
23. Sagin S.V., Karianskyi S., Sagin S.S., Volkov O., Zablotskyi Y., Fomin O., Pířtěk V., Kuřcera P. Ensuring the safety of maritime transportation of drilling fluids by platform supply-class vessel // Applied Ocean Research, 2023. – Vol. 140. 103745. <https://doi.org/10.1016/j.apor.2023.103745>.

24. Сагін С.В., Мацкевич Д.В. Оптические характеристики граничных смазочных слоев масел, применяемых в циркуляционных системах судовых дизелей // Судовые энергетические установки: науч.-техн.сб. – 2011. – № 26. – С.116-125.
25. Зверьков Д.О., Сагін С.В. Зниження механічних втрат у судових дизелях // Судові енергетичні установки: наук.-техн. зб. – 2020. – Вип. 40. – С. 20-25. DOI : 10.31653/smf341.2020.20-25.
26. Мадей В.В., Сагін С.В., Волков О.М. Управління процесом впорскування під час використання в судових дизелях паливних сумішей до складу яких входить паливо біологічного походження // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 1(39). – С. 193-205. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.21.
27. Сагін А.С., Сагін С.В. Експериментальне визначення оптимальних фаз подачі палива в циліндр судових дизелів // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 1(39). – С. 206-215. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.22.
28. Сагін С.С., Сагін С.В. Використання штучного інтелекту в ситуаціях надмірного зближення суден // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 1(39). – С. 215-225. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.23.
29. Sagin S., Sagin A. Development of method for managing risk factors for emergency situations when using low-sulfur content fuel in marine diesel engines // Technology Audit and Production Reserves. – 2023. – № 5(1(73)). – P. 37–43. doi: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.290198>
30. Sagin S., Madey V., Sagin, A., Stoliaryk T., Fomin O., Kučera P. Ensuring Reliable and Safe Operation of Trunk Diesel Engines of Marine Transport Vessels // Journal Marine Science and Engineering. – 2022. – Vol. 10(10). – P. 1373. <https://doi.org/10.3390/jmse10101373>.
31. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A. Using exhaust gas bypass for achieving the environmental performance of marine diesel engines // Austrian Journal of Technical and Natural Sciences. Scientific journal. – 2021. – № 7-8 (July – August). – P. 36-43. <https://doi.org/10.29013/AJT-21-7.8-36-43>.
32. Sagin A.S., Zablotskyi Yu.V. Reliability maintenance of fuel equipment on marine and inland navigation vessels // Austrian Journal of Technical and Natural Sciences. Scientific journal. – 2021. – № 7–8 (July – August). – P. 14-17. <https://doi.org/10.29013/AJT-21-7.8-14-17>.
33. Kuropyatnyk O.A. Reducing the emission of nitrogen oxides from marine diesel engines // Materials of the International Conference “Scientific research of the SCO countries: synergy and integration January 25, 2020. Part 2. Beijing, PRC. – P. 154-160. DOI. 10.34660/INF. 2020.24.53689
34. Kuropyatnyk O.A. Selection of optimal operating modes of exhaust gas recirculation system for marine low-speed diesel engines // Materials of the International Conference “Process Management and Scientific Developments” (Birmingham, United Kingdom, January 16, 2020. Part 4). – P. 203-211. DOI. 10.34660/INF.2020.4.52992
35. Zablotsky Yu.V. The use of chemical fuel processing to improve the economic and environmental performance of marine internal combustion engines // Materials of the International Conference “Scientific research of the SCO countries: synergy and integration”. Part 1. August 31, 2019. Beijing, PRC. – P. 131-138. DOI. 10.34660/INF.2019.15.36257.
36. Kuropyatnyk O.A. Ensuring environmental performance indicators of marine diesel engines // Materials of the International Conference “Scientific research of the SCO countries: synergy and integration”. Part 1. August 31, 2019. Beijing, PRC. – P. 146-153. DOI. 10.34660/INF.2019.15.36259.
37. Kuropyatnyk O.A. Reduction of NO_x emission in the exhaust gases of low-speed marine diesel engines //Austrian Journal of Technical and Natural Sciences, Vienna-2018. – № 7-8 (July-August). – P. 37-42. doi.org/10.29013/AJT-18-7.8-37-42
38. Sagin S.V. Improving the performance parameters of systems fluids // Austrian Journal of Technical and Natural Sciences, Vienna-2018. – № 7-8 (July-August). – P. 55-59. doi.org/10.29013/AJT-18-7.8-55-59
39. Sagin S.V. Determination of the optimal recovery time of the rheological characteristics of marine diesel engine lubricating oils // Materials of the International Conference “Process Management and Scientific Developments” (Birmingham, United Kingdom, January 16, 2020. Part 4). – P. 195-202. DOI. 10.34660/INF.2020.4.52991.

40. Sagin S.V. Decrease in mechanical losses in high-pressure fuel equipment of marine diesel engines // Materials of the International Conference “Scientific research of the SCO countries: synergy and integration”. Part 1. August 31, 2019. Beijing, PRC. – P. 139-145. DOI. 10.34660/INF.2019.15.36258.
41. Левченко О.В. Синтез варіантів дій судноводія у небезпечних ситуаціях з урахуванням часових та ресурсних обмежень у суднових СППР // Водний транспорт: Збірник наукових праць. – 2021. – Вип. 3(34). – С. 89-98. doi.org/10.33298/2226-8553/2021.3.34.10.

REFERENCES

1. Levinskyi M. Automatic diagnostic of marine diesel generator lubricating oil condition // Automation of ship technical facilities. – 2023. – № 28. – P. 106-120. DOI: 10.31653/1819-3293-2023-1-28-106-120
2. Tymoshchuk O., Borina M. Research of methods of enhancing the environmental facility of ship power plants in the aquatic environment // Water transport. – 2022. – № 2(36). – P. 240-252. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.21.
3. Sagin S.S., Sagin S.V. Use of artificial intelligence in the situations of excessive vessels approaching // Water Transport. – 2024. – №. 1(39). – P. 215-225. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.1.39.22.
4. Daki O.A., Plita L.L., Trofymenko I.V., Fedunov V.M. Feature and requirements for navigational safety of navigation on inland waterways // Water transport. – 2022. – № 2(36). – P. 184-194. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.15.
5. Sagin S.V., Sagin S.S., Madey V. Analysis of methods of managing the environmental safety of the navigation passage of ships of maritime transport // Technology Audit and Production Reserves. – 2023. – № 4 (3(72)). – P. 33–42. doi: https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.286039.
6. Tymoshchuk O., Daki O., Boyko O., Karadobriy T. Analytical Inspection of adaptive vessel control systems and ways of their construction // Water Transport. – 2020. – № 3(31). – P. 120-125. doi.org/10.33298/2226-8553/2020.3.31.13.
7. Tymochko O.I., Levchenko O.V., Rudenko V.M., Sitkov O.M. Use of hybrid robotic complex for inspection of marine oil and gas facilities // Water transport. – 2024. – Vol. 2(40). – P. 6-22. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.2.40.01.
8. Sagin S.V., Sagin S.S., Determination of the method of controlling the movement of marine transport vessels while ensuring their safe divergences // Water transport. – 2023. – № 2(38). – C. 187-198. doi.org/10.33298/2226-8553/2023.2.38.20.
9. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A. Determination of optimal modes of exhaust gas control processes for marine diesel engines // Water transport. – 2024. – №. 1(39). – P. 173-185. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.2.40.16.
10. Kuropyatnyk O.A., Sagin S.V. Exhaust Gas Recirculation as a Major Technique Designed to Reduce NOx Emissions from Marine Diesel Engines // Nase More : International Journal of Maritime Science & Technology. – 2019. – Vol. 66. – Iss. 1. – P. 1-9. https://doi.org/10.17818/NM/2019/1.1.
11. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A. The Use of Exhaust Gas Recirculation for Ensuring the Environmental Performance of Marine Diesel Engines // Nase More : International Journal of Maritime Science & Technology. – 2018. – Vol. 65. – № 2. – P. 78-86. doi.org/10.17818/NM/2018/2.3.
12. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A. Application of the system of recirculation of exhaust gases for the reduction of the concentration of nitric oxides in the exhaust gases of the ship diesels // American Scientific Journal, 2017. – № 15. – Iss. 2. – P. 67-71.
13. Petrychenko O. Levinskyi M., Prytula D., Vynohradova A. Fuel options for the future: a comparative overview of properties and prospects // Transport Systems and Technologies. – 2023. – № 41. – P. 96-106. https://doi.org/10.32703/2617-9059-2023-41-8.
14. Matskevych D.V., Sagin S.V., Hanmamedov S.A. Changes in the rheological characteristics of lubricants in the circulating oil system during operation of a medium-speed engine // Ship power plants. – 2010. – Vol. 25. – P. 109-118.
15. Popovskii A.Y., Sagin S.V. Evaluation of operational properties of lubricating and cooling liquids of marine technical equipment // Automation of ship technical facilities. – 2016. – Vol. 22. – P. 66-74.

16. Sagin S., Sagin A. Development of method for managing risk factors for emergency situations when using low-sulfur content fuel in marine diesel engines // *Technology Audit and Production Reserves*. – 2023. – № 5 (1(73)). – P. 37–43. doi: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.290198>.
17. Sagin S.V., Sagin S.S., Fomin O., Gaichenia O., Zablotskyi Y., Píšťek V., Kučera P. Use of biofuels in marine diesel engines for sustainable and safe maritime transport // *Renewable Energy*. – 2024. – Vol. 224. – P. 120221. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2024.120221>.
18. Sagin S., Kuropyatnyk O., Sagin A., Tkachenko I., Fomin O., Píšťek V., Kučera P. Ensuring the Environmental Friendliness of Drillships during Their Operation in Special Ecological Regions of Northern Europe // *Journal Marine Science and Engineering*. – 2022. – Vol. 10(9). – P. 1331. <https://doi.org/10.3390/jmse10091331>.
19. Petrychenko O., Levinskyi M. Trends and preconditions for widespread adoption of liquefied natural gas in maritime transport // *Transport Systems and Technologies*. – 2024. – № 43. – P. 21-36. <https://doi.org/10.32703/2617-9059-2024-43-2>.
20. Sagin S., Kuropyatnyk O., Tkachenko I. Ensuring the environmental friendliness of marine diesel engines of specialized ships // *Ship power plants*. – 2022. – Vol. 45. – P. 5-16. doi: 10.31653/smf45.2022.5-16.
21. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A., Zablotskyi Yu.V. Gaichenia O.V. Supplying of Marine Diesel Engine Ecological Parameters // *Nase More : International Journal of Maritime Science & Technology*. – 2022. – Vol. 69. – Iss.1. – P. 53-61. DOI 10.17818/NM/2022/1.7.
22. Kuropyatnyk O.O., Sagin S.V. Controlling the exhaust gases of marine diesel engines to ensure environmental performance // *Automation of ship technical facilities*. – 2018. – № 24. – P. 72-80.
23. Sagin S.V., Karianskyi S., Sagin S.S., Volkov O., Zablotskyi Y., Fomin O., Píšťek V., Kučera P. Ensuring the safety of maritime transportation of drilling fluids by platform supply-class vessel // *Applied Ocean Research*, 2023. – Vol. 140. 103745. <https://doi.org/10.1016/j.apor.2023.103745>.
24. Sagin S.V., Matskevych D.V. Optical characteristics of boundary lubricating layers of oils used in circulation systems of marine diesel engines // *Ship power plants*. – 2011. – Vol. 26. – P. 116-125.
25. Zverkov D.O., Sagin S.V. Reduction of mechanical losses in marine diesel engines // *Ship power plants*. – 2020. – Vol. 40. – P. 20-25. DOI : 10.31653/smf341.2020.20-25.
26. Madey V.V., Sagin S.V., Volkov O.M. Ensuring operational performance of diesel engines of marine vessels when using fuel of biological origin // *Water transport*. – 2024. – №. 1(39). – P. 193-205. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.21.
27. Sagin A.S., Sagin S.V. Experimental determination of optimal phases of fuel supply to the cylinder of marine diesel engines // *Water transport*. – 2024. – №. 1(39). – P. 206-215. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.22.
28. Sagin S.S., Sagin S.V. Use of artificial intelligence in the situations of excessive vessels approaching // *Water transport*. – 2024. – №. 1(39). – P. 215-225. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.23.
29. Sagin S., Sagin A. Development of method for managing risk factors for emergency situations when using low-sulfur content fuel in marine diesel engines // *Technology Audit and Production Reserves*. – 2023. № 5(1(73)). – P. 37–43. doi: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.290198>.
30. Sagin S., Madey V., Sagin A., Stoliaryk T., Fomin O., Kučera P. Ensuring Reliable and Safe Operation of Trunk Diesel Engines of Marine Transport Vessels // *Journal Marine Science and Engineering*. – 2022. – Vol. 10(10). – P. 1373. <https://doi.org/10.3390/jmse10101373>.
31. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A. Using exhaust gas bypass for achieving the environmental performance of marine diesel engines // *Austrian Journal of Technical and Natural Sciences. Scientific journal*. – 2021. – № 7-8 (July – August). – P. 36-43. <https://doi.org/10.29013/AJT-21-7.8-36-43>.
32. Sagin A.S., Zablotskyi Yu.V. Reliability maintenance of fuel equipment on marine and inland navigation vessels // *Austrian Journal of Technical and Natural Sciences. Scientific journal*. – 2021. – № 7–8 (July – August). – P. 14-17. <https://doi.org/10.29013/AJT-21-7.8-14-17>.
33. Kuropyatnyk O.A. Reducing the emission of nitrogen oxides from marine diesel engines // *Materials of the International Conference “Scientific research of the SCO countries: synergy and integration January 25, 2020. Part 2. Beijing, PRC*. – P. 154-160. DOI. 10.34660/INF. 2020.24.53689

34. Kuropyatnyk O.A. Selection of optimal operating modes of exhaust gas recirculation system for marine low-speed diesel engines // Materials of the International Conference “Process Management and Scientific Developments” (Birmingham, United Kingdom, January 16, 2020. Part 4). – P. 203-211. DOI. 10.34660/INF.2020.4.52992
35. Zablotsky Yu.V. The use of chemical fuel processing to improve the economic and environmental performance of marine internal combustion engines // Materials of the International Conference “Scientific research of the SCO countries: synergy and integration”. Part 1. August 31, 2019. Beijing, PRC. – P. 131-138. DOI. 10.34660/INF.2019.15.36257.
36. Kuropyatnyk O.A. Ensuring environmental performance indicators of marine diesel engines // Materials of the International Conference “Scientific research of the SCO countries: synergy and integration”. Part 1. August 31, 2019. Beijing, PRC. – P. 146-153. DOI. 10.34660/INF.2019.15.36259.
37. Kuropyatnyk O.A. Reduction of NO_x emission in the exhaust gases of low-speed marine diesel engines // Austrian Journal of Technical and Natural Sciences, Vienna-2018. – № 7-8 (July-August). – P. 37-42. doi.org/10.29013/AJT-18-7.8-37-42
38. Sagin S.V. Improving the performance parameters of systems fluids // Austrian Journal of Technical and Natural Sciences, Vienna-2018. – № 7-8 (July-August). – P. 55-59. doi.org/10.29013/AJT-18-7.8-55-59
39. Sagin S.V. Determination of the optimal recovery time of the rheological characteristics of marine diesel engine lubricating oils // Materials of the International Conference “Process Management and Scientific Developments” (Birmingham, United Kingdom, January 16, 2020. Part 4). – P. 195-202. DOI. 10.34660/INF.2020.4.52991.
40. Sagin S.V. Decrease in mechanical losses in high-pressure fuel equipment of marine diesel engines // Materials of the International Conference “Scientific research of the SCO countries: synergy and integration”. Part 1. August 31, 2019. Beijing, PRC. – P. 139-145. DOI. 10.34660/INF.2019.15.36258.
41. Levchenko O. Synthesis of vessels' options in dangerous situations taking into account time and resource restrictions in vessel DSS. // Water transport. – 2021. – № 3(34). – P. 89-98. doi.org/10.33298/2226-8553/2021.3.34.10.

Kuropyatnyk O.A.

ENSURING THE ENVIRONMENTAL PERFORMANCE OF MARINE DIESEL ENGINES THROUGH THE USE OF HIGH-PRESSURE EXHAUST GAS RECIRCULATION SYSTEMS

The issue of ensuring the environmental performance of marine diesel engines by using high-pressure exhaust gas recirculation systems is considered. The mechanism of formation of nitrogen oxides during combustion of petroleum fuels in marine diesel engines is analyzed. A brief analysis of the main methods that contribute to reducing the emission of nitrogen oxides with exhaust gases of marine diesel engines is performed. The features of high-pressure exhaust gas recirculation systems installed on high-power marine low-speed diesel engines are highlighted. The results of research carried out on a 6UEC68-TierII low-speed marine diesel engine from Mitsubishi, equipped with a high-pressure exhaust gas recirculation system, are presented. The task of the study was to determine the impact of the high-pressure exhaust gas recirculation system on the environmental, energy and economic performance of the marine low-speed diesel engine. It has been experimentally established that changing the degree of exhaust gas recirculation in the range of 5–20 % provides a decrease in the concentration of nitrogen oxides in exhaust gases by 6.8–27.3 %, respectively, depending on the speed and load of the diesel engine. It has also been found that the use of a high-pressure exhaust gas recirculation system leads to a decrease in the energy and economic performance of marine diesel engines. It has been experimentally established that the specific effective fuel consumption, which characterizes the efficiency of the diesel engine, increases in proportion to the increase in the degree of exhaust gas recirculation and for different speed modes of diesel engine operation in percentage terms is 0.85–4.34 %. The effective power of the diesel engine, which characterizes its energy performance, decreases by 1.2–3.43 % with an increase in the degree of exhaust gas recirculation. Despite the deterioration of the economic and energy

performance of diesel engines, the use of the high-pressure exhaust gas recirculation method on ships of maritime and inland waterway transport has broad prospects, since its use ensures the fulfillment of international requirements for the protection of the ambient air from pollution and contributes to the maintenance of the environmental safety of ships and their power plants.

Keywords: diesel engine efficiency, diesel engine power, environmental friendliness of diesel engines, environmental safety, exhaust gas recirculation, marine diesel, maritime transport, nitrogen oxide emissions, specific fuel consumption.

УДК 629.5

doi.org/10.33298/2226-8553.2024.3.41.15

Сагін С.В., Заблоцький Ю.В.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРОВАНІХ ДІАГНОСТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ ОЦІНКИ ЕКСПЛУАТАЦІЙНИХ ХАРАКТЕРИСТИК СУДНОВОГО ПРОПУЛЬСИВНОГО КОМПЛЕКСУ

Розглянута питання щодо використання інтегрованих діагностичних моделей для оцінки експлуатаційних характеристик суднового пропульсивного комплексу. Визначено, що в даний час домінуюче становище на ринку морських і річкових перевезень займають судна з дизельними енергетичними установками, серед яких найбільш ефективні установки на основі суднових пропульсивних комплексів з прямою головною передачею в складі головного двигуна і гребного гвинта фіксованого кроку. Незважаючи на масштабність наукових розробок у зазначеній вище сфері досліджень, питання забезпечення експлуатаційних характеристик суднового пропульсивного комплексу потребують подальшого дослідження з метою визначення оптимальних показників, за якими більш доцільно виконувати їх діагностування та оцінювання. Зазначено, що особливості інженерної практики для систем реального часу полягають у побудові найпростіших, але ефективних моделей керованих процесів. Складність моделі визначається необхідністю швидкого аналізу як реального часу і максимально допустимої затримкою реакції об'єкта управління. Використання інтегрованих діагностичних моделей управління є ключовим у формуванні моделей, що поєднують суперечливі вимоги ефективності та якості управління. Інтегровані моделі здатні точно оцінювати та відновлювати параметри об'єкта управління з необхідною точністю для прийняття якісних управлінських рішень. Визначено, що робота дизеля у пропульсивному комплексі на сталих режимах за умовою різному використанні установки потребує всебічної уваги. Різноманіття можливих режимів та навантажень на яких здійснює роботу головний двигун, висуває спеціальні умови, що до їх експлуатації з максимальною енергетичною, економічною та екологічною ефективністю. При цьому для кожного з експлуатаційного режиму існують переважні параметри, контроль, діагностування та управління якими у першу чергу впливає на ефективність та надійність експлуатації суднового пропульсивного комплексу. Запропоновано як найбільш доцільний та переважний в порівнянні з іншими методами в цьому випадку використовувати інтегровані діагностичні моделі.

Ключові слова: діагностування, експлуатаційні характеристики, ефективна потужність, інтегрована діагностична модель, морський транспорт, навантаження, передача потужності, рух судна, судновий дизель, судновий пропульсивний комплекс.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В даний час домінуюче становище на ринку морських і річкових перевезень займають судна з дизельними енергетичними установками (ДЕУ) [1, 2]. З великою

ймовірністю такий стан збережеться і на найближчу перспективу. Серед ДЕУ найбільш ефективні установки на основі суднових пропульсивних комплексів (СПК) з прямою головною передачею в складі головного двигуна (ГД) і частіше гребного гвинта фіксованого кроку (ГФК) [3-5]. Вхідним параметром такого СПК як єдиного об'єкта управління є відносне положення органу управління подачею палива ГД h/h_n , де h і h_n – переміщення органу управління подачею палива на деякому частковому і на номінальному режимах роботи ГД, а вихідним – відносна частота обертання ГФК n/n_n , де n і n_n – частота обертання гребних гвинтів на деякому частковому і на номінальному режимах роботи [6-8].

Робота ГД відбувається при різному використанні установки, наприклад за умови зміни водотоннажності, на швартовах, в парціальному режимі, під час зміни зовнішніх умов (під час руху в умовах мілководдя, в штормових умовах, у випадку обростання корпусу судна і т.і.) [9-11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В напрямку підвищення ефективності суднових енергетичних установок (СЕУ) варто відзначити високий рівень досягнень. При цьому зокрема вивчалися: алгоритм оперативного оптимального управління навантаженням суднового ГД двигуна з урахуванням гідрометеорологічних умов мореплавання [12, 13], метод оптимального призначення швидкісних режимів СПК [14-16]; принципи побудови регресійних емпіричних моделей СПК з визначенням функції зв'язку вихідних змінних з вхідною за даними експериментальних досліджень [17, 18].

Формулювання цілей статті. Незважаючи на масштабність наукових розробок у зазначеній вище сфері досліджень, питання забезпечення експлуатаційних характеристик суднового пропульсивного комплексу потребують подальшого дослідження з метою визначення оптимальних показників, за якими більш доцільно виконувати їх діагностування та оцінювання.

Виклад основного матеріалу. Сучасне судно є складним інженерним спорудженням, яке об'єднало в себе досягнення науки і практики ХХ століття, та яке виконує різні функції у взаємодії з іншими суднами і портовими об'єктами. Центральний елемент в структурі системи «судно» (рис. 1) – СЕУ. ГД СЕУ, передача, гвинт і корпус судна складають СПК, схема якого показана на рис. 2.

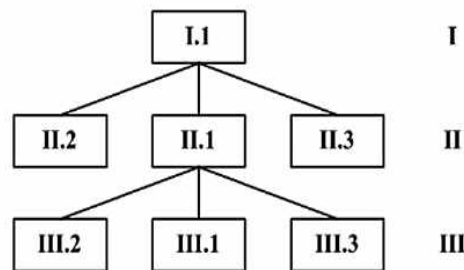

Рисунок 1 – Структура системи «судно»:

I, II, III – рівні системи; I.1 – судно; П.1 – СЕУ; П.2 – навігаційне обладнання;

П.3 – палубні механізми; Ш.1 – ГД; Ш.2 – парогенератор;

Ш.3 – дизель / турбо-генератор

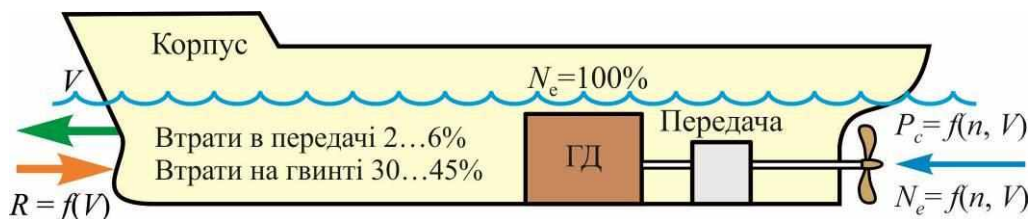

Рисунок 2 – Судновий пропульсивний комплекс

З теорії корабля відомо, що результатом взаємодії елементів СПК є гвинтова характеристика $N_e = f(n)$, де N_e – ефективна потужність, n – частота обертання гребного гвинта.

Форма гвинтовий характеристики залежить від опору руху судна $R = f(V)$, де V – швидкість руху, а також від опору на гребний гвинт $P_c = f(n, V)$. Під час збільшення опору (обростання

корпусу судна, погіршення стану моря і т.і.) для підтримки постійної швидкості судна ($V=\text{const}$) збільшення потужності гребного гвинта відбувається відповідно до його власних характеристик і далеко не пропорційно збільшенню опору корпусу R . З іншого боку, збільшення потужності ГД N_e відбувається за його власними характеристиками і призводить до збільшення питомої витрати палива. У зв'язку з цим оцінка роботи СПК не може бути виконана без аналізу власних характеристик корпусу, гвинта, двигуна і побудови характеристик їх взаємодії. Результатом поєднання характеристик корпусу, гвинта і двигуна є паспортна діаграма СПК [19, 20].

У складі СПК роботу ГД і ГФК на сталих режимах відображають швидкісні характеристики: ГД – зовнішні, регуляторні та обмежувальні, а ГФК – гвинтові. На рис. 3 представлена графічна ілюстрація цих залежностей, які відображають роботу його СПК в різних умовах експлуатації, а саме:

- в штатних (які прийнято також називати нормальними або розрахунковими) – нормальна, або штатна характеристика (крива H);
- в більш легких, ніж штатні, наприклад при ході судна в баласті, – баластних, або легка характеристика (крива B), яка розташовується вище нормальної;
- в більш важких, ніж штатні, наприклад при розгоні судна, – розгінна, або важка характеристика (крива P), яка розташовується нижче нормальної;
- при нерухомому судні, наприклад при рушанні його з місця або при роботі на швартових, – стартова, або гранично важка характеристика (крива C).

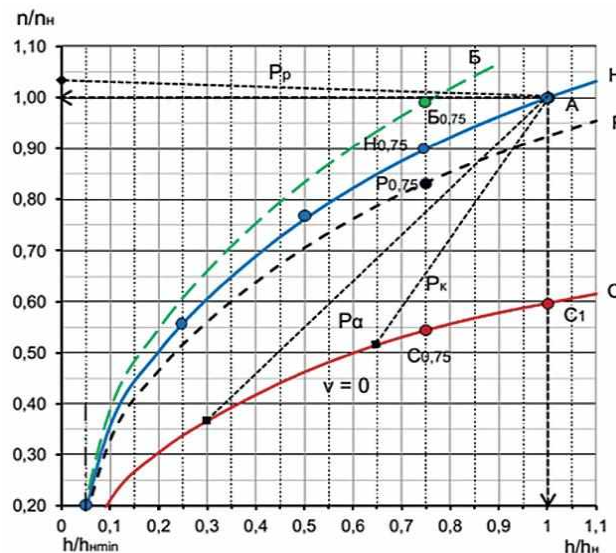

Рисунок 3 – Характеристики СПК (H – нормальна, або штатна;

B – баластна, або легка; P – розгінна, або важка; C – стартова або гранично важка) і обмежувальні характеристики ГД по механічній (P_k) і теплової (P_α) напруженості і по частоті обертання (P_r)

Важлива властивість діаграми: при одній і тій же подачі палива ординати діаграми між стартовою та іншими (баластною, або штатною, або розгінною) характеристиками в певній пропорції відображають швидкості руху суден у відповідних умовах експлуатації. Сукупність побудованих характеристик визначає область безпечних режимів роботи СПК і дозволяє обґрунтувати важливі пускові і експлуатаційні параметри роботи СПК і суден.

У сталих режимах роботи потужність ГД повинна забезпечувати створення необхідного упору для отримання заданої судну швидкості. Зрозуміло, контрольні випробування СПК повинні суворо відповідати режимним умовам ходових випробувань новозбудованого судна. При цьому всі випробування повинні виконуватися за умовою забезпечення експлуатаційних характеристик судового пропульсивного комплексу, перш за все екологічних, економічних та енергетичних. Реалізація цього завдання можлива шляхом вимірювань і контролю визначальних параметрів

елементів СПК [21]. Блок схема контролю технічного стану пропульсивного комплексу показана на рис. 4.

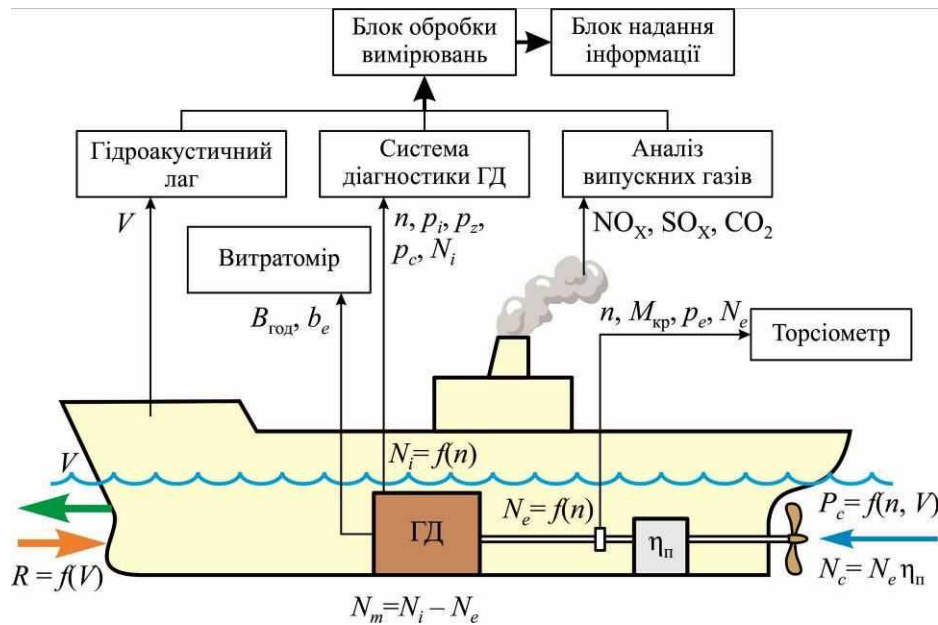

Рисунок 4 – Блок схема контролю експлуатаційних характеристик суднового пропульсивного комплексу

Особливості інженерної практики для систем реального часу полягають у побудові найпростіших, але ефективних моделей керованих процесів. Складність моделі визначається необхідністю швидкого аналізу як реального часу і максимально допустимої затримкою реакції об'єкта управління. Однак вимога підвищення якості управління посилює допустимі відхилення процесу від заданих значень, що потребує складніших моделей управління. Сучасні мікроконтролерні системи дозволяють реалізувати складні моделі та процеси управління.

Використання інтегрованих діагностичних моделей управління є ключовим у формуванні моделей, що поєднують суперечливі вимоги ефективності та якості управління. Інтегровані моделі здатні точно оцінювати та відновлювати параметри об'єкта управління з необхідною точністю для прийняття якісних управлінських рішень. Таким чином, інтегровані моделі управління відіграють важливу роль, оскільки дозволяють підвищити ефективність управління за рахунок використання складних моделей та даних. У процесі управління можна використовувати невизначені, нечіткі та експертні дані. Це доводить необхідність застосування інтегрованих методів управління. Наприклад, у судових дизелях фірми Wartsila-Sulzer для діагностики та моніторингу використовуються системи, що базуються на експертних знаннях. Математичне моделювання процесів інтегрованого управління дозволяє точніше визначити стратегію управління та приймати обґрунтовані рішення [22].

Точним математичним формулюванням принципу інтегрованого управління при виборі способів управління може бути наступна цільова функція:

$$W_{\text{Int}}^Y = W_{\text{Int}}^Y(t, \gamma, r, \tau),$$

де t – період діагностування;

γ – вектор характеристик чи параметрів діагностування;

$r = r(t, \tau)$ – градієнт поширення характеристик;

$\tau = \tau(\gamma)$ – мінімальний проміжок часу, протягом якого відбувається моніторинг характеристик чи параметрів діагностування.

Вивчення та аналіз верхнього індексу « γ », який вказує на зміну цільової функції у часі та можливу зміну її виду залежно від умов роботи двигуна. Важливо вибрати конкретний управляючий вектор r із заданої безлічі можливих управлінь $r=r(t, \tau)$, враховуючи умови прийняття рішення та допустимий інтервал попередження. Основне завдання полягає у виборі вектора управління $r=r(t, \tau)$ таким чином, щоб цільова функція в поточний момент часу t приймала максимально можливе значення:

$$r(t, \tau) = \gamma_{\text{Int}}(t, \gamma, r, \tau) \max_{\cdot}.$$

Що стосується суднового дизеля, критерій W_{Int}^{γ} є комплексним цільовим критерієм, який враховує як показники економічності роботи суднового дизеля в різних умовах, так і експлуатаційні та екологічні показники. Функція W_{Int}^{γ} може змінюватися в залежності від різних факторів: гідрометеорологічних (температура та вологість повітря, хвилювання моря, сила та напрям вітру), топографічних (глибина під кілем, відстань до берега), експлуатаційних (технічний стан дизеля та суднової енергетичної установки, а також характеристик палива, олії та охолоджувальної води).

Використання принципу інтегрованого управління передбачає, що вибір оптимальної стратегії управління відбувається на основі поточної інформації та прогнозів на обмежений період часу. Це дозволяє врахувати можливі помилки в прогнозах і адаптувати стратегію відповідно до умов, що змінюються. Оптимальна стратегія управління вибирається з урахуванням мети, яка може бути виражена через цільову функцію W_{Int}^{γ} і являє собою набір можливих стратегій, які можуть бути використаними для її досягнення. Використовуючи принцип інтегрованого управління, вибирається стратегія, що забезпечує найбільше значення функції ефективності на поточному наборі допустимих стратегій. Важливо враховувати, що принцип інтегрованого управління дозволяє врахувати помилки прогнозування та адаптуватися до умов, що змінюються. Він дозволяє вибрати стратегію управління, що забезпечує найкраще значення функції ефективності з урахуванням поточних даних, і прогнозів. Ця функція може включати різні параметри і показники, які необхідно максимізувати або мінімізувати. Проте, слід зазначити, що застосування концепції інтегрованого управління яка завжди гарантує знаходження оптимального рішення. Вона може бути обмежена доступною інформацією, часом та ресурсами. Тому важливо оцінювати ефективність та результати використання інтегрованого управління та за необхідності коригувати підходи для досягнення кращих результатів [23].

Основні способи забезпечення інтегрованого управління визначаються теорією автоматичного управління, при цьому виділяються чотири основні властивості об'єкта та системи управління, які визначають можливості проведення керуючих процесів: спостережуваність, ідентифікованість, керованість та адаптованість.

Поняття спостережуваності означає як здатність прямого виміру параметрів і характеристик керованого об'єкта, але також здатність визначення значень з урахуванням виміру інших характеристик та використання заздалегідь відомої інформації.

Ідентифікованість означає здатність визначення характеристик математичної моделі системи або процесу на основі даних, отриманих із ряду вихідних значень протягом певного часового інтервалу.

Керованість – це здатність системи змінювати свій стан за допомогою певних керуючих впливів.

Під інтегрованим керуванням розуміється здатність змінювати параметри керування відповідно до змін параметрів об'єкта управління або впливу зовнішніх збурень на даний об'єкт. Розглянемо ці характеристики в контексті управління судновими двигунами.

Спостережуваність – всі технічні характеристики двигуна, параметри та характеристики палива, мастила, повітря, і випускних газів вимірюються з необхідною точністю. Параметри, зовнішні щодо двигуна, але які можуть вплинути на його роботу:

погодні властивості – шторм, температура, сила вітру;

показники вантажу – вага, розташування на борту;
морські умови – глибина під кілем, наявність течій повинні бути вимірні або досить передбачувані.

Ідентифікованість – існують математичні моделі, що описують функціональні процеси компонентів двигуна без електронних систем інтегрованого управління. Однак використання інтегрованого управління вносить суттєві зміни до цих рівнянь. Таким чином, ідентифікованість частково виконується за наявності інтегрованої системи управління судновим дизелем.

Основна мета електронної інтегрованої системи – підвищити керованість двигуна. Принципи, що організують роботу інтегрованої системи, можна поділити на два:

1) якість результатів оцінюється тим, наскільки близький стан об'єкта управління до деякого бажаного стану;

2) щодо заданій функції, яка називається еталонною, якість результатів оцінюється тим, наскільки фактична залежність вихідного сигналу від вхідного сигналу збігається з еталонною функцією.

Обидва підходи використовують у процесах управління судновими дизелями. Якщо перед судном стоїть завдання забезпечити заздалегідь заданий кінцевий результат (наприклад, досягти певної точки до певного часу), краще використовувати перший підхід. Якщо судну необхідно виконати поставлене завдання і забезпечити найбільш сприятливий режим руху, включаючи роботу головних і допоміжних судових двигунів, то кращим може виявитися підхід, заснований на еталонній моделі. Особливістю інтегрованої системи управління є можливість використання обох принципів, причому один з них може бути замінений іншим залежно від поставлених завдань.

Висновки. Робота дизеля у пропульсивному комплексі на сталих режимах при різному використанні установки потребує всебічної уваги. Різноманіття можливих режимів та навантажень на яких здійснює роботу ГД, висуває спеціальні умови, що до їх експлуатації з максимальною енергетичною, економічною та екологічною ефективністю. При цьому для кожного з експлуатаційного режиму існують переважні параметри, контроль, діагностування та управління якими у першу чергу впливає на ефективність та надійність експлуатації СПК. Найбільш доцільним та переважним в порівнянні з іншими методами в цьому випадку є інтегровані діагностичні моделі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тимошук О.М., Боріна М.В. Дослідження методів підвищення екологічності судових енергетичних установок у водному середовищі // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2022. – Вип. 2(36). – С. 240-252. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.21.
2. Дакі О.А., Пліта Л.Л., Трофименко І.В., Федунів В.М. Особливості та вимоги щодо навігаційного забезпечення безпеки судноводіння на внутрішніх судноплавних шляхах // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2022. – Вип. 2(36). – С. 184-194. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.15.
3. Сагін С.В., Сагін С.С. Використання штучного інтелекту в ситуаціях надмірного зближення суден // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 1(39). – С. 215-225. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.1.39.22.
4. Сагін С.В., Сагін С.С. Визначення методу управління рухом суден морського транспорту під час забезпечення їх безпечного розходження // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2023. – Вип. 2(38). – С. 187-198. doi.org/10.33298/2226-8553/2023.2.38.20.
5. Sagin S.V., Sagin S.S., Madey V. Analysis of methods of managing the environmental safety of the navigation passage of ships of maritime transport // Technology Audit and Production Reserves. – 2023. – № 4 (3(72)). – Р. 33–42. doi: https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.286039.
6. Тимошук О.М., Дакі О.А., Бойко О.А., Карадобрій Т.А. Аналітичний огляд адаптивних систем керування судном та шляхи їх побудови // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2020. – Вип. 3(31). – С. 120-125. https://doi.org/10.33298/2226-8553/2020.3.31.13.

7. Левченко О.В. Синтез варіантів дій судноводія у небезпечних ситуаціях з урахуванням часових та ресурсних обмежень у суднових СППР // Водний транспорт: Збірник наукових праць. – 2021. – Вип. 3(34). – С. 89-98. doi.org/10.33298/2226-8553/2021.3.34.10.
8. Тимочко О.І., Левченко О.В., Руденко В.М., Сітков О.М. Використання гібридних роботизованих комплексів для інспекції морських нафтогазових об'єктів // Водний транспорт: Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 2(40). – С. 6-22. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.2.40.01.
9. Тимошук О.М., Мельник О.В. Аналіз можливості використання маневру розходження зміною курсу // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2023. – Вип. 1(37). – С. 96-102. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.1.37.10.
10. Поповский А.Ю., Сагин С.В. Оценка эксплуатационных свойств смазочно-охлаждающих жидкостей судовых технических средств // Автоматизация судовых технических средств: науч.-техн. сборник. – 2016. – Вып. 22. – С. 66-74.
11. Мацкевич Д.В., Сагин С.В., Ханмамедов С.А. Изменение реологических характеристик смазочных материалов в циркуляционной масляной системе в процессе эксплуатации среднеоборотного двигателя // Судовые энергетические установки : науч.-техн. сб. – 2010. – Вып. 25. – С.109-118.
12. Sagin S., Sagin A. Development of method for managing risk factors for emergency situations when using low-sulfur content fuel in marine diesel engines // Technology Audit and Production Reserves. – 2023. – № 5 (1(73)). – P. 37–43. doi: https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.290198.
13. Levinskyi M. Automatic diagnostic of marine diesel generator lubricating oil condition // Автоматизація суднових технічних засобів: наук.-техн. зб. – 2023. – Вип. 28. – Одеса: НУ «ОМА». – С. 106-120. DOI: 10.31653/1819-3293-2023-1-28-106-120
14. Сагин С.В., Мацкевич Д.В. Оптические характеристики граничных смазочных слоев масел, применяемых в циркуляционных системах судовых дизелей // Судовые энергетические установки: науч.-техн.сб. – 2011. – № 26. – С.116-125.
15. Зверьков Д.О., Сагін С.В. Зниження механічних втрат у суднових дизелях // Суднові енергетичні установки : наук.-техн. зб. – 2020. – Вип. 40. – С. 20-25. DOI : 10.31653/smf341.2020.20-25.
16. Petrychenko O. Levinskyi M., Prytula D., Vynohradova A. Fuel options for the future: a comparative overview of properties and prospects // Transport Systems and Technologies. – 2023. – № 41. – P. 96-106. https://doi.org/10.32703/2617-9059-2023-41-8.
17. Sagin S.V., Sagin S.S., Fomin O., Gaichenia O., Zablotyskiy Y., Píšťek V., Kučera P. Use of biofuels in marine diesel engines for sustainable and safe maritime transport // Renewable Energy. – 2024. – Vol. 224. – P. 120221. https://doi.org/10.1016/j.renene.2024.120221.
18. Petrychenko O. Levinskyi M. Trends and preconditions for widespread adoption of liquefied natural gas in maritime transport // Transport Systems and Technologies. – 2024. – № 43. – P. 21-36. https://doi.org/10.32703/2617-9059-2024-43-2.
19. Sagin S., Kuropyatnyk O., Sagin A., Tkachenko I., Fomin O., Píšťek V., Kučera P. Ensuring the Environmental Friendliness of Drillships during Their Operation in Special Ecological Regions of Northern Europe // Journal Marine Science and Engineering. – 2022. – 10(9), 1331. https://doi.org/10.3390/jmse10091331.
20. Sagin S., Kuropyatnyk O., Tkachenko I. Ensuring the environmental friendliness of marine diesel engines of specialized ships // Суднові енергетичні установки : науково-технічний збірник. – 2022. – Вип. 45. – Одеса : НУ «ОМА». – С. 5-16. doi: 10.31653/smf45.2022.5-16.
21. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A., Zablotyskiy Yu.V. Gaichenia O.V. Supplying of Marine Diesel Engine Ecological Parameters // Nase More : International Journal of Maritime Science & Technology. – 2022.– Vol.69. – Iss.1. – P. 53-61. DOI 10.17818/NM/2022/1.7.
22. Куропятник А. А., Сагин С.В. Управление выпускными газами судовых дизелей для обеспечения экологических показателей // Автоматизация судовых технических средств : науч.-техн. сборник, 2018. – Вып. 24. – С. 72-80.

23. Sagin S.V., Karianskyi S., Sagin S.S., Volkov O., Zablotskyi Y., Fomin O., Píšťek V., Kučera P. Ensuring the safety of maritime transportation of drilling fluids by platform supply-class vessel // *Applied Ocean Research*, 2023. – Vol. 140. 103745. <https://doi.org/10.1016/j.apor.2023.103745>.

REFERENCES

1. Tymoshchuk O., Borina M. Research of methods of enhancing the environmental facility of ship power plants in the aquatic environment // *Water transport*. – 2022. – № 2(36). – P. 240-252. [Doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.21](https://doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.21).
2. Daki O.A., Plita L.L., Trofymenko I.V., Fedunov V.M. Feature and requirements for navigational safety of navigation on inland waterways // *Water transport*. – 2022. – № 2(36). – P. 184-194. [Doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.15](https://doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.15).
3. Sagin S.S., Sagin S.V. Use of artificial intelligence in the situations of excessive vessels approaching // *Water Transport*. – 2024. – №. 1(39). – P. 215-225. [Doi.org/10.33298/2226-8553.2024.1.39.22](https://doi.org/10.33298/2226-8553.2024.1.39.22).
4. Sagin S.V., Sagin S.S., Determination of the method of controlling the movement of marine transport vessels while ensuring their safe divergences // *Water transport*. – 2023. – № 2(38). – C. 187-198. [Doi.org/10.33298/2226-8553/2023.2.38.20](https://doi.org/10.33298/2226-8553/2023.2.38.20).
5. Sagin S.V., Sagin S.S., Madey V. Analysis of methods of managing the environmental safety of the navigation passage of ships of maritime transport // *Technology Audit and Production Reserves*. – 2023. – № 4 (3(72)). – P. 33–42. [Doi: https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.286039](https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.286039).
6. Tymoshchuk O., Daki O., Boyko O., Karadobriy T. Analytical Inspection of adaptive vessel control systems and ways of their construction // *Water Transport*. – 2020. – № 3(31). – P. 120-125. [Doi.org/10.33298/2226-8553/2020.3.31.13](https://doi.org/10.33298/2226-8553/2020.3.31.13).
7. Levchenko O. Synthesis of vessels' options in dangerous situations taking into account time and resource restrictions in vessel DSS. // *Water transport*. – 2021. – № 3(34). – P. 89-98. [Doi.org/10.33298/2226-8553/2021.3.34.10](https://doi.org/10.33298/2226-8553/2021.3.34.10).
8. Tymochko O.I., Levchenko O.V., Rudenko V.M., Sitkov O.M. Use of hybrid robotic complex for inspection of marine oil and gas facilities // *Water transport*. – 2024. – Vol. 2(40). – P. 6-22. [Doi.org/10.33298/2226-8553.2024.2.40.01](https://doi.org/10.33298/2226-8553.2024.2.40.01).
9. Tymoshchuk O., Melnyk O. Analysis of the possibility of using the divergence maneuver by changing the course // *Water Transport: Collection of scientific works*. – 2023 – № 1(37). – P.96-102. [Doi.org/10.33298/2226-8553.2023.1.37.10](https://doi.org/10.33298/2226-8553.2023.1.37.10).
10. Popovskii A.Y., Sagin S.V. Evaluation of operational properties of lubricating and cooling liquids of marine technical equipment // *Automation of ship technical facilities*. – 2016. – Vol. 22. – P. 66-74.
11. Matskevych D.V., Sagin S.V., Hanmamedov S.A. Changes in the rheological characteristics of lubricants in the circulating oil system during operation of a medium-speed engine // *Ship power plants*. – 2010. – Vol. 25. – P. 109-118.
12. Sagin S., Sagin A. Development of method for managing risk factors for emergency situations when using low-sulfur content fuel in marine diesel engines // *Technology Audit and Production Reserves*. – 2023. – № 5 (1(73)). – P. 37–43. [Doi: https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.290198](https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.290198).
13. Levinskyi M. Automatic diagnostic of marine diesel generator lubricating oil condition // *Automation of ship technical facilities*. – 2023. – №. 28. – P. 106-120. DOI: 10.31653/1819-3293-2023-1-28-106-120
14. Sagin S.V., Matskevych D.V. Optical characteristics of boundary lubricating layers of oils used in circulation systems of marine diesel engines // *Ship power plants*. – 2011. – Vol. 26. – P. 116-125.
15. Zverkov D.O., Sagin S.V. Reduction of mechanical losses in marine diesel engines // *Ship power plants*. – 2020. – Vol. 40. – P. 20-25. DOI : 10.31653/smf341.2020.20-25.
16. Petrychenko O. Levinskyi M., Prytula D., Vynohradova A. Fuel options for the future: a comparative overview of properties and prospects // *Transport Systems and Technologies*. – 2023. – № 41. – P. 96-106. <https://doi.org/10.32703/2617-9059-2023-41-8>.

17. Sagin S.V., Sagin S.S., Fomin O., Gaichenia O., Zablotskyi Y., Píšťek V., Kučera P. Use of biofuels in marine diesel engines for sustainable and safe maritime transport // *Renewable Energy*. – 2024. – Vol. 224. – P. 120221. <https://doi.org/10.1016/j.renene.2024.120221>.
18. Petrychenko O. Levinskyi M. Trends and preconditions for widespread adoption of liquefied natural gas in maritime transport // *Transport Systems and Technologies*. – 2024. – № 43. – P. 21-36. <https://doi.org/10.32703/2617-9059-2024-43-2>.
19. Sagin S., Kuropyatnyk O., Sagin A., Tkachenko I., Fomin O., Píšťek V., Kučera P. Ensuring the Environmental Friendliness of Drillships during Their Operation in Special Ecological Regions of Northern Europe // *Journal Marine Science and Engineering*. – 2022. – Vol. 10(9). – P. 1331. <https://doi.org/10.3390/jmse10091331>.
20. Sagin S., Kuropyatnyk O., Tkachenko I. Ensuring the environmental friendliness of marine diesel engines of specialized ships // *Ship power plants*. – 2022. – Vol. 45. – P. 5-16. Doi: 10.31653/smf45.2022.5-16.
21. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A., Zablotskyi Yu.V. Gaichenia O.V. Supplying of Marine Diesel Engine Ecological Parameters // *Nase More : International Journal of Maritime Science & Technology*. – 2022. – Vol. 69. – Iss.1. – P. 53-61. DOI 10.17818/NM/2022/1.7.
22. Kuropyatnyk O.O., Sagin S.V. Controlling the exhaust gases of marine diesel engines to ensure environmental performance // *Automation of ship technical facilities*. – 2018. – № 24. – P. 72-80.
23. Sagin S.V., Karianskyi S., Sagin S.S., Volkov O., Zablotskyi Y., Fomin O., Píšťek V., Kučera P. Ensuring the safety of maritime transportation of drilling fluids by platform supply-class vessel // *Applied Ocean Research*, 2023. – Vol. 140. 103745. <https://doi.org/10.1016/j.apor.2023.103745>.

Sagin S.V., Zablotskyi Y.V.

USE OF INTEGRATED DIAGNOSTIC MODELS TO ASSESS THE OPERATIONAL CHARACTERISTICS OF A SHIP'S PROPULSION SYSTEM

The issue of using integrated diagnostic models to assess the operational characteristics of a ship's propulsion complex is considered. It is determined that currently the dominant position in the market of sea and river transportation is occupied by vessels with diesel power plants, among which the most effective installations are based on ship propulsion complexes with direct main transmission as part of the main engine and fixed-pitch propeller. Despite the scale of scientific developments in the above-mentioned field of research, the issues of ensuring the operational characteristics of a ship's propulsion complex require further research in order to determine the optimal indicators by which it is more expedient to perform their diagnostics and evaluation. It is noted that the features of engineering practice for real-time systems consist in building the simplest but effective models of controlled processes. The complexity of the model is determined by the need for rapid analysis of both real-time and the maximum permissible delay in the response of the control object. The use of integrated diagnostic control models is key in the formation of models that combine the conflicting requirements of efficiency and quality of control. Integrated models are able to accurately estimate and restore the parameters of the control object with the necessary accuracy for making high-quality management decisions. It is determined that the operation of a diesel engine in a propulsion complex in stable modes under the condition of different use of the installation requires comprehensive attention. The variety of possible modes and loads under which the main engine operates puts forward special conditions for their operation with maximum energy, economic and environmental efficiency. At the same time, for each of the operating modes there are preferred parameters, control, diagnostics and management of which primarily affect the efficiency and reliability of the operation of the ship's propulsion complex. It is proposed to use integrated diagnostic models as the most appropriate and preferable in comparison with other methods in this case.

Keywords: diagnostics, effective power, integrated diagnostic model, load, maritime transport, operational characteristics, power transmission, ship diesel, ship motion, ship's propulsion complex.

Головань А.І.

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ТРЕНАЖЕРНОЇ ПІДГОТОВКИ МОРЯКІВ ДЛЯ БЕЗПЕЧНОГО УПРАВЛІННЯ СУДНАМИ

З розвитком технологічних інновацій у багатьох галузях, особливо в морському транспорті, з'являються більш складні системи, особливі умови експлуатації, багаторівневі взаємозв'язки, а також взаємодія між людиною і машиною та людиною і людиною. Дії та рішення, що приймаються операторами та моряками, впливають на безпеку та продуктивність цих систем. Загальновідомо, що близько 60-80% аварій пов'язані з людським фактором (прямо чи опосередковано). Як правило, кожен моряк повинен пройти навчання перед тим, як приступити до реальної роботи. В останні десятиліття акцент на підготовку моряків посилюється, що призвело до появи сучасних тренажерів з такими функціями, як імерсивність, стереоскопічні звуки, гідрравліка і навіть використання різних запахів. Однак розробка методології навчання може мати значний вплив на набуття навичок здобувачами освіти. Темпи інтеграції технологій в існуючі системи, а також у нові системи набагато вищі, ніж темпи вдосконалення методів навчання. На жаль, існує мало досліджень, які пов'язують потреби в навчанні з фактичними вимогами до підготовки моряків, що свідчить про значну прогалину в дослідженнях, яку необхідно заповнити.

Ключові слова: навчання, безпека в складних системах, програма підготовки, показники ефективності, безпека на водному транспорті, судноплавство, навігаційна безпека, вузькості, райони з інтенсивним судноплавством, тренажерна підготовка

Вступ. У соціально-складних системах необхідно враховувати різні аспекти в методології навчання, які можуть сприяти тому, щоб моряки могли адекватно справлятися з нормальними і аномальними сценаріями. Ця стаття надає огляд поточних методів навчання на прикладі морських перевезень, наголошуючи на обмеженнях, пов'язаних із кожною з різних точок зору (технічною, психологічною та організаційною), для пропозиції щодо організації навчального процесу, що дає змогу навчатися на досвіді та взаємодіяти зі сценаріями різної складності.

Вона складається з трирівневої ієрархії зі зростаючими вимогами до технічної та реляційної складності та взаємодією з тренажерним часом. Навчання зосереджене на управлінні реальними операціями зі зростаючою складністю, починаючи з основних компонентів процесу, просуваючись до реальних операцій і досягаючи високої технічної та реляційної складності, яку необхідно вирішувати в ситуаціях з обмеженим часом і невизначеністю даних. Завдання, що виникають під час виконання завдань у команді, також враховуються під час концептуалізації навчальної програми. Пропонована навчальна програма містить у собі зміст навчання, цілі та критерії оцінювання результатів.

Систематична методологія оцінювання результатів дасть змогу практикам отримати прозору, об'єктивну та послідовну сертифікацію курсантів.

Огляд літератури. Незалежно від операцій і характеру промислових процесів, увага до промислової безпеки зросла в останні роки [1]. Зростання автоматизації та інтеграція передових інструментів у системи призвели до підвищення складності завдань, які оператори повинні виконувати у своїй повсякденній діяльності [2]. Морська та переробна галузі промисловості являють собою два типи критично важливих для безпеки систем. Такі системи несуть потенційну небезпеку втрати життя, значної шкоди майну або навколишньому середовищу. Ці системи здатні на величезне виробництво (переробна промисловість) і транспортування (морська галузь), проте надійність і узгодженість цих систем піддаються сумніву щоразу, коли відбувається аварія.

Вважається, що людська помилка є фактором, що сприяє більш ніж 80% аварій у переробній промисловості і більш ніж 90% аварій у морі [3, 4]. У цій статті основна увага приділяється можливому поліпшенню безпечної поведінки працівників шляхом запровадження навчальної програми із систематичної практичної підготовки операторів, адаптованої до характеристик робочого середовища та вимог з безпеки, які їм висуваються.

Нещодавня ера досліджень людського фактору принесла значні досягнення в галузі охорони праці, які не вважалися необхідними в минулому [5]. Добре відомо, що стандарти безпеки з часом покращилися, оскільки зросла обізнаність людей про концепцію безпеки. Збільшення контурів управління та надійних програмних рішень дало змогу автоматизувати контроль внутрішніх і зовнішніх змін. Проте, втрати через нещасні випадки, які спостерігаються у світі, не були значно скорочені.

За оцінками Міжнародної організації праці, загальні витрати на виробничі травми та професійні захворювання в усьому світі становлять 4% від валового національного продукту. З огляду на те, що загальний валовий національний продукт світу оцінювався приблизно у 67 926 млрд доларів США у 2023 році, впливає, що щорічні світові витрати на виробничі травми та професійні захворювання становлять приблизно 2 717 млрд доларів США.

З точки зору людських життів картина майже обнадійлива, оскільки приблизно 2 мільйони людей гинуть і зазнають травм на роботі щороку, отже, у середньому 5 500 людей гинуть і травмуються на роботі щодня. Наведені вище похмурі цифри підкреслюють необхідність пошуку заходів і методів, які допоможуть скоротити кількість нещасних випадків.

Порівняно менше зусиль було докладено для полегшення роботи людини, яка є найбільш адаптивним компонентом систем [6]. Поліпшення продуктивності систем шляхом зосередження уваги на показниках безпеки [7]. Кілька теоретичних та емпіричних досліджень показали, що навчання операторів покращує продуктивність операторів як у нормальних умовах експлуатації, так і в позаштатних ситуаціях. Продуктивність людей можна відточити за допомогою кількох методів. Одним із них є добре розроблене навчання. Формалізоване навчання в морській сфері можна простежити протягом століть [8]. Однак, проблема полягає в адаптації навчання відповідно до останніх викликів, з якими стикаються ці сектори. Це може бути досягнуто шляхом переходу до теоретичної структури систематичного навчання, яка згодом буде досліджена емпірично протягом більш тривалого періоду, щоб визначити послідовність такої структури.

Метою статті є розробка структури системи тренажерної підготовки моряків для безпечного управління суднами на основі аналізу доступної літератури та експериментальних досліджень, проведених у лабораторіях навчання та оцінки продуктивності.

Основна частина

Поточна практика навчання

Оброблювальна промисловість

Впровадження навчання операторів зростає в оброблювальній промисловості [9, 10]. Хоча не існує загальноприйнятих методів навчання операторів в оброблювальній промисловості, вважається за необхідне, щоб оператори проходили навчання, перш ніж приступити до реальних операцій на заводі. Набір операторів значно варіюється залежно від географічного положення заводу, культури безпеки, стандартів безпеки та наявності робочої сили.

Тривалість фази навчання різниться, проте філософія навчання має схожість у різних регіонах [11].

Морська промисловість

Навчання моряків завжди було практично-орієнтованим, коли молоді люди у віці 12 років починали виконувати різноманітні обов'язки, пов'язані з експлуатацією та утриманням палубного відділу та обладнання. Вони отримували звання моряка в 16 років, після того як опановували всі навички, пов'язані з їхнім чином. Щоб стати офіцером, моряк мав скласти іспит з усіх аспектів мореплавання. Навчання моряків було здебільшого «на робочому місці» і вимагало тривалої служби, щоб довести свою цінність [8].

Сьогодні навчання моряків все ще є практично-орієнтованим, але більшу частину базового навчання проводять у морських професійних або вищих навчальних закладах. Навчання моряків і

морських офіцерів на судах понад 500 брутто-тонн регулюється Міжнародною морською організацією, а саме Міжнародною конвенцією про підготовку і дипломування моряків та несення вахти, яка описує мінімальні вимоги до компетенції, які повинні мати моряки, перш ніж вони можуть бути сертифіковані. Однак наразі немає традиції оцінки компетенції моряків після сертифікації. Вимоги включають доказ участі (наприклад, години, дні або місяці на борту судна; див., наприклад, Emad і Roth [13]), а не доказ компетенції (реальні навички, знання та вміння).

Сьогодні більша частина навчання відбувається на тренажерах містка або машинного відділення. Оцінювання продуктивності цих операторів зазвичай проводиться індивідуальними експертами з предмета, які суб'єктивно визначають, чи є спостережувані дії операторів достатніми для прийняття.

Крім того, більшість вправ на тренажерах фокусується на рутинних операціях, мало систем навчання фокусуються на обробці аномальних або критичних інцидентів.

Обмеження поточних методів навчання

На жаль, темпи зростання складності в оброблювальній і морській промисловості були вищими, ніж темпи поліпшення/модернізації методів навчання, що призвело до очевидного розриву між потребами навчання і вимогами операторів, деякі з яких є:

недостатність реалізму в навчанні (наприклад, імерсивні середовища, віртуальна реальність) [14];

недостатність імітації аномалій та аварій [1];

недостатність командного навчання [15];

недостатність об'єктивної оцінки продуктивності [16];

недостатність інтеграції технологічних інструментів для підтримки навчання/навчання [11];

недостатність навчання нетехнічного персоналу [17];

недостатність генерації даних із тренажерів [18];

недостатність сценаріїв, що імітують аномалії та несправності [1, 3];

недостатність інтеграції результатів і досліджень з інших галузей, де безпека і навчання відносно більш розвинені (наприклад, оброблювальна, ядерна та авіаційна промисловість).

Щоб подолати деякі з вищезазначених проблем у навчанні, необхідно переосмислити методи і підходи до навчання морського персоналу. Концептуальна основа обговорюється нижче:

Підхід до організації практичної підготовки

У розділі пропонується навчальний план, який демонструє, як навчання може бути спроектоване на основі сучасних досягнень у галузі навчання. Пропонований навчальний план складається з трьох етапів зростаючої складності (взаємозв'язку і динаміки) і в основному призначений для недосвідчених моряків, на яких оператори проходять через кілька сценаріїв, щоб познайомитися з ситуаціями, які необхідно вивчити для набуття відповідних навичок. Такі етапи центровані навколо основної частини, яка є опрацюванням реальних операцій у режимі реального часу зі зростаючою складністю, починаючи з більш «статичної» перспективи на етапі 1 (для того, щоб організувати навчання основних компонентів системи), переходячи до етапу 2, звертаючись до «нормальної технічної складності», як у звичайних та реальних операціях, і досягаючи етапу 3, із високою технічною та відносною складністю, яка охоплює відхилення та сценарії аварій.

Цей підхід також називається «зростаючою складністю», за якого експериментальне навчання починається з простої версії завдання та поступово збільшує її складність у міру навчання, наприклад, поступово збільшуючи тиск часу [19]. Таким чином, після проходження всіх цих етапів навчання оператор може вважатися компетентним для початку роботи над завданнями, які відповідають його рівню компетентності як для звичайних, так і для ненормальних операцій.

Програма навчання передбачає, що виконання певної дії в режимі реального часу і потім спостереження за ефектом дії в цій ситуації повинні ініціювати процес навчання.

Другий крок полягає в розумінні цих ефектів у конкретному випадку, наприклад, у сценаріях низької, середньої або високої складності на етапах 1-3, так якби ті самі дії було виконано за тих самих обставин, можна було б передбачити, що станеться в результаті дії, наприклад, під час прогнозування майбутніх станів.

Перший етап навчання. Оператор дізнається про теоретичну і практичну навігацію, використання карт і виконання простих завдань навігації та маневрування. Додатковою особливістю цього методу навчання (тобто з тренажером-симулятором) є можливість оцінювати результати індивідуального навчання за допомогою автоматизованих критеріїв оцінювання [18]. Більш того, вибір показників ефективності залежить від глибини та етапу навчання. Наприклад, на етапі 1 потрібні метрики ефективності, спрямовані на нормальні умови експлуатації. Перший етап спрямований на те, щоб надати операторам/морським повну картину завдань, які необхідно виконувати в нормальній ситуації.

Другий етап навчання фокусується на взаємних залежностях між підсистемами і між різними аспектами морської операції, щоб дати змогу стажерам зв'язати прості роботи і процедури в рамках більших завдань з виконання рутинної роботи, таких як запуск/зупинка суднових технічних засобів або навігація у вузькостях. В обох цих завданнях розуміння ролі окремих підсистем у більшій системі має вирішальне значення для успішного виконання. Таблиця 2 підсумовує особливості навчання на етапі 2. Стажер отримує глибоке розуміння конкретних пристроїв, щоб краще зрозуміти окремі частини та повну картину процесу. Для морської галузі це пов'язано з тим, як гідродинаміка судна і динаміка двигунів впливають на маневреність судна. Ситуаційний етап 2 підкреслює взаємозалежності між етапами 1 і 2 і показує, як базові навички, отримані на етапі 1, використовуються в більш складних завданнях і операціях.

Етап 3 навчальної програми дає змогу оператору/морську зіткнутися з ненормальними ситуаціями і сценаріями аварій. Прогрес у симуляції навчання дав змогу концептуалізувати й реалізувати різні несправності та аномалії в симульованому середовищі, які було б неможливо змодельовати в реальності. Стажери піддаються впливу різних можливих ненормальних ситуацій і навчаються аналізувати та справлятися з ними, вживаючи необхідних дій, а також спілкуючись чітким і ефективним чином. Отже, вони можуть дізнатися про підтримання високої обізнаності та пильності під час ненормальних ситуацій та аварій, що може запобігти повному розгортанню сценарію аварії під час реальних операцій.

Знання та/або досвід попередніх ненормальних або близьких до аварійних сценаріїв можуть дозволити оператору відновити систему до нормального стану, тим самим повністю уникнути аварії. Показники продуктивності обираються залежно від характеру симульованої ненормальної ситуації та аварії. Ці розташування дають змогу стажисту зрозуміти свої можливі помилки під час ненормальної ситуації. Варто підкреслити, що навчання ненормальних ситуацій і сценаріїв аварій можливе тільки на тренажері [3], з огляду на очевидні етичні та економічні проблеми, пов'язані з постановкою реального сценарію аварії.

З деякими змінами в концепції та глибині методів навчання й оцінювання навчальну програму можна адаптувати для досвідчених операторів (залежно від їхнього досвіду та походження). Тривалість пропонованої навчальної програми може варіюватися залежно від складності та місткості процесу, а також від досвіду операторів.

Висновки. Пропонована навчальна програма є пропозицією і теоретичною основою, покликаною заохотити дослідників і практиків до розроблення конкретної програми навчання і використовувати пропоновану основу. Розвиток у галузі тренажерних симуляторів може бути найбільш ефективно використаний шляхом інвестування в методологію та основу навчання. Серія експериментів може поліпшити надійність і послідовність пропонованої програми. Крім того, етап 3, який містить у собі навчання під впливом стресу шляхом симуляції сценаріїв аварій на тренажері, не гарантує симуляцію всіх можливих сценаріїв аварій для будь-якого конкретного процесу. Мета етапу 3 – підготувати операторів до стресових ситуацій, щоб оператор міг впоратися з будь-якою ненормальною ситуацією, відомою або невідомою, професійним чином.

На основі сучасних знань пропонується навчальна програма, що враховує досягнення в галузі процесів і морської промисловості, проблеми, з якими стикаються оператори і моряки, обмеження наявних методів навчання, а також, що важливо, навчання для поліпшення безпеки (тобто етап 3), а також показники продуктивності для оцінки навчання також включено у філософію навчання. Більш детальна інформація і деталі пропонованої навчальної програми будуть розглянуті у подальшому.

A.I. Golovan

PRINCIPLES OF THE FORMATION OF THE TRAINING SYSTEM OF SAILORS FOR THE SAFE MANAGEMENT OF VESSELS

With the development of technological innovations, many industries, especially maritime transportation, present more complex systems, special operating conditions, multi-level interconnections, and human-machine and human-human interaction. The actions and decisions taken by operators and seafarers affect the safety and performance of these systems. It is well known that about 60-80% of accidents are related to the human factor (directly or indirectly). As a rule, every seafarer must undergo training before starting his or her real job. In recent decades, the emphasis on seafarer training has increased, resulting in advanced simulators with features such as immersiveness, stereoscopic sounds, hydraulics and even the use of different odors. However, the design of the training methodology can have a significant impact on the acquisition of skills by students. The growth of technology integration in existing systems as well as in new systems is much higher than the improvement of teaching methods. Unfortunately, there is little research linking training needs to actual seafarer training requirements, revealing a significant research gap that needs to be filled.

Keywords: training, safety in complex systems, training program, performance indicators, water transport safety, shipping, navigational safety, narrows, areas with intensive shipping, simulator training.

ЛІТЕРАТУРА

1. Manca, D., Brambilla, S., & Colombo, S. (2013). Bridging between virtual reality and accident simulation for training of process-industry operators. *Advances in Engineering Software*, 55, 1-9.
2. L.J. Sorensen, K.I. Øvergård, T.J.S. Martinsen, Understanding human decision making during critical incidents in dynamic positioning, *Contemporary Ergonomics and Human Factors* 2014, 2014, pp. 359-366.
3. S. Nazir, L.J. Sorensen, K.I. Øvergård, D. Manca, Impact of training methods on Distributed Situation Awareness of industrial operators, *Safety Science* 73 (2015) 136-145.
4. Johannesen, L., Sarter, N., Cook, R., Dekker, S., & Woods, D. D. (2012). *Behind human error*. Ashgate Publishing, Ltd..
5. B. Mrugalska, P.M. Arezes, Safety requirements for machinery in practice, *Occupational Safety and Hygiene - Proceedings of the International Symposium on Occupational Safety and Hygiene, SHO 2013*, 2013, pp. 97-101.
6. Pycroft, A. (2014). Complexity theory: An overview. *Applying complexity theory*, 15-38.
7. Mentges, A., Halekotte, L., Schneider, M., Demmer, T., & Lichte, D. (2023). A resilience glossary shaped by context: Reviewing resilience-related terms for critical infrastructures. *International journal of disaster risk reduction*, 103893.
8. B. Lavery, *Shipboard Life and Organisation, 1731-1815*, Ashgate, 1998.
9. Linou, N., & Kontogiannis*, T. (2004). The effect of training systemic information on the retention of fault-finding skills in manufacturing industries. *Human Factors and Ergonomics in Manufacturing & Service Industries*, 14(2), 197-217.
10. S. Nazir, A. Kluge, D. Manca, Automation in Process Industry: Cure or Curse? How can Training Improve Operator's Performance, *Computer Aided Chemical Engineering* 33 (2014) 889-894.
11. A. Kluge, S. Nazir, D. Manca, Advanced Applications in Process Control and Training Needs of Field and Control Room Operators, *IIE Transactions on Occupational Ergonomics and Human Factors* (2014) (in press).
12. E. Salas, S.I. Tannenbaum, K. Kraiger, K.A. Smith-Jentsch, The Science of Training and Development in Organizations: What Matters in Practice, *Psychological Science in the Public Interest*, Supplement 13 (2012) 74-101.

13. G. Emad, W.M. Roth, Contradictions in the practices of training for and assessment of competency: A case study from the maritime domain, *Education and Training* 50 (2008) 260-272.
14. S. Nazir, R. Totaro, S. Brambilla, S. Colombo, D. Manca, Virtual Reality and Augmented-Virtual Reality as Tools to Train Industrial Operators, *Computer Aided Chemical Engineering* 30 (2012) 1398-1401.
15. Johnson, J. D. (2017). Interprofessional care teams: the perils of fads and fashions. *International Journal of Healthcare Management*, 10(2), 127-134.
16. D. Manca, S. Nazir, F. Lucernoni, S. Colombo, Performance Indicators for the Assessment of Industrial Operators, *Computer Aided Chemical Engineering* 30 (2012) 1422-1426.
17. P.W. Johnston, E. Fioratou, R. Flin, Non-technical skills in histopathology: Definition and discussion, *Histopathology* 59 (2011) 359-367.
18. D. Manca, S. Nazir, S. Colombo, A. Kluge, Procedure for automated assessment of industrial operators, *Chemical Engineering Transactions* 36 (2014) 391-396.
19. Sussman, E. D., Bishop, H., Madnick, B., & Walter, R. (1985). Driver inattention and highway safety.

УДК 629.5.051

doi.org/10.33298/2226-8553.2024.3.41.17

Abramov G.S., Plotnikov V.I.

MATHEMATICAL MODELING OF THE PROCESSES OF INCREASING THE RELIABILITY OF THE NAVIGATION COMPLEX THROUGH REDUNDANCY

The purpose of the article is research and mathematical modeling of how the reliability of the navigation complex can be increased by adding redundant elements to the system. The presented article examines some issues of determining the stability of technical systems, first of all, from the point of view of their reliability (probability of failure-free operation). A number of relevant problems related to increasing the reliability of systems by adding redundant elements are considered. The assessment of various schemes for redundancy of system elements was carried out and their mathematical modeling was carried out. For systems consisting of nonuniformly reliable elements, the validity of replacing their reliabilities with an averaged value has been investigated. It is shown that such a replacement gives somewhat inflated system reliability values, and makes sense only with a small dispersion of reliability values (probabilities of failure-free operation) of system elements. At high dispersion values, the relative error of the system reliability calculation increases sharply (>10%). An example of greater or less deep redundancy of the least reliable elements of the system is also presented, which significantly (more than twice) increases the reliability of the system as a whole. The directions of further research are defined, such as the use of the concept of full probability and Bayesian (posterior) probabilities of the relevant hypotheses.

Keywords: redundancy. Reliability. probability of trouble-free operation. navigation complex. modeling.

Description of the problem. Currently, the technological aspect of a ship's navigation system consists of a network consisting of components, subsystems, nodes and human-machine interfaces. The bridge team uses this equipment to perform maritime tasks such as monitoring, forecasting and decision-making during vessel handling, ensuring safe navigation throughout the voyage. Sensors, radio and communication equipment, data sources, data processing tools, and visualization tools are part of the components and subsystems. Their performance depends on configuration and human control.

Thus, the ship navigation systems used can be classified either as technical systems (without human participation) or as socio-technical systems (with human participation). The specific type of the navigation system ultimately determines which criteria should be used to assess the presence of stability. If the safe and efficient navigation of a vessel is a priority, the technical system and the crew must be considered as a single unit working together with the changing environment, taking into account both the technology and the capabilities of the crew.

A purely technological perspective assesses technical robustness (reliability) by measuring how well technical systems can provide critical navigational information with the required efficiency. When considering socio-technical factors, it is important to recognize the role of humans as they configure, communicate, control and make decisions for the navigation system. They also serve as the body that initiates and makes adjustments in response to emerging threats. In this context, stability is defined as the successful management of a vessel during a voyage with minimal safety risks [1].

It is widely recognized that human operators play a critical role in ensuring the safety of navigation by compensating for failures or deficiencies in the technical system, such as incorrect or late collision alarms. On the other hand, the current technical systems are not yet stable enough to compensate for the low productivity of the human operator. The grounding of the Costa Concordia occurred due to several contributing factors, [2] but none of the technical systems could adapt quickly enough to counteract the lack of situational awareness and poor decision-making by human operators on the bridge crew.

The concept of applying resilience principles to improve navigational safety and improve shipping has been around for some time [3–12] and has been used in various areas such as improving ship traffic services, investigating ship incidents, implementing Safety Approach II [13] for the maritime industry and improving awareness of traffic conditions for safe navigation. All papers emphasize that focusing on individual factors alone is not enough to achieve resilience. Furthermore, regardless of whether the emphasis is on methodology or human factors, it is important to depict ship navigation as a series of processes, taking into account dependencies and interactions. An example is the maritime perspective model in [1], which offers a generalized process model for navigational decision-making. The main difficulty lies in balancing the knowledge and experience of the initial parameters (vessel profiling) and the current situation (situation assessment) for making navigational decisions in uncertain situations and their development.

Analysis of the latest research and publications. The principles of resilience, as stated in [14–16], define abstract potential sources of stability in engineering systems. The success of a potential source of resilience depends on how it is integrated into the system, taking into account the approach used and its impact on other measures implemented to increase the resilience of the system.

Jackson [14;15] noted that over 40 resilience principles have been developed for engineering systems over the past few decades. He proposed to divide the entire array of principles into 14 main principles, and also to include such subsets of principles (sub-principles) as margin, automated function or regrouping sub-principles. The implementation of a specific principle of resilience helps to create or expand a certain ability of the system in relation to the desired attribute of the system [14; 16]. Jackson presented four characteristics as the goals of resilience: the ability to withstand a threat (capacity), the ability to adapt to a threat (flexibility), maintain functionality in the presence of a threat (tolerance), and remain united when faced with a threat (cohesion).

Woods [17] classified a number of sustainability principles based on four different resilience concepts targeting different objectives. The initial idea (reliability as resilience) involves the system's ability to operate effectively under typical and somewhat degraded circumstances. The second idea emphasizes effective and efficient recovery after traumatic and destructive events (resilient recovery). A third idea considers resilience in situations where a system is operating near the limits of, or beyond, its capacity, or is facing unexpected and new threats (resilience as opposed to fragility). "Resilient adaptability" refers to the management of functionality and performance in a changing and interconnected world that includes assumptions, user requirements, framework conditions such as economic, environmental and legal aspects, and the diversity of their relationships and interactions.

Sterbenz and his colleagues [18–20] developed a number of recommendations for creating powerful information networks and communication systems. In these publications, fault tolerance principles are

called enablers and include both general approaches (such as redundancy and diversity) and application-specific approaches (such as context awareness and transparency).

Purpose and objectives of the publication. The purpose of this work is to determine a method of increasing the reliability of navigation systems using various redundancy schemes for its elements (aggregates, blocks, modules). The main tasks: 1) assessment and modeling of the reliability of various schemes for redundant system elements; 2) assessment of the reliability of a system with equally reliable component elements; 3) assessment of the reliability of a system with unequally reliable constituent elements.

Summary of the main material. In order to determine the level of reliability of navigation equipment by the method of expert evaluation, a survey of 22 captains and senior assistant captains with work experience of 5 to 8 years was conducted. On the basis of the received answers, diagrams were formed, which show how often each component of the navigation equipment of a sea vessel fails (Fig. 1) and whether it would be appropriate to add redundancy for a specific component (Fig. 2).

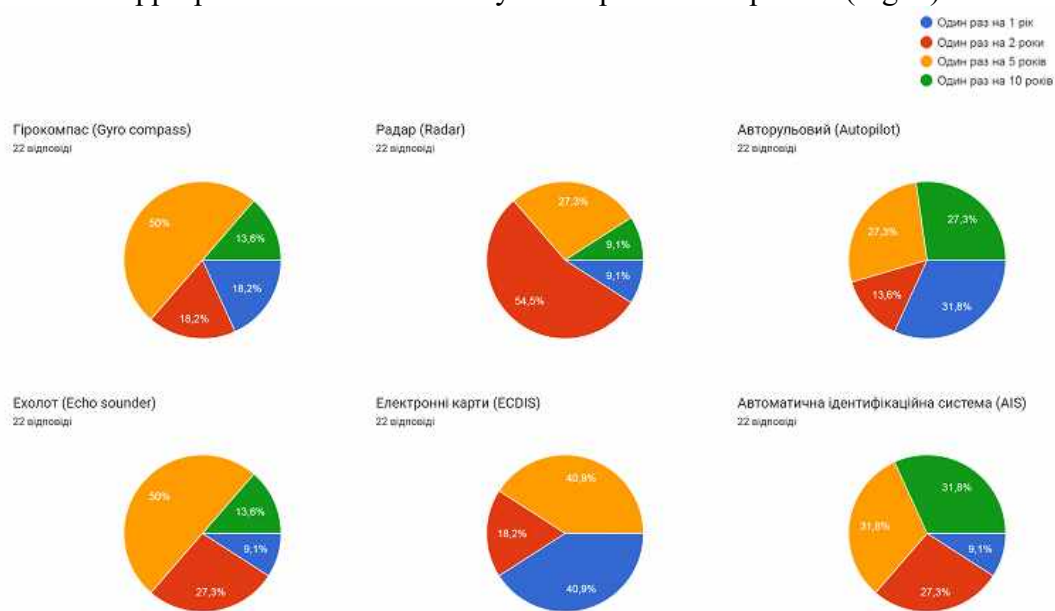

Figure 1 – Frequency of failures per component

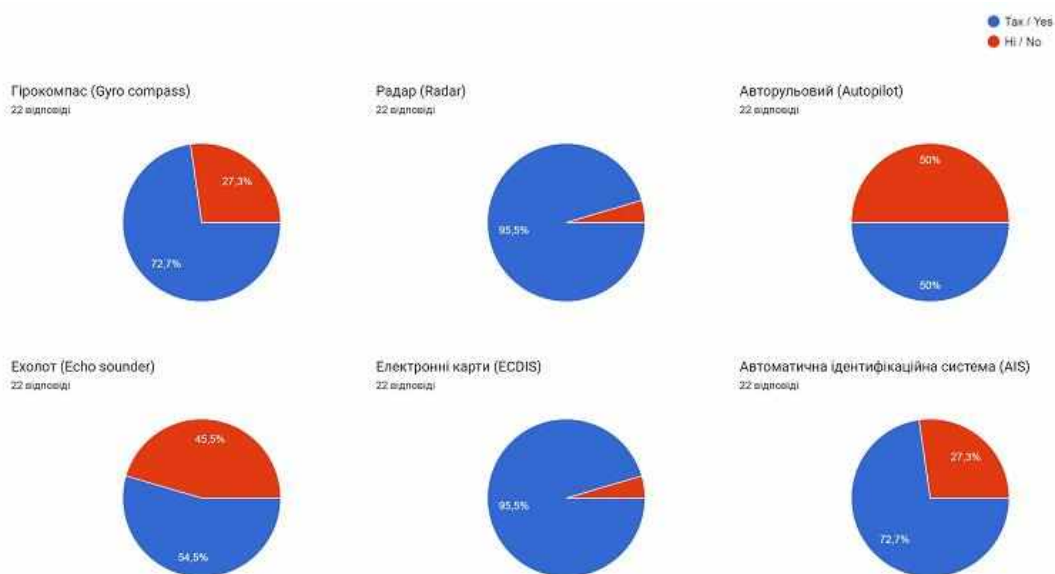

Figure 2 – Importance of redundancy per component

As can be seen above, some components of navigation equipment have insufficient reliability and therefore need improvements.

One of the most common methods of increasing equipment reliability is greater or lesser redundancy of its elements. Redundancy is especially relevant in case of insufficient primary reliability of the elements of the equipment complex.

If there are no fundamental technological possibilities to improve the quality and, thereby, the reliability of the elemental base of the equipment, then redundant components are almost the only means of increasing the operational reliability of the equipment complex as a whole.

Probability theory methods [21;22] make it possible to theoretically calculate the reliability of redundant systems and evaluate the effectiveness of various schemes for redundant elements.

We will consider a number of relevant, in our opinion, problems related to the reliability of the equipment of the navigation complex from the point of view of redundancy of its constituent elements.

1. Evaluation and modeling of the reliability of various schemes for duplicating system elements.

Let the complex (system) of some navigation equipment contain a certain number of n elements, the probability of their trouble-free operation is p . The efficient operation of the equipment requires failure-free operation of all its components.

In order to increase the reliability of the equipment, the system is duplicated, for which n more elements are allocated,

Let's consider two possible duplication schemes in this setting:

a) duplication of each element

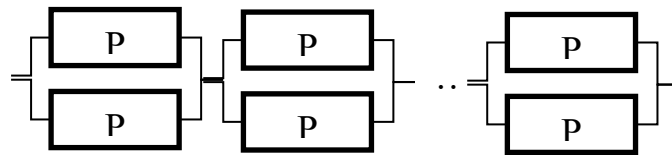

Figure 3 – Scheme of duplication of each element

b) duplication of the entire system

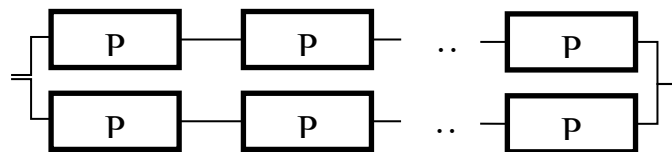

Figure 4 – Scheme of duplication of the entire system

We will carry out appropriate calculations and numerical simulations to find out which duplication scheme gives higher operational reliability.

Reliability P_a (as the probability of failure-free operation), which is provided by duplication according to scheme "a"), has the following form:

$$P_a = [1 - (1 - p)^2]^n \quad (1)$$

The corresponding expression of P_b for scheme "b" has the form:

$$P_b = 1 - (1 - p^n)^2 \quad (2)$$

By comparing (1) and (2), we will show that $P_a > P_b$.

We reformulate expressions (1) and (2):

$$P_a = [1 - (1 - p)^2]^n = p^n(2 - p)^n \quad (3)$$

$$P_b = 1 - (1 - p^n)^2 = p^n(2 - p^n) \quad (4)$$

Let's prove the inequality:

$$(2 - p)^n > 2 - p^n \quad (5)$$

Considering that $q = 1 - p$, inequality (5) will have the following form:

$$(2 - 1 + q)^n > 2 - (1 - q)^n, \text{ або} \quad (6)$$

$$(1 + q)^n + (1 - q)^n > 2 \quad (7)$$

Applying the binomial formula, we get:

$$\begin{aligned} (1 + q)^n + (1 - q)^n &= 1 + nq + \frac{n(n-1)}{2!}q^2 + \frac{n(n-1)(n-2)}{3!}q^3 + \dots \\ \dots + 1 - nq + \frac{n(n-1)}{2!}q^2 - \frac{n(n-1)(n-2)}{3!}q^3 + \dots &= \\ &= 2 + n(n-1)q^2 + 0 \left(\frac{n(n-1)(n-2)(n-3)}{12}q^4 \right) > 2 \end{aligned} \quad (8)$$

Thus, $(2 - p)^n > 2 - p^n$, and this means that scheme "a" is better, more reliable than scheme "b", i.e. duplication of each element of the system provides higher reliability than duplication of the system as a whole.

The analysis of inequality (8) shows that the advantages of scheme "a" will be more obvious when the primary reliability of the elements is insufficient, that is, when the probability values of p are far enough away from unity.

On the contrary, when p approaches unity, the difference between schemes "a" and "b" is equalized and the reliability (probability of failure-free operation) of both schemes asymptotically approaches unity.

We will demonstrate the obtained results by carrying out numerical simulations according to equations (3) and (4) for different values of n and in a wide range of variation of p values (from 0.7 to 0.99).

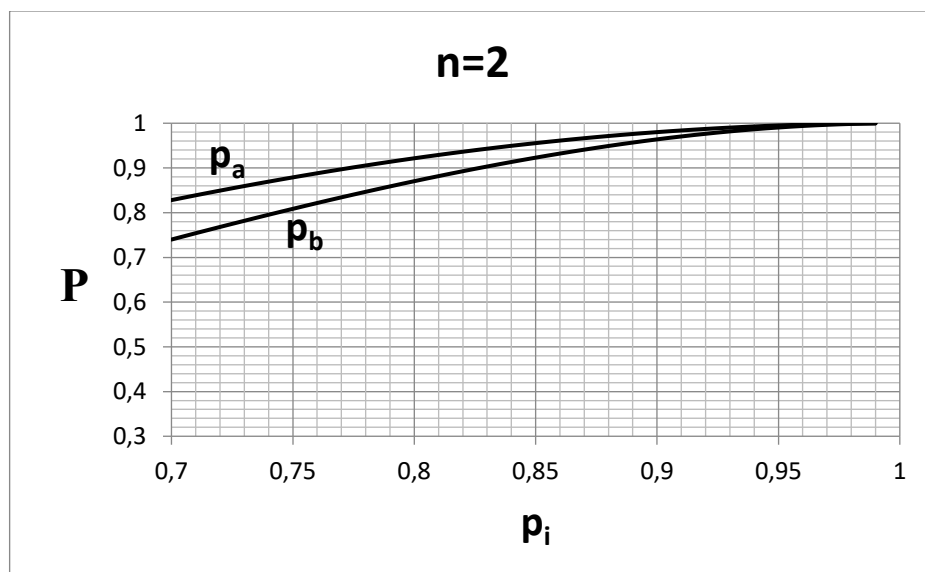

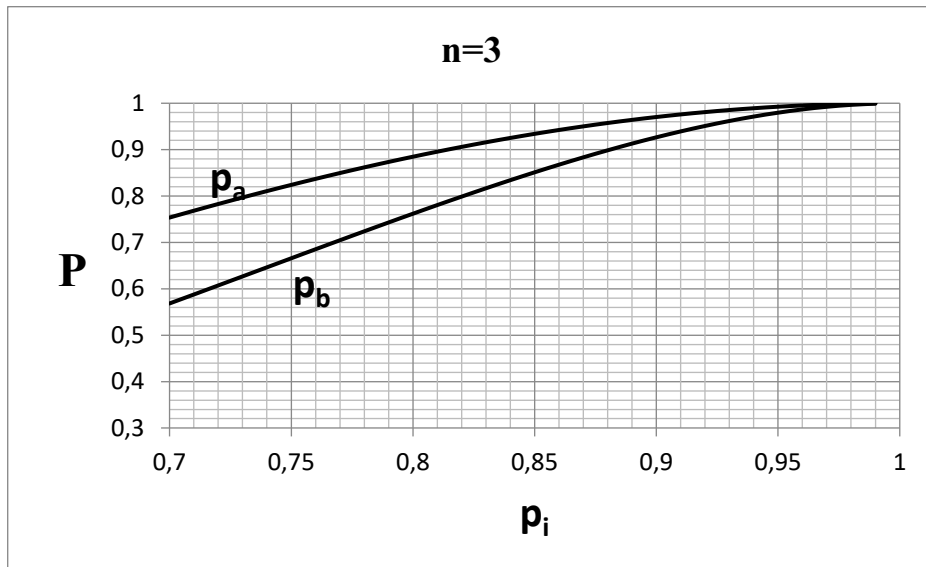
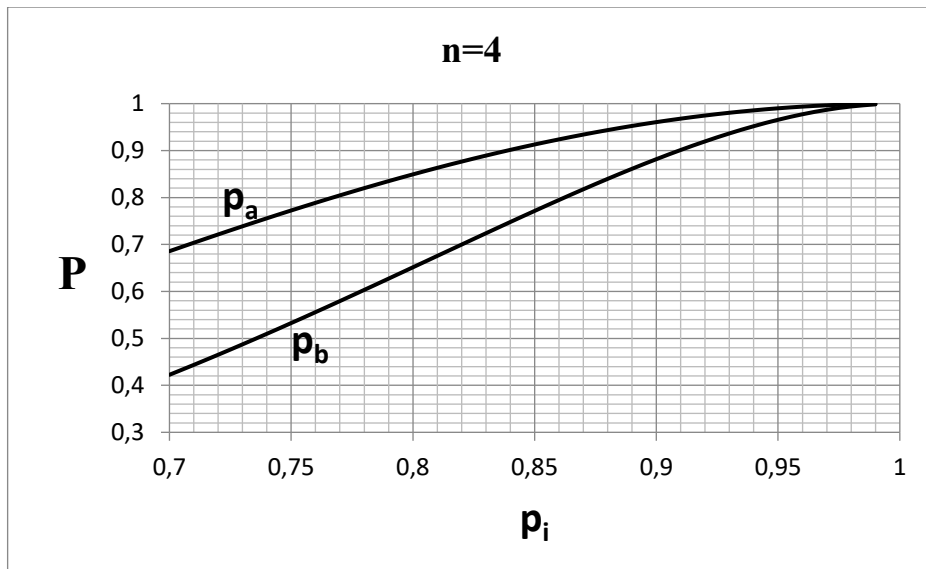
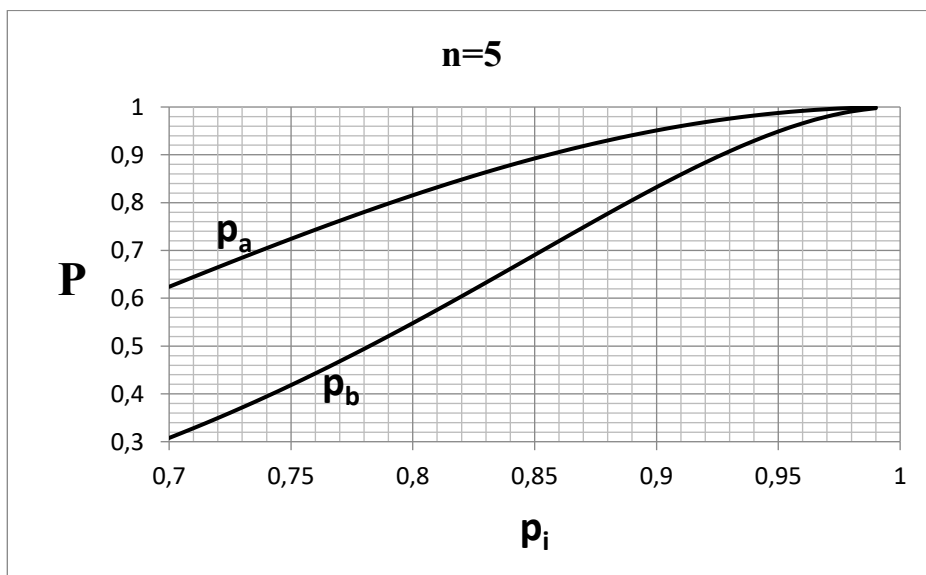
Figure 5 – Simulation results with $n=2$ Figure 6 – Simulation results with $n=3$ Figure 7 – Simulation results with $n=4$

Figure 8 – Simulation results with $n=5$

In fig. 5–8 present the simulation results that confirm the conclusions derived from the analysis of inequality (8), but an unobvious and unexpected result is the fact that as n increases, scheme "b" gives significantly lower reliability than the primary reliability of p elements, if the latter is not exceeds the values of 0.85–0.9. That is, if the values of p are not high enough, then duplication according to scheme "b" will not only not increase the reliability of the system, but, on the contrary, will worsen it.

The type of reliability curves according to scheme "b" in fig. 5–8 suggests the existence of inflection points. As you know, to determine them, it is necessary to find the second derivative of expression (4) and equalize it to zero.

$$P'_6 = 2np^{n-1}(1 - p^n) \quad (9)$$

$$P''_6 = 2n[(n-1)p^{n-2}(1 - p^n) - np^{2(n-1)}] \quad (10)$$

Equating the last expression to zero, we have:

$$p^{2n}(2n-1) - (n-1)p^n = 0 \quad (11)$$

Thereby:

$$p^n(2n-1) = n-1 \quad (12)$$

That is, the expression for the inflection point has the form:

$$P = \left(\frac{n-1}{2n-1} \right)^{\frac{1}{n}} \quad (13)$$

Thereby: $n = 2$; $p = \sqrt{\frac{1}{3}} \approx 0,577$; $n = 3$; $p = \left(\frac{2}{5}\right)^{\frac{1}{3}} \approx 0,737$; $n = 4$; $p = \left(\frac{3}{7}\right)^{\frac{1}{4}} \approx 0,809$; $n = 5$; $p = \left(\frac{4}{9}\right)^{\frac{1}{5}} \approx 0,850$

Comparison of the received coordinates of the inflection points with the curves for P_b in fig. 5–8 shows that the above calculation is correct. Knowing the coordinates of the inflection point for scheme "b" can serve as a certain criterion, starting from which the reliability of this scheme will asymptotically approach unity.

It seems necessary to consider two problems about the reliability of a technical system with n elements under the condition of equal reliability of its component elements and in the absence of such.

2. Evaluation of the reliability of a system with equally reliable constituent elements.

The diagram of a technical system of equally reliable elements, the operation of each of which is necessary for the successful operation of the system as a whole, is presented in fig. 9:

Figure 9 – A system of equally reliable component elements

If the technical system consists of n equally reliable elements, the failure of each of which means the failure of the system as a whole, then the overall reliability of the system (probability of failure-free operation) P :

$$P = p^n, \quad (14)$$

whence, the reliability p of each element to ensure the overall reliability P must be equal:

$$p = \sqrt[n]{P} \quad (15)$$

It is also possible to find a limit for the number of elements n with reliability p to ensure the specified reliability of the system P :

$$n = \text{int}\left[\frac{\ln P}{\ln p}\right] \quad (16)$$

where $\text{int}[x]$ - integer part of x .

Let's illustrate the given dependence:

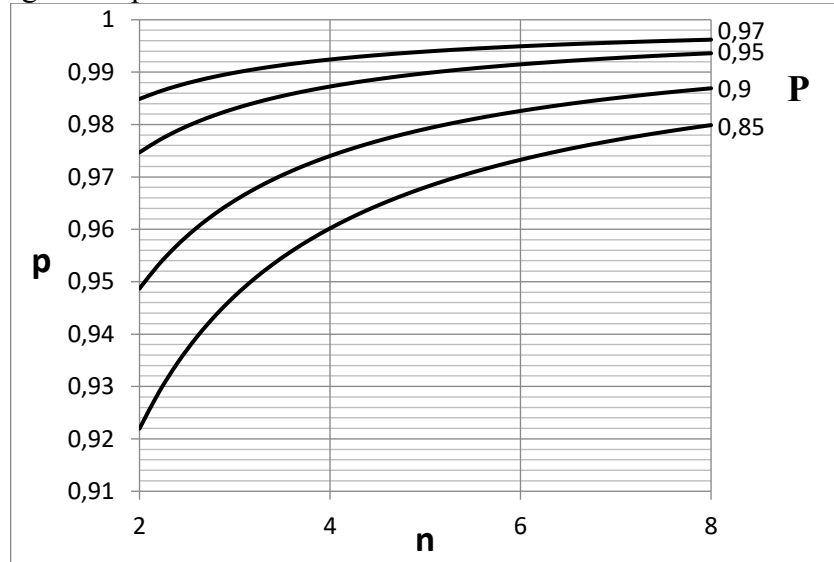

Figure 10 – Dependence (15) of the required reliability of elements p on the general of the (given) reliability of the system P and the number of elements in it n

It can be seen that with an increase in the given reliability of the system P and the number of elements n in it, an increasingly high reliability of the constituent elements of the system p is required.

3. Reliability assessment of a system with unequally reliable component elements.

If the system consists of non-uniformly reliable elements (which probably happens most often in practice) and it is quite difficult to estimate the probability of failure-free operation of each element separately, then they are often replaced by an approximated, average value:

$$\bar{p} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n p_i \quad (17)$$

Let's evaluate how valid such a replacement is and how the probabilities of the system's failure-free operation, which are calculated based on the true values of p_i and their average value, will differ.

If the probabilities p_i of failure-free operation of each element were known, then under the condition of independence of the failure of each element, the exact value of the probability of failure-free operation of the system as a whole $P = \prod_{i=1}^n p_i$.

The approximate value of $\bar{P}$, calculated from the average probability $\bar{p}$, will have the form:

$$\bar{P} = \left(\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n p_i\right)^n \quad (18)$$

Thus, it is necessary to compare the values $\prod_{i=1}^n p_i$ and $\left(\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n p_i\right)^n$.

It is known that the geometric mean of positive (not equal to each other) values is less than their arithmetic mean:

$$\sqrt[n]{\prod_{i=1}^n p_i} < \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n p_i \quad (19)$$

whence it follows that:

$$\prod_{i=1}^n p_i < \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n p_i \right]^n \quad (20)$$

i.e., $P < \bar{P}$, which means that the estimate of the probability of failure-free operation of the system $\bar{P}$ – based on the average values for p_i will always be slightly overestimated compared to the true one.

From a priori considerations, it seems that this difference should depend on the dispersion of the array of p_i values.

We will perform numerical experiments on the example of the following array:

p_i : 0.55; 0.6; 0.65; 0.7; **0.75**; 0.8; 0.85; 0.9; 0.95.

We will sequentially examine sets of 3, 5, 7, and 9 elements with an average value of $\bar{p} = \mathbf{0.75}$.

We will calculate the variances according to known formulas:

$$s^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i^2 - \bar{x}^2 \quad (21)$$

Accordingly, the mean square deviation (standard error):

$$s = \sqrt{s^2} \quad (22)$$

Let's also calculate the coefficient of variation $\gamma = \frac{s}{\bar{x}} \cdot 100\%$, as the relative value of the error and the relative error δ between the values of $\bar{P}$ and P :

$$\delta = \frac{\bar{P} - P}{P} \cdot 100\% \quad (23)$$

The obtained results are shown in Table 1.

We will give an example of calculating the first row of the table $n = 3$: 0,7; **0,75**; 0,8.

$$P = 0,7 \cdot 0,75 \cdot 0,8 = 0,42; \bar{P} = 0,75^3 = 0,422$$

$$s^2 = \frac{1}{3} (0,49 + 0,5625 + 0,64) - 0,5625 = 0,00167$$

$$s = 0,041; \gamma = \frac{0,041}{0,75} \cdot 100\% = 5,47\%$$

$$\delta = \frac{0,422 - 0,42}{0,42} \cdot 100\% = 0,48\%$$

Table 1 – Values of P , $\bar{P}$ and errors s , γ and δ for sets of 3, 5, 7 and 9 elements

n	P	$\bar{P}$	s	$\gamma, \%$	$\delta, \%$
3	0,42	0,422	0,041	5,47	0,48
5	0,232	0,237	0,071	9,47	2,16
7	0,1253	0,1335	0,1	13,3	6,54
9	0,0655	0,0751	0,1292	17,23	14,7

It can be seen that with the increase in the dispersion of p_i values, the relative error δ increases sharply, its values exceed 10%, which calls into question the legality of replacing the array p_i with their average value.

4. An example of a scheme for duplicating a system of unequally reliable elements.

If the system consists of non-uniformly reliable elements, it is necessary to consider the problem of duplicating elements whose reliability is not high enough, because they limit the reliability of the system in general. The effectiveness of duplicating the least reliable elements of the system can be shown in the following example.

Let the technical system consist of five elements whose reliability (probability of failure-free operation) is equal to: $p_1 = 0,85$; $p_2 = 0,75$; $p_3 = p_4 = 0,95$; $p_5 = 0,75$. It can be seen that the 1st, 2nd and 5th elements need to be duplicated as insufficiently reliable, and the 2nd and 5th elements should have, apparently, three times duplication (Fig. 11).

Without duplication, the reliability of the system is:

$$\bar{P} = [1 - (1 - p_1)] \cdot [1 - (1 - p_2)] \cdot [1 - (1 - p_3)] \cdot [1 - (1 - p_4)] \cdot [1 - (1 - p_5)] \\ = 0,85 \cdot 0,75 \cdot 0,95 \cdot 0,95 \cdot 0,75 = 0,418$$

By the way, if reliability is determined by the average value $\bar{p} = 0,85$, then it will be, as should be expected, a little higher:

$$\bar{P} = \left(\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n p_i\right)^n = 0,85^5 = 0,444$$

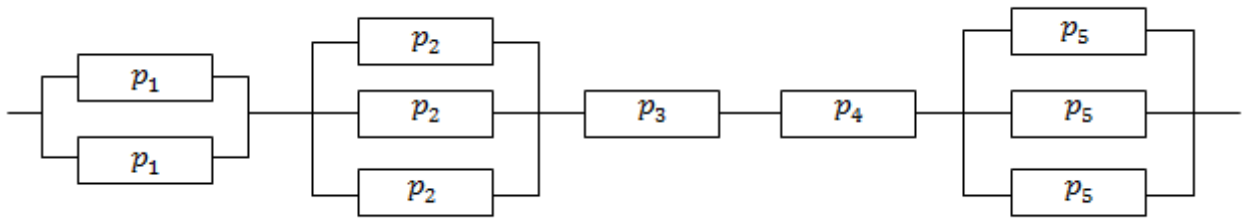

Figure 11 – Scheme of the duplicated system

The reliability of the duplicated system (Fig. 11) is:

$$P = [1 - (1 - p_1)^2] \cdot [1 - (1 - p_2)^3] \cdot p_3 \cdot p_4 \cdot [1 - (1 - p_5)^3] \\ = 0,9775 \cdot 0,984 \cdot 0,95 \cdot 0,95 \cdot 0,984 = 0,854$$

As you can see, the reliability of the system, the elements of which are duplicated accordingly, increases more than twice and exceeds 85%.

CONCLUSIONS

In this work, the effectiveness of various schemes for duplicating elements of the navigation complex systems and their mathematical modeling was evaluated. The obtained results made it possible to draw a number of conclusions regarding the probability of failure-free operation of the system when using one or another redundancy scheme.

If the system consists of equally reliable elements, duplicating each element is a more effective method of increasing reliability than duplicating the entire system. Moreover, if the value of the primary reliability of the elements is equal to 0.85 or lower, then the duplication of the entire system with each increase in the number of duplicate elements will significantly reduce the reliability of the system. At the same time, increasing the reliability of the system by duplicating each element with insufficient primary reliability of the elements will be more significant at values of the reliability of the elements below 0.85.

If the system consists of nonuniformly reliable elements, then if it is impossible to estimate the probability of failure-free operation of each element separately, the replacement of their values with an averaged value turns out to be unreliable (with a significant dispersion of their values), since with a high dispersion of the values of the probability of failure-free operation of system elements, the value of the relative error increases sharply, which may exceed 10%.

Duplication of the least reliable elements of a system consisting of unequally reliable elements can increase the reliability of the system more than twice, provided that it is done taking into account the value of the probability of failure-free operation of each element.

Абрамов Г.С., Плотніков В.І.

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ПІДВИЩЕННЯ НАДІЙНОСТІ НАВІГАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ ШЛЯХОМ ДУБЛЮВАННЯ.

У статті розглядаються проблеми оцінювання стійкості технічних систем, насамперед зосереджуючись на їх надійності в умовах безвідмовної роботи. Метою цього дослідження є дослідження та математичне моделювання підвищення надійності за допомогою різних схем дублювання в компонентах навігаційної системи.

Обговорювалися різноманітні актуальні питання щодо підвищення надійності систем шляхом дублювання їх компонентів. Було оцінено різні методи копіювання компонентів системи та розроблено їх математичне представлення. Проведено дослідження доцільності заміни надійностей елементів у системах з різним рівнем надійності середнім значенням. Було встановлено, що дублювання кожного елемента в системі рівно надійних елементів є більш ефективним способом підвищення надійності, ніж дублювання всієї системи. Крім того, якщо первинне значення надійності елементів становить 0,85 або менше, дублювання всієї системи з кожним додаванням повторюваних елементів значно знизить надійність системи. Підвищення надійності системи шляхом дублювання елементів з низькою первинною надійністю стає більш важливим, коли надійність елемента нижче 0,85. Також було продемонстровано, що така заміна призводить до трохи вищих оцінок надійності системи, і вона є логічною лише тоді, коли існує мінімальна варіація значень надійності елементів системи. При великих значеннях дисперсії відносна похибка розрахунку надійності системи різко зростає більш ніж на 10%. Показано приклад суттєвого дублювання найменш надійних компонентів системи, що призвело до більш ніж подвійного підвищення загальної надійності системи. Майбутні дослідження повинні зосередитися на використанні концепції повної ймовірності та Байєсівської ймовірності для відповідних гіпотез.

Ключові слова: дублювання; надійність; ймовірність безвідмовної роботи; навігаційний комплекс; моделювання.

REFERENCES

1. Wahlström, M., Forster, D., Karvonen, A., Puustinen, R., Saariluoma, P. (2019). Perspective-Taking in Anticipatory Maritime Navigation – Implications for Developing Autonomous Ships. *In Proceedings of the 18th International Conference on Computer and IT Applications in the Maritime Industries*, Tullamore, Ireland, 25–27 March 2019; 191–200.
2. Wreathall, J. (2011). Monitoring—A critical ability in Resilience Engineering. *In Resilience Engineering in Practice: A Guidebook*; Hollnagel, E., Paries, J., Woods, D.D., Wreathall, J., Eds.; Ashgate Pub Co.: Surrey, UK.
3. Praetorius, G., Hollnagel, E. (2014). Control and Resilience Within the Maritime Traffic Management Domain. *J. Cogn. Eng. Decis. Mak.*, 8, 303–317.
4. Praetorius, G. (2014). Vessel Traffic Service (VTS): A Maritime Information Service or Traffic Control System? Understanding Everyday Performance and Resilience in a Socio-Technical System under Change. *Ph.D. Thesis*, Chalmers University of Technology, Gothenburg, Sweden.
5. Schröder-Hinrichs, J.-U., Praetorius, G., Graziano, A., Kataria, A., Baldauf, M. (2015). Introducing the Concept of Resilience into Maritime Safety. *In Proceedings of the 6th Resilience Engineering Association Symposium*, Lisboa, Portugal, 22–25 June 2015.

6. Smith, D., Veitch, B., Khan, F., Taylor, R. (2013). Using the FRAM to Understand Arctic Ship Navigation: Assessing Work Processes During the Exxon Valdez Grounding. *TransNav Int. J. Mar. Navig. Saf. Sea Transp.*, 12, 447–457.
7. Wahlström, M. (2019). Resilience on the seven seas: perspective-taking in anticipatory ship navigation. In *Proceedings of the 8th REA Symposium Embracing Resilience: Scaling Up and Speeding Up*, Kalmar, Sweden, 24–27 June 2019.
8. van Westrenen F., Praetorius G. (2014). Maritime traffic management: a need for central coordination? *Cognition, Technology & Work*, 16(1), 59–70.
9. Aven, T., Andersen, H.B., Cox, T., Droguett, E.L., Greenberg, M., Guikema, S., Kröger, W., Renn, O., Zio, E., 2015. Risk Analysis Foundations. *Soc. Risk Anal.*
10. Ayyub, B.M., 2015. Practical Resilience Metrics for Planning, Design, and Decision Making. ASCE-ASME J. Risk Uncertain. Eng. Syst. Part Civ. Eng. 1. doi:<http://dx.doi.org/10.1061/AJRUA6.0000826> - doi:10.1061/AJRUA6.0000826
11. Ayyub, B.M., 2014. Systems resilience for multihazard environments: definition, metrics, and valuation for decision making. *Risk Anal. Off. Publ. Soc. Risk Anal.* 34, 340–355. doi:10.1111/risa.12093 - doi:10.1111/risa.12093
12. Smith, D., Veitch, B., Khan, F., Taylor, R., 2015. An Accident Model for Arctic Shipping, in: *Proceedings of the ASME 2015 34th International Conference on Ocean, Offshore and Arctic Engineering*. Presented at the OMAE 2015, St. John's, NL, Canada
13. Hollnagel, E. (2011). RAG—The resilience analysis grid. In *Resilience Engineering in Practice: A Guidebook*; Hollnagel, E., Paries, J., Woods, D.D., Wreathall, J., Eds.; Ashgate Pub Co.: Surrey, UK.
14. Jackson, S., Ferris, T.L.J. (2013). Resilience Principles for Engineered Systems. *Syst. Eng.*, 16, 152–164.
15. Jackson, S., Ferris, T.L.J. (2016). Designing Resilient Systems. In *Proceedings of the NATO Advanced Research Workshop on Resilience-Based Approaches to Critical Infrastructures Safeguarding*, Azores, Portugal, 26–29 June 2016; 121–144.
16. Madni, A.M., Jackson, S. (2009). Towards a Conceptual Framework for Resilience Engineering. *IEEE Syst. J.*, 3, 181–191.
17. Woods, D.D. (2015). Four concepts for resilience and the implication for the future resilience. *Reliab. Eng. Syst. Saf.*, 141, 5–9.
18. Sterbenz, J.P.G., Hutchison, D., Cetinkaya, E.K., Jabbar, A., Rohrer, J., Schöller, M., Smith, P. (2010). Resilience and survivability in communication networks: Strategies, principles, and survey of disciplines. *Comput. Netw.*, 54, 1245–1265.
19. Sterbenz, J.P.G., Hutchison, D., Cetinkaya, E.K., Jabbar, A., Rohrer, J., Schöller, M., Smith, P. (2014). Redundancy, diversity, and connectivity to achieve multilevel network resilience, survivability, and disruption tolerance. *Telecommun. Syst.*, 56, 17–31.
20. Cheng, Y., Todd Gardner, M., Li, J., May, R., Medhi, D., & Sterbenz, J. P. G. (2014). Optimised heuristics for a geodiverse routing protocol. In *The 10th IEEE/IFIP international conference on Design of Reliable Communication Networks (DRCN)*, Ghent, Belgium.
21. Feller, V. (1984). *Vvedenie v teoriyu veroyatnostej i eyo prilozheniya*. (Vols. 1-2). M.: Mir.
22. Heche, F.E. (2019). *Teoriia ymovirnostei i matematychna statystyka*. Uzhhorod: PP «AUTDOR-ShARK».

ЛІТЕРАТУРА

1. Wahlström M., Forster D., Karvonen A., Puustinen R., Saariluoma P. Perspective-Taking in Anticipatory Maritime Navigation – Implications for Developing Autonomous Ships. In *Proceedings of the 18th International Conference on Computer and IT Applications in the Maritime Industries*, Tullamore, Ireland, 25–27 March 2019. P. 191–200.
2. Wreathall J. Monitoring—A critical ability in Resilience Engineering. In *Resilience Engineering in Practice: A Guidebook*; Hollnagel E., Paries J., Woods D.D., Wreathall J., Eds.; Ashgate Pub Co.: Surrey, UK. 2011.

3. Praetorius G., Hollnagel E. Control and Resilience Within the Maritime Traffic Management Domain. *J. Cogn. Eng. Decis. Mak.* 2014. Vol. 8, P. 303–317.
4. Praetorius G. Vessel Traffic Service (VTS): A Maritime Information Service or Traffic Control System? Understanding Everyday Performance and Resilience in a Socio-Technical System under Change. *Ph.D. Thesis*, Chalmers University of Technology, Gothenburg, Sweden. 2014.
5. Schröder-Hinrichs J.-U., Praetorius G., Graziano A., Kataria A., Baldauf M. Introducing the Concept of Resilience into Maritime Safety. *In Proceedings of the 6th Resilience Engineering Association Symposium*, Lisboa, Portugal, 22–25 June 2015.
6. Smith D., Veitch B., Khan F., Taylor R. Using the FRAM to Understand Arctic Ship Navigation: Assessing Work Processes During the Exxon Valdez Grounding. *TransNav Int. J. Mar. Navig. Saf. Sea Transp.* 2013. Vol. 12, P. 447–457.
7. Wahlström M. Resilience on the seven seas: perspective-taking in anticipatory ship navigation. *In Proceedings of the 8th REA Symposium Embracing Resilience: Scaling Up and Speeding Up*, Kalmar, Sweden, 24–27 June 2019.
8. van Westrenen F., Praetorius G. (2014). Maritime traffic management: a need for central coordination? *Cognition, Technology & Work*, 16(1), 59-70.
9. Aven, T., Andersen, H.B., Cox, T., Droguett, E.L., Greenberg, M., Guikema, S., Kröger, W., Renn, O., Zio, E., 2015. Risk Analysis Foundations. *Soc. Risk Anal.*
10. Ayyub, B.M., 2015. Practical Resilience Metrics for Planning, Design, and Decision Making. *ASCE-ASME J. Risk Uncertain. Eng. Syst. Part Civ. Eng.* 1. doi:<http://dx.doi.org/10.1061/AJRUA6.0000826> - doi:10.1061/AJRUA6.0000826
11. Ayyub, B.M., 2014. Systems resilience for multihazard environments: definition, metrics, and valuation for decision making. *Risk Anal. Off. Publ. Soc. Risk Anal.* 34, 340–355. doi:10.1111/risa.12093 - doi:10.1111/risa.12093
12. Smith, D., Veitch, B., Khan, F., Taylor, R., 2015. An Accident Model for Arctic Shipping, in: *Proceedings of the ASME 2015 34th International Conference on Ocean, Offshore and Arctic Engineering*. Presented at the OMAE 2015, St. John's, NL, Canada
13. Hollnagel E. RAG—The resilience analysis grid. *In Resilience Engineering in Practice: A Guidebook*; Hollnagel E., Paries J., Woods D.D., Wreathall J., Eds.; Ashgate Pub Co.: Surrey, UK. 2011.
14. Jackson S., Ferris T.L.J. Resilience Principles for Engineered Systems. *Syst. Eng.* 2013. Vol. 16, p. 152–164.
15. Jackson S., Ferris T.L.J. Designing Resilient Systems. *In Proceedings of the NATO Advanced Research Workshop on Resilience-Based Approaches to Critical Infrastructures Safeguarding*, Azores, Portugal, 26–29 June 2016. P. 121–144.
16. Madni A.M., Jackson S. Towards a Conceptual Framework for Resilience Engineering. *IEEE Syst. J.* 2009. Vol. 3, P. 181–191.
17. Woods D.D. Four concepts for resilience and the implication for the future resilience. *Reliab. Eng. Syst. Saf.* 2015. Vol. 141, P. 5–9.
18. Sterbenz J.P.G., Hutchison D., Cetinkaya E.K., Jabbar A., Rohrer J., Schöller M., Smith P. Resilience and survivability in communication networks: Strategies, principles, and survey of disciplines. *Comput. Netw.* 2010. Vol. 54, P. 1245–1265.
19. Sterbenz J.P.G., Hutchison D., Cetinkaya E.K., Jabbar A., Rohrer J., Schöller M., Smith P. Redundancy, diversity, and connectivity to achieve multilevel network resilience, survivability, and disruption tolerance. *Telecommun. Syst.* 2014. Vol. 56, P. 17–31.
20. Cheng, Y., Todd Gardner, M., Li, J., May, R., Medhi, D., & Sterbenz, J. P. G. (2014). Optimised heuristics for a geodiverse routing protocol. *In The 10th IEEE/IFIP international conference on Design of Reliable Communication Networks (DRCN)*, Ghent, Belgium.
21. Феллер В. Введение в теорию вероятностей и её приложения. В 2-х томах. М.: Мир, 1984. Т.1: 528 с., Т.2: 738 с.
22. Гече Ф.Е. Теорія ймовірностей і математична статистика: навч. посібн. Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2019. 235 с.

Фуклев О.І., Євтушенко М.Ю.

МОДЕЛІ РОЗХОДЖЕННЯ СУДЕН У СТИСНЕНИХ ВОДАХ

Судноводіння на мілководді є звичайною практикою у стиснутих водах (наприклад, в портах та на підходах до них). У таких навігаційних зонах, які характеризуються обмеженою глибиною та шириною, морські судна часто стикаються з абсолютно іншими умовами плавання порівняно з навігацією у відкритому морі. Більшість суден спроектовані та оптимізовані саме для навігації у відкритому морі. Визначено, що важливою проблемою, що заважають безпечному маневруванню у стиснутих водах, є гідродинамічна взаємодія між суднами. В статті отримали розвиток моделі розходження суден у стиснених водах, які враховують гідродинамічну взаємодію між суднами. Метою статті є розвиток моделей розходження суден у стиснених водах, яка, на відміну від існуючих, враховує гідродинамічну взаємодію між суднами. Проблема управління рухом судна за траєкторією у стиснених водах належить до найбільш актуальних, спрямованих на підвищення безпеки мореплавання та потреби подальшого вдосконалення методів її вирішення. Саме тому гостро стоїть питання якомога швидшого створення систем підтримки прийняття рішення для підвищення безпеки судноводіння, оперативності прийняття рішення та повноти врахування умов маневрування у стиснених водах. Отримала подальший розвиток модель розходження суден у стиснених водах, яка, на відміну від відомих, враховує гідродинамічну взаємодію між суднами, є елементом системи підтримки прийняття рішень судноводіння та дозволяє підвищити безпеку судноводіння.

Ключові слова: гідродинамічна взаємодія, маневрування, моделі руху, стиснені води, судно, транспортні технології, навігаційна обстановка, судноводіння, безпека судноплавання, безпека на морі, навігація, стислі води.

Вступ. Однією з проблем, що заважають безпечному маневруванню у стиснутих водах, є гідродинамічна взаємодія між суднами.

У межах розроблення відповідної моделі для системи підтримки прийняття рішень буде розглянуто такі типи взаємодії:

- взаємодія між суднами, що рухаються паралельними курсами: під час обгону судна рухаються в одному напрямку, при цьому відбувається зіткнення (зустріч, взаємне або лобове зіткнення) з суднами, що пливають у протилежних напрямках;
- взаємодія з пришвартованим судном;
- взаємодія між суднами, що рухаються з приблизно однаковою швидкістю паралельно і в безпосередній близькості один від одного;
- взаємодія між суднами, що рухаються паралельно і в безпосередній близькості один від одного, яка відбувається під час маневрів лавірування та під час маневрів у порту для поповнення запасів (UNREP);
- взаємодія буксирів з суднами.

Аналіз літературних джерел. Дослідження проблеми маневрування суден у стиснених водах із застосуванням знань орієнтованих методів проводили українські і закордонні вчені, зокрема [6, 8, 9, 10]. Значний внесок у вдосконалення процесів управління маневруванням зробили Мальцев А.С. [11], Вильський Г.Б. [12]. Питаннями дослідження стану об'єктів у динаміці стиснених вод наполегливо займаються колективи зарубіжних вчених [1-4].

У наведених роботах досліджуються процеси управління суднами. Проте, питання взаємодії суден у стиснутих водах у повному обсязі в науковій літературі не висвітлені, що й обумовлює

актуальність даної статті.

Мета статті: розвиток моделей розходження суден у стиснених водах, яка, на відміну від існуючих, враховує гідродинамічну взаємодію між суднами.

Основна частина. Розроблення моделі суден, що рухаються паралельними курсами у стиснутих водах.

У загальному випадку ефекти взаємодії (рис. 1) починають відчуватися, коли носові частини обох суден відштовхуються одна від одної, що супроводжується невеликим збільшенням швидкості. Коли судна проходять повз, момент ривання на носі змінюється на момент ривання на борту, і відштовхування зменшується. Потім момент диференту повертається під час проходження, але тепер він сильніший і може призвести до того, що судна будуть віддалятися одне від одного, коли вони пройдуть повз. Також може відчуватися зниження швидкості. Нарешті, слабкий момент нахилу, що супроводжується відштовхуванням, може відчуватися [1].

Аналогічно, різний розподіл тиску навколо судна впливає на занурення й диферент обох суден. З точки зору взаємодії, перехід на взаємні курси має перевагу, оскільки відбувається швидко, так що судно часто не встигає відреагувати на різні сили та моменти взаємодії, які він відчуває.

Зазвичай, домінуючими ефектами є моменти розвороту, коли судна починають проходити повз один одного, і мають сильніші моменти крену, коли розходження майже закінчилося.

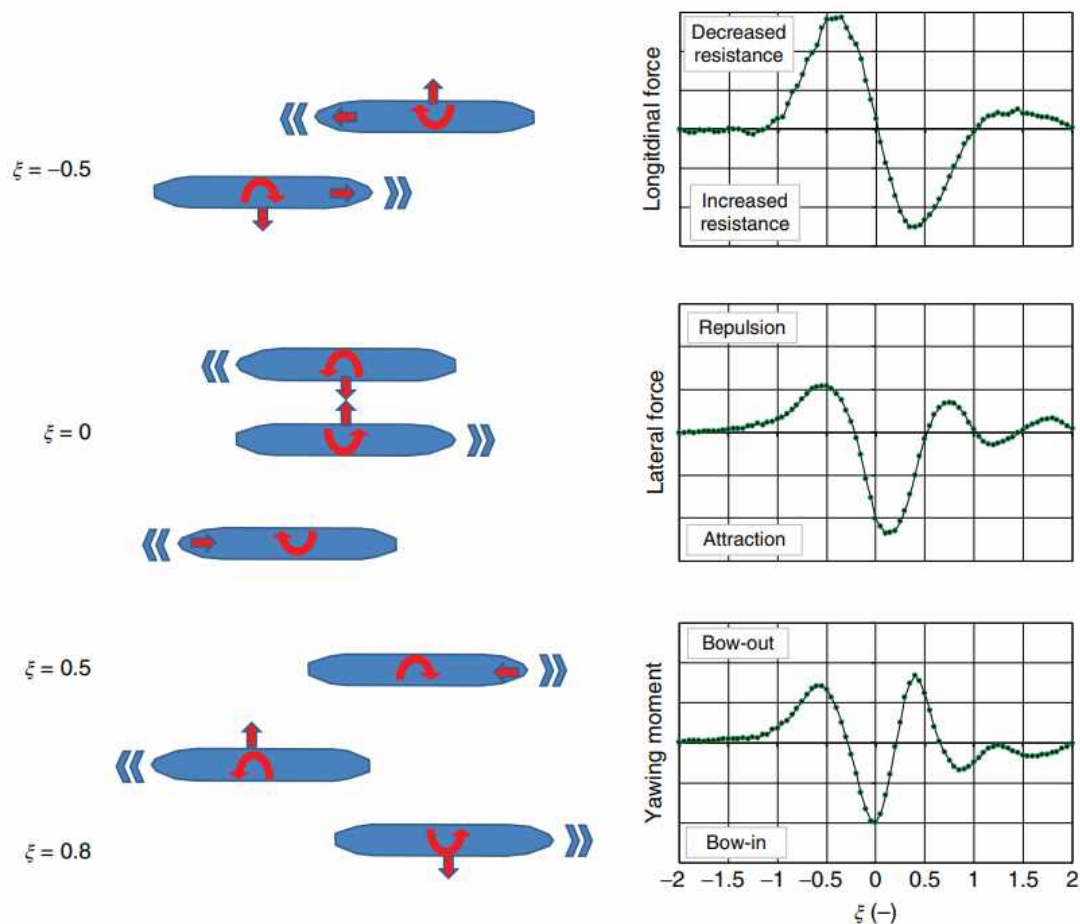

Рисунок 1 – Моделювання ефектів горизонтальної взаємодії під час маневрів зіткнення, ξ – безрозмірне позначення для поздовжньої відстані між обома секціями мітелів

Розроблення моделі обгону суден у стиснутих водах

Типові сили такої взаємодії для обох суден наведені на рис. 2. Оскільки судно, що обганяє, виконує обгін іншого судна, момент нахилу спочатку відчуває найшвидше судно. Судно, яке наздоганяє, відчуває сильний момент розвороту, за яким слідує момент зближення. Сила хитавиці на

судні, яке наздоганяють, характеризується послідовністю відштовхування, притягування та відштовхування, що можна порівняти з маневрами зустрічного розвороту.

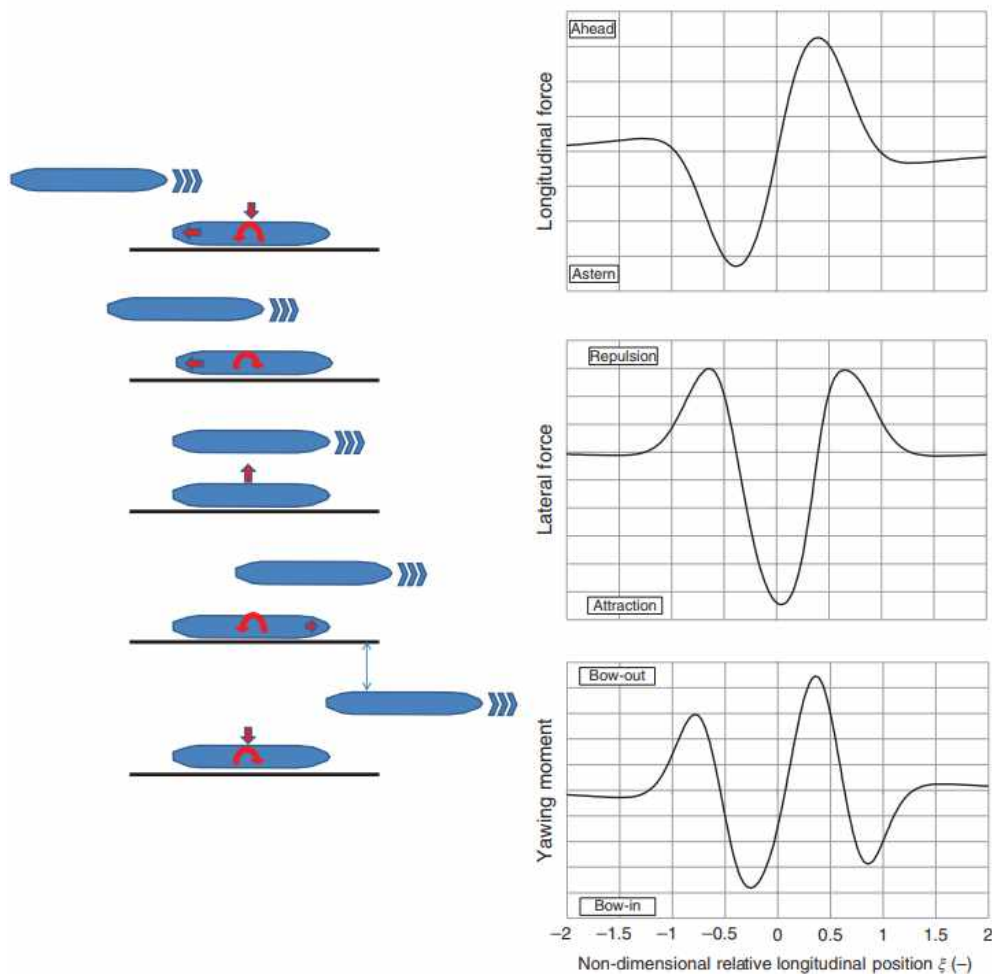

Рисунок 2 – Моделювання ефектів горизонтальної взаємодії під час типового маневру обгону

Спочатку судно, яке наздоганяє, відчуває збільшення опору. Але коли воно опиняється перед судном, яке збирається обігнати, зменшення опору викликає прискорення судна. Тоді як судно, яке наздоганяє, сповільнюється, що робить процедуру обгону більш складною. Оскільки відносна швидкість під час обгону може бути низькою, взаємодія встигає вступити в силу. Сценарій зіткнення показаний на рис. 3 а) й виникає, коли судно, яке обганяють, розвертається впоперек носа судна, що обганяє, яке може бути повернуте до нього під деяким кутом.

Якщо зіткнення не відбудеться і судно, що наздоганяє, пройде повз інше, обидва судна відчують потужні моменти на носі разом із взаємним притягуванням. Це може призвести до того, що обидва судна “розлетяться” та їх корми зіткнуться, як показано на рис. 3 б).

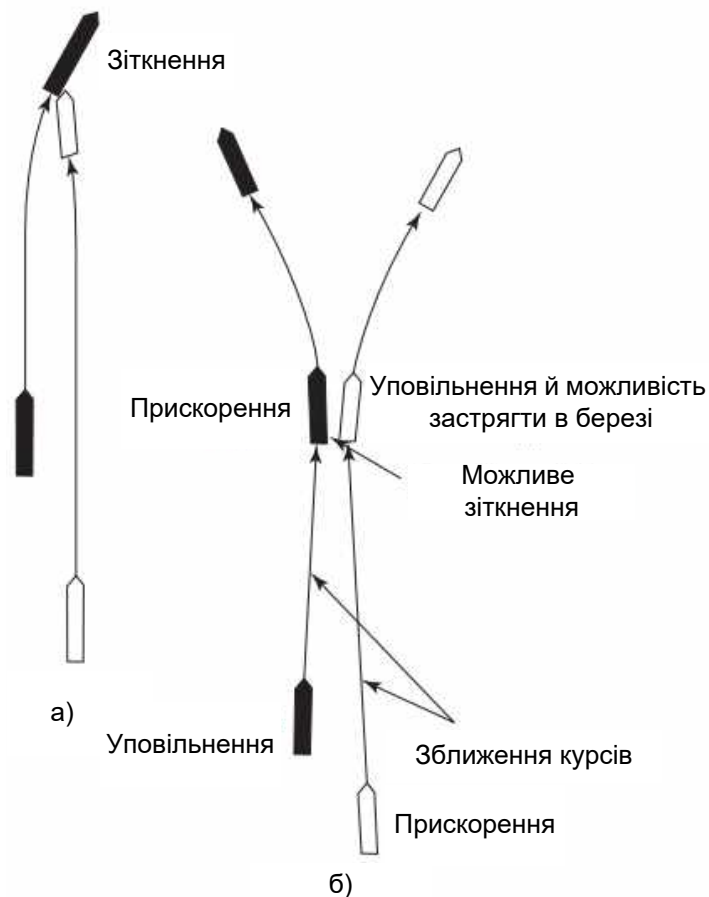

Рисунок 3 – Моделювання можливих ситуацій зіткнення під час виконання маневру обгону

Дані особливості обгону повинні бути враховані при побудові знанняорієнтованих моделей системи підтримки прийняття рішень маневрування у стиснутих водах.

Розвиток моделі взаємодії з пришвартованими суднами.

Судна, пришвартовані у стиснутих водах, зазнають впливу гідродинамічних сил через вплив інших суден, що проходять поруч, (рис. 4), а також вертикальних рухів. Судно, що проходить повз, спричиняє на пришвартоване судно вплив, пов'язаний з низькочастотними первинними системами тиску, та сили, які пов'язані з більш високочастотною вторинною системою тиску. Низькочастотні (втягуючі) сили є більш значущими для пришвартованого судна на низьких швидкостях, тоді як наведені хвилі стають важливими на швидкостях, близькими до критичних або надкритичних [2].

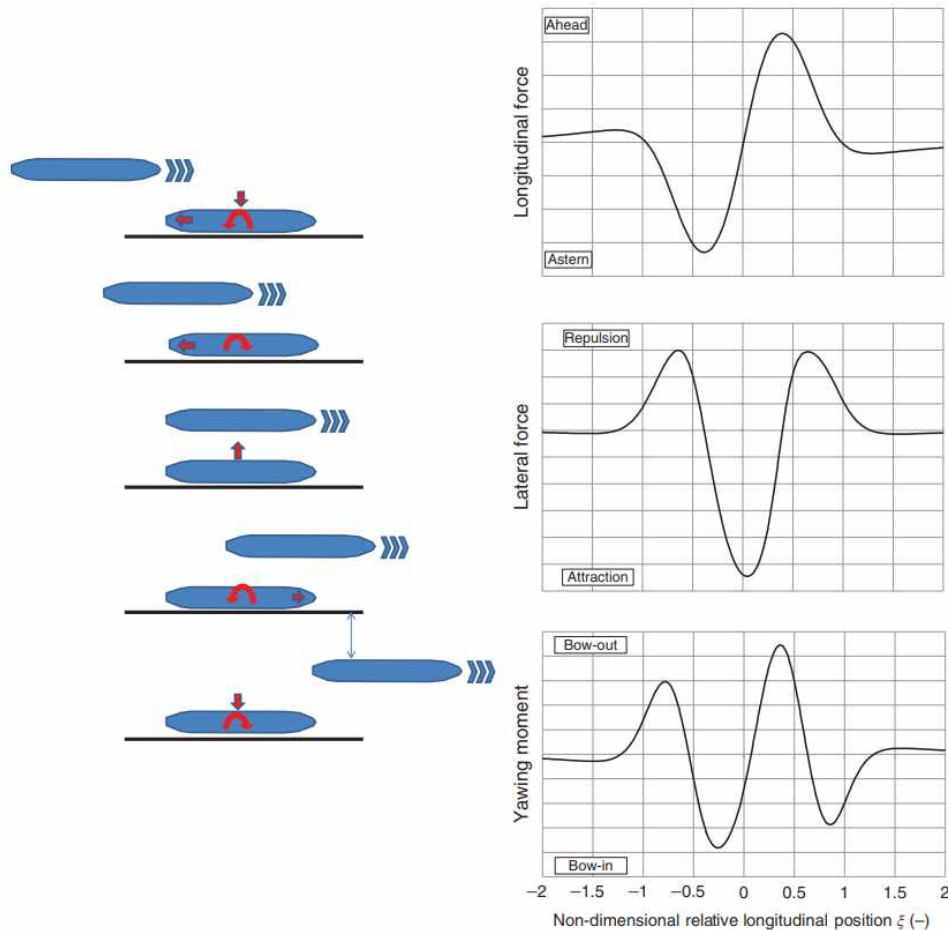

Рисунок 4 – Моделювання сил взаємодії на пришвартованому судні через судно, що проходить повз нього

Сили взаємодії викликають рухи пришвартованого судна, які можуть перешкоджати розвантаженню/навантаженню судна у стиснутих водах або спричинити пошкодження швартовної системи.

Незважаючи на те, що сила качки більша за силу хвилі, остання часто спричиняє високе навантаження на швартовні лінії через нижчий рівень демпфування хвилі. Впливи, які судна, що проходять повз, спричиняють пришвартованому судну, часто можна зменшити, приділяючи увагу порядку швартування суден.

Альтернативними заходами є зменшення швидкості суден (що не завжди можливо, оскільки для збереження маневреності може знадобитися мінімальна швидкість), збільшення дистанції між суднами або поглиблення каналу і причалу.

Оскільки розміри та швидкості суден з роками збільшуються, зростають й сили взаємодії. Цілком логічно, що сили взаємодії на пришвартоване судно збільшуються зі зменшенням бічної прохідної відстані та УКС, а також зі збільшенням розміру і швидкості судна, що проходить повз [2]. Експерименти [2] свідчать, що сили на пришвартоване судно від судна, що проходить повз, пропорційні квадрату швидкості судна, що проходить, за умови відносно низьких швидкостей. Сили можуть бути значно більшими для більших чисел Фруда, оскільки сили значно відхиляються від припущення про квадратичний закон приблизно для глибинних чисел Фруда $Fr_h > 0,25$ [1].

Розроблення моделі поповнення запасів на суднах у стиснутих водах

Дана операція зазвичай визначається як операція з поповнення, в якій зазвичай беруть участь два судна, що значно відрізняються за розміром. Велике судно називається судном, що підлягає обслуговуванню (STBL), тоді як менше судно називається обслуговуючим судном.

Операція може проводитися у стиснутих водах. Під час операцій, що проводяться у стиснутих водах, обидва судна здебільшого стоять на якорі та пришвартовані разом, ця ситуація

не обговорюється; увага приділяється операціям з поповнення, в яких беруть участь два судна, що рухаються паралельно поряд на малих швидкостях руху вперед. Ситуація схожа на операцію поповнення в морі, або операції UNREP, що виконується військовими кораблями. Вимоги до маневрування обслуговуючого судна змінюються за проходженням різних етапів. Зазвичай обслуговуюче судно починає свій підхід ззаду, з правого борту STBL. Для того, щоб виконати операцію з поповнення судно повинно відповідати швидкості та курсу STBL, а поперечна й поздовжня відстань відносно цього судна повинна безперервно контролюватися.

Після того, як згадані вимоги виконані, обидва судна, що рухаються вперед, пришвартовуються разом, використовуючи крила, які забезпечують бокове розмежування до 5 м в діаметрі [3]. Потенційно небезпечні ситуації зіткнення можуть виникнути через наявність гідродинамічної взаємодії між вантажами, коли два судна працюють у безпосередній близькості.

Сили взаємодії залежать від швидкості, бічного відриву та відносного поздовжнього положення, як наведено на рис. 5.

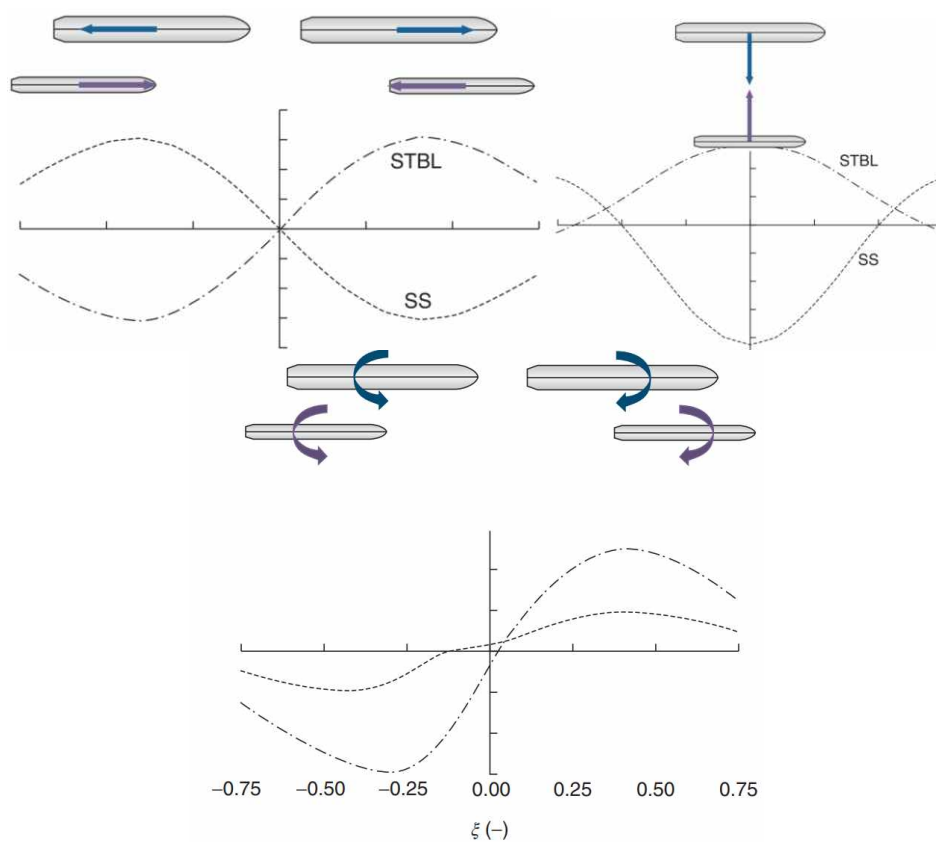

Рисунок 5 – Сили взаємодії під час маневру поповнення як функція відносного поздовжнього положення обох суден поздовжня сила (вгорі), поперечна сила (посередині) і момент рискання (внизу) [4]

Розроблення модель взаємодії буксира з судном.

Виконуючи завдання буксирування, буксири повинні наближатися до суден, яким вони надають допомогу, іноді на відносно високих швидкостях, що означає, що сили взаємодії можуть бути також високими. Для уникнення нещасних випадків, розуміння взаємодії між суднами і буксирами є важливим для судноводіїв та міститися у вигляді окремих модулів системи підтримки прийняття рішення судноводіння у стиснутих водах та мілководді.

Буксир, як правило, набагато менший за судно, якому він надає допомогу, і в той час як певна глибина води може бути великою для буксира, вона може бути мілкою для судна. Це означає, що судно матиме значний інтерактивний вплив на буксир, а буксир не матиме практично ніякого впливу на судно. Зокрема, через асиметрію течії виникатимуть сила качки, хвильова сила та момент рискання. Як завжди, ці сили взаємодії посилюються, якщо потік стає більш

двовимірним. На рис. 6 наведено, які сили взаємодії та моменти зазвичай відчують буксири з традиційною силовою установкою (і керованим рушієм), коли вони наближаються до судна.

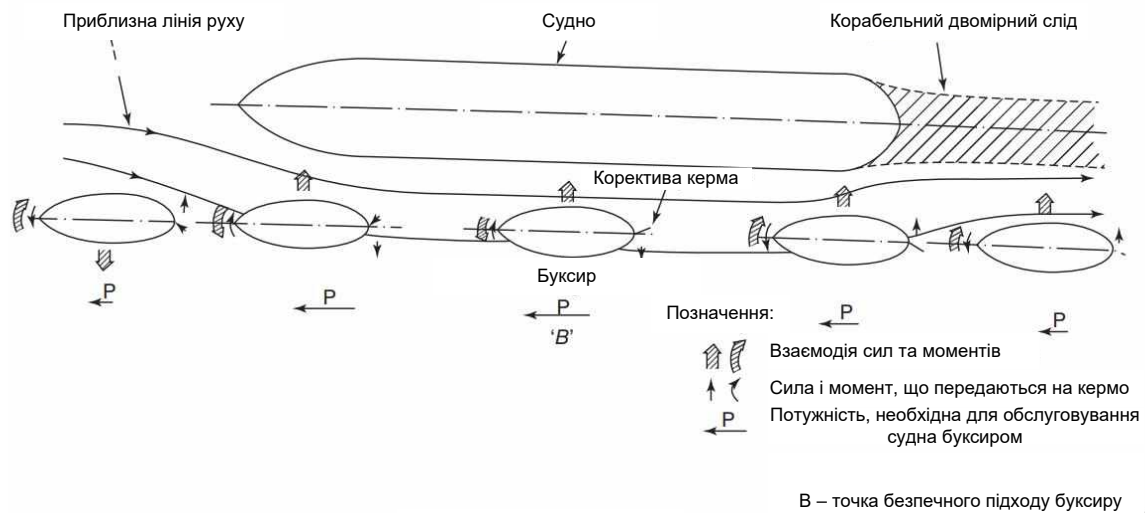

Рисунок 6 – Сили взаємодії «буксир»-«судно»

Коли буксир знаходиться біля корми судна, його швидкість може збільшитися через швидкість течії з корми судна. У безпосередній близькості до корпусу судна низький тиск починає рухати буксир у напрямку судна.

Для суден у баластному стані або суден з особливо нависаючою кормою буксир ризикує пошкодити корпус або надбудову судна. Просуваючись вперед та поблизу корпусу судна, буксир відчуває значну силу притягування у напрямку корпусу судна та момент рискання на носі судна. Коли буксир притягується судном, йому, як правило, важко відновити свій курс. Коли буксир просувається далі вперед біля носової частини судна, він потрапляє в зону високого тиску, і момент рискання на носі судна зростає, що має бути компенсовано відповідним використанням керма і гребного гвинта. Нарешті, коли буксир знаходиться біля носа, сильна сила качки, що діє на корму, тягне буксир вперед й під ніс з ризиком перекидання.

Буксир може безпечно наближатися до середніх суден, де сила поздовжньої взаємодії допомагає утримати судно на місці. Деякі зони біля носа і корми краще уникати, оскільки контроль, який здійснює кермо, збільшує, а не зменшує ефекти взаємодії.

Висновок. Проблема управління рухом судна за траєкторією у стиснених водах належить до найбільш актуальних, спрямованих на підвищення безпеки мореплавання та потреби подальшого вдосконалення методів її вирішення. Саме тому гостро стоїть питання якомога швидшого створення систем підтримки прийняття рішення для підвищення безпеки судноводіння, оперативності прийняття рішення та повноти врахування умов маневрування у стиснених водах.

Отримала подальший розвиток модель розходження суден у стиснених водах, яка, на відміну від відомих, враховує гідродинамічну взаємодію між суднами, є елементом системи підтримки прийняття рішень судноводіння та дозволяє підвищити безпеку судноводіння.

O. I. Fukliev, M.Yu. Yevtushenko

MODELS OF SHIP DISPERSION IN COMPRESSED WATERS

Shallow water navigation is a common practice in confined waters (e.g., in ports and approaches to them). In such navigation areas, which are characterized by limited depth and width, seagoing vessels often encounter completely different navigation conditions compared to navigation in the open sea. Most vessels are designed and optimized specifically for navigation in the open sea. It has been determined that an important problem that hinders safe maneuvering in confined waters is the hydrodynamic interaction between vessels. The article presents the development of a model of vessel divergence in

confined waters that takes into account the hydrodynamic interaction between vessels. The aim of the article is to develop models of vessel divergence in confined waters that, unlike existing ones, take into account the hydrodynamic interaction between vessels. The problem of controlling the movement of a vessel along a trajectory in confined waters is one of the most urgent, aimed at increasing the safety of navigation and the need for further improvement of methods for its solution. That is why the issue of creating decision support systems as soon as possible to improve navigation safety, decision-making efficiency and completeness of consideration of maneuvering conditions in compressed waters is acute. The model of vessel divergence in compressed waters has been further developed, which, unlike the known ones, takes into account the hydrodynamic interaction between vessels, is an element of the navigation decision support system and allows to improve navigation safety.

Keywords: hydrodynamic interaction, maneuvering, motion models, compressed waters, ship, transport technologies, navigation situation, navigation, navigation safety, safety at sea, navigation, compressed waters.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dand, I.W. (1995) Interaction. Squat, Interaction, Manoeuvring, The Nautical Institute, Humberside Branch Seminar, pp. 1–20.
2. Van Der Molen, W., Swiegers, P., Moes, J., and Vantorre, M. (2011) Calculation of Forces on Moored Ships due to Passing Ships. Second International Conference on Ship Manoeuvring in Shallow and Confined Water: Ship to Ship Interaction, Trondheim, Norway, R.I.N.A., pp. 369–374.
3. Skejic, R. and Berg, T.E. (2009) Hydrodynamic Interaction Effects during Lightering Operation in Calm Water—Theoretical Aspects. MARSIM '09 Conference, Proceedings, Panama City, Panama, Panama Canal Authority, International Marine Simulator Forum, pp. M-8-1–M-8-9.
4. Lataire, E., Vantorre, M., Delefortrie, G., and Candries, M. (2012) Mathematical modelling of forces acting on ships during lightering operations. Ocean Engineering, 55, 101–115.
5. Isermann, R. Identification of Dynamic Systems. An Introduction with Applications / R. Isermann, M. Munchhof. – Darmstadt, Germany: Springer, 2010. – 710 p.
6. Гайдук, А. Р. Адаптивні системи управління [Текст] / А. Р. Гайдук, Є. А. Плаксієнко. – К: НАУ. – 120 с.
7. Moreno-Salinas, D. Identification of a Surface Marine Vessel Using LS-SVM [Text]/ Journal of Applied Mathematics. – 2013. – Article ID 8909170 – 11 p.
8. Штанько, А. Н. Дослідження взаємної зміни елементів повороту судна [Текст] / А. Н. Штанько, В. Г. Мельник // Експлуатація морського транспорту. - 2018. - № 3 (88). - С. 44 - 48.
9. Штанько, А. Н. Адаптивна модель руху судна у системах управління [Текст] / А. С. Васьков, А. Н. Штанько // Морські інтелектуальні технології. – 2022. – № 3 частина 1. – С. 288 – 295.
10. Васьков, А. С. Проблеми контролю повороту судна [Текст] / А. С. Васьков, А. А. Мироненко // Експлуатація морського транспорту. – 2011. – № 3 (65). – С.17 – 20.
11. Мальцев, А. С. Информационно-управляющая система учета динамики судна при маневрировании [Текст]: Дисс. на соиск. уч. ст. д.т.н. (05.22.16). – Одесса, 1997. – 376 с.
12. Вильский Г.Б. Навигационная безопасность при лоцманской проводке судов/ Вильский Г.Б., Мальцев А.С., Бездольный В.В., Гончаров Е.И. – Одесса.: Феникс, 2007. – 330 с.

Голубєва С.М., Бойко С.О.

МЕТОД ОПТИМАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ГРЕБНОЮ ДИЗЕЛЬ-ЕЛЕКТРИЧНОЮ УСТАНОВКОЮ

В статті розроблено метод оптимального управління гребною дизель-електричною установкою, який, на відміну від існуючих, містить вплив на магнітні потоки уніполярних машин та подачу палива до теплового двигуна для підвищення енергетичної ефективності. Проведено синтез оптимальних регуляторів і математичне імітаційне моделювання. Обчислення проводилося паралельно за двома системами. Перша, система з класичним (роздільним) управлінням гребною дизель-електричною установкою з уніполярними машинами, коли управління виробляється за однією змінною, а інші змінні контурів підтримуються на номінальних значеннях. Друга система, з оптимальним управлінням за критерієм мінімуму втрат енергії в каналі її перетворення від двигуна до рушія (гвинта), коли всі змінні управління підтримуються на оптимальному рівні, а перехід від одного оптимального стану до іншого відбувається за оптимальними динамічними характеристиками. Доведено, побудова системи управління гребною дизель-електричною установкою дозволяє отримати ефект, що полягає у мінімізації витрат енергії, що відповідає меті статті. Проведено синтез оптимальних регуляторів і математичне імітаційне моделювання. Обчислення проводилося паралельно за двома системами. Перша система, з класичним (роздільним) управлінням ГДЕУ з уніполярними машинами, коли управління виробляється за однією змінною, а інші змінні контурів підтримуються на номінальних значеннях. Друга система, з оптимальним управлінням за критерієм мінімуму втрат енергії в каналі її перетворення від двигуна до рушія (гвинта), коли всі змінні управління підтримуються на оптимальному рівні, а перехід від одного оптимального стану до іншого відбувається за оптимальними динамічними характеристиками.

Ключові слова: енергоефективність, оптимальне управління, морський транспорт, напівпровідникові прилади, силова електроніка, судові двигуни, суднова електроенергетична установка, енергетична установка, судно, діагностування, ефективна потужність, передача потужності, судовий дизель, асинхронний двигун, гребний електродвигун, гребна електрична установка, виявлення несправностей, валопровід, діагностика ротора, моніторинг обладнання.

Постановка проблеми. Підвищити енергетичну ефективність гребною дизель-електричною установкою (ГДЕУ) можна за рахунок оптимального управління процесом передачі енергії від дизеля до гвинта. У даній статті наведено постановку задачі оптимального управління гребною дизель-електричною установкою за критерієм втрат енергії. Для розв'язання задачі оптимального управління будуватиметься математична модель управляемого об'єкту або процесу, що описує його поведінку з часом під впливом управляючих впливів та власного поточного стану. Математична модель допускає визначення диференціальних (або різницевих) рівнянь, що описують можливі способи руху об'єкта управління в залежності від стану та параметрів управління та визначення обмежень на використанні ресурси у вигляді рівнянь або нерівностей:

Оптимальне управління – це задача проєктування системи, яка забезпечує для заданого об'єкту управління або процесу такий закон управління або управляючу послідовність впливів, що забезпечує максимум або мінімум функціоналу якості системи [1].

Найбільше широко при проєктуванні систем управління застосовуються такі методи: варіаційне обчислення, принцип максимуму Понтрягіна та динамічне програмування Белмана [1]. Розв'язання задачі оптимального управління в такій постановці для ГДЕУ є проблематичним за такими умовами:

- а) відсутність аналітичного розв'язання задачі для нелінійних систем;
- б) розв'язання задачі навіть для лінійних систем може бути отримане чисельними методами й тільки для квадратичного критерію якості;
- в) непрозорість критерію якості;
- г) складність розв'язання лінійної задачі при квадратичному критерії якості, що вимагає застосування чисельних методів.

Таким чином, необхідно розробити метод оптимального управління ГДЕУ за критерієм мінімізації втрат.

Аналіз останніх досліджень. Технологія передачі енергії від теплового двигуна до рушія містить у собі вироблення електроенергії, її перетворення та узгодження руху електродвигуна і рушія. На теперішній час найбільше поширення отримала така структура передачі енергії: «тепловий двигун» – «електричний генератор» – «електричний перетворювач» – «гребний електродвигун» – «(редуктор)» – «гвинт». Дана структура дозволяє синтезувати саме ЄСЕЕС. Реалізація даної структури стала можлива завдяки значному технічному прогресу в області силовій електроніки.

Серед основних робіт у даній області слід відмітити вітчизняних вчених Вишневецького Л.В., Муху М.Й., Савенко О.Є., Піпченко А.М.

Мета статті: розроблення методу оптимального управління ГДЕУ за критерієм мінімізації втрат енергії.

Основна частина. *Синтез оптимальних регуляторів змінних станів при управлінні моментом двигуна.*

Створення електромагнітного моменту двигуном є цільовим призначенням ГДЕУ. Його величина визначається, виходячи з умов експлуатації, і задається оператором або системою управління більш високого рівня. Задане значення моменту зв'язує змінні стани співвідношенням [4]:

$$M^* = \psi_{34}^* \cdot i_4^* = L_{34}^* \cdot i_4^* \cdot i_2^*, \quad (1)$$

де $\psi_{34}^* = L_{34}^* \cdot i_4^* \in [0,1]$ – потокозчеплення обмотки збудження з обмоткою якоря; i_4^* – струм обмотки збудження.

Передача енергії від дизеля до гвинта з метою створення електромагнітного моменту вирішується неоднозначно. Одне і те саме значення електромагнітного моменту двигуна може бути отримане при різних сполученнях змінних стану ГДЕУ. Ці значення визначаються так, щоб мінімізувати критерій управління – втрати в елементах, що керують передачею енергії від дизеля до гвинта.

Екстремум критерію знаходиться на області змінних станів системи управління. При цьому змінні стани пов'язані між собою заданим електромагнітним моментом (1). При пошуку екстремуму використовуються зв'язки між змінними стану, визначені рівняннями, що описують динаміку системи.

Залежності втрати потужності від струму ланцюга якорів i_2^* при різних значеннях швидкості обертання якоря генератора ω_0^* , та швидкості обертання якоря двигуна ω^* , наведені на рис. 1 а) та б).

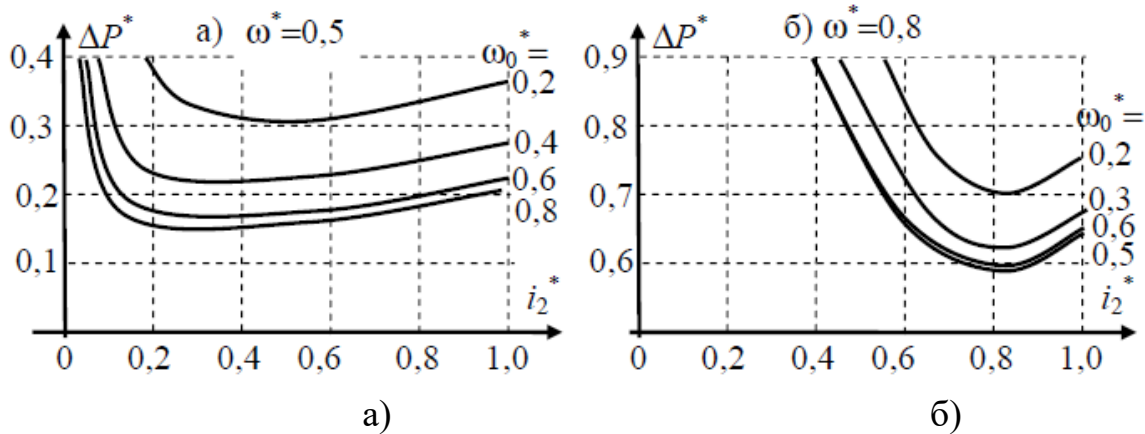

Рисунок 1 – Залежності втрат потужності від струму якорів при різних значеннях швидкості обертання якоря генератора і при швидкості обертання якоря двигуна:
а) $\omega^* = 0,5$; б) $\omega^* = 0,8$.

Екстремальні значення $i_{2\text{опт}}^*$, $\omega_{0\text{опт}}^*$ залежать від параметрів системи та від швидкості обертання валу двигуна й заданого значення моменту на валу двигуна. Якщо покласти, що в статичному режимі момент сили на валу двигуна пов'язаний зі швидкістю обертання залежністю:

$$M^* = k_x \cdot M_H^* \cdot \omega^{*2} \cdot \text{sign}(\omega^*), \quad (2)$$

то екстремальні значення $i_{2\text{опт}}^*$ та $\omega_{0\text{опт}}^*$ будуть представлені функціями швидкості ω^* , які наведені на рис. 2.

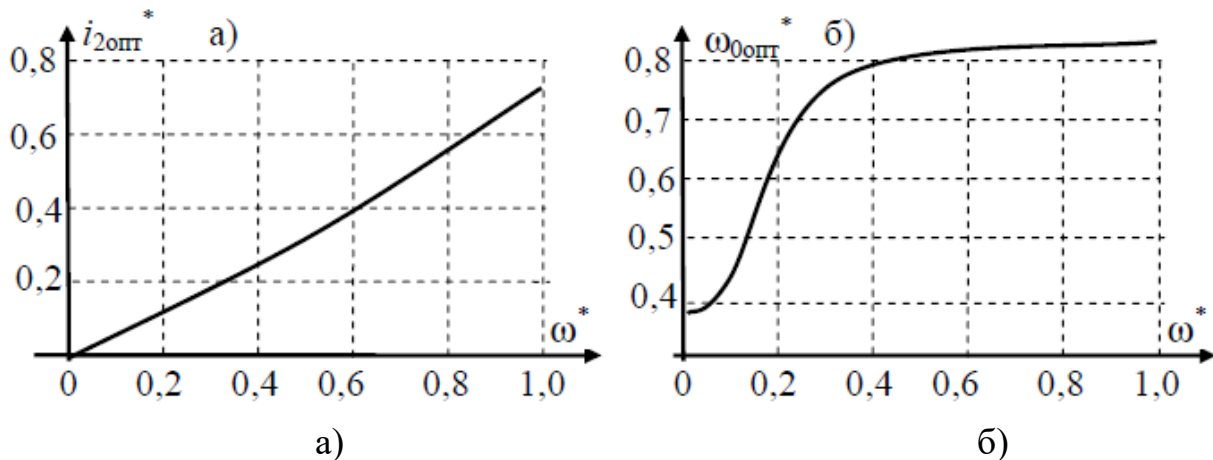

Рисунок 2 – Залежності оптимальних значень змінних стану від швидкості обертання якоря двигуна: а) струму якорів; б) швидкості обертання генератора

Якщо продиференціювати функцію критерію за змінними стану $i_{2\text{опт}}^*$ та $\omega_{0\text{опт}}^*$ та прирівняти ці похідні до нуля, то одержимо рівняння, розв'язання якого визначить $i_{2\text{опт}}^*$ та $\omega_{0\text{опт}}^*$.

Знайти точне аналітичне розв'язання цих рівнянь відносно i_2^* та ω^* не представляється можливим, тобто знайти екстремальні значення $i_{2\text{опт}}^*$, $\omega_{0\text{опт}}^*$ функції можна лише чисельними методами. Однак помітимо, що величина приведенного значення падіння напруги на вентиліях перетворювача мала ΔU^* . Тому покладемо $\Delta U^* = 0$. У цьому випадку розв'язання рівняння:

$$\frac{\partial \Delta P}{\partial i_2^*} = 0$$

дає значення струму якорем машин:

$$i_{2opt}^* = \sqrt{M^*} \cdot \sqrt[4]{\left(\frac{R_1^* \cdot L_{34}^{*2} \cdot \omega^{*2} + R_4^* \cdot L_{12}^{*2} \cdot \omega_0^{*2}}{R_2^* \cdot L_{34}^{*2} \cdot (R_1^* \cdot R_2^* + L_{12}^{*2} \cdot \omega_0^{*2})} \right)}. \quad (3)$$

Якщо врахувати, що:

$$R_1^* \cdot R_2^* + L_{12}^{*2} \omega_0^{*2} \approx L_{12}^{*2} \cdot \omega_0^{*2}, \quad (4)$$

то формула (2) прийме вигляд:

$$i_{2opt}^* = \sqrt{M^*} \cdot \sqrt[4]{\left(\frac{R_1^* \cdot \omega^{*2}}{R_2^* \cdot L_{12}^{*2} \cdot \omega_0^{*2}} + \frac{R_4^*}{R_2^* \cdot L_{34}^{*2}} \right)}. \quad (5)$$

Формула (5) визначає оптимальне значення струму якорів електричних машин при заданому значенні електромагнітного моменту. Ґрунтуючись на формулі (5), синтезуємо оптимальний регулятор струму якорів електричних машин, що є складовим методу оптимального управління:

$$\Delta y_2 = \sqrt{M^*} \cdot \sqrt[4]{\left(\frac{R_1^* \cdot \omega^{*2}}{R_2^* \cdot L_{12}^{*2} \cdot \omega_0^{*2}} + \frac{R_4^*}{R_2^* \cdot L_{34}^{*2}} \right)} - i_2^*. \quad (6)$$

Значення i_2^* , ω_0^* та ω^* в формулі (5) підставляються з відповідних датчиків. Якщо динамічні процеси в контурі струму синтезовані так, що регулятор забезпечує нульову статичну помилку, то в статичному режимі $\Delta y_2 = 0$ та $i_2^* = i_{2opt}^*$. Фрагмент структурної схеми з оптимальним регулятором струму наведений на рис. 3.

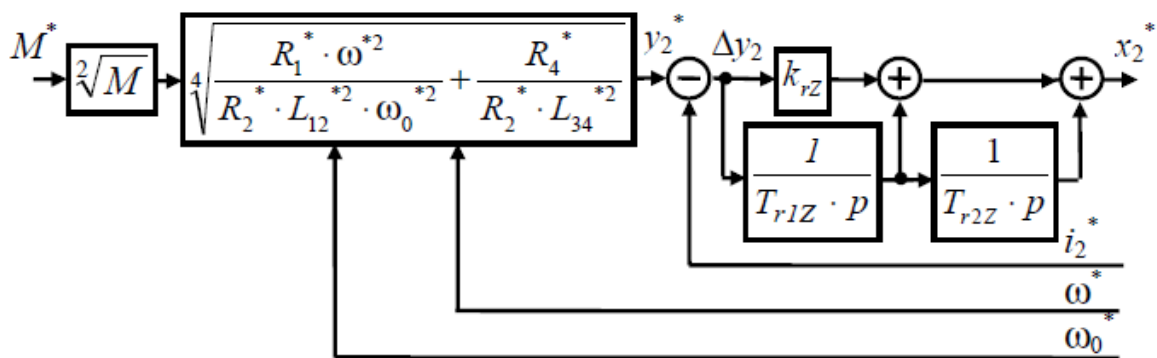

Рисунок 3 – Фрагмент структурної схеми з оптимальним регулятором струму ланцюга якорів уніполярних електричних машин

Фрагмент структурної схеми з оптимальним регулятором струму збудження двигуна приведений на рис. 4.

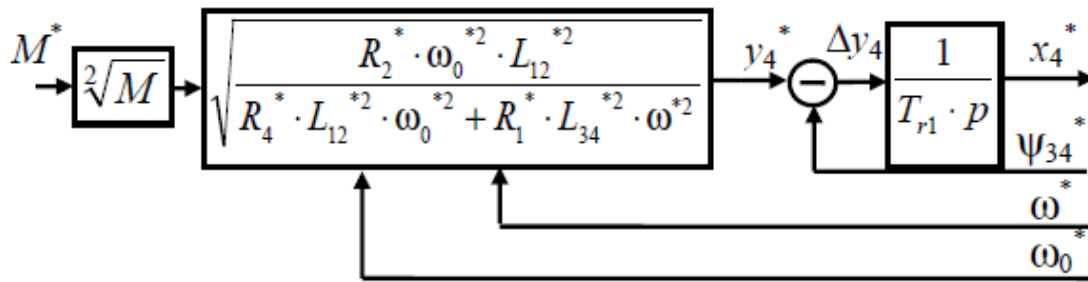

Рисунок 4 – Фрагмент структурної схеми з оптимальним регулятором струму збудження уніполярного двигуна

Графік залежності оптимальної швидкості обертання махових мас якоря генератора від швидкості обертання махових мас якоря двигуна наведений на рис. 5.

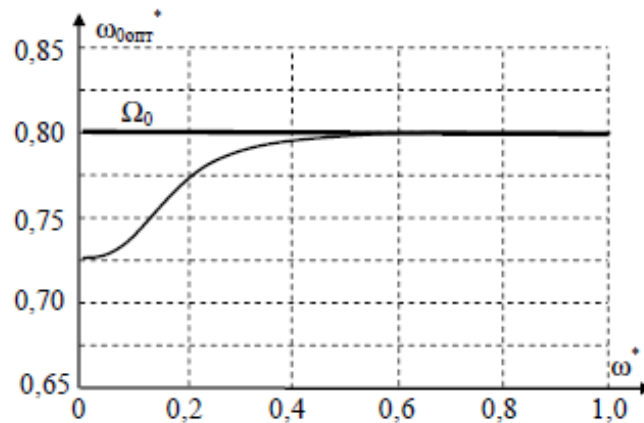

Рисунок 5 – Графік залежності оптимальної швидкості обертання махових мас якоря генератора від швидкості обертання махових мас якоря двигуна

Аналіз залежності, наведеної на рис. 5, свідчить, що з достатньою для практичних цілей точністю можна вважати, що $\omega_{\text{опт}}^* \approx \Omega_0$. Таким чином, оптимальний регулятор повинен підтримувати сталість швидкості обертання махових мас якоря генератора.

Синтез оптимальних регуляторів змінних станів при управлінні швидкістю обертання якоря двигуна.

Розробимо оптимальні за критерієм втрат енергії управляючі впливи на ГДЕУ при фіксованому значенні швидкості обертання якоря двигуна. У даній постановці цільова функція гребної установки найбільш поширена, оскільки між швидкістю обертання гвинта та швидкістю руху судна має зв'язок близький до лінійного. Його швидкість визначається, виходячи з умов експлуатації, і задається оператором або системою управління більш високого рівня.

У статті вже розкрита сутність синтезу динамічних процесів при керуванні швидкістю обертання гвинта шляхом впливу на контур струму ланцюга якорів електричних машин.

Цей контур швидкості визначив змінну стану i_2^* . При цьому залишаються не заданими вхідні впливи на контури струму обмотки збудження двигуна і контур швидкості обертання махових мас дизель-генератора. Сформуємо оптимальне управління струмом обмотки збудження двигуна та швидкістю обертання махових мас дизель-генератора при заданому значенні швидкості обертання гвинта. Оскільки струм ланцюга якорів машин заданий керуючим впливом, то варто сформувати оптимальні керуючі впливи на контур струму збудження двигуна й контур швидкості обертання махових мас дизеля.

Сформуємо оптимальний регулятор для струму збудження двигуна за керуючою змінною y_4^* . Критерій оптимальності визначений:

$$u_1 = R_1 \cdot i_1 + L_1 \cdot p i_1 ; \quad (7)$$

$$u_2 = R_2 \cdot i_2 + L_2 \cdot p i_2 + L_{21} \cdot \omega \cdot i_1 ,$$

де R_1 – опір обмотки збудження; L_1 – індуктивність обмотки збудження; i_1 – струм обмотки збудження; R_2 – опір обмотки якоря; L_2 – індуктивність розсіювання обмотки якоря; i_2 – струм обмотки якоря; L_{21} – взаємна індуктивність обмоток якоря та збудження; ω – швидкість обертання якоря.

Мінімум критерію досягається при виконанні рівності (5). Відмітимо, що струми y_2^* , y_4^* та момент M^* пов'язані співвідношенням. Підставимо значення моменту M^* в формулу (6) та знайдемо струм i_4^* :

$$i_{2opt}^* = i_{2opt}^* \sqrt{\left(\frac{R_2^* \cdot \omega_0^{*2} \cdot L_{12}^{*2}}{R_4^* \cdot L_{12}^{*2} \cdot \omega_0^{*2} + R_1^* \cdot L_{34}^{*2} \omega^{*2}} \right)}. \quad (8)$$

Значення i_2^* , ω_0^* та ω^* у (8) підставляються з відповідних датчиків, значення $i_{2opt}^* = y_2^*$ є задаючим впливом на контур струму якорів електричних машин. Оптимальне управління контуром швидкості обертання махових мас дизель-генератора здійснюється аналогічно при управлінні швидкістю обертання гвинта.

Структурна схема системи оптимального управління ГДЕУ при керуванні швидкістю гвинта наведена на рис. 6.

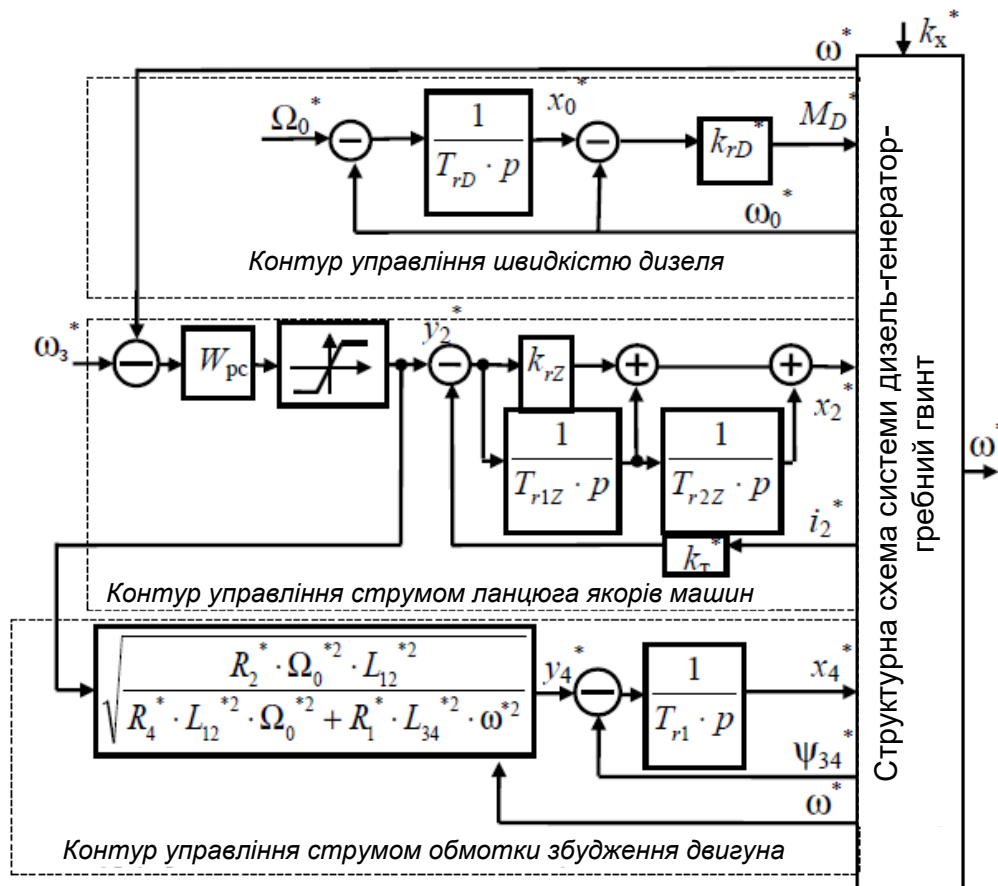

Рисунок 6 – Структурна схема системи оптимального управління гребною дизель-електричною установкою при задаванні швидкості гвинта

Таким чином, отримано систему оптимального управління ГЕУ шляхом впливу на магнітні потоки уніполярних машин та подачу палива до теплового двигуна.

Порівняємо режим оптимального управління з найбільше розповсюдженим режимом, коли

магнітний потік у машинах та швидкість дизеля підтримують постійним: $\psi_{12}^* = \psi_{34}^* = 1$, $\omega_0^* = 1$ класичний режим роздільного управління.

Для цього побудована модель ГДЕУ з уніполярними машинами і системи управління з використанням технології комп'ютерного моделювання динамічних систем на базі програми Simulink, що є додатком математичного пакета MATLAB [9].

Моделювання режимів роботи ГДЕУ здійснюється в часовій області у абсолютних значеннях (секунди), всі інші параметри задані у відносних одиницях. При русі судна у вільній воді звичайно використовуються два технологічних режими роботи гребної установки: режими економічного ходу та повного ходу. Режим повного ходу судна з повною (крейсерською) швидкістю використовується не часто, а основним технологічним режимом роботи ГДЕУ є режим економічного ходу, при цьому швидкості обертання вала гребного електродвигуна лежать у діапазоні від 50 до 80% від номінальної швидкості.

При моделюванні в середовищі MATLAB був створений файл параметризації, що задає значення і залежності параметрів гребної дизель-електричної установки й системи управління.

Моделювання процесів проводилося паралельно по двох моделях з однаковим задаючим впливом (рис. 7).

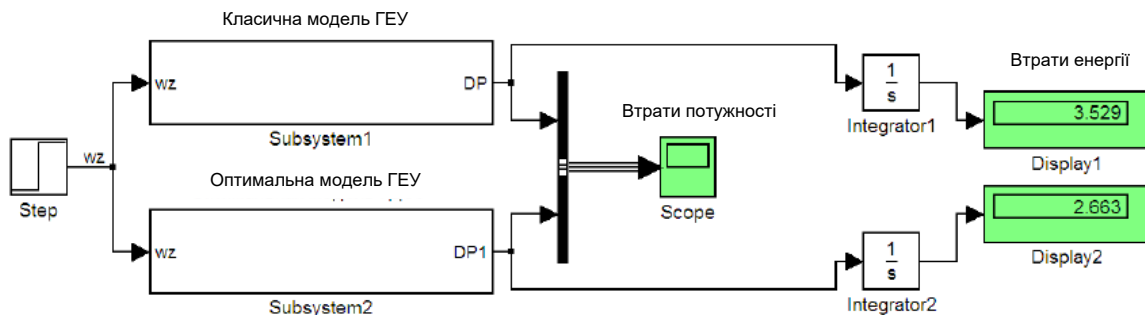

Рисунок 7 – Загальна схема систем для моделювання пуску гребної дизель-електричної установки в класичному (роздільному) і оптимальному режимі роботи

Були побудовані структурна схема класичного роздільного управління ГДЕУ з уніполярними машинами (рис. 8), при підтримці швидкості обертання дизеля ω_0^* та струмом обмеження ГЕД i_4^* на номінальному рівні, а також схема оптимального управління при підтримці швидкості обертання дизеля та струму намагнічування ГЕД на оптимальних значеннях (рис. 9).

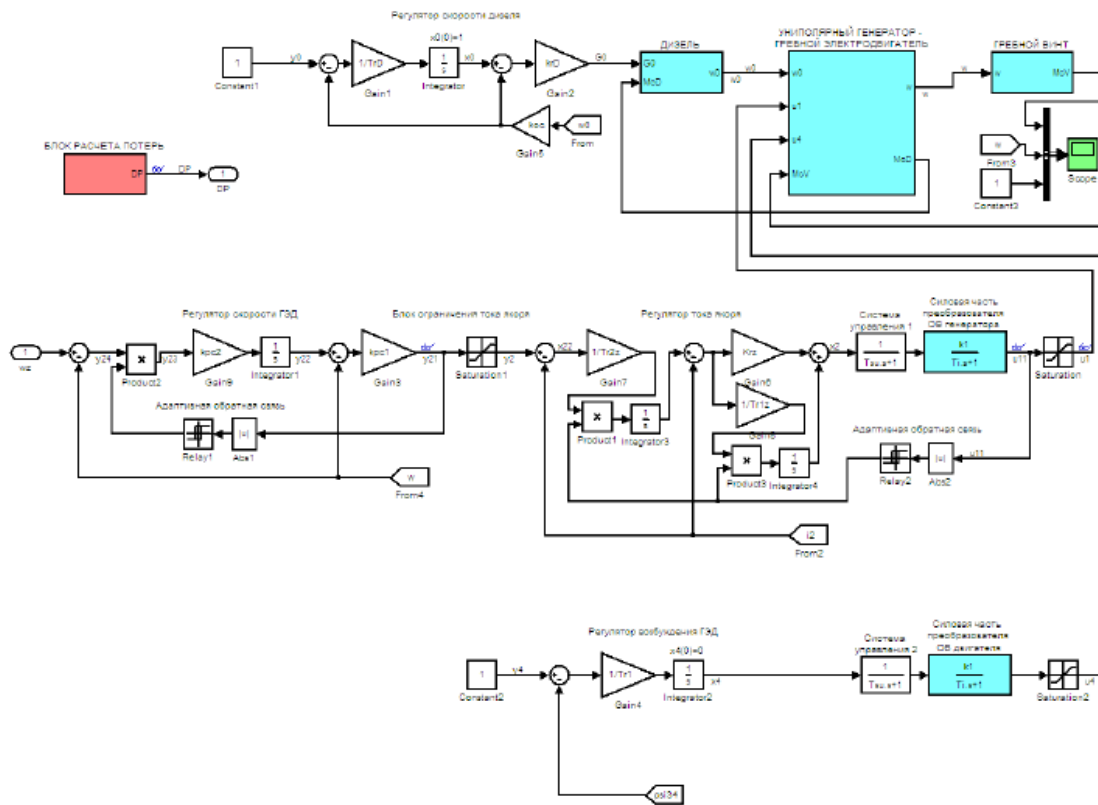

Рисунок 8 – Структурна схема класичного (роздільного) управління гребною дизель-електричною установкою з уніполярними машинами

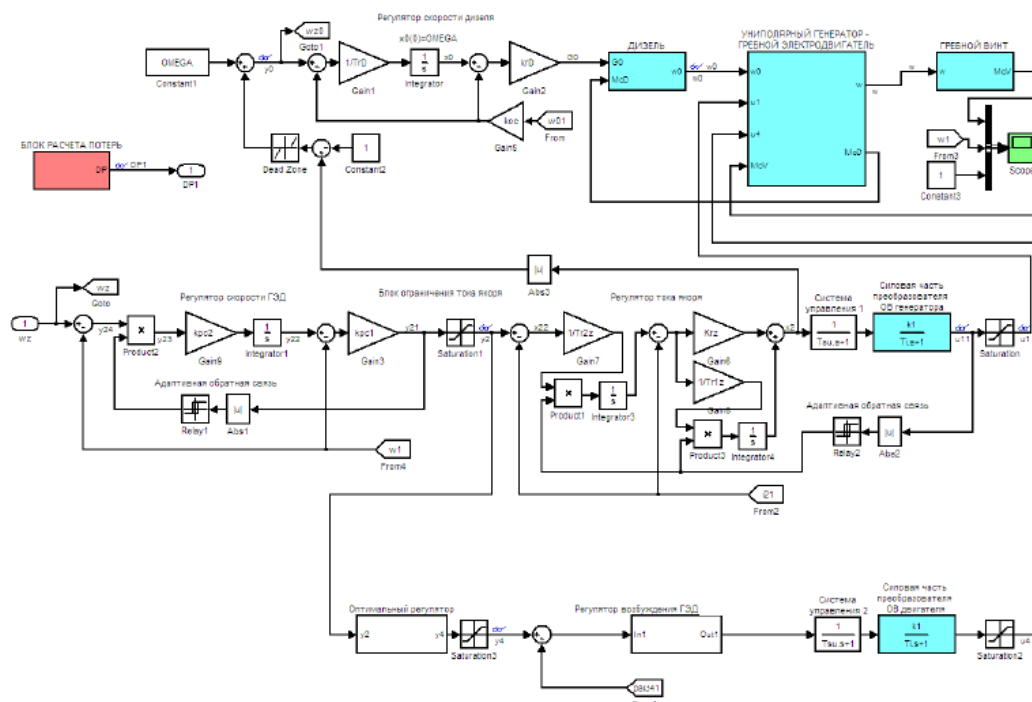

Рисунок 9 – Структурна схема оптимального управління гребною дизель-електричною установкою з уніполярними машинами

Основні елементи системи представлені у вигляді блоків, моделі яких були розглянуті вище. Так, блок структурної схеми моделі системи уніполярний генератор – гребний електродвигун наведений на рис. 10.

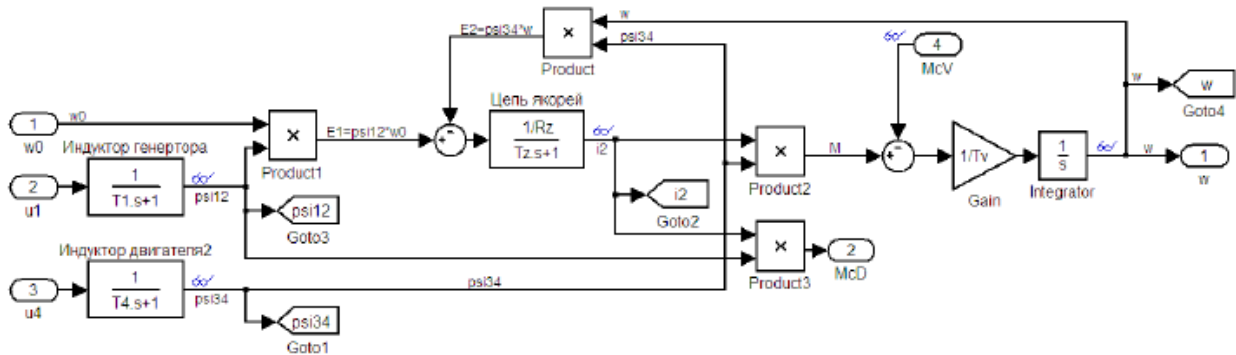

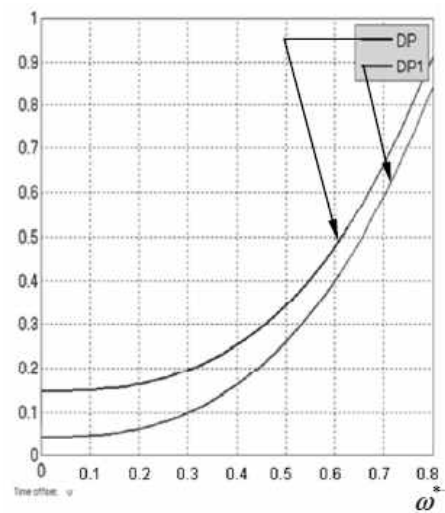
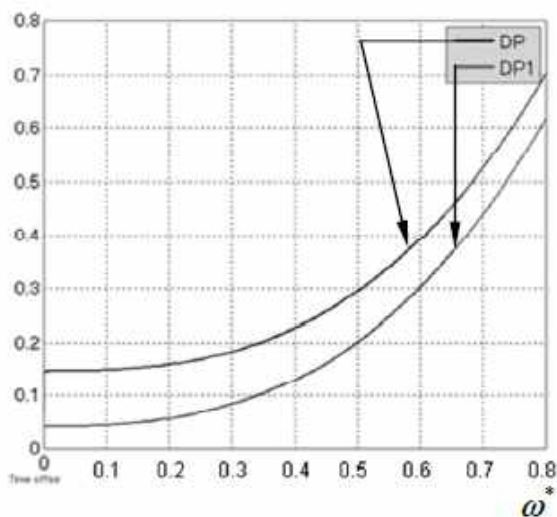
Рисунок 10 – Блок структурної схеми моделі системи «уніполярний генератор - гребний електродвигун»

При аналізі проводилося порівняння основних критеріїв управління (сумарні втрати енергії і потужності) і поведінка цільової функції управління (момент на валу та швидкість гвинта). Отримано перехідні характеристики змінних станів при різному значенні задаючого впливу. Усі змінні стани наведені у відносному вигляді.

Відповідно до представлених результатів, можна зробити висновок про ефективність оптимального управління гребною дизель-електричною установкою з уніполярними машинами.

При цьому в режимі оптимального управління без обмеження змінні стани системи, на малих швидкостях обертання гвинта, спостерігаються менші втрати енергії як у динамічному, так і в статичному (сталому) режимах.

При пуску до швидкості $\omega=0,8$ у динаміці спостерігається короточасний режим, коли втрати при оптимальному управлінні порівнюється з втратами при класичному управлінні. Це пояснюється перебуванням змінних станів в зоні обмеження та динамічних помилок управління. Розглянемо залежності втрат від швидкості обертання гвинта в сталому режимі для класичного та оптимального управління при роботі гвинта у вільній воді та у швартовому режимі (рис. 11).

б)

Рисунок 11 – Залежність втрат від швидкості обертання гвинта в сталому режимі:

а) робота гвинта у вільній воді; б) робота гвинта у швартовому режимі

DP – втрати при роздільному управлінні; DP1 – втрати при оптимальному управлінні

У цілому, у сталих і динамічних режимах при заданій швидкості обертання гвинта ω менш номінальної система оптимального управління підтримує втрати енергії в ГДЕУ з уніполярними

машинами на мінімальному рівні. При збільшенні швидкості обертання гвинта втрати квадратично збільшуються та у номінальному режимі швидкості обертання наближаються до 1. При цьому ефективність оптимального управління зберігається у всьому діапазоні регулювання і складає від 5 до 13%, що і відображає економію енергії.

Висновки. Проведено синтез оптимальних регуляторів і математичне імітаційне моделювання. Обчислення проводилося паралельно за двома системами. Перша система, з класичним (роздільним) управлінням ГДЕУ з уніполярними машинами, коли управління виробляється за однією змінною, а інші змінні контурів підтримуються на номінальних значеннях. Друга система, з оптимальним управлінням за критерієм мінімуму втрат енергії в каналі її перетворення від двигуна до рушія (гвинта), коли всі змінні управління підтримуються на оптимальному рівні, а перехід від одного оптимального стану до іншого відбувається за оптимальними динамічними характеристиками.

Таким чином, можна зробити узагальнюючий висновок, що побудова системи управління ГДЕУ, дозволяє отримати ефект, що полягає у мінімізації витрат енергії, що відповідає меті статті.

Golubieva S., Boiko S.

METHOD OF OPTIMAL CONTROL OF A PROPULSION DIESEL-ELECTRIC INSTALLATION

The article develops a method for optimal control of a diesel-electric propulsion unit, which, unlike existing ones, includes an effect on the magnetic fluxes of unipolar machines and fuel supply to the heat engine to increase energy efficiency. The synthesis of optimal controllers and mathematical simulation modeling were carried out. The calculation was carried out in parallel for two systems. The first is a system with classical (separate) control of a diesel-electric propulsion unit with unipolar machines, when control is performed by one variable, and other circuit variables are maintained at nominal values. The second system is with optimal control based on the criterion of minimum energy losses in the channel of its conversion from the engine to the propeller (propeller), when all control variables are maintained at an optimal level, and the transition from one optimal state to another occurs according to optimal dynamic characteristics. It is proven that the construction of a diesel-electric propulsion unit control system allows to obtain the effect of minimizing energy consumption, which corresponds to the purpose of the article. The synthesis of optimal controllers and mathematical simulation modeling were carried out. The calculation was carried out in parallel for two systems. The first system, with classical (separate) control of the GDEU with unipolar machines, when control is performed by one variable, and other circuit variables are maintained at nominal values. The second system, with optimal control by the criterion of minimum energy losses in the channel of its conversion from the engine to the propeller (propeller), when all control variables are maintained at the optimal level, and the transition from one optimal state to another occurs according to optimal dynamic characteristics.

Keywords: energy efficiency, optimal control, marine transport, semiconductor devices, power electronics, ship engines, ship electrical power plant, power plant, ship, diagnostics, effective power, power transmission, ship diesel, asynchronous engine, propeller electric motor, propeller electric plant, fault detection. shaft drive, rotor diagnostics, equipment monitoring

ЛІТЕРАТУРА

1. Ершова Н. М. Современные методы теории проектирования и управления сложными динамическими системами: Монография. Дніпро : ПГАСА, 2016. 282 с.
2. Судовые электрические машины постоянного тока / В. Н. Васильев, Ю. В. Пащенко. – Одеса : Банто, 2000. - 100 с.
3. Расчет параметров автоколебаний в системе стабилизации скорости вращения судового генератора [Электронный ресурс] / Л. В. Вишневский, А. М. Веретенник // Электромашинобуд. та

електрообладн. - 2005. - Вип. 64. - С. 28-32.

4. Системы автоматического регулирования напряжения синхронных генераторов : монография / К. Г. Коноплев, С. А. Конева. – Севастополь : Севастоп. нац. техн. ун-т, 2007. – 87 с.
5. Судовые электрические машины : науч.-метод. пособие / А. М. Олейников, В. Н. Мартынов. - Севастополь : Изд-во СевНТУ, 2010. - 316 с.
6. Электрооборудование, электронная аппаратура и системы управления / А. Н. Пипченко, В. В. Пономаренко, Ю. И. Теплов, В. А. Шевченко; Ин-т последиплом. образования "Одес. мор. тренажер. центр". - 4-е изд., перераб. и доп. - Одеса : ТЭС, 2012. - 487 с.
7. Оптимізація роботи багатогенераторної суднової електроенергетичної системи / О.Є. Савенко // Вісн. Вінниц. політехн. ін-ту. - 2012. - № 1. - С. 131-134.
8. Оптимізація роботи суднової електростанції з метою підвищення якості електроенергії / О. Є. Савенко // Вісн. Вінниц. політехн. ін-ту. - 2013. - № 6. - С. 74-78.
9. Моделирование динамических процессов в автономной электроэнергетической системе при асинхронном режиме работы одного из синхронных генераторов / И. М. Гвоздева, В. В. Демиров // Систем. технології. - 2015. - № 3. - С. 10-20.
10. Лозинський А., Мороз В., Паранчук Я. Розв'язування задач електромеханіки в середовищі пакетів MathCAD і MATLAB: навч. Посібник. – Львів: Видавництво Державного університету «Львівська політехніка», 2000 – 166 с.
11. Особливості визначення потужності допоміжно-аварійного електроприводу руху судна з комбінованою дизель-електричною силовою установкою / О. М. Рак, В. В. Бушер, О. В. Глазева // Електромех. і енергозберігаючі системи. - 2020. - № 4. - С. 8-16.
12. Vijay K. G. Power Factor Improvement of Induction Motor by Using Capacitors [Електронний ресурс] / K. G. Vijay // International Journal of Engineering Trends 330 and Technology. – 2013..

REFERENCES

1. Ershova N. M. Sovremennye metody teoryy proektyrovaniya y upravleniya slozhnymy dynamycheskymy systemamy: Monohrafiya. Dnipro : PHASA, 2016. 282 s.
2. Sudovye elektrycheskiye mashyny postoiannoho toka / V. N. Vasylev, Yu. V. Pashchenko. – Odesa : Banto, 2000. - 100 c.
3. Raschet parametrov avtokolebaniy v systeme stabylyzatsyy skorosty vrashcheniya sudovoho heneratora [Elektronnyi resurs] / L.V. Vyshnevskiy, A.M. Veretennyk // Elektromashynobud. ta elektroobladn. - 2005. - Vyp. 64. - S. 28-32.
4. Systemy avtomatycheskoho rehulyrovaniya napriazheniya synkhronnykh heneratorov : monohrafiya / K. H. Konoplev, S. A. Koneva. – Sevastopol : Sevastop. nats. tekhn. un-t, 2007. – 87 с.
5. Sudovyy elektrycheskiye mashyny : nauch.-metod. posobyе / A. M. Oleinykov, V. N. Martynov. - Sevastopol : Yzd-vo SevNTU, 2010. - 316 с.
6. Elektrooborudovanye, elektronnaia apparatura y systemy upravleniya / A.N. Pypchenko, V.V. Ponomarenko, Yu. Y. Teplov, V. A. Shevchenko; Yn-t posledyplom. obrazovaniya "Odes. mor. trenazher. tsentr". - 4-e yzd., pererab. y dop. - Odesa : TЭС, 2012. - 487 с.
7. Optyimizatsiia roboty bahatoheneratornoi sudnovoi elektroenerhetychnoi systemy / O.Ie. Savenko // Visn. Vinnyts. politekhn. in-tu. - 2012. - № 1. - S. 131-134.
8. Optyimizatsiia roboty sudnovoi elektrostantsii z metoiu pidvyshchennia yakosti elektroenerhii / O. Ye. Savenko // Visn. Vinnyts. politekhn. in-tu. - 2013. - № 6. - S. 74-78.
9. Modelyrovanye dynamycheskykh protsessov v avtonomnoi elektroenerhetycheskoi systeme pry asynkhronnom rezhyme raboty odnogo yz synkhronnykh heneratorov / Y. M. Hvozdeva, V. V. Demyrov // System. tekhnolohii. - 2015. - № 3. - S. 10-20.
10. Lozynskiy A., Moroz V., Paranchuk Ya. Rozv'iazuvannya zadach elektromekhaniky v seredovyshchi paketiv MathCAD i MATLAB: navch. Posibnyk. – Lviv: Vydavnytstvo Derzhavnoho universytetu «Lvivska politekhnika», 2000 – 166 s.

11. Osoblyvosti vyznachennia potuzhnosti dopomizhno-avariinoho elektropyvodu rukhu sudna z kombinovanoi dyzel-elektrychnoi sylovoi ustanovkoi / O.M. Rak, V.V. Busher, O.V. Hlazieva // Elektromekh. i enerhozberihaiuchi systemy. - 2020. - № 4. - S. 8-16.
12. Vijay K.G. Power Factor Improvement of Induction Motor by Using Capacitors [Електронний ресурс] / K.G. Vijay // International Journal of Engineering Trends 330 and Technology. – 2013..

УДК 629.12

doi.org/10.33298/2226-8553.2024.3.41.20

Мельник О.В.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ СУДНОВИХ КОМБІНОВАНИХ ПРОПУЛЬСИВНИХ УСТАНОВОК

Метою статті є проведення аналізу технічних рішень схем суднових комбінованих пропульсивних установок, в яких поєднуються робота теплових головних двигунів та гребних електричних установок. Розглянуто комбіновані пропульсивні установки, які знаходять все більш широке застосування на сучасних судах морського флоту. Особливістю комбінованих установок є те, що енергія для руху судна в них виробляється в двох різномісних суднових двигунах - теплових і електричних, працюючих на загальний рушій.

Дані установки є складними електромеханічними системами, призначеними для забезпечення руху в різних режимах експлуатації судна та виробництва електроенергії в режимі економічного ходу або при стоянці. Комбіновані пропульсивні установки поєднують в собі переваги традиційних пропульсивних установок з тепловими головними двигунами та гребних електричних установок.

Перспективним напрямом підвищення ефективності роботи комбінованих пропульсивних установок є також використання валогенераторів в режимі двигуна. Конфігурація цих установок складається з підключеного до редуктора малообертового дизельного двигуна (МОД), працюючого на гвинт та електричної машини (ЕМ), яка може працювати в режимі генератора або в режимі двигуна.

Ключові слова: комбінована пропульсивна установка, головний тепловий двигун, гребний електродвигун, гребна електрична установка, редуктор, валопровід, гребний гвинт, рушій, режим експлуатації. ефективна потужність, передача потужності, судновий дизель, енергетична установка, судно, суднові двигуни,

Актуальність дослідження. Комбіновані пропульсивні комплекси (КПК) поєднують в собі переваги класичної дизельної енергетичної установки з особливостями гребної електричної установки (ГЕУ). Гребні електричні установки знаходять все більше застосування, враховуючи відомі переваги перед прямою механічною передачею енергії від теплового двигуна до гвинта. Електрична технологія передачі енергії від теплового двигуна до рушія зазвичай відбувається за схемою: тепловий двигун – електричний генератор – електричний перетворювач – гребний електродвигун – (редуктор) – гвинт.

Потужність споживання ГЕУ досить велика і становить 80..90% від потужності електростанції. Тому важливою задачею при проектуванні ГЕУ є забезпечення її високої енергоефективності. Підвищення енергетичної ефективності є пріоритетним напрямком технічної політики в суднобудівництві. Найбільша економія енергоресурсів в ГЕУ може бути досягнута шляхом оптимального процесу управління процесом передачі потужності в кожному елементі від теплового двигуна до гвинта. Тому структура суднової електроенергетичної системи (СЕЕС) повинна бути побудована таким чином, щоб забезпечити можливість управління всіма

елементами, що беруть участь в передачі енергії від теплового двигуна до гвинта. Оскільки в ланцюзі передачі потужності витрати в теплому двигуні найбільші, то структуру СЕЕС доцільно формувати таким чином, щоб була можливість змінювати всі її стани. Метою даної роботи було показати дослідження розвитку суднових комбінованих пропульсивних систем в напрямку покращення електроенергетичних показників.

Аналіз останніх досліджень. Засновником теорії дослідження динаміки спільної роботи елементів пропульсивного комплексу був професор В.І. Небеснов. Він в своїх працях розробив основи теорії й методів розрахунку перехідних та сталих режимів руху комплексу «корпус судна – гвинти – двигуни» в самих різних експлуатаційних режимах. В останні роки ряд робіт у цьому напрямку присвячені дослідженням:

- оптимального управління гребними електроенергетичними установками в складі пропульсивних комплексів електроходів на маневрах – В.О. Яровенко [1];
- проектування суднових енергетичних установок комбінованих пропульсивних комплексів – В.В. Бодашко [2-4];
- динаміки роботи головного двигуна в складі пропульсивного комплексу – П.С. Суворова [5, 6].

Серед зарубіжних вчених, які займаються питаннями математичного моделювання, експлуатації гребних електричних установок і дизель-електричних пропульсивних систем слід виділити – J.F. Hansen [7– 9], A.K. Adnane [10], D.Radane [11]. Новітні розробки енергозберігаючих гібридних електричних пропульсивних комплексів належать таким всесвітньо відомим фірмам – гігантам, як – ABB-Marine [12], Rolls-Royce-Marine [13], MAN EPROX [14], Wartsila [15], Siemens [16], та іншим. Інтерес до цього напрямку досліджень незмінно зростає, так як світові тенденції розвитку суднобудівництва спрямовані на зниження шкідливих викидів у навколишнє середовище, збільшення енергоефективності, надійності, як наслідок, маневреності та універсальності більшості типів суден, збільшенню терміну їх експлуатації.

Мета дослідження. Проведення аналізу роботи комбінованих пропульсивних комплексів (КПК), з виділенням ролі гребних електричних установок та валопроводу в складі головної установки.

Виклад основного матеріалу. Пропульсивною установкою (ПУ) називають комплекс механізмів та пристроїв, призначений для забезпечення руху судна. Суднова ПУ складається з рушія, валопроводу, головних суднових передач, головних теплових чи гребних електричних двигунів. На судах застосовуються ПУ різних типів. Найбільшого поширення нині знаходять пропульсивні установки з головними тепловими двигунами. Широкого поширення набули судові системи електроруху (ССЕ). Цим пропульсивним установкам притаманні переваги та недоліки, які визначають їх сферу застосування.

Прагнення поєднувати переваги пропульсивних установок різних типів стимулювало створення комбінованих (гібридних) пропульсивних установок.

Гребні електричні установки (ГЕУ) можуть бути класифіковані:

1. за родом струму – змінного, постійного та змінно-постійного (подвійного роду струму);
2. за типом первинного двигуна - з тепловими рушіями (дизелі, парові та газові турбіни), установки зі статичними джерелами електроенергії (аккумуляторні батареї та електрохімічні генератори);
3. за системою управління – з ручним та автоматичним управлінням;
4. за способом з'єднання гребного електродвигуна з гвинтом – з прямим з'єднанням та з редукторним з'єднанням.

У гребних електричних установках *постійного струму* як головні генератори застосовуються генератори з незалежним збудженням, а як гребні електродвигуни - двигуни з незалежним збудженням. ГЕУ постійного струму використовуються в установках малої та середньої потужності з високою маневреністю. Обмеження потужності цього типу ГЕУ визначається складністю створення електричних машин великої потужності. Такі установки відрізняються простотою, зручністю та плавністю регулювання частоти обертання гребних гвинтів у широкому діапазоні їх моментів та навантажень.

У гребних електричних установках *змінного струму* як головні генератори застосовуються синхронні машини, а як гребні електродвигуни – синхронні або асинхронні електродвигуни.

ГЕУ змінного струму встановлюються на судах із відносно рідкісною зміною режиму руху.

У ГЕУ змінного струму при малих та середніх потужностях (до 15 МВт) як первинний двигун зазвичай використовуються дизелі, а при великих потужностях – турбіни.

Регулювання частоти обертання гребних електродвигунів ГЕУ змінного струму з гвинтами фіксованого кроку забезпечується зміною частоти напруги генераторів при зміні частоти обертання первинних двигунів, або шляхом використання в якості гребних електродвигунів асинхронних машин з фазним ротором. Частотне керування кутовою швидкістю гребних електродвигунів змінного струму виявляється енергетично вигідним, тому що при цьому досягається мінімізація їх електричних втрат. Зміна напрямку обертання гребних електродвигунів досягається перемиканням фаз у головному ланцюзі.

Спосіб регулювання режиму роботи ГЕУ змінного струму дозволяє уникнути труднощів регулювання частоти обертання двигунів змінного струму, завдяки використанню гвинтів регульованого кроку (ГРК).

Використання потужних керованих напівпровідникових випрямлячів дозволило створити ГЕУ подвійного струму.

Перевагами ГЕУ цього типу є:

- висока надійність та економічність синхронних генераторів;
- плавне та економічне регулювання частоти обертання гребного електродвигуна, керованого випрямлячем;
- можливість живлення всіх судових споживачів від основних генераторів, тобто. від єдиної судової електростанції змінного струму

ГЕУ подвійного роду струму називаються установки, в яких як джерела електроенергії використовуються синхронні генератори змінного струму, а як гребні електродвигуни - електродвигуни постійного струму.

Розробка потужних випрямлячів дозволила об'єднати високі маневрені якості ГЕУ постійного струму, з перевагами ГЕУ змінного струму..

Застосовуються напівпровідникові випрямлячі двох типів:

- некеровані, вихідна напруга яких не регулюється;
- керовані – з регульованою вихідною напругою;

ГЕУ подвійного роду струму з випрямлячами забезпечують:

- високу маневреність за рахунок широкого діапазону регулювання частоти гребного електродвигуна;
- можливість створення турбогенераторних агрегатів без редукторів та зручність їх компонування у машинному відділенні;
- зниження шумності та вібрації елементів ГЕУ;
- підвищення загального к.к.д. установки;
- найбільшу простоту виконання та надійність гребних електродвигунів.

Застосування ВРШ для ГЕУ подвійного роду струму вносить додаткові переваги:

- постійність частоти обертання двигунів генераторів;
- сталість частоти обертання гребного електродвигуна та гребного гвинта.

Постійність частоти обертання первинних двигунів ГЕУ дозволяє проводити відбір потужності від шин системи електроруку для загальних потреб споживачів суден і раціональніше використовувати встановлену потужність судової електростанції.

ГЕУ подвійного роду струму перевершують за своїми характеристиками ГЕУ як постійного, і змінного струму.

Основне завдання при експлуатації ГЕУ – забезпечити її безвідмовну та безаварійну роботу, постійну готовність до дії.

Вирішення такої задачі досягається при виконанні наступних умов:

- забезпечення кваліфікованого обслуговування;
- своєчасне поповнення змінно-запасними частинами та матеріалами;

- правильне визначення термінів та обсягів профілактичних та ремонтних робіт, що виконуються судновим екіпажем;
- проведення розширених випробувань та організація налагодження ГЕУ відповідно до цільового призначення судна;
- постійний контроль ступеня забруднення ізоляційних поверхонь в електричних машинах ГЕУ;
- перевірка стану кабелів.

Таким чином, комплекс заходів технічної експлуатації охоплює обслуговування, догляд та ремонт ГЕУ та її елементів.

Перспективним напрямом підвищення ефективності роботи комбінованих пропульсивних установок є також використання валогенератора в режимі двигуна.

Конфігурація установки складається з підключеного до редуктора малообертового дизельного двигуна (МОД), працюючого на гвинт та електричної машини (ЕМ), яка може працювати в режимі генератора або в режимі двигуна.

Це дає можливість роботи КПК в режимах:

- відключення живлення (PTO – Power take off)
- режиму накопичення енергії (PTI – Power take in) в межах основного діапазону обертів головного двигуна [17].

Конфігурація комбінованого пропульсивного комплексу та валогенератора з режимами PTO/PTI показано на рис. 1.

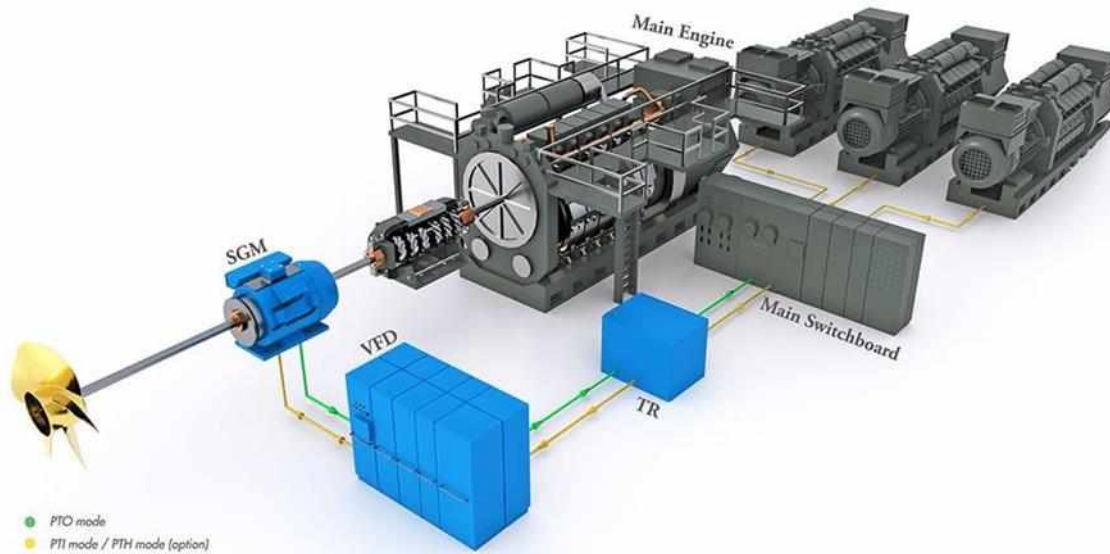

Рисунок 1 – Конфігурація комбінованого пропульсивного комплексу та валогенератора з режимами PTO/PTI [17]

Main Engine – головний двигун пропульсивної установки судна, *Main Switchboard* – головний розподільчий щит, *TR* – трансформатор напруги, *VFD* (*Variable-frequency drive*) – перетворювач частоти, *SGM* (*Shaft Generator Motor*) – валогенератор-двигун, *PTO/PTI mode* – лінії зв'язку при роботі пропульсивного комплексу в режимі PTO/PTI)

При режимі роботи пропульсивного комплексу та суднової електростанції Power Take-Off (PTO) валогенератор відбирає потужність та оберти від головного двигуна судна і працює як генератор, тобто подає живлення до електростанції з номінальною напругою та частотою [18-21]. Режим PTO може бути здійснений за допомогою механічних з'єднань, гідравлічних насосів або інших методів передачі потужності. На рис. 2 показана схема роботи КПК в режимі PTO.

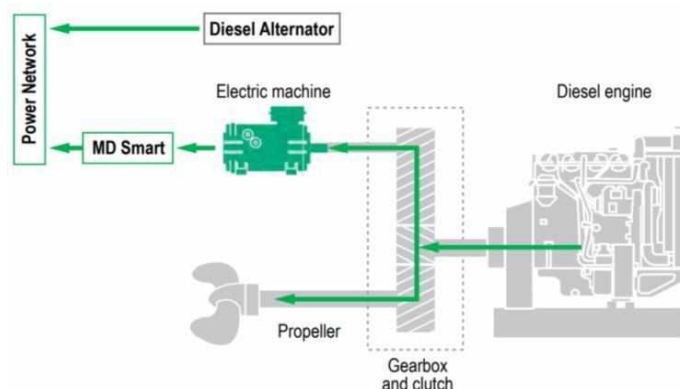

Рисунок 2 – Схема роботи КПК в режимі РТО, де

Diesel Engine – головний двигун, *Diesel Alternator* – генераторний агрегат, *Power Network* – суднова електроенергетична станція, *MDSmart* – перетворювач частоти фірми LeroySomer, *Electric machine* – валогенератор/двигун, *Gearbox and clutch* – муфта зчеплення, *Propeller* – гвинт судна

Power Take-In (PTI) – це режим, в якому валогенератор віддає потужність на вал пропульсивної установки та працює як електродвигун. Може бути встановлений датчик зворотного зв'язку швидкості (speed reference) для обмеження моменту відповідно до параметрів системи. Схема роботи КПК в режимі РТІ показана на рис.3.

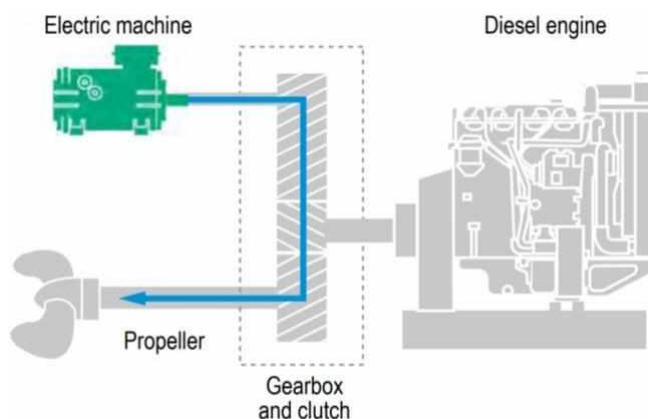

Рисунок 3 – Схема роботи КПК в режимі РТІ, де

Diesel Engine – головний двигун, *Electric machine* – валогенератор/двигун, *Gearbox and clutch* – муфта зчеплення, *Propeller* – гвинт судна

Керування режимами роботи генератора-двигуна та регулювання обертів, потужності, напруги і частоти реалізується за допомогою спеціалізованої системи управління, яка може включати в себе різні компоненти, такі як:

- PLC (програмований логічний контролер) – дозволяє програмувати різні режими роботи SGM та використовувати логічні алгоритми чи спеціалізовані програми для виконання різних завдань керування.

- Інвертори з ШІМ (Широтно-імпульсна модуляція) – інвертори використовуються для зміни постійного струму в змінний струм. Інвертори з ШІМ дозволяють регулювати напругу та частоту живлення SGM, що впливає на його оберти і потужність.

- Датчики зворотнього зв'язку – вимірюють оберти, потужність та інші параметри і дозволяють системі управління коригувати вихідну величину в реальному часі для досягнення

бажаних результатів, таким чином реалізується керування зі зворотнім зв'язком (Closed-Loop Control)

○ Спеціалізоване програмне забезпечення: управління SGM також може включати в себе спеціалізоване програмне забезпечення для налаштування режимів роботи, моніторингу та збереження даних про роботу системи.

Для керування валогенератором-двигуном SGM пропонується використовувати конвертори - перетворювачі частоти (ПЧ) SINAMICS з широтно-імпульсною модуляцією (ШІМ) на базі IGBT транзисторів [22-23]. Широтно-імпульсна модуляція (ШІМ) - це метод керування електричними сигналами, де час увімкнення (ширина імпульсу) і час вимкнення змінюються з необхідною частотою (частота комутації) для створення бажаної величини напруги або струму на виході.

Чим ширший імпульс, тим більша потужність або напруга. Частота зміни імпульсів також впливає на характеристики сигналу. Для отримання правильної синусоїдальної форми напруги змінного струму напруга вирівнюється за допомогою фільтрів, і частота модуляції вища, ніж для стандартних рішень активного фільтра електромережі (AFE). Це спрямовано на забезпечення надійної та ефективної роботи системи. Таким чином системи управління SIEMENS SINAMICS надають можливість використовувати всі переваги валогенератора та двигуна як гребної електричної установки.

Отже, SGM РТО/РТИ має наступні переваги:

○ зниження витрат на паливо-мастильні матеріали;
 ○ покращення безпеки судна та екіпажу завдяки використанню системи РТО;
 ○ системи РТО можуть працювати з низьким рівнем шуму;
 ○ за допомогою систем РТО можна зменшити розмір або кількість дизельних генераторів, що веде до зменшення ваги та об'єму на судні.

○ застосування систем РТО дозволяє зменшити кількість дизельних генераторів та зменшити їх розмір.

Висновки. У статті досліджується розвиток суднових комбінованих пропульсивних комплексів для покращення електроенергетичних показників. Судновласники віддають перевагу комбінованим пропульсивним комплексам з валогенераторами, які можуть працювати в режимах РТО/РТИ, а також гібридним комплексам з системами акумуляції енергії в батареї (Battery storage) [24].

Ці переваги роблять комбіновані пропульсивні комплекси привабливими для застосування в морській галузі та допомагають покращити ефективність та надійність роботи суден, але потребують подальшого дослідження в сфері якості електроенергії.

REFERENCES

1. Yarovenko, V.A. (1998), "Influence of the parameters of propulsive complexes on indicators of the quality of work of rowing power plants", *Prydniprovskiy naukoviy visnyk*, vol. 66, pp. 79-83.
2. Budashko, V.V. (2017), "Development of a three-level multi-criteria control strategy for a hybrid ship power plant of a combined propulsion complex", *Elektrotehnika i elektromekhanika*, vol. 2, pp. 62-72. doi: 10.20998/2074-272X.2017.2.10.
3. Budashko, V. Ungarov, D. and Onishenko, O. (2016), "Modernization of hybrid electric-power system for combined propulsion complexes", *Electrotechnic and computer systems*, vol. 23(99), pp. 17-22.
4. Budashko, V.V. and Onischenko, O.O. (2014), "Improvement of the control system of the thruster of the combined propulsion complex", *Visnyk NTU «KhPI»*, vol. 38(1081), pp. 45-51.
5. Suvorov, P.S. (1995), *Ekspluatatsyonnye rezhymy nahruzheniya glavnykh sudovykh sredneoborotnykh dyzelej* [Operating modes of loading of main marine medium-speed diesel engines], Moriak, Odessa, Ukraine.
6. Suvorov, P.S. Karpov, L.N. and Mel'nykov, B.P. (1999), "Identification of operating modes of the main engines in shallow water", *Avtomatyzatsiya sudovykh tekhnicheskikh sredstv*, vol. 3, pp. 143-154.

7. Hansen, J.F. (2008), "Modeling and Control of Marine power System", Ph.D. Thesis, Norwegian University of Science and Technology, Trondheim, Norway.
8. Hansen, J.F. Ådnanes, A.K. and Fossen, T.I. (1998), "Modelling, simulation and multivariable model-based predictive control of marine power generation system", *IFAC Proceedings*, vol. 31(30), pp. 41-46. doi: 10.1016/S1474-6670(17)38415-X.
9. Hansen, J.F. Ådnanes, A.K. and Fossen, T.I. (2001), "Mathematical Modelling of Diesel-Electric Propulsion Systems for Marine Vessels", *Mathematical and Computer Modelling of Dynamical Systems*, vol. 7, no. 1, pp. 1-33. doi: 10.1076/mcmd.7.3.323.3641.
10. Ådnanes, A.K. (2003), *Maritime electrical installations and diesel electric propulsion*, Oslo, Norway: ABB Marine AS.
11. Radan, D. (2004), *Power electronic converters for ship propulsion electric motors*. Department of Marine Technology NTNU, Trondheim, Norway.
12. Radan, D. (2008), "Integrated Control of Marine Electrical Power Systems", Doctoral, Norwegian University of Science and Technology, Trondheim, Norway.
13. Rolls-Royce Marine (2017), "Rolls-Royce Marine Portal", available at: <https://www.rollsroyce.com/products-and-services/marine.aspx> (Accessed 7 December 2024).
14. MAN, EPROX (2017), "Energy-saving electric propulsion system", available at: <https://marine.mandieselturbo.com/docs/librariesprovider6/marine-broschures/energy-saving-diesel-electric-propulsion-system---eprox-flyer.pdf?sfvrsn=0> (Accessed 9 December 2024).
15. Wartsila (2016), "Wartsila Portal", available at: <https://www.wartsila.com/products/marine-oil-gas/power-systems/electricpropulsion/electric-propulsion-systems> (Accessed 10 December 2024).
16. Siemens (2015), "Integrated propulsion technologies", available at: <https://www.industry.siemens.com/verticals/global/en/marine/commercial-ships/ship-propulsion/Pages/propulsion.aspx> (Accessed 11 December 2024).
17. Budashko, V. and Shevchenko, V. (2019), "Improving the control strategy of a multi-mass electromechanical system", *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*, [Online], vol. 9 (49), pp. 38-43, available at: https://eesa-journal.com/wp-content/uploads/EESA_september_part_3.pdf (Accessed 14 December 2024).
18. LEROY SOMER (2022), "Marine Solutions/Proven solutions for Marine applications Propulsion & Power Grid", available at: https://www.leroy-somer.com/documentation_pdf/6097_en.pdf (Accessed 18 December 2024).
19. Budashko, V.V. (2019), "Increasing the efficiency of hybrid propulsion complexes for multipurpose vessels by different criteria of the energy management strategies", *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*, [Online], vol. 10 (50), pp. 53-62, available at: https://eesa-journal.com/wp-content/uploads/EESA_1050_oct_2019_part_4.pdf (Accessed 14 December 2024).
20. Hvozdeva, I. Myrhorod, V. Budashko, V. and Shevchenko, V. (2020), "Problems of Improving the Diagnostic Systems of Marine Diesel Generator Sets", *2020 IEEE 15th International Conference on Advanced Trends in Radioelectronics, Telecommunications and Computer Engineering (TCSET)*, Slavske, Ukraine. pp. 350-354. Doi: 10.1109/TCSET49122.2020.235453.
21. Myrhorod, V. Hvozdeva, I. and Budashko, V. (2020), "Multi-parameter Diagnostic Model of the Technical Conditions Changes of Ship Diesel Generator Sets", *2020 IEEE Problems of Automated Electrodrive. Theory and Practice (PAEP)*, Kremenchuk, Ukraine. pp. 1-5. Doi: 10.1109/PAEP49887.2020.9240905.
22. Siemens (2020), "Low Voltage Engineering manual Version 6.7, Supplement to Catalogs D 11 and D 21.3", available at: https://cache.industry.siemens.com/dl/files/185/83180185/att_1026522/v1/G130_G150_S120_S150_ext_config_man_0620_en-US.pdf (Accessed 16 December 2024).
23. Budashko, V. Obniavko, T. Onishchenko, O. Dovidenko, Y. and Ungarov D. (2020), "Main problems of creating energy-efficient positioning systems for multipurpose sea vessels", *2020 IEEE 6th International Conference on Methods and Systems of Navigation and Motion Control (MSNMC)*, Kyiv, Ukraine. pp. 106-109. Doi: 10.1109/MSNMC50359.2020.9255514.

24. Elizabeth Lindstada, Torstein Ingebrigtsen (2020), "Potential power setups, fuels and hull designs capable of satisfying future EEDI requirements", available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1361920918302578> (Accessed 16 December 2024).

Melnik O.V.

ADVANCED EFFICIENCY OF WORK OF SHIP PROPULSION PLANTS

The purpose of this article is to analyze the technical solutions of ship combination propulsion plants, which involve the operation of thermal propulsion engines and propulsion electric plants. Combined propulsion plants are examined, which are becoming more and more widely used on current ships of the maritime fleet. The peculiarity of the combined plants is that the energy for the ship's propulsion in them is generated in two different types of ship engines - thermal and electrical, operating on the propulsion system.

These plants are folding electromechanical systems designed to ensure the safety of the ship in various modes of operation of the ship and the generation of electricity in the economical mode or when stationary. Combined propulsion plants combine the advantages of traditional propulsion installations with thermal propulsion engines and propulsion electric installations.

A promising way to directly improve the efficiency of combined propulsion units is also the use of shaft generators in engine mode. The configuration of these plantss consists of a low-speed diesel engine (MSD) connected to the gearbox, driven by the propeller of an electric machine (EM), which can operate in generator mode or in motor mode.

Key words: combined propulsion plant, main thermal engine, electric propulsion motor, electric propulsion plant, reducer, shaft drive, propeller, engine, operating mode. effective power, power transmission, marine diesel, power plant, ship, marine engines.

УДК 629.5

doi.org/10.33298/2226-8553.2024.3.41.21

Sagін С.С., Сагін С.В.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ МАНЕВРУВАННЯ ВЕЛИКОТОННАЖНИХ СУДЕН В СТИСНЕНИХ ПОРТОВИХ ВОДАХ

Проведено аналіз особливостей і небезпек маневрування суден у стиснених портових водах, зосереджуючи увагу на складнощі, що виникають у процесі управління судноплаством в умовах інтенсивного трафіку. Розглянуто ключові виклики, пов'язані з вузькими фарватерами, близьким розташуванням причалів, портових споруд та високою щільністю руху суден. Значну увагу приділено впливу гідрографічних і метеорологічних умов, таких як мілководдя, сильні течії, вітри та хвилювання, які суттєво впливають на маневрові характеристики великотоннажних суден. Визначено, що однією з головних небезпек під час маневрування у стиснених водах є ризик зіткнення суден один з одним, з портовими спорудами або причалами. Також висвітлено проблеми, пов'язані з посадкою на мілину, які можуть виникати через змінну глибину фарватерів або неврахування припливно-відпливних процесів. Розглянути додаткові ризики, які створює втрата маневрових властивостей суден за умовою низьких швидкостей, що особливо критично для суден із великою водотоннажністю. Акцентована увага на людському факторі як одному з головних джерел ризиків під час маневрування. Як такі визначені недостатній досвід екіпажу чи лоцманів, недостатня координація дій між суднами та портовою системою контролю, а також

обмежений час для прийняття та ухвалення рішень, які поодиночі або в сукупності можуть призводити до небезпечних навігаційних ситуацій. Запропоновано застосування інноваційних рішень для мінімізації ризиків. Особливу увагу приділено впровадженню систем підтримки ухвалення рішень, які інтегрують дані з автоматизованих систем моніторингу, гідрометеорологічних станцій і супутникових систем. Показано, що системи підтримки ухвалення рішень забезпечують аналіз даних у реальному часі, дозволяють прогнозувати можливі ризики та моделювати траєкторії руху суден. Завдяки цьому портові диспетчери отримують точні рекомендації для оптимізації руху суден навіть у найскладніших умовах. Також вказано, що використання систем симуляційного моделювання, побудованих на основі нейронних мереж, дозволяє аналізувати складні сценарії, такі як небезпечне зближення суден, втрата керованості судном чи вплив несприятливих погодних умов. Такі системи слугують інструментом як для підготовки екіпажів, так і для оцінки можливих ризиків у конкретній акваторії. Досвід демонструє, що впровадження системи підтримки ухвалення рішень і симуляційного моделювання дозволяє підвищити рівень безпеки, оптимізувати рух суден і забезпечити безперервність логістичних процесів у портах із високою щільністю трафіку. Отримані результати є корисними для подальшого вдосконалення портової логістики в умовах стиснених вод та можуть бути адаптовані для інших портів із подібними умовами експлуатації.

Ключові слова: безпека судноплавства, великотоннажне судно, людський фактор, навігаційна безпека, навігаційна ситуація, нейронна мережа, маневрування суден, морське судно, морський транспорт, стиснені портові води, системи підтримки ухвалення рішень.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Забезпечення безпеки судноплавства у стиснених портових водах є однією з ключових у сучасній морській логістиці та морських транспортних системах. Стрімке зростання обсягів міжнародної торгівлі та підвищення інтенсивності руху суден вимагають нових підходів до управління портовими операціями, зокрема в умовах обмежених акваторій із високою щільністю трафіку. Ця проблема стає особливо актуальною для портів із вузькими фарватерами, мілководдям і швидкими змінами гідрометеорологічних умов, де навіть незначна навігаційна помилка, або затримка в прийнятті рішення може призвести до аварій, економічних втрат або екологічних катастроф [1-3].

Маневрування суден у таких умовах ускладняється через технічні особливості великотоннажних суден (наприклад, контейнеровозів Panamax та балкерів Capesize), що мають обмежені маневрові можливості. У той же час, людський фактор залишається однією з головних причин помилок під час виконання складних маневрів, що підкреслює необхідність використання новітніх технологій для підтримки ухвалення рішень і зменшення ризиків [4-6].

В умовах швидкої цифровізації портових систем виникає потреба у впровадженні інноваційних підходів, зокрема систем підтримки ухвалення рішень (Decision Support Systems – DSS) та симуляційного моделювання. Ці інструменти дозволяють інтегрувати велику кількість даних із різних джерел, аналізувати ризики в реальному часі, прогнозувати розвиток подій та підвищувати ефективність портових процесів.

Забезпечення безпеки судноплавства у стиснених портових водах є не лише локальною проблемою окремих портів, але й важливим елементом глобальної морської інфраструктури [7-9]. Її вирішення має значний вплив на забезпечення стабільності логістичних ланцюгів, зменшення аварійності на морі, підвищення ефективності використання портових потужностей і забезпечення екологічної стійкості транспортних систем [10-12]. Таким чином, дана проблема має не лише наукову, але й вагомий практичну значущість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішення питання забезпечення безпеки маневрування суден у стиснених портових водах отримало значну увагу в наукових дослідженнях,

зокрема через постійне зростання інтенсивності судноплавства та розмірів суден. Особливу увагу присвячено аналізу впливу гідрометеорологічних факторів, таких як течії, хвилювання, та вітрові навантаження, на маневрові характеристики великотоннажних суден [13, 14].

Також багатократно розглядалися питання зниження ризику зіткнень суден у складних умовах [15, 16]. У подібних дослідженнях розглядаються алгоритми розрахунку безпечних траєкторій руху суден, які враховують динаміку руху, метеорологічні параметри та характеристики інших суден у межах обмеженого простору стиснених портових вод. Ряд наукових досліджень підкреслює важливість впровадження систем сучасних систем підтримки та ухвалення рішень, які дозволяють інтегрувати дані з автоматизованих систем і гідрометеорологічних станцій для оцінки навігаційних ризиків і оптимізації руху суден в стиснених водах [17, 18]. При цьому найбільш доцільним та ефективним є використання симуляційного моделювання на базі нейронних мереж, яке дозволяє створювати реалістичні сценарії руху суден, що враховують зовнішні фактори (включаючи погодні умови, глибинні характеристики та площі акваторії морських портів) та взаємодію з іншими суднами. Це сприяє як підвищенню рівня підготовки екіпажів, також і плануванню оптимального маневрування у складних умовах.

Незважаючи на численні дослідження та впровадження наукових розробок, статистика зіткнень суден в стиснених портових водах залишається високою, що свідчить про необхідність подальшого розвитку методів і технологій для забезпечення безпеки судноплавства шляхом вдосконалення процесу маневрування морських суден. Зокрема, існує потреба в адаптації сучасних рішень до різноманітних умов портових акваторій і підвищенні рівня навчання екіпажів [19-21]. Крім того, актуальними залишаються питання інтеграції новітніх технологій у щоденні портові операції з метою підвищення їхньої ефективності та надійності.

Формулювання цілей статті. Ціллю статті є аналіз проблем і небезпек маневрування суден у стиснених портових водах та оцінка сучасних методів і технологій, таких як DSS і симуляційне моделювання та розробка рекомендацій щодо їх впровадження в навігаційну практику, для підвищення безпеки судноплавства та ефективності управління рухом суден.

Виклад основного матеріалу. Маневрування суден у стиснених портових водах є складним процесом, який вимагає точності, координації та професіоналізму. Портова акваторія, як правило, має обмежений простір для маневрування через вузькі фарватери, близькість до причалів, портових споруд і високий трафік суден. Ці фактори суттєво ускладнюють рух, особливо для великотоннажних суден, таких як контейнеровози, танкери та балкери типу Panamax та Capesize [22-24]. Гідрографічні особливості, включаючи мілководдя, змінну глибину та сильні течії, також впливають на маневрові характеристики суден. До цього додаються метеорологічні фактори, такі як сильні вітри, хвилювання чи туман, які можуть суттєво знижувати видимість та ускладнювати контроль над судном [25-27].

Небезпеки маневрування в таких умовах є численними. Найбільший ризик становить можливість зіткнення з іншими суднами, портовими спорудами чи причалами. У стиснених водах, де час прийняття рішення обмежений, навіть незначна помилка може призвести до серйозних наслідків [28, 29]. Також існує загроза посадки на мілину через нестабільну глибину або неправильну оцінку припливно-відпливних процесів. Зниження швидкості для збереження контролю над судном може призвести до втрати маневрових властивостей, що особливо критично для великотоннажних суден із обмеженою здатністю виконувати різкі повороти.

Людський фактор залишається одним із головних джерел ризиків під час маневрування [30, 31]. Недостатній досвід екіпажу або лоцмана, погана координація дій між портовою адміністрацією та судном, або помилки в ухваленні рішень можуть створювати критичні ситуації.

Підтвердження вищевказаного ілюструє навігаційна обстановка в морському порту Річардс-Бей – одному із найбільших портів Південної Африки, що спеціалізується на перевалці вугілля, генеральних вантажів і контейнерів. Розташований на північному сході країни, порт є важливим центром для обслуговування суден високого тоннажу, зокрема контейнеровозів та балкерів типу Panamax та Capesize які відіграючи ключову роль у міжнародних ланцюгах постачання. Щорічний

вантажообіг порту становить близько 90 мільйонів тонн навалювального вантажу та від 500000 до 1000000 TEU на рік, при цьому кількість обслугованих суден перевищує 2000 одиниць на рік. Порт має розвинену інфраструктуру для перевалки різноманітних вантажів, включаючи один із найбільших у світі вугільних терміналів, який забезпечує продуктивність завантаження від 20 до 30 тисяч тонн вугілля на годину для одного судна. Крім цього, порт спеціалізується на обробці генеральних вантажів, контейнерів та нафтоналивних продуктів, що забезпечує його стратегічну значущість у глобальних логістичних мережах.

Інтенсивний трафік суден та складні гідрометеорологічні умови в акваторії порту вимагають особливої уваги до забезпечення безпеки судноплавства. Підтримання маневрових характеристик суден, зокрема в умовах обмежених маневрових зон, вузьких фарватерів, сильних течій та вітрового впливу, особливо в зимовий період, є критично важливим для безпечної та ефективної роботи порту.

Для забезпечення безпеки судноплавства портова адміністрація застосовує суворі вимоги щодо мінімальної осадки суден. Це дозволяє покращити маневровість суден під час підходу до порту та у його акваторії.

Зокрема, встановлені такі правила:

1) для суден із довжиною до 250 метрів:

- **осадка носової частини судна повинна становити не менше ніж 2,0 % від загальної довжини судна.**

- **осадка кормової частини судна повинна становити не менше ніж 3,0 % від загальної довжини судна;**

2) для суден із довжиною понад 250 метрів:

- **осадка носової частини судна повинна становити не менше ніж 2,5 % від загальної довжини судна.**

- **осадка кормової частини судна повинна становити не менше ніж 3,5 % від загальної довжини судна.**

Маневрова частина порту поділена на три основні частини, як зображено на рис. 1. До них відносяться:

1) припортова зона с виділеним фарватером для заходу та виходу суден з використання віртуальних буїв з індикатором автоматичної ідентифікаційної системи (Automatic Identification System – AIS);

2) внутрішньо портова фарватерна зона з обмеженими стисненими водами;

3) акваторія порту, яка поділена на південну та північну частину з загальним колом для маневрування.

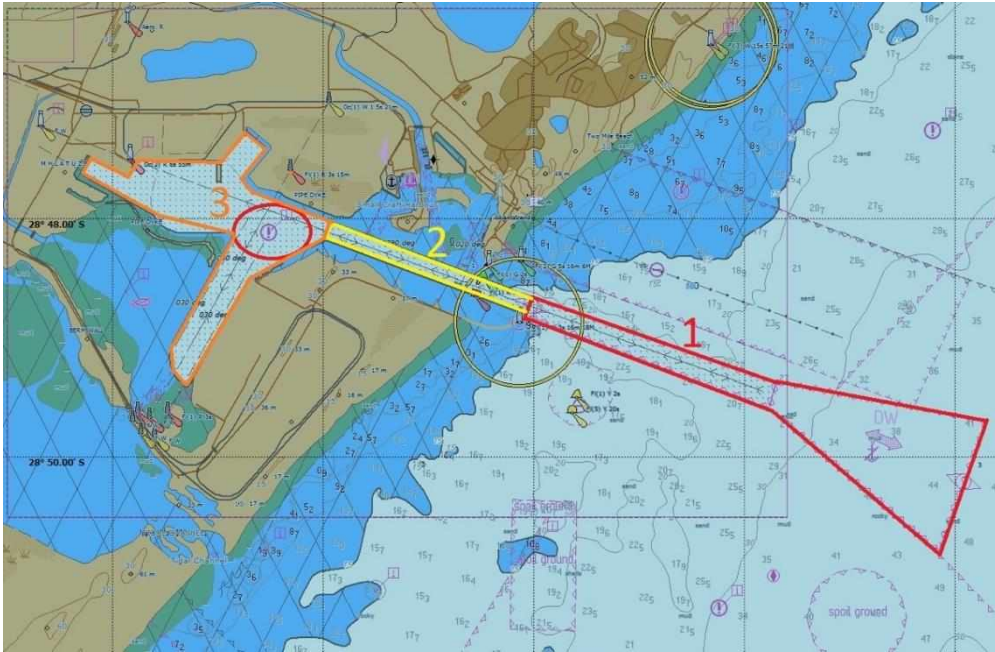

Рисунок 1 – Маневровий план порту Річардс-Бей

Лоцманська проводка в даному порту, є обов'язковою але місця прийому та висадки лоцмана різняться залежно від метеорологічних умов. В основному через обмеження в руху лоцманського катера чи буксира у сурові метеорологічні умови, прийом та здача лоцмана здійснюються за допомогою гелікоптера.

У зв'язку з високою інтенсивністю вантажних операцій адміністрація порту активно впроваджує заходи, спрямовані на мінімізацію часу між завершенням обробки одного судна та початком операцій із наступним. Це включає вимогу, щоб судно, яке очікує на погрузку або розвантаження, вже перебувало у внутрішній акваторії порту на момент виходу іншого судна. Така організація руху суден сприяє оптимізації портових процесів, однак значна щільність трафіку ускладнює контроль маневрових властивостей суден і забезпечення безпечного шляху в умовах стиснених вод. Значний обсяг судноплавства в порту Річардс-Бей створює серйозні небезпеки для організації руху суден в обмеженій акваторії.

Маневрування суден у стиснених водах порту Річардс-Бей є складним завданням, яке пов'язане з численними викликами. Основними проблемами є обмежений простір для маневрування через вузький фарватер, близьке розташування інших суден і портових споруд, а також гідрографічні особливості, такі як сильні течії, мілководдя та змінна глибина акваторії. Метеорологічні фактори, зокрема сильні вітри є вагомим небезпечним фактором в порту Річардс-Бей. Окрім цього, збільшення розмірів сучасних суден із меншими маневровими властивостями створює додаткові ризики, що вимагає впровадження інноваційних підходів до організації руху в порту.

У цих умовах важливу відіграє система управління рухом суден (Vessel Traffic Service – VTS), яка забезпечує моніторинг трафіку в реальному часі, надає рекомендації екіпажам щодо швидкості та траєкторії руху, а також попереджає про потенційні ризики. Проте використання базових методів моніторингу руху суден а саме радіолокаційного та AIS спостереження, в складних навігаційних умовах може виявити певні труднощі щодо забезпечення та оптимізації трафіку суден в акваторії порту.

Порт Річардс-Бей активно впроваджує сучасні технології для забезпечення безпеки судноплавства, підвищення ефективності управління трафіком та мінімізації ризиків у складних навігаційних умовах. Одним із ключових інструментів, які використовуються в порту, є системи

підтримки прийняття рішень (Decision Support Systems, DSS). Ці системи аналізують величезні обсяги даних у реальному часі, включаючи інформацію про гідрометеорологічні умови (течії, вітер, хвилювання), характеристики суден (швидкість, траєкторія, осадка) та їх взаємне розташування в акваторії.

DSS не лише забезпечують оперативний доступ до актуальної інформації, але й виконують складні розрахунки для оптимізації маневрів. Наприклад, система може пропонувати найбільш безпечну траєкторію руху судна, враховуючи потенційні конфлікти маршрутів із іншими суднами чи обмеження фарватеру.

Система підтримки ухвалення рішень (Decision Support Systems, DSS) є комплексним програмно-апаратним інструментом, що допомагає диспетчерам систем управління рухом суден швидко й ефективно ухвалювати рішення на основі зібраних, оброблених і структурованих даних.

Запропонована система базується на чотирьох основних принципах, якими є:

- 1) інтеграція даних із різноманітних джерел;
- 2) обробка інформації в реальному часі;
- 3) моделювання та прогнозування;
- 4) адаптація до різних умов.

Одним із базових принципів роботи DSS є здатність об'єднувати інформацію з декількох джерел: автоматизованих систем моніторингу (AIS), гідрометеорологічних станцій, радіолокаційних та супутникових систем, а також внутрішніх баз даних (наприклад, про розклад руху суден чи технічний стан портового обладнання). Така інтеграція дозволяє формувати цілісну картину ситуації в реальному часі та надавати користувачеві актуальні дані для ухвалення обґрунтованих рішень.

Критично важливою умовою для ефективної роботи DSS є мінімальна затримка під час збору й обробки інформації. Дані про швидкість, курс суден, погодні умови чи статус портових операцій мають надходити безпосередньо в систему з найменшою можливою затримкою. Це дозволяє DSS оперативна реагувати на зміни в поточній ситуації та видавати рекомендації для оператора в максимально стислий термін.

DSS використовує математичні моделі та нейронні мережі, для моделювання можливих сценаріїв розвитку подій. Завдяки цьому система здатна аналізувати різні варіанти дій (наприклад, траєкторії руху судна) та обирати найбільш безпечний або економічно вигідний сценарій з урахуванням поточних умов.

Умови експлуатації DSS можуть суттєво змінюватися залежно від інтенсивності портового трафіку, складності завдань та обсягу інформації. Система повинна бути гнучкою, легко адаптованою до нових сценаріїв і здатною інтегрувати додаткові модулі або оновлювати алгоритми аналізу в міру появи нових загроз чи необхідності розширення функціоналу.

На даний момент DSS у порту Річардс-Бей знаходяться на етапі тестування, однак уже демонструють високу ефективність у розв'язанні складних навігаційних завдань. Наприклад, у випадках інтенсивного трафіку система надає рекомендації щодо оптимального порядку входу та виходу суден, допомагаючи уникати заторів і небезпечного зближення. Це особливо важливо в умовах, коли кілька великих суден одночасно виконують маневри в обмеженій акваторії.

Одним із прикладів використання системи підтримки ухвалення рішень (DSS) є управління складними операціями одночасного виходу та заходу чотирьох суден в акваторії порту Річардс-Бей, як наведено на рис. 2. У цьому випадку перше контейнерне судно відшвартовувалося від 702 північного причалу, а друге судно – від 301 південного причалу. Їхнім завданням було пропустити два інших судна, що рухалися фарватером у напрямку входу до порту, залишаючись при цьому в акваторії та зберігаючи свої маневрові можливості.

DSS проаналізувала початкові дані, зокрема швидкість і курс кожного судна, поточні погодні умови, глибини акваторії та відстані до інших об'єктів. Завдяки інтеграції даних із систем автоматичного ідентифікації (AIS) і гідрометеорологічних станцій, система змогла побудувати детальний сценарій взаємодії суден який складався з восьми послідовних дій.

Для першого судна DSS рекомендувала тимчасово зайняти зону маневрування поблизу вихідного буя на північному кінці причальної стінки, забезпечуючи достатній простір для руху другого судна, яке повинно було виконати розворот. Друге судно, відповідно до рекомендацій DSS, використало свій носовий підрулюваний пристрій для плавного відходу від причалу, водночас коригуючи свою траєкторію так, щоб залишити фарватер вільним для суден, які заходили в порт.

Система також забезпечила точні рекомендації для двох суден, що рухалися фарватером. Вона розрахувала оптимальну швидкість і дистанцію між суднами, щоб уникнути перетинів траєкторій і зберегти безпечний інтервал. Розрахунки були виконані з урахуванням часу, необхідного для маневрування відшвартованих суден, і їхніх габаритів.

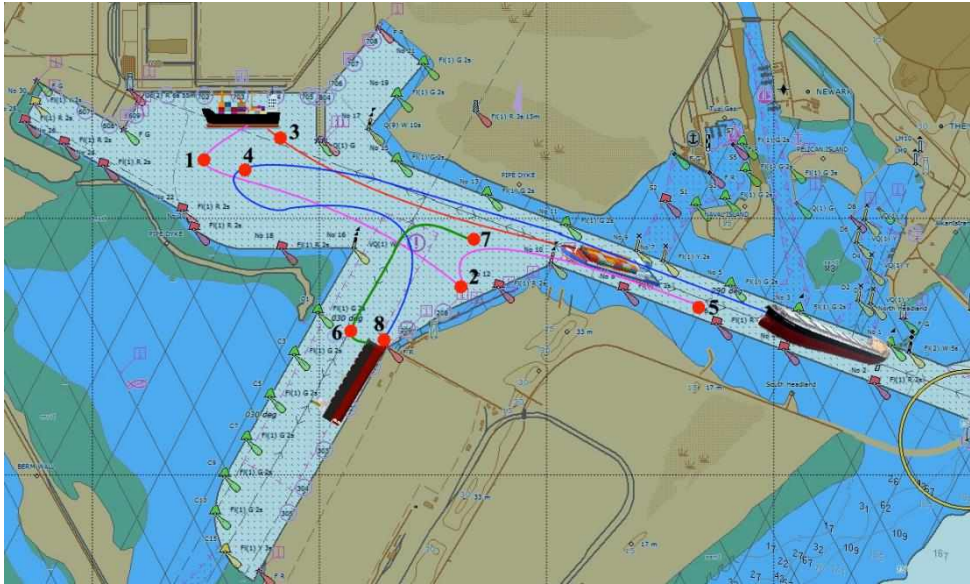

Рисунок 2 – Застосування системи підтримки ухвалення рішень під час одночасного знаходження в стиснених портових водах чотирьох великотоннажних суден

Результат застосування DSS у цій ситуації продемонстрував значні переваги. Чотири судна успішно виконали свої маневри без затримок і ризику зіткнень. Це стало можливим завдяки тому, що система DSS не лише оптимізувала порядок маневрів, але й надавала диспетчерам чіткі рекомендації щодо дій у реальному часі.

Цей випадок підкреслює здатність DSS ефективно працювати в умовах високої щільності портового трафіку. Система не лише покращує координацію між суднами, але й підвищує загальний рівень безпеки та ефективності операцій у порту. Такі сценарії демонструють, як інноваційні технології можуть інтегруватися в щоденну практику управління портом, створюючи нові стандарти безпеки та продуктивності.

Окрім DSS, порт активно застосовує попередню стимуляційне моделювання для аналізу та прогнозування потенційно ризикованих ситуацій. Симуляційні системи, побудовані на базі нейронних мереж, дозволяють створювати реалістичні моделі руху суден в акваторії порту, враховуючи всі можливі фактори: погодні умови, технічні характеристики суден, взаємодію з течіями та перешкодами. Завдяки цьому диспетчер порту може заздалегідь ідентифікувати ситуації, які можуть призвести до зіткнень або аварій, і вжити відповідних заходів. Це дозволяє розробляти та тестувати стратегії маневрування, які знижують ризики навіть у найскладніших умовах.

Висновки. Як результат виконаних досліджень зробимо наступні висновки.

1. Аналіз наукових досліджень показав, що маневрування суден у стиснених портових водах супроводжується високими ризиками через обмежений простір, значну щільність трафіку, мілководдя та складні гідрометеорологічні умови. Особливу небезпеку становлять зіткнення, посадка на мілину та втрата маневрових властивостей, що значно ускладнює операції великотоннажних суден.

2. Доведено, що впровадження сучасних технологій, таких як системи підтримки ухвалення рішень (DSS) та симуляційне моделювання, сприяє ефективній координації руху суден та зниженню ризиків у складних умовах. DSS дозволяє інтегрувати дані з різних джерел, прогнозувати ризики та оптимізувати маневрування.

3. Запропоновано підхід до використання симуляційного моделювання для попереднього аналізу ризиків. Завдяки нейронним мережам ці системи дозволяють створювати реалістичні сценарії руху суден, що знижує ризики аварій навіть у найскладніших умовах.

4. Використання інноваційних технологій портових операціях сприяє підвищенню рівня безпеки судноплавства, оптимізації руху суден і забезпеченню безперервності логістичних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сагін С.В., Сагін С.С. Визначення методу управління рухом суден морського транспорту під час забезпечення їх безпечного розходження // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2023. – Вип. 2(38). – С. 187-198. doi.org/10.33298/2226-8553/2023.2.38.20.

2. Дакі О.А., Пліта Л.Л., Трофименко І.В., Федунів В.М. Особливості та вимоги щодо навігаційного забезпечення безпеки судноводіння на внутрішніх судноплавних шляхах // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2022. – Вип. 2(36). – С. 184-194. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.15.

3. Левченко О.В. Синтез варіантів дій судноводія у небезпечних ситуаціях з урахуванням часових та ресурсних обмежень у судових СППР // Водний транспорт: Збірник наукових праць. – 2021. – Вип. 3(34). – С. 89-98. doi.org/10.33298/2226-8553/2021.3.34.10.

4. Майданевич С.Б., Тимошук О.М. Суб'єкти та принципи міжнародного морського права // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2021. – Вип. 3(34). – С. 39-47. doi.org/10.33298/2226-8553/2021.3.34.05.

5. Тимошук О.М., Дакі О.А., Бойко О.А., Карадобрій Т.А. Аналітичний огляд адаптивних систем керування судном та шляхи їх побудови // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2020. – Вип. 3(31). – С. 120-125. https://doi.org/10.33298/2226-8553/2020.3.31.13.

6. Тимочко О.І., Левченко О.В., Руденко В.М., Сітков О.М. Використання гібридних роботизованих комплексів для інспекції морських нафтогазових об'єктів // Водний транспорт: Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 2(40). – С. 6-22. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.2.40.01.

7. Sagin S., Kuropyatnyk O., Sagin A., Tkachenko I., Fomin O., Píštěk V., Kučera P. Ensuring the Environmental Friendliness of Drillships during Their Operation in Special Ecological Regions of Northern Europe // Journal Marine Science and Engineering. – 2022. – Vol. 10(9). – P. 1331. https://doi.org/10.3390/jmse10091331.

8. Левінський М.В., Левінський В.М. Вибір параметрів системи стабілізації курсу судна при дії водно-хвильових збурень // Автоматизація судових технічних засобів : наук.-техн. зб. – 2020. – Вип. 26. – С.27-40. DOI: 10.31653/1819-3293-2020-1-26-27-40.

9. Sagin S.V., Sagin S.S., Madey V. Analysis of methods of managing the environmental safety of the navigation passage of ships of maritime transport // Technology Audit and Production Reserves. – 2023. – № 4 (3(72)). – P. 33–42. doi: https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.286039.

10. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A., Zablotskyi Yu.V. Gaichenia O.V. Supplying of Marine Diesel Engine Ecological Parameters // Nase More : International Journal of Maritime Science & Technology. – 2022. – Vol.69. – Iss.1. – P. 53-61. DOI 10.17818/NM/2022/1.7.

11. Sagin S., Kuropyatnyk O., Tkachenko I. Ensuring the environmental friendliness of marine diesel engines of specialized ships // Суднові енергетичні установки : науково-технічний збірник. – 2022. – Вип. 45. – Одеса : НУ «ОМА». – С. 5-16. doi: 10.31653/smf45.2022.5-16.
12. Sagin S., Sagin A. Development of method for managing risk factors for emergency situations when using low-sulfur content fuel in marine diesel engines // Technology Audit and Production Reserves. – 2023. – № 5 (1(73)). – P. 37–43. doi: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.290198>.
13. Ворохобін І.І., Бурмака І.О., Кулаков М.О., Петриченко О.О. Спосіб департаментизації електронної карти при зовнішньому управлінні розходження суден в зоні відповідальності СУРС // Судноводіння : науково-технічний збірник. – 2021. – Вип. 32. – Одеса : НУ «ОМА». – С. 26-33. DOI: 10.31653/2306-5761.32.2021.26-33.
14. Бурмака И.А., Ворохобин И.И., Федоров Д.Б. Учет динамики судов при автоматическом выборе маневра расхождения уклонением одного судна и пассивным торможением другого // Судноводіння : науково-технічний збірник. – 2021. – Вип. 31. – С. 80-88. DOI: 10.31653/2306-5761.31.2021.80-88.
15. Burmaka I., Vorokhobin I., Melnyk O., Burmaka O., Sagin S. Method of Prompt Evasive Maneuver Selection to Alter Ship's Course or Speed // Transactions on Maritime Science. – 2022. – Vol. 11(1). – P. 1-9. <https://doi.org/10.7225/toms.v11.n01.w01>.
16. Тимошук О.М., Мельник О.В. Аналіз можливості використання маневру розходження зміною курсу // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2023. – Вип. 1(37). – С. 96-102. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.1.37.10.
17. Ворохобин И.И. Зависимость вероятности безопасного прохождения судном стесненного района от закона распределения погрешности смещения // Судноводіння : науково-технічний збірник. – 2020. – Вип. 30. – Одеса : НУ «ОМА». – С. 58-66. DOI: 10.31653/2306-5761.30.2020.58-66.
18. Тимошук О.М., Боріна М.В. Дослідження методів підвищення екологічності суднових енергетичних установок у водному середовищі // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2022. – Вип. 2(36). – С. 240-252. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.21.
19. Sagin S.V., Sagin S.S., Madey V. Analysis of methods of managing the environmental safety of the navigation passage of ships of maritime transport // Technology Audit and Production Reserves. – 2023. – № 4 (3(72)). – P. 33–42. doi: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.286039>.
20. Sagin S.V., Karianskyi S., Sagin S.S., Volkov O., Zablotskyi Y., Fomin O., Píšťek V., Kučera P. Ensuring the safety of maritime transportation of drilling fluids by platform supply-class vessel // Applied Ocean Research. – 2023. – Vol. 140. – P. 103745. <https://doi.org/10.1016/j.apor.2023.103745>.
21. Sagin S., Madey V., Sagin A., Stoliaryk T., Fomin O., Kučera P. Ensuring Reliable and Safe Operation of Trunk Diesel Engines of Marine Transport Vessels // Journal Marine Science and Engineering. – 2022. – Vol. 10. – Iss. 10. – P. 1373. <https://doi.org/10.3390/jmse10101373>.
22. Sagin S.V., Sagin S.S., Fomin O., Gaichenia O., Zablotskyi Y., Píšťek V., Kučera P. Use of biofuels in marine diesel engines for sustainable and safe maritime transport // Renewable Energy. – 2024. – P. 120221. doi: <https://doi.org/10.1016/j.renene.2024.120221>.
23. Sagin S.V. Improving the performance parameters of systems fluids // Austrian Journal of Technical and Natural Sciences, Vienna. – 2018. – № 7-8. – P. 55-59. doi.org/10.29013/AJT-18-7.8-55-59.
24. Sagin S.V., Kuropyatnik A.A. Application of the system of recirculation of exhaust gases for the reduction of the concentration of nitric oxides in the exhaust gases of the ship diesels // American Scientific Journal. – 2017. – № 15. – Iss. 2. – P. 67-71.
25. Kuropyatnyk O.A., Sagin S.V. Exhaust Gas Recirculation as a Major Technique Designed to Reduce NOx Emissions from Marine Diesel Engines // Naše more: International Journal of Maritime Science and Technology. – 2019. – Vol. 66(1). – P. 1-9. <https://doi.org/10.17818/NM/2019/1.1>.

26. Сагін С.В., Сагін С.С. Використання штучного інтелекту в ситуаціях надмірного зближення суден // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 1(39). – С. 215-225. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.1.39.22.

27. Petrychenko O., Levynskyi M., Prytula D., Vynohradova A. Fuel options for the future: a comparative overview of properties and prospects // Transport Systems and Technologies. – 2023. – № 41. – P. 96-106. <https://doi.org/10.32703/2617-9059-2023-41-8>.

28. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A. The Use of Exhaust Gas Recirculation for Ensuring the Environmental Performance of Marine Diesel Engines // Naše more: International Journal of Maritime Science and Technology. – 2018. – Vol. 65(2). – P. 78-86. doi.org/10.17818/NM/2018/2.3.

29. Сагін С.В., Заблоцький Ю.В. Діагностування технічного стану суднових енергетичних установок засобів водного транспорту // Водний транспорт. – 2023. – № 2(38). – С. 164-175. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.18.

30. Сагін С.С., Ворохобін І.І. Мінімізація ризику виникнення небезпеки морських подій під час навігаційних переходів суден морського транспорту // Водний транспорт: Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 2(40). – С. 76-88.

31. Сагін С.В., Бондар С.А. Розробка методу діагностування технічного стану елементів головної енергетичної установки засобів водного транспорту // Водний транспорт. – 2023. – № 2(38). – С. 175-186. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.19.

REFERENCES

1. Sagin S.V., Sagin S.S., Determination of the method of controlling the movement of marine transport vessels while ensuring their safe divergences Water transport. – 2023. – Вип. 2(38). – С. 187-198. doi.org/10.33298/2226-8553/2023.2.38.20.

2. Daki O.A., Plita L.L., Trofymenko I.V., Fedunov V.M. Feature and requirements for navigational safety of navigation on inland waterways // Water transport. – 2022. – Vol. 2(36). – P. 184-194. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.15.

3. Levchenko O. Synthesis of vessels' options in dangerous situations taking into account time and resource restrictions in vessel DSS. // Water transport. – 2021. – № 3(34). – P. 89-98. doi.org/10.33298/2226-8553/2021.3.34.10.

4. Maydanevich S.B., Tymoshchuk O. Subjects and principles of the international maritime law // Water transport. – 2021. – Vol. 3(34). – P. 39-47. doi.org/10.33298/2226-8553/2021.3.34.05.

5. Tymoshchuk O., Daki O., Boyko O., Karadobriy T. Analytical Inspection of adaptive vessel control systems and ways of their construction // Water Transport: Collection of scientific works. – 2020. – Vol. 3(31). – P. 120-125. doi.org/10.33298/2226-8553/2020.3.31.13.

6. Tymochko O.I., Levchenko O.V., Rudenko V.M., Sitkov O.M. Use of hybrid robotic complex for inspection of marine oil and gas facilities // Water transport. – 2024. – Vol. 2(40). – P. 6-22. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.2.40.01.

7. Sagin S., Kuropyatnyk O., Sagin A., Tkachenko I., Fomin O., Píštěk V., Kučera P. Ensuring the Environmental Friendliness of Drillships during Their Operation in Special Ecological Regions of Northern Europe // Journal Marine Science and Engineering. – 2022. – Vol. 10(9). – P. 1331. <https://doi.org/10.3390/jmse10091331>.

8. Levynskyi M.V., Levynskyi V.M. Choosing the structure and parameters of vessel's course automatic control system under the influence of water-wave disturbances // Automation of ship technical facilities. – 2020. – Вип. 26. – С.27-40. DOI: 10.31653/1819-3293-2020-1-26-27-40.

9. Sagin S.V., Sagin S.S., Madey V. Analysis of methods of managing the environmental safety of the navigation passage of ships of maritime transport // Technology Audit and Production Reserves. – 2023. – № 4 (3(72)). – P. 33-42. doi: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.286039>.

10. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A., Zablotskyi Yu.V. Gaichenia O.V. Supplying of Marine Diesel Engine Ecological Parameters // Nase More : International Journal of Maritime Science & Technology. – 2022. – Vol. 69. – Iss.1. – P. 53-61. DOI 10.17818/NM/2022/1.7.

11. Sagin S., Kuropyatnyk O., Tkachenko I. Ensuring the environmental friendliness of marine diesel engines of specialized ships // *Ship power plants*. – 2022. – Vol. 45. – P. 5-16. doi: 10.31653/smf45.2022.5-16.
12. Sagin S., Sagin A. Development of method for managing risk factors for emergency situations when using low-sulfur content fuel in marine diesel engines // *Technology Audit and Production Reserves*. – 2023. – № 5 (1(73)). – P. 37–43. doi: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.290198>.
13. Vorokhobin I., Burmaka I., Kulakov M., Petrychenko O. A Method of electronic chart departmenisation under external control of vessels' passing in VTS areas // *Shipping & Navigation: Research journal*. – 2021. – Vol. 32. – P. 26-33. doi.org/10.31653/2306-5761.32.2021.26-33.
14. Burmaka I., Vorokhobin I., Fedorov D. Account dynamics of ships at the automatic choice of manoeuvre of divergence by deviation of one ship and by the passive braking of the other // *Shipping & Navigation: Research journal*. – 2021. – Vol. 31. – P. 80-88. doi.org/10.31653/2306-5761.31.2021.80-88.
15. Burmaka I., Vorokhobin I., Melnyk O., Burmaka O., Sagin S. Method of Prompt Evasive Manuever Selection to Alter Ship's Course or Speed // *Transactions on Maritime Science*. – 2022. – Vol. 11(1). – P. 1-9. <https://doi.org/10.7225/toms.v11.n01.w01>.
16. Tymoshchuk O., Melnyk O. Analysis of the possibility of using the divergence maneuver by changing the course // *Water Transport: Collection of scientific works*. – 2023 – Vol. 1(37). – P. 96-102. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.1.37.10.
17. Vorokhobin I. Impact of the cross-track error distribution law on safe navigation in narrow waters // *Shipping & Navigation: Research journal*. – 2020. – Vol. 30. – P. 58-66. doi.org/10.31653/2306-5761.30.2020.58-66.
18. Tymoshchuk O., Borina M. Research of methods of enhancing the environmental facility of ship power plants in the aquatic environment // *Water transport*. – 2022. – Vol. 2(36). – P. 240-252. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.21.
19. Sagin S.V., Sagin S.S., Madey V. Analysis of methods of managing the environmental safety of the navigation passage of ships of maritime transport // *Technology Audit and Production Reserves*. – 2023. – № 4 (3(72)). – P. 33–42. doi: <https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.286039>.
20. Sagin S.V., Karianskyi S., Sagin S.S., Volkov O., Zablotskyi Y., Fomin O., Píšťek V., Kučera P. Ensuring the safety of maritime transportation of drilling fluids by platform supply-class vessel // *Applied Ocean Research*. – 2023. – Vol. 140. – P. 103745. <https://doi.org/10.1016/j.apor.2023.103745>.
21. Sagin S., Madey V., Sagin A., Stoliaryk T., Fomin O., Kučera P. Ensuring Reliable and Safe Operation of Trunk Diesel Engines of Marine Transport Vessels // *Journal Marine Science and Engineering*. – 2022. – Vol. 10. – Iss. 10. – P. 1373. <https://doi.org/10.3390/jmse10101373>.
22. Sagin S.V., Sagin S.S., Fomin O., Gaichenia O., Zablotskyi Y., Píšťek V., Kučera P. Use of biofuels in marine diesel engines for sustainable and safe maritime transport // *Renewable Energy*. – 2024. – P. 120221. doi: <https://doi.org/10.1016/j.renene.2024.120221>.
23. Sagin S.V. Improving the performance parameters of systems fluids // *Austrian Journal of Technical and Natural Sciences*, Vienna. – 2018. – № 7-8. – P. 55-59. doi.org/10.29013/AJT-18-7.8-55-59.
24. Sagin S.V., Kuropyatnik A.A. Application of the system of recirculation of exhaust gases for the reduction of the concentration of nitric oxides in the exhaust gases of the ship diesels // *American Scientific Journal*. – 2017. – № 15. – Iss. 2. – P. 67-71.
25. Kuropyatnyk O.A., Sagin S.V. Exhaust Gas Recirculation as a Major Technique Designed to Reduce NOx Emissions from Marine Diesel Engines // *Naše more: International Journal of Maritime Science and Technology*. – 2019. – Vol. 66(1). – P. 1-9. <https://doi.org/10.17818/NM/2019/1.1>.
26. Sagin S.S., Sagin S.V. Use of artificial intelligence in the situations of excessive vessels approaching // *Water Transport*. – 2024. – №. 1(39). – P. 215-225. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.1.39.22.

27. Petrychenko O., Levinskyi M., Prytula D., Vynohradova A. Fuel options for the future: a comparative overview of properties and prospects // Transport Systems and Technologies. – 2023. – № 41. – P. 96-106. <https://doi.org/10.32703/2617-9059-2023-41-8>.

28. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A. The Use of Exhaust Gas Recirculation for Ensuring the Environmental Performance of Marine Diesel Engines // Naše more: International Journal of Maritime Science and Technology. – 2018. – Vol. 65(2). – P. 78-86. doi.org/10.17818/NM/2018/2.3.

29. Sagin S.V., Zablotskyi Yu.V. Development of a method for diagnosing the technical condition of elements of the main power plant of water transport // Water transport. – 2023. – Vol. 2(38). – P. 164-175. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.18.

30. Sagin S.S., Vorokhobin I.I. Minimizing the risk of maritime incidents during navigation passages of sea transport vessels // Water transport. – 2024. – Vol. 2(40). – P. 76-88.

31. Sagin S.V., Bondar S.A. Development of a method for diagnosing the technical condition of elements of the main power plant of water transport // Water transport. – 2023. – Vol. 2(38). – P. 175-186. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.19.

Sagin S.S., Sagin S.V.

ENSURING THE SAFE MANEUVERING OF LARGE-TONNAGE VESSELS IN CONFINED PORT WATERS

An analysis of the features and dangers of ship maneuvering in constrained port waters has been conducted, focusing on the challenges arising in traffic management under high traffic density conditions. Key challenges related to narrow fairways, proximity to berths and port facilities, and intense vessel traffic are examined. Particular attention is given to the impact of hydrographic and meteorological conditions, such as shallow waters, strong currents, winds, and waves, which significantly affect the maneuverability of large-tonnage vessels. It has been determined that one of the main dangers during maneuvering in constrained waters is the risk of collisions between vessels, with port facilities, or with berths. Problems associated with grounding are also highlighted, which may arise due to variable fairway depths or improper consideration of tidal processes. Additional risks are posed by the loss of maneuverability at low speeds, which is particularly critical for large vessels with significant displacement. Emphasis is placed on the human factor as one of the primary sources of risk during maneuvering. Identified issues include insufficient experience of crew members or pilots, poor coordination between vessels and port control systems, and limited time for decision-making, which individually or collectively can lead to dangerous navigational situations. The use of innovative solutions for risk minimization is proposed. Special attention is paid to the implementation of decision support systems (DSS) that integrate data from automated monitoring systems, hydro-meteorological stations, and satellite systems. DSS has been shown to provide real-time data analysis, enable risk forecasting, and model ship movement trajectories. This allows port dispatchers to receive precise recommendations for optimizing vessel movements, even under the most challenging conditions. Additionally, it is noted that the use of simulation modeling systems built on neural networks enables the analysis of complex scenarios, such as close vessel encounters, loss of vessel controllability, or the impact of adverse weather conditions. These systems serve as tools for both crew training and risk assessment in specific water areas. Experience demonstrates that the implementation of decision support systems and simulation modeling increases safety levels, optimizes vessel movements, and ensures continuity of logistics processes in ports with high traffic density. The obtained results are useful for further improvement of port logistics in constrained waters and can be adapted for other ports with similar operating conditions.

Key words: constrained port waters, decision support systems, human factor, large-tonnage vessel, maritime safety, maritime transport, maritime vessel, navigational safety, navigational situation, neural network, ship maneuvering.

Кучерук Г.Ю., Гаврилюк Р.І.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ЛОГІСТИЧНОГО СЕРВІСУ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

У статті розглянуто основні інструменти логістичного сервісу, що використовуються в готельно-ресторанному секторі для оптимізації операційної діяльності, підвищення якості обслуговування клієнтів та зниження витрат. До пріоритетних для впровадження належать інформаційні системи, автоматизація процесів, а також підходи екологічно-орієнтованої логістики.

Інструменти логістичного сервісу дозволяють покращити управління поставаннями, зберіганням продуктів, транспортуванням, а також мінімізувати харчові відходи. Особлива увага приділяється інтеграції інновацій, таких як штучний інтелект, IoT, Big Data, що сприяють прогнозуванню попиту та вдосконаленню ланцюгів поставок. Акцентовано на важливості локалізації ланцюгів поставання, використанні екоупаковки та енергоефективного обладнання для забезпечення сталого розвитку. Застосування інструментів логістичного сервісу сприяє підвищенню конкурентоспроможності бізнесу, задоволенню запитів сучасних клієнтів та збереженню довкілля.

Ключові слова: логістичний сервіс, готельно-ресторанний бізнес, інструменти логістичного сервісу, автоматизація, зелена логістика, ефективність.

Постановка проблеми. Сьогодні готельно-ресторанний бізнес перебуває у стані швидких змін через розвиток технологій, посилення конкуренції та зміну очікувань клієнтів. Актуальність впровадження логістичного сервісу визначається кількома ключовими аспектами, такими, як: зростання конкуренції на ринку, збільшення попиту на швидкість і якість обслуговування та зміна споживчих звичок. В результаті, логістичний сервіс стає не просто інструментом, а стратегічним фактором успіху, який дозволяє ефективно адаптуватися до викликів сучасного світу та забезпечувати стійкий розвиток бізнесу.

Логістичний сервіс у готельно-ресторанному бізнесі досліджували вітчизняні та іноземні автори: І.Г. Смирнов, В. В. Щербина, О. В. Круковська, О. Полінкевич, І. І. Січка, Т. В. Гуштан, Р. В. Корсак, Дж.Келлі, Д. Ламберт, М. Ліндерс, Дж. Р. Сток. та ін. Автор статті [1] розглядає питання логістичного підходу в управлінні підприємствами готельно-ресторанного бізнесу та особливості управління потоками та ланцюгами поставок. У роботі [2] аналізуються особливості та перспективи розвитку логістичного сервісу в ресторанному бізнесі. У роботі [3] розглядаються сучасні інформаційно-комунікативні та логістичні технології, що застосовуються в обслуговуванні клієнтів готелів. У статті [4] аналізується діяльність провідних міжнародних логістичних компаній у сфері готельно-ресторанного бізнесу. Автори статті [5] досліджують значення логістики в управлінні готельно-ресторанним бізнесом.

Ці автори зробили вагомий внесок у дослідження логістичного сервісу в готельно-ресторанному бізнесі, розглядаючи різні аспекти та пропонуючи шляхи підвищення ефективності логістичних процесів у цій сфері. Хоча логістичний сервіс у готельно-ресторанному бізнесі є важливим аспектом підвищення ефективності й конкурентоспроможності, певним питанням приділено недостатньо уваги.

Виклад основного матеріалу. Місія готелів і ресторанів полягає у створенні комфортного середовища, забезпеченні високоякісного обслуговування та задоволенні потреб гостей у

харчуванні, відпочинку та проживанні. Вони сприяють формуванню позитивного досвіду та підтримують культурний, соціальний та економічний розвиток регіону. Загалом, мета та функції готелів і ресторанів спрямовані на створення унікального клієнтського досвіду, що поєднує комфорт, якість і культурну цінність, одночасно підтримуючи сталий розвиток суспільства та економіки.

Забезпечення високоякісного обслуговування у готельно-ресторанній сфері вимагає використання інструментів логістичного сервісу — це засоби, методи, технології та програми, які використовуються для організації, оптимізації та контролю логістичних процесів. Вони спрямовані на забезпечення ефективного управління потоками товарів, послуг, інформації та ресурсів, що дозволяє підвищити якість обслуговування клієнтів. Основні напрямки застосування інструментів логістичного сервісу в готельно-ресторанному бізнесі наведені у табл.1.

У готельно-ресторанному бізнесі пріоритетними є інструменти, які дозволяють швидко адаптуватися до змін, оптимізувати витрати та підвищити якість обслуговування клієнтів. На наш погляд, це інформаційні системи та програмне забезпечення. Вони забезпечують оперативність і гнучкість, які критично важливі в ресторанній і готельній галузі та оптимізує основні витрати по складуванню, зберіганню продукції та персоналу. Інновації, такі як системи управління запасами (WMS), штучний інтелект і Big Data, стають стандартом у сучасному бізнесі.

Таблиця 1 – Напрямки застосування інструментів логістичного сервісу в готельно-ресторанному бізнесі

Інструменти логістичного сервісу	Напрямки застосування
1. Інтеграція сучасних цифрових технологій	- Впровадження штучного інтелекту, аналітики Big Data та IoT для автоматизації процесів у готельно-ресторанному бізнесі. - аналіз ефективності систем управління запасами (WMS) та CRM-систем в умовах ресторанного середовища.
2. Управління зворотними потоками	- Організація реверсній логістиці, включаючи утилізацію відходів, рециклінг упаковки та управління поверненнями від постачальників. - організація екологічних і сталих практик у логістиці ресторанів і готелів.
3. Логістика в умовах кризи	Розробка моделей кризового управління, які могли б допомогти оптимізувати постачання в нестабільних умовах.
4. Локалізація ланцюгів постачання	- Забезпечення акценту на використанні місцевих постачальників, що важливо для підтримки економіки регіону та зменшення витрат на транспортування. - Аналіз впливу локальної логістики на збереження свіжості продуктів та зниження викидів CO₂.
5. Досвід клієнтів і логістика	Забезпечення взаємозв'язку між логістичними процесами та покращенням досвіду клієнтів. Наприклад, як швидкість доставки або зручність відстеження замовлення впливають на лояльність клієнтів.
6. Інтеграція з міжнародними логістичними системами	- Аналіз впливу міжнародних логістичних ланцюгів на готельно-ресторанний бізнес, особливо в контексті імпорту екзотичних продуктів. - Використання глобальних стандартів логістики (наприклад, HACCP, ISO 22000) у ресторанах і готелях.
7. Персоналізація логістики	Організація персоналізації ланцюгів постачання залежно від типу ресторану або готелю (наприклад, бутик-готель, фаст-фуд чи люксовий ресторан).

Також, слід звернути увагу на внутрішню логістику. Це організація логістичних процесів у середині готельно-ресторанного комплексу. Ефективна логістика між кухнею, складом і залом

ресторану забезпечує швидку обробку замовлень і високу якість обслуговування. Автоматизація внутрішньо-логістичних процесів, впровадження POS-систем для зручного обліку замовлень і управління персоналом забезпечить ефективність операцій, зниження витрат і покращення рівня обслуговування клієнтів.

Використання таких інструментів підвищує точність прогнозів і ефективність процесів. До того ж, це покращує клієнтський досвід, що є ключовим для успіху бізнесу. Інтеграція інструментів логістичного сервісу у роботу готелів і ресторанів дозволяє швидко адаптуватися до потреб ринку, підвищуючи ефективність та конкурентоспроможність.

Велика кількість готелів і ресторанів вимагає створення конкурентних переваг. Оптимізовані логістичні інструменти дозволяють скоротити витрати, забезпечити якісне обслуговування та запропонувати кращу ціну клієнтам. В цьому контексті, набуває актуальності сучасні екологічні тренди. Споживачі дедалі більше звертають увагу на екологічність бізнесу. Логістичний сервіс, орієнтований на «зелену логістику», допомагає відповідати сучасним екологічним стандартам. "Зелена логістика" спрямована на зменшення негативного впливу логістичних процесів на довкілля. У готельно-ресторанному бізнесі її реалізація потребує інтеграції екологічних підходів до всіх етапів постачання, виробництва, доставки та управління відходами. (табл.2)

Таблиця 2 – Екологічні інструменти логістичного сервісу у готельно-ресторанному сервісі

№	Екологічний підхід	Напрямок використання	Інструменти
1	Оптимізація транспортної логістики	• Використання екологічного транспорту:	Перехід на електромобілі, велосипеди чи транспорт на альтернативних видах пального для доставки їжі та продуктів.
		• Оптимізація маршрутів доставки:	Використання GPS і TMS (Transportation Management Systems) для зменшення споживання пального та викидів CO ₂
		• Консолідація вантажів:	Об'єднання поставок у більші партії для скорочення кількості рейсів
2	Екологічно чисті матеріали	• Зменшення використання пластику:	Перехід на біорозкладну або багаторазову упаковку для доставки їжі та сервірування.
		• Використання місцевої сировини:	Співпраця з локальними постачальниками, щоб скоротити транспортні витрати та знизити вуглецевий слід.
3	Енергоефективність	• Енергозберігаюче обладнання:	Використання холодильників, кухонного обладнання та освітлення з низьким споживанням енергії.
		• Впровадження «розумних» систем:	Інтеграція IoT для контролю споживання енергії в логістичних процесах, наприклад, підтримання температури в холодильниках.
4	Управління запасами та відходами	• Оптимізація закупівель	Використання інструментів прогнозування попиту для уникнення надлишкових закупівель.
		• Мінімізація харчових відходів:	Упровадження систем повторного використання залишків їжі (наприклад, у співпраці з організаціями з переробки).
		• Переробка упаковки:	Створення програм утилізації й сортування упаковки разом із партнерами.
5	Відповідальність постачальників	• Екологічний аудит постачальників	Вибір партнерів, які дотримуються екологічних стандартів, таких як ISO 14001.

		Локалізація ланцюгів постачання:	Пріоритет місцевих постачальників для скорочення транспортування та підтримки місцевої економіки.
6	Комунікація та просвітництво	Інформування клієнтів:	Просування екологічних ініціатив, таких як використання еко-упаковки чи підтримка місцевих фермерів.
		Навчання персоналу:	Підвищення кваліфікації співробітників у питаннях сталого розвитку та зеленої логістики.
7	Використання технологій	Big Data та аналітика:	Аналіз логістичних процесів для визначення способів зменшення енергоспоживання та екологічного впливу
		Автоматизація:	Впровадження автоматизованих систем управління запасами, які знижують обсяги відходів.
8	Інвестиції в інновації	Екологічно чисті упаковки	Розробка індивідуальних рішень, які мінімізують використання матеріалів.
		Відновлювані джерела енергії: комплексах.	Використання сонячних панелей для підтримки логістичних процесів у готельно-ресторанних комплексах.

Екологічні інструменти логістичного сервісу у готельно-ресторанному сервісі забезпечать економічний ефект: зниження витрат на енергію, транспортування та утилізацію відходів; екологічний ефект: мінімізацію впливу на довкілля через скорочення викидів і відходів; а також соціальний: формування позитивного іміджу бізнесу як відповідального та сталого. Використання багаторазової упаковки, екологічного транспорту та мінімізація відходів, раціональне планування маршрутів для скорочення споживання пального та ін.

Інтеграція зеленої логістики в готельно-ресторанний бізнес не тільки сприяє збереженню довкілля, але й підвищує лояльність клієнтів, які все більше віддають перевагу екологічно відповідальним компаніям.

Лояльність клієнтів можна збільшити за рахунок покращення логістики доставки клієнтам. Наприклад, доставка "останньої милі": використання сервісів доставки, таких як Glovo, Uber Eats, або власних кур'єрських служб або відстеження замовлень: використання мобільних додатків для клієнтів, які дозволяють відслідковувати статус доставки в реальному часі.

Для України актуальність логістичного сервісу у готельно-ресторанній сфері додатково підкреслюється необхідністю підтримки місцевих виробників, відновлення туристичної галузі та адаптації до нових реалій економіки.

Висновки. Логістичний сервіс стає стратегічним інструментом, який дозволяє готелям і ресторанам покращувати якість обслуговування, знижувати витрати та досягати конкурентних переваг. Пріоритетними напрямками застосування інструментів логістичного сервісу в готельно-ресторанному бізнесі являються автоматизація внутрішніх та зовнішніх логістичних процесів і екологічність використання ресурсів. Таким чином, інструменти логістичного сервісу не тільки підвищують ефективність бізнесу, але й сприяють сталому розвитку, що є особливо важливим для сучасного готельно-ресторанного сектору. Їхнє правильне впровадження забезпечить бізнесу стійкість, прибутковість і довіру клієнтів у довгостроковій перспективі.

ЛІТЕРАТУРА

- Щербина В.В. Особливості логістичних процесів в готельно-ресторанному бізнесі // Розвиток методів управління та господарювання на транспорті: Зб. наук. праць, 2020. №1 (70). С. 99-114. DOI10.31375/2226-1915-2020-1-99-114.
- О. В. Круковська Особливості та перспективи розвитку логістичного сервісу у ресторанному бізнесі готельно-ресторанного господарства // "Інвестиції: практика та досвід": Зб. наук. праць, 2023р. №9

3. Полінкевич, О. (2023). Інформаційно-комунікативні та логістичні технології організації обслуговування клієнтів готелю. Ресторанний і готельний консалтинг. Інновації, 6(2), 150–170. <https://doi.org/10.31866/2616-7468.6.2.2023.291697>
4. Січка І.І. Головні міжнародні логістичні компанії у сфері готельно-ресторанного бізнесу / Інфраструктура ринку: електронний науково-практичний журнал. Вип. 40, 2020. - С. 14-18.
5. Гуштан Т., Корсак Р. Роль логістики в забезпеченні сталого розвитку готельно-ресторанного бізнесу. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XVII: Подолання кризових ситуацій у науці та освіті / [Ред.: Я. Ёжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль – Миколаїв: Посвіт, 2024. С. 218-220.

629.12.037

doi.org/10.33298/2226-8553.2024.3.41.23

Тимошук О.М., Шапран Ю.Є.

ІМПУЛЬСНО-МОДУЛЯЦІЙНЕ УПРАВЛІННЯ СУДНОВИМИ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНИМИ СИСТЕМАМИ

Метою статті є дослідження застосовності імпульсно-модуляційного управління для судових електроенергетичних установок. Мета досягається шляхом застосування інноваційної бази силової електроніки. Імпульсно-модуляційне управління спрямоване на вирішення двох завдань: формування заданих параметрів енергії визначеної якості, з одного боку, і відтворення заданого відтворюючого входу, з іншого. Розвиток сучасних напівпровідникових приладів й зростання швидкодії мікропроцесорної техніки створили можливість застосування складних законів модуляції в системах з імпульсно-модуляційним перетворенням енергії в роботі, як загальносуднового обладнання, так і для забезпечення управління і руху судна. Управляємі перетворювачі для судових систем із ланкою постійного струму мають низький вплив завад на мережу живлення завдяки застосуванню багатоімпульсних схем випрямлення; використанню некерованих випрямлячів; наявності гальванічної розв'язки у вигляді ланки постійного струму; високому коефіцієнту корисної дії; сталості коефіцієнта потужності приводу в усьому діапазоні керування частотою обертання; підвищенню коефіцієнта потужності мережі за рахунок споживання виключно активного навантаження. Доведено, що з метою підвищення якості вихідної напруги у сучасних перетворювачах із ланкою постійного струму рекомендується використовувати трирівневі інвертори, які складніші за своєю конструкцією та алгоритмами керування, але мають низку переваг: вищий коефіцієнт корисної дії, ніж у дворівневих; менший рівень вищих гармонік у вихідній синусоїдальній напрузі; можливість скорочення розмірів або повної відсутності виділених фільтрів на виході трирівневого інвертора залежно від споживача; менша частота перемикання напівпровідникових ключів, що скорочують втрати під час перемикання.

Ключові слова: імпульсно-модуляційне управління, енергоефективність, морський транспорт, напівпровідникові прилади, силова електроніка, судові електроенергетичні установки, діагностування, ефективна потужність, передача потужності, судовий дизель, асинхронні судові двигуни, судно, судові двигуни.

Актуальність дослідження. На теперішній час інноваційний розвиток суспільства є одним з драйверів розвитку людства. Транспортні технології повинні відповідати двом критеріям: підвищенню екологічності та зменшенню енерговитрат. Оптимальне управління судовими електроенергетичними системами забезпечує виконання сформульованих критеріїв. Основним резервом підвищення енергоефективності судових енергетичних установок є застосування

інноваційної силової електроніки, заснованою на автономних інверторах напруги, перетворювачах напруги в ланцюзі електричної енергії: «генерування» → «перетворення» → «споживання».

Суднові електроенергетичні системи мають особливу потребу в оптимальному управлінні, пов'язану з автономністю застосування, обмеженістю простору для розміщення додаткових пристроїв управління, високою вартістю й обмеженістю ресурсів.

Особливо важливою вона є для таких автономних електроенергетичних систем як суднові, оскільки наявні ресурси на судні завжди обмежені, а режими роботи споживачів не завжди є оптимальними.

Підвищення ефективності роботи суднових електроенергетичних систем пов'язане з удосконаленням перетворювачів енергії (із застосуванням відповідної елементної бази) та з оптимізацією енерговитрат для споживачів на судні.

Необхідно відмітити той факт, що розвиток мікропроцесорної техніки та твердотільної електроніки, мініатюризація елементної бази дозволяє застосовувати складні закони модуляції в системах з імпульсно-модуляційним перетворенням енергії при модернізації суднових електроенергетичних установок, що дозволяє розв'язати протиріччя обмеженості ресурсу та простору на судні. Даний факт і визначає актуальність статті.

Аналіз останніх досліджень. На теперішній час відмічається значний інтерес до вирішення завдань управління судновими установками за допомогою імпульсного керування потоком електроенергії на високій частоті [3, 4, 10].

Цій проблемі присвячено теоретичні роботи зарубіжних і вітчизняних шкіл і авторів. Література, яка використана у даному дослідженні може бути розділена на ряд груп. До першої групи слід віднести роботи з суднових електроенергетичних установок [4, 5, 10], які використані для обґрунтування можливості використання відповідних регуляторів на водному транспорті. До другої групи джерел віднесемо роботи з моделювання та управління силовою електронікою [2, 6, 7, 8], які використані для побудови відповідних систем управління. Допоміжна група джерел [1, 9] використана для підтвердження зроблених у статті висновків.

Мета статті. Дослідження застосовності імпульсно-модуляційного управління для суднових електроенергетичних установок.

Основна частина. До складу електромеханічних систем сучасних суден входять різні технічні пристрої за своєю фізичною природою та принципом дії, робота яких передбачає споживання енергії різного виду й номіналу. Отже системи енергопостачання повинні мати у своєму складі перетворювальні пристрої, які забезпечують отримання енергії потрібного роду та якості. До сучасних суднових систем автоматики та обчислювальних комплексів висувається низка вимог, найважливіші з яких визначаються статичними, динамічними і масогабаритними показниками. Крім того, ці системи мають задовольняти вимогам електромагнітної сумісності (ЕМС) у межах єдиної автономної системи електроживлення судна. Сучасні системи, пристрої та технології вимагають від електропривода підвищеної точності руху, швидкодії, надійності, за мінімальних спотворень, що вносяться системою «перетворювач двигун» у мережеву напругу.

Проведемо класифікацію вторинних перетворювачів енергії, спираючись на їх завдання (рис. 1) [3].

Рисунок 1 – Класифікація вторинних перетворювачів енергії за завданням

Як правило, перетворювач енергії реалізує деяку комбінацію завдань, вимоги при цьому висуваються кінцевими споживачами енергії.

Основним чинником забезпечення щодо ефективності застосування інноваційної бази силової електроніки є можливість застосування імпульсно-модуляційного управління, спрямованого на вирішення двох завдань, зміст яких наведено на рис. 2 [6].

Рисунок 2 – Завдання імпульсно-модуляційного управління електроенергетичними судновими установками

Отже, вимоги до імпульсно-модуляційних перетворювачів (ІМП) є різними та передбачають використання як значної кількості типових перетворювальних пристроїв, так і застосування різних видів модуляції.

Зміна за певним законом тривалості або амплітуди імпульсів, які формуються з певною частотою є імпульсною модуляцією [7].

Під широтно-імпульсною модуляцією (ШІМ) розуміється імпульсне управління, за якого ширина або частота імпульсів модулюються в межах періоду основної частоти для створення певної форми кривої вихідної напруги.

Розвиток мікропроцесорної техніки дозволив широко застосовувати широтно-імпульсні перетворювачі (ШІП), що пояснюється низкою переваг:

- високий коефіцієнт корисної дії (ККД) (втрати потужності на регульовальному елементі ШІП незначні порівняно з втратами потужності при безперервному регулюванні);

- високий температурний діапазон роботи (регульовальним фактором є час провідності управляючого ключа, а не внутрішній опір регульовального елемента, що особливо важливо для суден);

- оперативність управління (відповідає швидкодії сучасної мікропроцесорної техніки, даний факт особливо важливий для автоматизованого управління електроприводом сучасних суден);

– гнучкість регулювання вихідної напруги в широкому діапазоні.

Застосування ШПП значно підвищується при проектуванні первинної мережі судна на постійному струмі, тобто без застосування випрямляча.

Як і для будь-якої технічної системи, ШПП притаманні й ряд недоліків:

– застосування імпульсного режиму роботи регульовального елемента є причиною встановлювання вхідних та вихідних фільтрів, що спричиняє інерційність процесів регулювання в замкнених системах;

– значні швидкості увімкнення та вимкнення струму в силовому ланцюзі ШПП призводить до виникнення завад, що впливає на ЕМС.

Однак, незважаючи на зазначені недоліки, застосування ШПП є перспективним в електроенергетичних установках сучасних суден, пов'язане з економічністю, малими габаритами, надійністю, малою чутливістю температурного діапазону, точністю регулювання та гнучкістю.

При проектуванні судових двигунів з'ясовано, що економічним способом регулювання кутової швидкості двигуна постійного струму (ДПС) є зміна напруги, яка підводиться до якірного ланцюга.

З цією метою використовуються ланцюги «управляємий випрямляч» – «двигун постійного струму» (УВ-ДПС) та «широотно-імпульсний перетворювач – двигун постійного струму» (ШП-ДПС).

Погіршення коефіцієнта потужності як енергетичної характеристики у системі УВ-ДПТ при малих навантаженнях й негативний вплив вищих гармонік на мережу вимагають до застосування на судах саме системи ШП-ДПС [6].

ШПП (рис. 3) у своєму складі містить некерований випрямляч (НВ). Таким чином, при живленні від мережі змінного струму коефіцієнт потужності наведеного приводу збільшується практично до одиниці. Крім того, підвищення частоти комутації у ШПП до 1-20 кГц (порівняно з величинами у 150-300 Гц) зменшує нерівномірність обертання судового двигуна, розширює діапазон регулювання та підвищує механічні характеристики замкнених систем електроприводу.

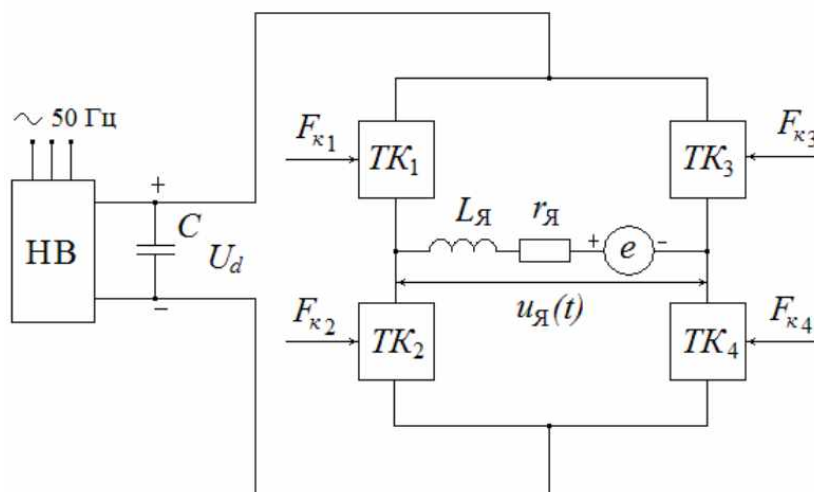
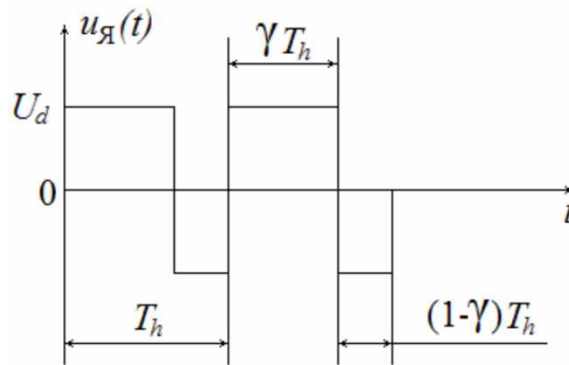
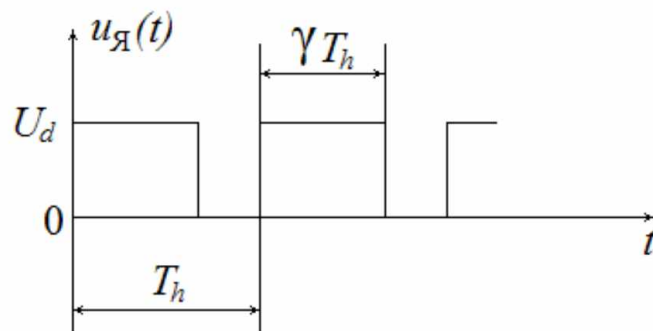

Рисунок 3 – Ланцюг «широотно-імпульсний перетворювач» – «двигун постійного струму»

З метою управління електронними ключами при побудові ШПП можуть бути застосовані симетричний, несиметричний та почерговий режим перемикання, епюри яких наведено на рис. 4, 5.

Рисунок 4 – Епюра напруги на якорі $u_a(t)$ при симетричному управлінніРисунок 5 – Епюра напруги на якорі $u_a(t)$ при несиметричному та почерговому управлінні

Дослідження гармонік вихідної напруги $u_a(t)$, для даних режимів роботи (рис. 4, 5) на жаль детально у публікаціях не розглянуті.

На теперішній час прослідковується тенденція переходу від виконавчих елементів постійного струму до елементів змінного струму та застосуванні прямого мікропроцесорного управління силовими напівпровідниковими перетворювачами [6, 7].

Для асинхронних двигунів (АД), які набули значного поширення та споживають близько шістдесяти відсотків вироблюваної енергії, використовують як скалярні, так і векторні методи управління [1]. Найрозповсюдженим способом реалізації частотного управління АД є використання перетворювачів частоти (ПЧ) з явною ланкою постійного струму [3, 7].

Можна розрізнити структури ПЧ з роздільним управлінням напругою та частотою, а також із ШІМ, що здійснюють одночасне регулювання як частоти, так і напруги. Регулювання напруги в структурах із роздільним управлінням здійснюється за допомогою перетворювачів змінного струму в постійний, виконаних на базі УВ або НВ та ШІП. Для управління двофазними АД можливо використати два однофазні АІН, під'єднані до обмоток управління та збудження, виконані за схемою мосту. З метою регулювання швидкості АДД можливо використати широтно-імпульсне регулювання (ШІР) та ШІМ на несучій частоті [3, 7].

Системи частотного управління АД забезпечують кругове електромагнітне поле в усьому діапазоні регулювання швидкості. Це забезпечує повне використання електродвигуна за потужністю, підвищує рівномірність обертання та збільшує його ККД.

Перетворювачі частоти для трифазних АД будуються на основі використання трифазних інверторів напруги та струму [6].

Висновок. Управляемі перетворювачі змінного струму в постійний будуються на основі використання УВ та ШІП. Управляемі перетворювачі для суднових систем із ланкою постійного струму мають низку переваг:

- 1) Низький вплив завад на мережу живлення завдяки таким особливостям:
 - застосування багатоімпульсних схем випрямлення;
 - використання некерованих випрямлячів;

– наявність гальванічної розв'язки у вигляді ланки постійного струму (низька чутливість до перешкод зовнішньої мережі).

– високий ККД, понад 98,5%.

– сталість коефіцієнта потужності приводу в усьому діапазоні керування частотою обертання.

– підвищення коефіцієнта потужності мережі за рахунок споживання виключно активного навантаження.

З метою підвищення якості вихідної напруги у сучасних перетворювачах із ланкою постійного струму рекомендується використовувати трирівневі інвертори, які складніші за своєю конструкцією та алгоритмами керування, але мають низку переваг:

1) вищий ККД, ніж у дворівневих.

2) менший рівень вищих гармонік у вихідній синусоїдальній напрузі.

3) можливість скорочення розмірів або повної відсутності виділених фільтрів на виході трирівневого інвертора залежно від споживача.

4) для трирівневих інверторів потрібна менша частота перемикання напівпровідникових ключів, як наслідок скорочуються втрати під час перемикання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зайцев Г.Ф. та ін. Теорія автоматичного управління. /Г.Ф. Зайцев, В.К. Стеклов, О.І. Бріцький: За ред. проф. Г.Ф. Зайцева. – К.: Техніка, 2002. – 688 с.

2. Осовський, Д. І. Системи автоматичного управління судновими енергетичними установками [Текст] : навч. посіб. для вищ. навч. посіб. / Д. І. Осовський ; Держ. агентство риб. госп-ва України [та ін.]. - Київ : Ліра-К, 2014. - 274 с.

3. Регульований електропривод: Підручник / І.М. Голодний, Ю.М. Лавріненко, В.В. Козирський, Л.С. Червінський, Д.А. Абдураманов, А.В. Торопов, О.В. Санченко; За ред. І.М. Голодного. – К.: ТОВ "ЦП "Компринт", 2015. – 509 с.: іл.

4. Носенко В.М. Судовые энергетические установки / В.М. Носенко. – Николаев: ФЛН, 2013. – 443 с.

5. Артемов Г.А. Суднові енергетичні установки / Г.А. Артемов, В.М. Горбов. – Миколаїв: УДМТУ, 2002. – 356 с.

6. Доманський І. В. Основи енергоефективності електричних систем з тяговими навантаженнями: монографія / І. В. Доманський / НТУ «ХПІ». – Харків : вид-во ТОВ «Центр інформації транспорту України», 2016. – 224 с.

7. Переверзєв А.В., Василенко О.В. Моделювання елементів силової електроніки. Монографія. – Запоріжжя: ЗДІА. – 1998. – 117 с.

8. Krylov, D. S., & Kholod, O. I. (2023). Active rectifier with a fixed modulation frequency and a vector control system in the mode of bidirectional energy flow. *Electrical Engineering & Electromechanics*, (6), 48–53.

9. Espinoza Jose R. *Inverters Power electronics: Handbook*. / Ed. H. Rashid Muhammad. USA: Academic Press, 2001.

10. Hengchun Mao, Fred C. Y. Lee, Dushan Borogevich and Silva Hiti. Review of High-Performance Three – Phase Power-Factor Correction Circuits. // *IEEE Transactions on Industrial Electronics*. vol. 44, No 4, August, 2017, pp. 437- 446.

REFERENCES

1. Zaitsev H.F. Teoriia avtomatychnoho upravlinnia. /H.F. Zaitsev, V.K. Steklov, O.I. Britskyi: Za red. prof. H.F. Zaitseva. – K.: Tekhnika, 2002. – 688 p.
2. Osovskiy, D. I. Systemy avtomatychnoho upravlinnia sudnovymy enerhetychnymy ustanovkamy [Tekst] : navch. posib. dlia vyshch. navch. posib. / D. I. Osovskiy ; Derzh. ahentstvo ryb. hosp-va Ukrainy [ta in.]. - Kyiv : Lira-K, 2014. - 274 p.
3. Rehulovanyi elektropyvod: Pidruchnyk / I.M. Holodnyi, Yu.M. Lavrinenko, V.V. Kozyrskiy, L.S. Chervinskyi, D.A. Abduramanov, A.V. Toropov, O.V. Sanchenko; Za red. I.M. Holodnoho. – K.: TOV «TsP "Komprynt», 2015. – 509 p.
4. Nosenko V.M. Sudovye enerhetycheskye ustanovky / V.M. Nosenko. – Nykolaev: FLN, 2013. – 443p.
5. Artemov H.A. Sudnovi enerhetychni ustanovky / H.A. Artemov, V.M. Horbov. – Mykolaiv: UDMTU, 2002. – 356 p.
6. Domanskyi I. V. Osnovy enerhoefektyvnosti elektrychnykh system z tiahovymy navantazhenniamy: monohrafiia / I. V. Domanskyi / NTU «KhPI». – Kharkiv : vyd-vo TOV «Tsentr informatsii transportu Ukrainy», 2016. – 224 p.
7. Pereverziev A.V., Vasylenko O.V. Modeliuvannia elementiv sylovoi elektroniky. Monohrafiia. – Zaporizhzhia: ZDIA. – 1998. – 117 p.
8. Krylov, D. S., & Kholod, O. I. (2023). Active rectifier with a fixed modulation frequency and a vector control system in the mode of bidirectional energy flow. *Electrical Engineering & Electromechanics*, (6), p. 48–53.
9. Espinoza Jose R. Inverters Power electronics: Handbook. / Ed. H. Rashid Muhammad. USA: Academic Press, 2001.
10. Hengchum Mao, Fred C. Y. Lee, Dushan Borogevich and Silva Hiti. Review of High-Performance Three – Phase Power-Factor Correction Circuits. // *IEEE Transactions on Industrial Electronics*. vol. 44, No 4, August, 2017, p. 437- 446.

Tymoshchuk O., Shapran Y.

PULSE-MODULATION CONTROL OF SHIP POWER SYSTEMS

The aim of the article is to study the applicability of pulse-modulation control for shipboard electric power plants. The goal is achieved by using an innovative power electronics base. Pulse-modulation control is aimed at solving two problems: the formation of specified energy parameters of a certain quality, on the one hand, and the reproduction of a specified reproducing input, on the other. The development of modern semiconductor devices and the increase in the speed of microprocessor technology have made it possible to apply complex modulation laws in pulse-modulation energy conversion systems in the operation of both general shipboard equipment and ship control and propulsion. Controllable converters for ship systems with a DC link have a low impact of interference on the power supply network due to the use of multi-pulse rectification circuits; the use of uncontrolled rectifiers; the presence of galvanic isolation in the form of a DC link; high efficiency; constant drive power factor over the entire range of speed control; and an increase in the power factor of the network due to the consumption of only active load. It is proved that in order to improve the quality of the output voltage in modern converters with a DC link, it is recommended to use three-level inverters, which are more complex in their design and control algorithms, but have a number of advantages higher efficiency than that of two-level inverters; lower level of higher harmonics in the output sinusoidal voltage; possibility of reducing the size or complete absence of dedicated filters at the output of a three-level inverter depending on the consumer; lower switching frequency of semiconductor keys, which reduces switching losses.

Keywords: pulse modulation control, energy efficiency, maritime transport, semiconductor devices, power electronics, ship electrical power plants, diagnostics, effective power, power transmission, marine diesel, asynchronous marine engines, ship, marine engines.

Sagin C.C., Sagin C.B.

ВИКОРИСТАННЯ ГІБРИДНОЇ СИСТЕМИ КООРДИНАЦІЇ РУХУ МОРСЬКИХ СУДЕН ПІД ЧАС ЇХ МАНЕВРУВАННЯ В СТИСНЕНИХ ВОДАХ

Проведено аналіз особливостей координації рухом морських суден під час їх маневрування в стиснених водах. Як одну з найважливіших проблем у судноплаванні розглянуто забезпечення безпечного руху суден, що залежить від попередження та зниження ризику зіткнень суден морського транспорту під час їх знаходження як у відкритому морі, також і стиснених прибережних або портових водах. Визначено, що у сучасному судноплаванні існує гостра необхідність забезпечення безпечного та ефективного розходження суден, особливо у випадку наявності навігаційних перешкод, а також під час маневрування суден в стиснених водах. Подібні ситуації виникають з будь-яким судном під час його виходу, або заходу в порт, а також під час навігаційних переходів в каналах, вузькостях та прибережних акваторіях. Зазначено, що методи та моделі з забезпечення безпеки судноплавання в переважній більшості випадків розроблені для умов, коли судна рухаються в відкритому морі, коли кожне з суден має досить вільного простору для виконання безпечного маневру та запобігання зіткнення з іншими суднами. При цьому питання безпечного маневрування суден в умовах стиснених вод відносяться до компетентності та відповідальності берегових диспетчерських центрів управління та дії лоцману, що знаходиться на борту судна – тобто до виконання функціональних обов'язків окремих структур та окремих представників, не пов'язаних з судовласником, фрахтівником, постачальником та замовником вантажу. В зв'язку з цим ціллю статті визначено розробка рекомендацій щодо формування гібридної системи координації руху морських суден під час їх маневрування в стиснених водах.

Шляхом аналізу сучасних варіантів забезпечення безпеки судноплавання під час знаходження та маневрування суден в стиснених водах доведено, що найбільш ефективною для цього випадку є гібридна системи координації рухом суден, яка являє собою синтез різних технологічних підходів та методів, які забезпечують комплексне та багаторівневе вирішення проблеми управління та безпеки судноплавання. Аналіз комплектації гібридної системи координації рухом висвітив, що вона поєднує в собі елементи автоматичної ідентифікаційної системи, радарної технології, супутникового навігаційного обладнання та програмного забезпечення для управління судовим рухом, що дозволяє забезпечити високу точність та оперативність у прийнятті рішень.

Ключові слова: безпека судноплавання, людський фактор, навігаційна безпека, навігаційна обстановка, маневрування суден, морське судно, морський транспорт, оптимізації процесу маневрування, розходження суден, стиснені води, системи підтримки прийняття рішень.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Морський та внутрішній водний транспорт відіграє визначальну роль у світовій транспортній системі, забезпечуючи ефективне та економічно вигідне перевезення вантажів. Безпека судноплавання є найважливішим аспектом забезпечення ефективної роботи світової транспортної системи. Однією з найважливіших проблем у судноплаванні є забезпечення безпечного руху суден, що залежить від попередження та зниження ризику зіткнень суден морського транспорту під час їх знаходження як у відкритому морі, також і стиснених прибережних або портових водах [1, 2].

Поєднання сучасних технологій, вимог міжнародних стандартів, систематичного навчання та розвитку інтеграції з інноваційними технологіями допоможе створити більш безпечні обставини для забезпечення безпеки судноплавання. Застосування технологій інтелектуального аналізу даних, нейронних мереж, знання-орієнтованих систем та систем машинного навчання може значно

покращити прогнозування та аналіз даних, допомагаючи більш ефективно керувати суднами та мінімізувати ризики виникнення навігаційних небезпек [3-6]. Удосконалені системи моніторингу та контролю можуть забезпечити більш точне відстеження положення суден, їх швидкості та курсу, допомагаючи запобігти зіткненням та іншим аварійним подіям. Інновації також можуть сприяти екологічній стійкості судноплавства, допомагаючи знизити викиди шкідливих речовин та оптимізувати витрати палива. Компанії та уряди повинні інвестувати в розвиток таких технологій та впроваджувати їх на практиці, щоб зміцнити безпеку та ефективність судноплавства. Впровадження нових стандартів та нормативів також сприятиме розвитку морського транспорту, забезпечуючи безпеку руху суден, їх екологічну стійкість та захист навколишнього середовища [7-10].

У сучасному судноплавстві існує гостра необхідність забезпечення безпечного та ефективного розходження суден, особливо у випадку наявності навігаційних перешкод, а також під час маневрування суден в стиснених водах [11-13]. Подібні ситуації виникають з будь-яким судном під час його виходу, або заходу в порт, а також під час навігаційних переходів в каналах, вузькостях та прибережних акваторіях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виникнення аварійних ситуацій зближення суден у стиснених водах здебільшого відбувається через некоректні, несвоєчасні і некваліфіковані дії з боку навігаційного офіцера і зрідка через технічну несправність судової апаратури. Вибір та застосування екстрених та радикальних дій для уникнення зіткнення в таких випадках має бути миттєвим та негайним. Основними можливими діями для запобігання зіткненню в аварійних випадках можуть бути: екстремальне маневрування, екстремне гальмування або реверсування судовим двигуном, віддача якоря, а також можливе комплексне застосування перелічених методів, щоб уникнути зіткнення.

Умовами виникнення нестандартних ситуацій зближення суден у морі є ті випадки, коли група з двох і більше суден потрапляє в ситуації, в яких необхідно вживати низку послідовних розрахованих дій для уникнення та попередження зіткнення. Такі ситуації зараз відбуваються досить часто в районах активного судноплавства, прибережного плавання, під час плавання в системі поділу руху, а також у припортових водах. На практиці навігаційному офіцеру в таких ситуаціях необхідно детально прораховувати першочергові зміни курсу та швидкості судна і як це відобразиться на наступних ситуаціях зближення з іншими суднами [14, 15].

Під час вирішення такого роду ситуацій пріоритетним у виборі маневрування є дотримання вимог Міжнародних правил запобігання зіткненням суден у морі, прийнятих у 1972 р. (МППЗС-72), однак часто виникає необхідність оптимізації маневру для забезпечення безпечного розходження з усіма навігаційними перешкодами [16, 17].

Проблема оптимізації процесу маневрування з метою ухилення судна під час зустрічі з кількома суднами / перешкодами є актуальним та складним завданням, що вимагає застосування ефективних методів для безпечного розходження. В одному з досліджень представлена математична модель, розроблена на основі теорії оптимального управління, яка сприяє маневруванню та розходженню суден за наявності величезної кількості перешкод [18, 19].

Також існують окремі моделі, що аналізують початкове положення судна, його перешкоди та параметри їхнього руху. За допомогою спеціально розробленого алгоритму ці моделі генерують рекомендації щодо вибору безпечних курсів та швидкостей, що дозволяє сформувати оптимальне маневрування із використанням методів лінійного програмування для мінімізації ризиків зіткнення [20, 21]. З іншого боку, на розв'язання завдань, де застосовується нелінійне програмування, запропоновано метод нелінійної інтегральної інваріантності [22, 23]. Цей метод дозволяє створити допустимі зони маневрування, визначаючи безпечні області для руху судна в умовах складної навігаційної ситуації за участі зустрічних цілей. Такий підхід значно покращує безпеку судноплавства, забезпечуючи ефективне та безпечне розходження суден [24, 25].

У районах інтенсивного судноплавства часто виникають ситуації небезпечного зближення між трьома та більше суднами, де потрібна особлива увага до координації їхніх дій. Ці ситуації можуть вимагати різного типу поведінки від кожного судна, включаючи маневрування або збереження поточних параметрів руху для запобігання зіткненню. У таких умовах координаційна

система може вимагати від оперуючого судна формування гнучкої стратегії розходження. Ця стратегія включає пріоритетний маневр, який враховує необхідні дії інших суден, а також резервний маневр на випадок, якщо інші учасники не виконають своїх зобов'язань [26, 27].

Часто для уникнення зіткнень доцільним є маневр зміни курсу судна. Однак для точного розрахунку параметрів ухилення необхідно враховувати відповідність форм траєкторій істинного та відносного руху. У сценаріях, коли курс судна перетинається з курсами двох інших суден / перешкод та загальний маневр відмінності є не можливий, стаття пропонує безпечний розподіл двома послідовними маневрами: спочатку зміною курсу для ухилення від першої найближчої мети, потім зміною швидкості щодо другої перешкоди [28, 29].

Для ефективного виконання цих маневрів запропоновано аналітичні вирази та алгоритм розрахунку курсу ухилення, визначення моменту часу початку зниження швидкості активним гальмуванням та швидкості розходження для другого судна / перешкоди. Ці методи демонструються на чисельних прикладах та підкріплюються графічними ілюстраціями, що дозволяє наочно уявити ефективність запропонованих рішень [30, 31].

У багатьох наукових дослідженнях було ретельно вивчено форми істинної та відносної траєкторій розходження судна, яке після ухилення повертається на свою початково сплановану траєкторію. Встановлено, що коли швидкість судна вище, ніж у перешкоди, форми істинної та відносної траєкторій збігаються. Однак, якщо швидкість судна нижча за швидкість перешкоди, відносна траєкторія відрізняється від істинної, що вимагає додаткового аналізу для визначення оптимального маневру [32].

Також було досліджено особливості відображення істинної траєкторії ухилення ліворіч у низку різних відносних траєкторій, що дозволяє глибше зрозуміти динаміку руху у різних ситуаціях ухилення [33].

Додатково були розглянуті аналітичні умови для існування різноманітності маневрів розходження судна під час зустрічі з небезпечними перешкодами та за наявності лінійної навігаційної перешкоди, а також обмеження використання аналітичного підходу для розрахунку навігаційних небезпек під час вибору безпечної стратегії для розходження в подібній ситуації [34].

Зазначені методи та моделі були розроблені для випадків, коли судна рухаються в умовах відкритого моря, коли кожне з суден має досить вільного простору для виконання безпечного маневру та запобігання зіткнення з іншими суднами. При цьому питання безпечного маневрування суден в умовах стиснених вод відносяться до компетентності та відповідальності берегових диспетчерських центрів управління та дії лоцману, що знаходиться на борту судна – тобто до виконання функціональних обов'язків окремих структур та окремих представників, не пов'язаних з судновласником, фрахтівником, постачальником та замовником вантажу.

Формулювання цілей статті. Ціллю статті є розробка рекомендацій щодо формування гібридної системи координації руху морських суден під час їх маневрування в стиснених водах.

Виклад основного матеріалу. Одним з завдань безпеки судноплавства є забезпечення безпечного маневрування в стиснених водах. До стиснених вод преш за все відносяться внутрішні акваторії морських та річкових портів, суднохідні канали, вузькості, а деяких випадках місця якірних стоянок, отримання постачання, бункерування. Стиснені води характеризуються підвищеним рівнем навігаційних перешкод, збільшеною кількістю суден допоміжного флоту та інтенсивним рухом суден, які входять, або виходять з порту, що веде до зростання ризику виникнення морських аварій. Особливо актуальним питання безпечного маневрування стає для суден великої водотоннажності, чиї маневрові характеристики погіршуються через збільшені розміри судна (довжину, ширину та осадку). За таких умов навіть маневрування з залученням портових плавальних засобів (буксирів) та портових тягачів займає тривалий час, який поруч з характеристиками судна, залежить від площі портової акваторії. Як приклад, що підтверджує це висловлювання, в табл. 1 наведені статистичні дані, які відображають маневрові характеристики суден-контейнеровозів з різною контейнерною місткістю.

Таблиця 1 – Час маневрування суден-контейнеровозів під час проведення швартовних операцій у портовій акваторії

Контейнерна місткість судна, TEU	Морський порт (за зростанням площі портової акваторії)				
	Пірей (Греція)	Сантос (Бразилія)	Сінгапур (Сінгапур)	Роттердам (Голландія)	Гуанчжоу (Китай)
1000 (Handysize)	35 хв	30 хв	25 хв	20 хв	20 хв
1700 (Handymax)	45 хв	35 хв	25 хв	25 хв	20 хв
2500 (Feeder)	60 хв	50 хв	35 хв	30 хв	25 хв
4000 (Sub-Panamax)	70 хв	60 хв	50 хв	45 хв	40 хв
7000 (Panamax)	85 хв	80 хв	75 хв	70 хв	60 хв
10000 (Super-Panamax)	120 хв	110 хв	100 хв	90 хв	80 хв

Результати аналізу витрат часу на швартовні операції свідчать про значний вплив кількох ключових факторів. Одним із найважливіших є площа акваторії, у великих портах із розвинуеною інфраструктурою, таких як Роттердам чи Сінгапур, маневрування проходить швидше завдяки просторим акваторіям і чіткій організації руху суден. Це забезпечує безпеку та ефективність маневрів, особливо для великих суден.

Ефективність буксирів також суттєво впливає на швидкість швартування, використання сучасних високопродуктивних буксирів скорочує час операцій і забезпечує точне позиціонування суден навіть за складних погодних умов. Більші судна, такі як Panamax і Super-Panamax, потребують більше часу через їхню довжину, ширину та осадку. Це вимагає використання підрулювальних пристроїв (bow thrusters) і сучасних систем з азимутальними двигунами (azimuth thrusters), які підвищують маневровість суден.

У невеликих портах, таких як Сантус чи Пірей, час швартування є довшим через обмеженість акваторії та недостатню кількість допоміжного флоту. Водночас у сучасних портах, таких як Сінгапур чи Гуанчжоу, завдяки новітнім технологіям і автоматизації процесів час швартування значно скорочується.

Оптимізація портової інфраструктури, модернізація допоміжного флоту, впровадження сучасних кермових систем і використання підрулювальних пристроїв є вирішальними чинниками для забезпечення безпеки й ефективності швартувальних операцій.

Використання маневрування в умовах руху судна в стиснених водах відноситься до нестандартних ситуацій зближення суден. Особливу актуальність забезпечення безпечного маневрування в стиснених водах набуває у випадках, коли відбувається скупчення двох і більше потенційно небезпечних зближень одночасно, що може бути обумовлено кількома важливими факторами, що наведені на рис. 1.

Рисунок 1 – Аналіз синтезу маневрування судна в стиснених водах

Основними факторами, що обумовлюють переваги використання синтезу маневрування судна в стиснених водах є:

1) комплексність ситуацій. Нестандартні ситуації зближення, коли судна знаходяться в стиснених водах та перебувають у положенні близькості один до одного, вимагають складного та швидкого аналізу множини змінних. Це включає в себе швидкості та курси суден, їх розміри та вантажопідйомність, а також поточні метеорологічні умови та течії. Синтез маневрування дозволяє систематизувати та оптимізувати прийняття рішень на основі комплексного аналізу всіх даних;

2) безпека. Під час накопичення кількох суден в стиснених водах ризик зіткнення значно зростає. Оптимальне маневрування повинне бути розраховано в такий спосіб, щоб мінімізувати ймовірність аварій, забезпечуючи безпечну відстань між усіма суднами у районі руху ;

3) ефективність реагування. В умовах високої щільності морського трафіку в стиснених водах і за умови виникнення множинних зближень, реакція на виконання маневрування повинна бути не тільки швидкою, а й точно розрахованою. Синтез маневрування забезпечує можливість використовувати попередньо розроблені алгоритми для швидкого та ефективного прийняття рішення;

4) передбачуваність та координація. Важливим аспектом під час маневрування суден в стиснених водах є також передбачуваність дій всіх учасників морського руху. Синтезовані маневри дозволяють діяти злагоджено, що особливо критично, коли кілька суден одночасно намагаються уникнути зіткнень;

5) дотримання міжнародних правил. Усі маневри повинні відповідати вимогам МПЗЗС. Синтез маневрування забезпечує можливість впровадження цими правилами алгоритмів, що гарантує законність дій капітанів;

6) використання сучасних технологій. У сучасних умовах доступні різні технологічні засоби, включаючи автоматичну ідентифікаційну систему (Automatic Identification System – AIS), системи управління рухом суден, супутникова навігація, а також систем інтелектуального аналізу даних і систем підтримки прийняття рішень (Decision Support System – DSS), дозволяє значно підвищити точність та оперативність ухвалення рішень. Ці інструменти можуть бути інтегровані в процес синтезу маневрування для підвищення точності та оперативності прийняття рішень.

Таким чином, синтез маневрування є визначальним елементом в управлінні безпекою судноплавства у складних та потенційно небезпечних умовах. Він дозволяє як мінімізувати ризики, так і підвищити загальну ефективність морських операцій за умов інтенсивного руху. Синтез оптимального управління судном під час забезпечення розходження суден у морі є складним процесом, що вимагає розрахунку безлічі змінних і параметрів.

Оптимальне управління не тільки сприяє безпеці мореплавства, а й підвищує ефективність використання судна, скорочуючи час та витрату палива. Основним завданням у цьому процесі є розробка та реалізація стратегії управління, яка дозволяє досягти бажаного результату з мінімальними витратами та ризиками.

У даний час, хоча основним методом управління під час маневрування в стиснених водах залишається локально незалежне управління кожним судном, цей підхід з часом може змінитися. Дослідження щодо попередження зіткнення суден під час їх маневрування в стиснених водах все частіше фокусуються на розвитку методів, які дозволяють більш активно використовувати координовані та узгоджені стратегії управління. Це передбачає більш комплексний підхід до безпеки судноплавства, який може запропонувати більш високу ефективність і надійність в управлінні морським трафіком, особливо в умовах високої щільності та складності морських операцій.

Використання гібридної системи координації для попередження зіткнення суден у морі в нестандартних ситуаціях відіграє основну роль у сучасній навігації. Ця система являє собою синтез різних технологічних підходів та методів, які забезпечують комплексне та багаторівневе вирішення проблеми управління та безпеки судноплавства. Гібридна система координації поєднує в собі елементи AIS, радарної технології, супутникового навігаційного обладнання та програмного

забезпечення для управління судновим рухом, що дозволяє забезпечити високу точність та оперативність у прийнятті рішень. Основними перевагами гібридної системи координації є:

1) підвищення точності даних – гібридна система координації дозволяє використовувати дані з різних джерел для отримання найбільш точної та актуальної інформації про положення суден, їх швидкість і напрямок руху; це критично важливо для запобігання зіткненню, особливо в умовах поганої видимості або високої щільності трафіку [35];

2) оперативне реагування на зміни – система забезпечує можливість швидко реагувати на навігаційні обставини, що змінюються, аналізуючи дані в реальному часі; завдяки цьому можливо вчасно коригувати курс і швидкість суден, мінімізуючи ризик зіткнень [36];

3) інтеграція та координація – гібридна система забезпечує ефективну координацію між суднами та береговими службами управління, що дозволяє оптимізувати шлях суден, виходячи з поточної обстановки та прогнозованих умов [37];

4) управління в складних умовах – у районах з високою інтенсивністю руху або в умовах складних гідрометеорологічних факторів гібридна система координації може автоматично запропонувати найбезпечніші шляхи для всіх суден, у районі руху [38];

5) підтримка прийняття рішень – система не лише надає дані, а й аналізує їх за допомогою алгоритмічних методів, пропонуючи рішення для оптимального маневрування, що суттєво покращує процес прийняття рішень на містку [39];

6) координація з енергетичною установкою судна – необхідність як можливо скорішого або миттєвого виконання завдань з навігаційного містка щодо маневрування або реверсування головного двигуна з одночасним попередженням його теплового або механічного перенавантаження та підтриманням екологічних показників роботи [40];

7) узгодження сумісних дій з суднами допоміжного флоту – система забезпечує управління не лише вантажними суднами, що рухаються в стиснених водах, але також суднами, що допомагають їй виконувати маневрування (портовими буксирами та тягачами) [41];

8) зменшення людського фактора – інтеграція різних систем допомагає мінімізувати помилки, пов'язані з людським фактором, оскільки автоматизація процесів та надання об'єктивних даних зменшує залежність від суб'єктивної оцінки ситуації екіпажем [42].

Блок-схема гібридної системи координації рухом морських суден під час їх маневрування в стиснених водах надана на рис. 2.

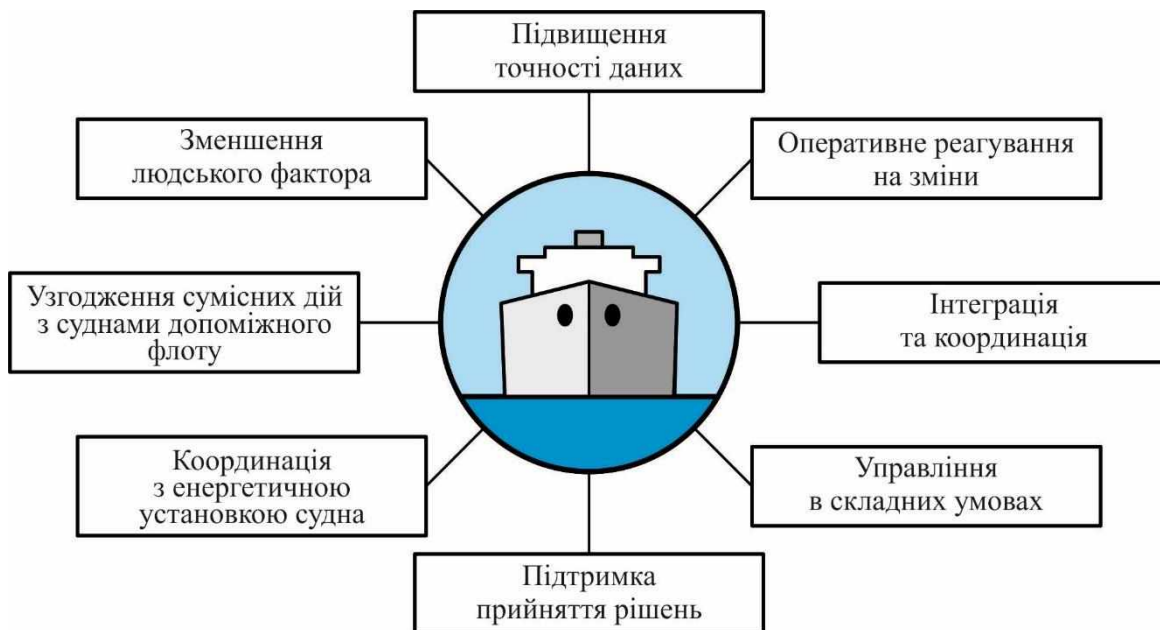

Рисунок 2 – Блок-схема гібридної системи координації рухом морських суден під час їх маневрування в стиснених водах

Подальший розвиток гібридних систем координації має зосереджуватися на інтеграції новітніх технологій збору та аналізу інформації, для прозорого обміну даними між учасниками морського руху для покращення прогнозування ризиків та автоматизації процесів управління [43-46]. Одним із ключових напрямків є створення автоматичного програмного забезпечення для взаємодії між судовими системами та береговими системами управління рухом суден, що дозволить досягти високого рівня узгодженості дій.

Крім того, важливою є стандартизація форматів даних, які обробляються гібридними системами, для забезпечення сумісності між різними портовими комплексами та судовими системами. Також впровадження додаткових модулів прогнозування екологічного впливу дозволить забезпечити не лише безпеку та ефективність судноплавства, але й дотримання вимог щодо зменшення викидів парникових газів та збереження морського середовища.

Висновки. Гібридна система координації є важливим інструментом у сучасній морській навігації, забезпечуючи не лише підвищення безпеки судноплавства, а й сприяючи більш ефективному та економічно вигідному використанню суден завдяки оптимізації шляху судна та скороченню часу під час навігаційного переходу. У запропонованій гібридній системі координації МПЗС-72 є першим рівнем.

Під час небезпечного зближення двох суден їх дії координуються через бінарного координатора, який надсилає їм координативні сигнали до виконання спільного маневру відмінності. На цьому рівні координатор аналізує взаємне розташування суден, враховує їх статуси та визначає їх взаємні зобов'язання щодо маневрування.

У разі небезпечного зближення трьох суден активується другий рівень гібридної системи координації. Цей рівень передбачає формування додаткових координативних сигналів для управління поведінкою базового судна щодо другого та третього суден, уточнюючи тип необхідної різноманітності маневру. Якщо сигнали координації вказують, що обидва судна повинні поступитися, базове судно організує ухилення або спільним маневром для обох суден, або двома окремими маневрами, по одному для кожного судна.

Подальші дослідження пов'язані з розробкою програмного апарату, що враховує геометричні, вантажні та швидкісні характеристики суден; навігаційні та гідрометеорологічні характеристики морських портів; а також характеристики суден допоміжного флоту морських портів, що забезпечують рух та маневрування суден в стиснених водах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дакі О.А., Пліта Л.Л., Трофименко І.В., Федунів В.М. Особливості та вимоги щодо навігаційного забезпечення безпеки судноводіння на внутрішніх судноплавних шляхах // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2022. – Вип. 2(36). – С. 184-194. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.15.
2. Левченко О.В. Синтез варіантів дій судноводія у небезпечних ситуаціях з урахуванням часових та ресурсних обмежень у судових СППР // Водний транспорт: Збірник наукових праць. – 2021. – Вип. 3(34). – С. 89-98. doi.org/10.33298/2226-8553/2021.3.34.10.
3. Sagin S., Kuropyatnyk O., Sagin A., Tkachenko I., Fomin O., Píštěk V., Kučera P. Ensuring the Environmental Friendliness of Drillships during Their Operation in Special Ecological Regions of Northern Europe // Journal Marine Science and Engineering. – 2022. – Vol.10(9). – P.1331. https://doi.org/10.3390/jmse10091331.
4. Левінський М.В., Левінський В.М. Вибір параметрів системи стабілізації курсу судна при дії водно-хвильових збурень // Автоматизація судових технічних засобів: наук.-техн. зб. – 2020. – Вип. 26. – С.27-40. DOI: 10.31653/1819-3293-2020-1-26-27-40.
5. Тимочко О.І., Тимошук О.М., Руденко В.М., Сітков О.М. Ситуаційна обізнаність операторів берегових центрів управління як основна передумова безпечної експлуатації автономних безпілотних суден // Водний транспорт. – 2024. – № 1(39). – С. 49-58. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.1.39.05

6. Богом'я В.І. Метод розпізнавання підводних об'єктів за допомогою багатопроменевого сонара для забезпечення безпеки безпілотного підводного апарату. // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2023. – Вип. 2(38). – С. 96-102. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.10.
7. Гончарук І.П., Никифоров Ю.О., Кошарська Л.В., Головань А.І. Особливості впливу відновлюваної енергетики на ефективність і екологічність морського транспорту. // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2023. – Вип. 2(38). – С. 73-80. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.08.
8. Sagin S.V., Kuropyatnik A.A. Application of the system of recirculation of exhaust gases for the reduction of the concentration of nitric oxides in the exhaust gases of the ship diesels // American Scientific Journal. – 2017. – № 15. – Iss. 2. – P. 67-71.
9. Sagin S.V. Improving the performance parameters of systems fluids // Austrian Journal of Technical and Natural Sciences, Vienna. – 2018. – № 7-8. – P. 55-59. doi.org/10.29013/AJT-18-7.8-55-59.
10. Sagin S.V., Sagin S.S., Fomin O., Gaichenia O., Zablotskyi Y., Pířtěk V., Kučera P. Use of biofuels in marine diesel engines for sustainable and safe maritime transport // Renewable Energy. – 2024. – P. 120221. doi: https://doi.org/10.1016/j.renene.2024.120221.
11. Sagin S.V., Sagin S.S., Madey V. Analysis of methods of managing the environmental safety of the navigation passage of ships of maritime transport // Technology Audit and Production Reserves. – 2023. – № 4 (3(72)). – P. 33–42. doi: https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.286039.
12. Sagin S.V., Karianskyi S., Sagin S.S., Volkov O., Zablotskyi Y., Fomin O., Pířtěk V., Kučera P. Ensuring the safety of maritime transportation of drilling fluids by platform supply-class vessel // Applied Ocean Research. – 2023. – Vol. 140. – P. 103745. https://doi.org/10.1016/j.apor.2023.103745.
13. Тимошук О.М., Боріна М.В. Дослідження методів підвищення екологічності суднових енергетичних установок у водному середовищі // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2022. – Вип. 2(36). – С. 240-252. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.21.
14. Ворохобин І.І., Бурмака І.О., Кулаков М.О., Петриченко О.О. Спосіб департаментизації електронної карти при зовнішньому управлінні розходження суден в зоні відповідальності СУРС // Судноводіння: науково-технічний збірник. – 2021. – Вип. 32. – Одеса : НУ «ОМА». – С. 26-33. DOI: 10.31653/2306-5761.32.2021.26-33.
15. Sagin S.V., Sagin S.S., Madey V. Analysis of methods of managing the environmental safety of the navigation passage of ships of maritime transport // Technology Audit and Production Reserves. – 2023. – № 4 (3(72)). – P. 33–42. doi: https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.286039.
16. Бурмака І.А., Ворохобин І.І., Федоров Д.Б. Учет динамики судов при автоматическом выборе маневра расхождения уклонением одного судна и пассивным торможением другого // Судноводіння : науково-технічний збірник. – 2021. – Вип. 31. – С. 80-88. DOI: 10.31653/2306-5761.31.2021.80-88.
17. Sagin S., Kuropyatnyk O., Tkachenko I. Ensuring the environmental friendliness of marine diesel engines of specialized ships // Суднові енергетичні установки : науково-технічний збірник. – 2022. – Вип. 45. – Одеса: НУ«ОМА». – С. 5-16. doi: 10.31653/smf45.2022.5-16.
18. Burmaka I., Vorokhobin I., Melnyk O., Burmaka O., Sagin S. Method of Prompt Evasive Maneuver Selection to Alter Ship's Course or Speed // Transactions on Maritime Science. – 2022. – Vol. 11(1). – P. 1-9. https://doi.org/10.7225/toms.v11.n01.w01.
19. Сагін С.В., Сагін С.С. Використання штучного інтелекту в ситуаціях надмірного зближення суден // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 1(39). – С. 215-225. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.1.39.22.
22. Sagin S., Madey V., Sagin A., Stoliaryk T., Fomin O., Kučera P. Ensuring Reliable and Safe Operation of Trunk Diesel Engines of Marine Transport Vessels // Journal Marine Science and Engineering. – 2022. – Vol. 10. – Iss. 10. – P. 1373. https://doi.org/10.3390/jmse10101373.
23. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A. The Use of Exhaust Gas Recirculation for Ensuring the Environmental Performance of Marine Diesel Engines // Naše more: International Journal of Maritime Science and Technology. – 2018. – Vol. 65(2). – P. 78-86. doi.org/10.17818/NM/2018/2.3.

24. Головань А.І. Концептуальна модель планування та оптимізації графіків технічного обслуговування вантажних суден. // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2023. – Вип. 1(37). – С. 107-115. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.1.37.12.
24. Сагін С.В., Бондар С.А. Розробка методу діагностування технічного стану елементів головної енергетичної установки засобів водного транспорту // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2023. – № 2(38). – С. 175-186. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.19.
25. Тимошук О.М., Мельник О.В. Аналіз можливості використання маневру розходження зміною курсу // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2023. – Вип. 1(37). – С. 96-102. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.1.37.10.
26. Сагін С.В., Сагін С.С. Визначення методу управління рухом суден морського транспорту під час забезпечення їх безпечного розходження // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2023. – Вип. 2(38). – С. 187-198. doi.org/10.33298/2226-8553/2023.2.38.20.
27. Майданевич С.Б., Тимошук О.М. Суб'єкти та принципи міжнародного морського права // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2021. – Вип. 3(34). – С. 39-47. doi.org/10.33298/2226-8553/2021.3.34.05.
28. Тимошук О.М., Дакі О.А., Бойко О.А., Карадобрій Т.А. Аналітичний огляд адаптивних систем керування судном та шляхи їх побудови // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2020. – Вип. 3(31). – С. 120-125. https://doi.org/10.33298/2226-8553/2020.3.31.13.
29. Тимочко О.І., Левченко О.В., Руденко В.М., Сітков О.М. Використання гібридних роботизованих комплексів для інспекції морських нафтогазових об'єктів // Водний транспорт: Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 2(40). – С. 6-22. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.2.40.01.
30. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A., Zablotskyi Yu.V. Gaichenia O.V. Supplying of Marine Diesel Engine Ecological Parameters // Nase More : International Journal of Maritime Science & Technology. – 2022. – Vol.69. – Iss.1. – P. 53-61. DOI 10.17818/NM/2022/1.7.
30. Сагін С.В., Заблоцький Ю.В. Діагностування технічного стану судових енергетичних установок засобів водного транспорту // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2023. – № 2(38). – С. 164-175. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.18.
31. Sagin S., Sagin A. Development of method for managing risk factors for emergency situations when using low-sulfur content fuel in marine diesel engines // Technology Audit and Production Reserves. – 2023. – № 5 (1(73)). – P. 37–43. doi: https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.290198.
32. Ворохобин І.І. Зависимость вероятности безопасного прохождения судном стесненного района от закона распределения погрешности смещения // Судноводіння: науково-технічний збірник. – 2020. – Вип. 30. – Одеса : НУ «ОМА». – С. 58-66. DOI: 10.31653/2306-5761.30.2020.58-66.
33. Sagin A.S., Zablotskyi Yu.V. Reliability maintenance of fuel equipment on marine and inland navigation vessels // Austrian Journal of Technical and Natural Sciences. Scientific journal. – 2021. – № 7–8 (July – August). – P. 14-17. https://doi.org/10.29013/AJT-21-7.8-14-17.
34. Petrychenko O., Levinskyi M., Prytula D., Vynohradova A. Fuel options for the future: a comparative overview of properties and prospects // Transport Systems and Technologies. – 2023. – № 41. – P. 96-106. https://doi.org/10.32703/2617-9059-2023-41-8.
35. Kuropyatnyk O.A., Sagin S.V. Exhaust Gas Recirculation as a Major Technique Designed to Reduce NOx Emissions from Marine Diesel Engines // Naše more: International Journal of Maritime Science and Technology. – 2019. – Vol. 66(1). – P. 1-9. https://doi.org/10.17818/NM/2019/1.1.
36. Сагін С.С., Ворохобін І.І. Мінімізація ризику виникнення небезпеки морських подій під час навігаційних переходів суден морського транспорту // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 2(40). – С. 76-88.
37. Сагін С.В., Куропятник О.А. Визначення оптимальних режимів процесів управління випускними газами судових дизелів // Водний транспорт: Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 2(40). – С. 173-185. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.2.40.16.
38. Мадей В.В., Сагін С.В., Волков О.М. Управління процесом впорскування під час використання в судових дизелях паливних сумішей до складу яких входить паливо біологічного походження // Водний транспорт. Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 1(39). – С. 193-205.

doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.21.

39. Sagin S.B., Kuropyatnyk O.A. Визначення оптимальних режимів процесів управління випускними газами судових дизелів // Водний транспорт: Збірник наукових праць. – 2024. – Вип. 2(40). – С. 173-185. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.2.40.16.
40. Levynskyi M. Automatic diagnostic of marine diesel generator lubricating oil condition // Автоматизація судових технічних засобів: наук.-техн. зб. – 2023. – Вип. 28. – Одеса: НУ «ОМА». – С. 106-120. DOI: 10.31653/1819-3293-2023-1-28-106-120
41. Sagin S.V. Determination of the optimal recovery time of the rheological characteristics of marine diesel engine lubricating oils // Materials of the International Conference “Process Management and Scientific Developments” (Birmingham, United Kingdom, January 16, 2020. Part 4). – P. 195-202. DOI: 10.34660/INF.2020.4.52991.
42. Petrychenko O., Levynskyi M. Trends and preconditions for widespread adoption of liquefied natural gas in maritime transport // Transport Systems and Technologies. – 2024. – № 43. – P. 21-36. https://doi.org/10.32703/2617-9059-2024-43-2.
43. Sagin S., Madey V., Stoliaryk T. Analysis of mechanical energy losses in marine diesels // Technology Audit and Production Reserves. – 2021. – № 5 (2 (61)). – P. 26-32. doi: http://doi.org/10.15587/2706-5448.2021.239698.
44. Sagin S. V., Stoliaryk T. O. Comparative assessment of marine diesel engine oils // Austrian Journal of Technical and Natural Sciences. Scientific journal. – 2021. – № 7-8 (July – August). – P. 29-35. https://doi.org/10.29013/AJT-21-7.8-29-35.
45. Sagin S. V., Kuropyatnyk O. A. Using exhaust gas bypass for achieving the environmental performance of marine diesel engines // Austrian Journal of Technical and Natural Sciences. Scientific journal. – 2021. – № 7-8 (July – August). – P. 36-43. https://doi.org/10.29013/AJT-21-7.8-36-43.
46. Sagin S.V. Decrease in mechanical losses in high-pressure fuel equipment of marine diesel engines // Materials of the International Conference “Scientific research of the SCO countries: synergy and integration”. Part 1. August 31, 2019. Beijing, PRC. – P. 139-145. DOI: 10.34660/INF.2019.15.36258.

REFERENCES

1. Daki O.A., Plita L.L., Trofymenko I.V., Fedunov V.M. Feature and requirements for navigational safety of navigation on inland waterways // Water transport. – 2022. – № 2(36). – P. 184-194. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.15.
2. Levchenko O. Synthesis of vessels' options in dangerous situations taking into account time and resource restrictions in vessel DSS. // Water transport. – 2021. – № 3(34). – P. 89-98. doi.org/10.33298/2226-8553/2021.3.34.10.
3. Sagin S., Kuropyatnyk O., Sagin A., Tkachenko I., Fomin O., Píštěk V., Kučera P. Ensuring the Environmental Friendliness of Drillships during Their Operation in Special Ecological Regions of Northern Europe // Journal Marine Science and Engineering. – 2022. – Vol. 10(9). – P. 1331. https://doi.org/10.3390/jmse10091331.
4. Levynskyi M.V., Levynskyi V.M. Choosing the structure and parameters of vessel's course automatic control system under the influence of water-wave disturbances // Automation of ship technical facilities. – 2020. – Вип. 26. – С.27-40. DOI: 10.31653/1819-3293-2020-1-26-27-40.
5. Tymochko O.I., Tymoshchuk O.M., Rudenko V.M., Sitkov O.M. Situational awareness of operators of coastal control centre as a basic prerequisite for the safe operation of autonomous unmanned vessels // Water transport. – 2024. – № 1(39). – С. 49-58. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.1.39.05
6. Bohomia V.I. A method for recognizing underwater objects using multibeam sonar to ensure the safety of an unmanned underwater vehicle. // Water transport. – 2023. – № 2(38). – P. 96-102. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.10.
7. Honcharuk I.P., Nykyforov Yu.O., Kosharska L.B., Golovan A.I. Features of the influence of renewable energy on the efficiency and environmental safety of marine transport// Water transport. – 2023. – № 2(38). – P. 73-80. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.08.

8. Sagin S.V., Kuropyatnik A.A. Application of the system of recirculation of exhaust gases for the reduction of the concentration of nitric oxides in the exhaust gases of the ship diesels // *American Scientific Journal*. – 2017. – № 15. – Iss. 2. – P. 67-71.
9. Sagin S.V. Improving the performance parameters of systems fluids // *Austrian Journal of Technical and Natural Sciences, Vienna*. – 2018. – № 7-8. – P. 55-59. doi.org/10.29013/AJT-18-7.8-55-59.
10. Sagin S.V., Sagin S.S., Fomin O., Gaichenia O., Zablotskyi Y., Píšťek V., Kučera P. Use of biofuels in marine diesel engines for sustainable and safe maritime transport // *Renewable Energy*. – 2024. – P. 120221. doi: https://doi.org/10.1016/j.renene.2024.120221.
11. Sagin S.V., Sagin S.S., Madey V. Analysis of methods of managing the environmental safety of the navigation passage of ships of maritime transport // *Technology Audit and Production Reserves*. – 2023. – № 4 (3(72)). – P. 33–42. doi: https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.286039.
12. Sagin S.V., Karianskyi S., Sagin S.S., Volkov O., Zablotskyi Y., Fomin O., Píšťek V., Kučera P. Ensuring the safety of maritime transportation of drilling fluids by platform supply-class vessel // *Applied Ocean Research*. – 2023. – Vol. 140. – P. 103745. https://doi.org/10.1016/j.apor.2023.103745.
13. Tymoshchuk O., Borina M. Research of methods of enhancing the environmental facility of ship power plants in the aquatic environment // *Water transport*. – 2022. – №. 2(36). – P. 240-252. doi.org/10.33298/2226-8553.2022.2.36.21.
14. Vorokhobin I., Burmaka I., Kulakov M., Petrychenko O.A. Method of electronic chart departmenisation under external control of vessels' passing in VTS areas // *Shipping & Navigation: Research journal*. – 2021. – Vol.32. – P.26-33. doi.org/10.31653/2306-5761.32.2021.26-33.
15. Sagin S.V., Sagin S.S., Madey V. Analysis of methods of managing the environmental safety of the navigation passage of ships of maritime transport // *Technology Audit and Production Reserves*. – 2023. – № 4 (3(72)). – P. 33-42. doi: https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.286039.
16. Burmaka I., Vorokhobin I., Fedorov D. Account dynamics of ships at the automatic choice of manoeuvre of divergence by deviation of one ship and by the passive braking of the other // *Shipping & Navigation: Research journal*. – 2021. – Vol.31. – P.80-88. doi.org/10.31653/2306-5761.31.2021.80-88.
17. Sagin S., Kuropyatnyk O., Tkachenko I. Ensuring the environmental friendliness of marine diesel engines of specialized ships // *Ship power plants*. – 2022. – Vol. 45. – P. 5-16. doi: 10.31653/smf45.2022.5-16.
18. Burmaka I., Vorokhobin I., Melnyk O., Burmaka O., Sagin S. Method of Prompt Evasive Manuever Selection to Alter Ship's Course or Speed // *Transactions on Maritime Science*. – 2022. – Vol. 11(1). – P. 1-9. https://doi.org/10.7225/toms.v11.n01.w01.
19. Sagin S.S., Sagin S.V. Use of artificial intelligence in the situations of excessive vessels approaching // *Water Transport*. – 2024. – №. 1(39). – P. 215-225. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.1.39.22.
20. Sagin S.V., Zablotskyi Yu.V. Development of a method for diagnosing the technical condition of elements of the main power plant of water transport // *Water transport*. – 2023. – №. 2(38). – P. 164-175. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.18.
21. Sagin S.V., Bondar S.A. Development of a method for diagnosing the technical condition of elements of the main power plant of water transport // *Water transport*. – 2023. – №. 2(38). – P. 175-186. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.19.
22. Sagin S., Madey V., Sagin A., Stoliaryk T., Fomin O., Kučera P. Ensuring Reliable and Safe Operation of Trunk Diesel Engines of Marine Transport Vessels // *Journal Marine Science and Engineering*. – 2022. – Vol. 10. – Iss. 10. – P. 1373. https://doi.org/10.3390/jmse10101373.
23. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A. The Use of Exhaust Gas Recirculation for Ensuring the Environmental Performance of Marine Diesel Engines // *Naše more: International Journal of Maritime Science and Technology*. – 2018. – Vol. 65(2). – P. 78-86. doi.org/10.17818/NM/2018/2.3.
24. Golovan A.I. Conceptual model of planning and optimization of cargo vessel maintenance schedules. // *Water transport*. – 2023. – № 1(37). – P. 107-115. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.1.37.12.
25. Tymoshchuk O., Melnyk O. Analysis of the possibility of using the divergence maneuver by changing the course // *Water Transport: Collection of scientific works*. – 2023 – Vol.1(37). – P.96-102. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.1.37.10.

26. Sagin S.V., Sagin S.S., Determination of the method of controlling the movement of marine transport vessels while ensuring their safe divergences *Water transport*. – 2023. – № 2(38). – С. 187-198. doi.org/10.33298/2226-8553/2023.2.38.20.
27. Maydanevich S.B., Tymoshchuk O. Subjects and principles of the international maritime law // *Water transport*. – 2021. – №. 3(34). – P. 39-47. doi.org/10.33298/2226-8553/2021.3.34.05.
28. Tymoshchuk O., Daki O., Boyko O., Karadobriy T. Analytical Inspection of adaptive vessel control systems and ways of their construction // *Water Transport: Collection of scientific works*. – 2020. – №. 3(31). – P. 120-125. doi.org/10.33298/2226-8553/2020.3.31.13.
29. Tymochko O.I., Levchenko O.V., Rudenko V.M., Sitkov O.M. Use of hybrid robotic complex for inspection of marine oil and gas facilities // *Water transport*. – 2024. – №. 2(40). – P. 6-22. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.2.40.01.
30. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A., Zablotskyi Yu.V. Gaichenia O.V. Supplying of Marine Diesel Engine Ecological Parameters // *Nase More : International Journal of Maritime Science & Technology*. – 2022. – Vol. 69. – Iss.1. – P. 53-61. DOI 10.17818/NM/2022/1.7.
31. Sagin S., Sagin A. Development of method for managing risk factors for emergency situations when using low-sulfur content fuel in marine diesel engines // *Technology Audit and Production Reserves*. – 2023. – № 5 (1(73)). – P. 37–43. doi: https://doi.org/10.15587/2706-5448.2023.290198.
32. Vorokhobin I. Impact of the cross-track error distribution law on safe navigation in narrow waters // *Shipping & Navigation: Research journal*. – 2020. – Vol.30. – P.58-66. doi.org/10.31653/2306-5761.30.2020.58-66.
33. Sagin A.S., Zablotskyi Yu.V. Reliability maintenance of fuel equipment on marine and inland navigation vessels // *Austrian Journal of Technical and Natural Sciences. Scientific journal*. – 2021. – № 7–8 (July – August). – P. 14-17. https://doi.org/10.29013/AJT-21-7.8-14-17.
34. Petrychenko O., Levinskyi M., Prytula D., Vynohradova A. Fuel options for the future: a comparative overview of properties and prospects // *Transport Systems and Technologies*. – 2023. – № 41. – P. 96-106. https://doi.org/10.32703/2617-9059-2023-41-8.
35. Kuropyatnyk O.A., Sagin S.V. Exhaust Gas Recirculation as a Major Technique Designed to Reduce NOx Emissions from Marine Diesel Engines // *Naše more: International Journal of Maritime Science and Technology*. – 2019. – Vol. 66(1). – P. 1-9. https://doi.org/10.17818/NM/2019/1.1.
36. Sagin S.S., Vorokhobin I.I. Minimizing the risk of maritime incidents during navigation passages of sea transport vessels // *Water transport*. – 2024. – №. 2(40). – P. 76-88.
37. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A. Determination of optimal modes of exhaust gas control processes for marine diesel engines // *Water transport*. – 2024. – №. 1(39). – P. 173-185. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.2.40.16.
38. Madey V.V., Sagin S.V., Volkov O.M. Ensuring operational performance of diesel engines of marine vessels when using fuel of biological origin // *Water transport*. – 2024. – №. 1(39). – P. 193-205. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.2.38.21.
39. Sagin S.V., Kuropyatnyk O.A. Determination of optimal modes of exhaust gas control processes for marine diesel engines // *Water transport*. – 2024. – №. 1(39). – P. 173-185. doi.org/10.33298/2226-8553.2024.2.40.16.
40. Levinskyi M. Automatic diagnostic of marine diesel generator lubricating oil condition // *Automation of ship technical facilities*. – 2023. – № 28. – P. 106-120. DOI: 10.31653/1819-3293-2023-1-28-106-120
41. Sagin S.V. Determination of the optimal recovery time of the rheological characteristics of marine diesel engine lubricating oils // *Materials of the International Conference “Process Management and Scientific Developments”* (Birmingham, United Kingdom, January 16, 2020. Part 4). – P. 195-202. DOI. 10.34660/INF.2020.4.52991.
42. Petrychenko O., Levinskyi M. Trends and preconditions for widespread adoption of liquefied natural gas in maritime transport // *Transport Systems and Technologies*. – 2024. – № 43. – P. 21-36. https://doi.org/10.32703/2617-9059-2024-43-2.
43. Sagin S., Madey V., Stoliaryk T. Analysis of mechanical energy losses in marine diesels // *Technology Audit and Production Reserves*. – 2021. – № 5 (2 (61)). – P. 26-32. doi: http://doi.org/10.15587/2706-5448.2021.239698.

44. Sagin S. V., Stoliaryk T. O. Comparative assessment of marine diesel engine oils // Austrian Journal of Technical and Natural Sciences. Scientific journal. – 2021. – № 7-8 (July – August). – P. 29-35. <https://doi.org/10.29013/AJT-21-7.8-29-35>.
45. Sagin S. V., Kuropyatnyk O. A. Using exhaust gas bypass for achieving the environmental performance of marine diesel engines // Austrian Journal of Technical and Natural Sciences. Scientific journal. – 2021. – № 7-8 (July – August). – P. 36-43. <https://doi.org/10.29013/AJT-21-7.8-36-43>.
46. Sagin S.V. Decrease in mechanical losses in high-pressure fuel equipment of marine diesel engines // Materials of the International Conference “Scientific research of the SCO countries: synergy and integration”. Part 1. August 31, 2019. Beijing, PRC. – P. 139-145. DOI. 10.34660/INF.2019.15.36258.

Sagin S.S., Sagin S.V.

USING A HYBRID SYSTEM FOR COORDINATING THE MOVEMENT OF SEA VESSELS DURING THEIR MANEUVERING IN COMPRESSED WATERS

The analysis of the features of coordination of the movement of sea vessels during their maneuvering in compressed waters was carried out. Ensuring the safe movement of vessels was considered as one of the most important problems in shipping, which depends on preventing and reducing the risk of collisions of sea transport vessels during their presence both in the open sea and in compressed coastal or port waters. It was determined that in modern shipping there is an urgent need to ensure safe and effective separation of vessels, especially in the case of navigational obstacles, as well as during maneuvering of vessels in compressed waters. Similar situations arise with any vessel during its exit or entry into the port, as well as during navigational passages in channels, narrows and coastal waters. It is noted that methods and models for ensuring the safety of navigation in the vast majority of cases are developed for conditions when vessels move in the open sea, when each of the vessels has enough free space to perform a safe maneuver and prevent collision with other vessels. At the same time, the issues of safe maneuvering of vessels in conditions of compressed waters relate to the competence and responsibility of coastal dispatch centers and the actions of the pilot on board the vessel - that is, to the performance of functional duties of individual structures and individual representatives not related to the shipowner, charterer, supplier and customer of the cargo. In this regard, the purpose of the article is to develop recommendations for the formation of a hybrid system for coordinating the movement of sea vessels during their maneuvering in compressed waters. By analyzing modern options for ensuring navigation safety during the location and maneuvering of vessels in compressed waters, it has been proven that the most effective for this case is a hybrid system of vessel traffic coordination, which is a synthesis of various technological approaches and methods that provide a comprehensive and multi-level solution to the problem of navigation management and safety. Analysis of the configuration of the hybrid system of traffic coordination revealed that it combines elements of an automatic identification system, radar technology, satellite navigation equipment and software for vessel traffic management, which allows for high accuracy and efficiency in decision-making.

Keywords: constrained port waters, decision support systems, maritime transport, navigation safety, navigation safety, navigation situation, optimization of the maneuvering process, sea vessel, vessel divergence, vessel maneuvering

Двуліт З.П., Мазник Л.В., Кіщера Н.І.

МИСТЕЦТВО ВИКЛАДАННЯ БІЗНЕС-АНАЛІТИКИ ДЛЯ МЕНЕДЖЕРІВ

У статті розглядаються сучасні підходи до викладання бізнес-аналітики для менеджерів в умовах цифрової трансформації та глобалізації бізнес-середовища. Основна увага приділяється вдосконаленню методик викладання, які б сприяли формуванню в майбутніх менеджерів ключових технічних та аналітичних навичок, здатності ефективно працювати з великими обсягами даних, застосовувати аналітичні інструменти та приймати обґрунтовані управлінські рішення. У роботі акцентується на важливості розвитку soft skills, таких як критичне мислення, комунікація та креативність, що дозволяють адаптуватися до викликів сучасного бізнесу. Наведено огляд успішних практик у викладанні бізнес-аналітики, включаючи методику storytelling, кейс-методи та практичні завдання з використанням програмних інструментів (Power BI, Tableau, Excel). Результати дослідження допомагають зрозуміти роль інтегрованого підходу в підготовці висококваліфікованих фахівців.

Ключові слова: бізнес-аналітика, менеджери, прийняття рішень, навчання, аналітичні навички, візуалізація даних, стратегічне мислення

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобалізації, цифрової трансформації та швидких змін у бізнес-середовищі критично зростає значення бізнес-аналітики для забезпечення ефективного управління підприємствами. Менеджери стикаються з викликами, пов'язаними з необхідністю швидкого аналізу великих обсягів даних, визначення тенденцій і прийняття обґрунтованих рішень у мінливих ринкових умовах. Однак, традиційні методи навчання менеджерів не завжди враховують специфіку бізнес-аналітики як дисципліни, яка вимагає одночасного розвитку технічних і аналітичних навичок, а також розуміння бізнес-контексту і стратегічного мислення.

Дисципліна «Бізнес-аналітика для менеджерів» має на меті не лише надати студентам необхідний теоретичний фундамент, але й забезпечити формування практичних навичок, таких як робота з аналітичними інструментами (наприклад, Power BI, Excel, Tableau), візуалізація даних, прийняття стратегічних рішень на основі аналітичних моделей. Відповідно, важливим стає розроблення методик викладання, які дозволять ефективно інтегрувати ці складові в освітній процес та адаптувати їх до потреб майбутніх менеджерів.

Для успішного вивчення дисципліни «Бізнес-аналітика для менеджерів» необхідно розвивати не лише технічні, але й соціально-комунікативні навички (soft skills), що сприяють кар'єрному зростанню. До таких навичок належать критичне мислення, вміння швидко адаптуватись до змін, ефективна комунікація, командна робота, креативність та здатність вирішувати проблеми. Ці навички дозволяють менеджерам краще розуміти вимоги бізнес-середовища, створювати інноваційні рішення та забезпечувати високу якість управління, що є незамінним у контексті роботи з аналітичними даними.

Таким чином, проблема дослідження полягає в необхідності вдосконалення педагогічних підходів до навчання бізнес-аналітики, орієнтованих на формування у майбутніх менеджерів як базових, так і спеціалізованих навичок, які забезпечать їхню готовність працювати з бізнес-даними і ухвалювати рішення в сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед різноманіття наукових праць та підходів до викладання навчальних курсів та досліджень у сфері бізнес-аналітики можна виокремити низку ключових аспектів, на яких фокусуються лектори чи вчені. Кожен із цих аспектів залежить від конкретної аудиторії, для якої призначено дисципліну, профілю навчального закладу, особистого наукового досвіду викладача, а також рівня його володіння інструментами бізнес-аналітики та інформаційними технологіями. До основних компонентів, що забезпечують ефективне викладання бізнес-аналітики, належать: візуалізація даних, статистична обробка даних, storytelling з використанням даних, кейс-метод, розвиток «м'яких» навичок (soft skills), акцент на фінансову, маркетингову та HR-аналітику.

Уміння презентувати дані в зрозумілій та інтуїтивній формі є важливою навичкою для майбутніх менеджерів. Візуалізація допомагає краще зрозуміти великі обсяги інформації, акцентуючи увагу на ключових тенденціях і виявляючи закономірності. У багатьох навчальних програмах значна увага приділяється роботі з такими інструментами, як Power BI, Tableau, Excel та іншими, що дозволяють розвивати навички створення ефективних візуалізацій.

Вивчення методів статистичного аналізу, необхідних для оцінки даних, допомагає студентам формувати критичне мислення і приймати зважені рішення на основі кількісних показників. Приділяючи увагу статистиці, викладачі акцентують на інтерпретації результатів, щоб забезпечити студентів інструментами для вирішення реальних бізнес-проблем.

Навичка створення переконливих історій на основі даних (data storytelling) стає надзвичайно важливою у бізнес-аналітиці, оскільки дозволяє ефективно комунікувати результати аналізу та аргументувати прийняті рішення перед різними зацікавленими сторонами. Викладання storytelling допомагає менеджерам будувати логічно зв'язні й зрозумілі презентації, що спрощують сприйняття складних аналітичних висновків.

Використання кейсів дає студентам можливість практично застосовувати теоретичні знання, працюючи з реальними чи змодельованими бізнес-ситуаціями. Такий метод сприяє розвитку критичного мислення, навичок прийняття рішень і здатності працювати в команді, оскільки менеджери вчаться на конкретних прикладах розв'язувати складні бізнес-завдання.

Бізнес-аналітика вимагає не лише технічної підготовки, а й розвитку міжособистісних навичок, таких як комунікація, командна робота, адаптивність, лідерство та креативність. Лектори зазвичай інтегрують у навчальні програми вправи для розвитку soft skills, щоб забезпечити студентів здатністю ефективно взаємодіяти в корпоративному середовищі, вести переговори, а також працювати над створенням інноваційних підходів у аналізі даних.

На нашу думку, саме гармонійне поєднання всіх цих аспектів, із чітким і продуманим розподілом відповідних тем та годин, дозволяє досягти найвищої ефективності у викладанні бізнес-аналітики. Особливу роль у цьому відіграє творчий підхід викладача, який не лише опановує класичні методи викладання, а й адаптує їх під сучасні потреби студентів. Викладач, який використовує інтерактивні методи, активно залучає студентів до дискусій та практичних завдань, має змогу краще донести складні концепції, розвиваючи в них як технічні, так і стратегічні навички. Творчий підхід також передбачає оновлення навчального контенту, використання сучасних аналітичних інструментів та залучення до співпраці експертів-практиків, що робить навчальний процес більш динамічним та орієнтованим на результат.

Наукова праця «Storytelling with Data» [1] є одним із фундаментальних посібників для тих, хто працює з візуалізацією даних, оскільки надає практичні рекомендації для створення інформативних і зрозумілих графічних представлень. Авторка звертає увагу на важливість розуміння контексту, цілей та аудиторії при підготовці візуалізацій, що дозволяє зробити графічні дані більш релевантними і доступними для розуміння. Вибір відповідного типу графіків і діаграм визначається специфікою повідомлення, яке потрібно донести, і Кнафлік пояснює, як зробити його чітким і привабливим для сприйняття. Значна увага приділяється усуненню візуального безладу, який може відволікати від основного повідомлення. Авторка також використовує принципи гештальт-психології для забезпечення максимальної ефективності подачі інформації та пояснює роль преаттентивних атрибутів у покращенні сприйняття. Такий підхід допомагає унаочнити важливі дані і підвищує ефективність комунікації в бізнес-середовищі [1].

Інша важлива праця з цієї тематики – «Say It with Charts» [2], яка стала класичним посібником для фахівців із візуалізації даних та створення ефективних презентацій. Автор наголошує на необхідності враховувати характер даних та мету презентації при виборі формату візуалізації, що дозволяє краще донести інформацію до цільової аудиторії. У роботі пропонується систематичний підхід до вибору оптимального типу діаграми, орієнтуючись на категорії даних та бажане повідомлення. Дослідження містить корисні поради як для професіоналів, так і для тих, хто лише починає працювати з даними. Автор також підкреслює, що ефективна візуалізація має бути простою, зрозумілою та відповідати потребам аудиторії.

Наукова праця «Statistics in a Nutshell» [3] вирізняється серед численних посібників із статистики своїм акцентом на практичне застосування знань у дослідженнях. Автори цієї праці зазначають, що багато існуючих навчальних посібників зосереджуються лише на математичних техніках, тоді як їхня мета – представити статистику як інструмент для інтелектуального аналізу даних і прийняття рішень. Книга також охоплює питання вимірювання та управління даними, пропонуючи універсальний підхід, який не обмежується конкретною темою. Вона призначена для студентів і професіоналів, які використовують статистику в роботі, а також для тих, хто цікавиться даними на рівні інтелектуальної цікавості. Головна мета книги – сформувати статистичне мислення, яке особливо важливе в умовах інформаційного перенасичення, де вміння організовувати й інтерпретувати дані стає критично важливим.

Видання «Business Analytics: Data Analysis & Decision Making» [4] охоплює широкий спектр тем, що стосуються бізнес-аналітики, від основних концепцій до складних аналітичних методів. Автори детально розглядають статистичні методи, моделювання та оптимізацію, що дозволяє організаціям приймати обґрунтовані рішення на основі даних. У книзі також акцентується увага на використанні сучасних програмних засобів, таких як Excel та R, для аналізу й візуалізації даних, що робить її цінним ресурсом як для студентів, так і для практикуючих фахівців у бізнесі. Реальні приклади та кейс-стаді демонструють, як аналітика може впливати на формування стратегій і вдосконалення бізнес-процесів. Важливою складовою є акцент на критичному мисленні, яке необхідне для коректного використання аналітики у процесі управління.

Інша робота – «Be Data Analytical: How to Use Analytics to Turn Data into Value» [5] є практичним посібником з аналітики, що фокусується на використанні даних для підвищення цінності бізнесу. Автор пояснює, як ефективно збирати, аналізувати й інтерпретувати дані для підтримки прийняття рішень. Автор акцентує увагу на ролі аналітичних інструментів і методів, які можуть бути інтегровані в повсякденну бізнес-практику, для оптимізації процесів і підвищення ефективності. У виданні також наведено численні приклади, що ілюструють, як аналітика може впливати на бізнес-рішення. Крім того, у роботі підкреслюється необхідність критичного мислення під час роботи з даними, що дозволяє уникнути помилкових висновків і сприяє стратегічно обґрунтованому управлінню.

Дослідники в книзі «Business Analytics and Decision Making in Practice» [6] розглядають практичні аспекти бізнес-аналітики та її роль у прийнятті обґрунтованих рішень. Автори розглядають методи та інструменти, які можуть бути використані в різних галузях для вирішення бізнес-завдань, акцентуючи увагу на аналізі даних та розробці оптимізаційних моделей. Особливу увагу приділено прикладам і кейс-стаді, що демонструють успішне застосування аналітики для вдосконалення управлінських процесів. Книга підкреслює значення аналітичного мислення для підвищення продуктивності в бізнесі, що робить її цінним ресурсом для студентів та професіоналів, які прагнуть вдосконалити свої навички у сфері аналітики.

Дослідження впливу бізнес-аналітики на здатність обробки інформації і, відповідно, на прийняття рішень на організаційному рівні є однією з важливих тем сучасної науки. У своєму дослідженні [7] науковці доводять, що бізнес-аналітика безпосередньо покращує здатність організації обробляти великі обсяги даних та робити обґрунтовані висновки. Це, у свою чергу, підвищує ефективність прийняття рішень, оскільки компанії отримують змогу швидше реагувати на зміни ринку, що позитивно відображається на їх конкурентоспроможності.

Інші дослідники [8] цього напрямку підкреслюють, що для того, щоб бізнес-аналітика приносила максимальну користь, необхідне узгодження її стратегічного впровадження з

ключовими аспектами бізнесу, включаючи управління ефективністю. Вони зазначають, що бізнес-аналітика повинна враховувати цілі організації та сприяти розвитку потрібних компетенцій для використання аналітичних рішень. Автори підкреслюють, що успішне використання аналітики вимагає не лише технічних можливостей, але й наявності цільової стратегії, яка дозволяє інтегрувати аналітику з управлінням бізнесом.

Інше проведене дослідження [9] показує, що використання бізнес-аналітики значно підвищує організаційну продуктивність. Дослідники виявили, що в організаціях, які активно застосовують аналітичні підходи, продуктивність підвищується до 71%. Це досягається завдяки підвищенню обізнаності співробітників, що сприяє оптимізації ресурсів і поліпшенню процесів прийняття рішень. Важливим аспектом, який автори виділяють, є розширення доступу до аналітичних інструментів серед працівників.

Досліджуючи роль бізнес-аналітики у підвищенні продуктивності управлінських процесів, автори [10] розробили структуровану модель, яка дозволяє підприємствам інтегрувати бізнес-аналітику в управління продуктивністю, завдяки чому можна краще зрозуміти динаміку організації. Вони наголошують на важливості аналітичного підходу для своєчасного виявлення проблем і прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

У виданні [11] підкреслюється важливість організаційної культури для успішного впровадження бізнес-аналітики. Також наголошується, що для досягнення раціональних і ефективних рішень на основі історичних даних потрібно залучати всі рівні керівництва та забезпечувати розуміння важливості аналітичних даних серед зацікавлених сторін. Автор стверджує, що підтримка бізнес-аналітики на рівні топ-менеджменту значно підвищує шанси на успішне використання аналітичних інструментів і сприяє прийняттю обґрунтованих рішень.

Стратегічна ролі бізнес-аналітики в сучасному управлінні, яка виходить далеко за межі технічної підтримки бізнес-процесів розглядається у роботі [12]. За його словами, бізнес-аналітика допомагає організаціям краще зрозуміти динаміку ринку, прогнозувати зміни та ефективніше реалізовувати свої стратегії у таких сферах, як маркетинг, фінанси та управління людськими ресурсами. Таким чином, бізнес-аналітика стає ключовим інструментом для прийняття стратегічних рішень, що може визначати майбутній розвиток організації.

Дослідження [13] фокусується на використанні бізнес-аналітики для прийняття тактичних рішень у різних галузях, таких як виробництво та ланцюги постачання. Автор зазначає, що доступ до аналітичних даних дає можливість оперативно реагувати на зміни у продажах, покращувати контроль за процесами виробництва, а також забезпечувати своєчасне постачання товарів. Це дослідження демонструє, як тактична аналітика сприяє підвищенню загальної ефективності організації.

Колектив науковців [14] розглядають бізнес-аналітику як стратегічний ресурс для розвитку потенціалу підприємства. Вони зазначають, що використання аналітики дозволяє перетворити дані на корисну інформацію, яка допомагає приймати обґрунтовані рішення для оптимізації бізнес-процесів і стратегічного управління. Автори стверджують, що бізнес-аналітика сприяє розробці довгострокових стратегій, які підвищують конкурентоспроможність і розширюють потенціал організації.

Автори статті [15] досліджують можливості великих даних у контексті логістики та управління ланцюгами постачання. Вони підкреслюють, що використання великих даних дозволяє не лише знижувати витрати, а й надає унікальні можливості для глибокого аналізу ринкових тенденцій, моделей купівельної поведінки та циклів обслуговування. Це, своєю чергою, сприяє прийняттю більш цілеспрямованих та ефективних рішень, що підвищують конкурентоспроможність на ринку.

Мета дослідження. Мета статті полягає в дослідженні та розробці ефективних дидактичних інструментів до навчання бізнес-аналітики для менеджерів, які забезпечать формування у майбутніх менеджерів необхідних технічних, аналітичних та соціально-комунікативних навичок. Таким чином, стаття має на меті сприяти вдосконаленню освітнього процесу в галузі бізнес-аналітики, забезпечуючи готовність студентів до практичної роботи з бізнес-даними та прийняття обґрунтованих рішень у складних умовах. Завданнями статті є: вивчити та узагальнити актуальні

наукові підходи до викладання бізнес-аналітики для менеджерів; проаналізувати роль технічних і аналітичних навичок, а також soft skills, у підготовці менеджерів до роботи з бізнес-даними; описати ефективні методи та інструменти навчання, що сприяють комплексному розвитку необхідних компетенцій у майбутніх менеджерів.

Основні результати дослідження. Дисципліна «Бізнес-аналітика» стає дедалі популярнішою у вищій освіті як в Україні, так і за кордоном. Знання аналітики допомагають студентам краще розуміти динаміку сучасного бізнесу, приймати стратегічні рішення на основі даних та впроваджувати інновації. Сьогодні провідні університети світу пропонують спеціалізовані програми з бізнес-аналітики на магістерському рівні, деякі з яких мають унікальні акценти та методики.

У Сполучених Штатах одним із найвідоміших програм із бізнес-аналітики є магістерська програма в Массачусетському технологічному інституті (MIT) – Master of Business Analytics. Програма сфокусована на прийнятті рішень на основі даних у бізнес-середовищі, триває один рік і включає лекції, проєкти та кейс-стаді. Випускники отримують міцну базу для розробки рішень в умовах бізнес-аналітики [16].

Іншим провідним університетом у США є Школа менеджменту Андерсона при Каліфорнійському університеті в Лос-Анджелесі (UCLA), яка пропонує магістерську програму MSc in Business Analytics. Вона поєднує теоретичну та практичну підготовку з аналітики, зосереджуючи увагу на розробці стратегічних рішень [17].

В Європі особливу увагу привертає програма MSc in Business Analytics у бізнес-школі Імперського коледжу (Велика Британія). Програма відома високим рівнем працевлаштування випускників, які завдяки практичним проєктам набувають професійних навичок для ринку праці [18].

Також відзначається іспанська бізнес-школа ESADE, яка пропонує магістерську програму MSc in Business Analytics із сильним акцентом на зв'язки з галузями та стажування. Це забезпечує студентів цінним досвідом для кар'єри у сфері аналітики [19].

Школа бізнесу ESCP має програми в кількох європейських містах, зокрема, у Берліні та Парижі, де викладають MSc in Big Data and Business Analytics. Студенти отримують досвід роботи у мультикультурних командах, що допомагає їм адаптувати аналітичні навички в міжнародному бізнес-контексті [20].

Окрім зазначених вище, є програми, що орієнтуються на різні галузі бізнесу, серед яких управління інформаційними системами, маркетинг та фінанси. Наприклад, магістерська програма MSc in Business Analytics у Kingston Business School включає моделювання та аналітику даних, підготовлюючи фахівців до роботи в корпоративному середовищі [21].

Програма MSc Business Analytics у London Metropolitan University фокусується на стратегічному управлінні, IT у бізнесі, а також підготовці фахівців, здатних аналізувати великі обсяги даних для прийняття рішень [22].

Університет Манчестера також має магістерську програму MSc International Business and Management, яка поєднує бізнес-аналітику з глобальними бізнес-процесами, що допомагає студентам розуміти міжнародні тенденції та готуватися до кар'єри у сфері аналітики [23].

В Україні бізнес-аналітика також пропонується в рамках магістерських програм у галузях бізнесу, економіки, інформаційних технологій. Київський національний економічний університет інтегрує бізнес-аналітику в економічні та управлінські дослідження, де студенти вивчають статистичні методи й фінансову аналітику [24].

Київська школа економіки (KSE) також викладає бізнес-аналітику, зосереджуючись на стратегіях, що базуються на даних. Програма акцентує увагу на тому, як можна застосувати аналітичні навички у практичних завданнях [25].

Український католицький університет пропонує освітньо-професійну програму освітнього ступеня «бакалавр» з даних та бізнес-аналітики, яка включає машинне навчання, економетрику та інші важливі для бізнесу інструменти [26].

У Національному університеті «Львівська політехніка» дисципліна «Бізнес-аналітика для менеджерів» є частиною програми підготовки фахівців у галузі 07 «Управління та

адміністрування» для магістрів та наукових магістрів. Вона включає не лише моделювання рішень і аналіз даних, а й охоплює глибоке вивчення життєвого циклу аналітики, включаючи етапи очищення, діагностичної, прогностичної та рекомендаційної аналітики. У рамках курсу студенти опановують сучасні інструменти для роботи з даними, для візуалізації даних та методи створення аналітичних історій (storytelling), застосування кейсових методик. Такий підхід сприяє формуванню вмінь ухвалювати стратегічні рішення, засновані на аналітичних моделях, що є важливим у сучасному бізнес-середовищі, де швидка адаптація до змін та ефективне управління даними є критично важливими [27].

Програми з бізнес-аналітики, незалежно від країни, часто мають спільні основи: статистичний аналіз, машинне навчання, візуалізація даних та управлінські стратегії. Водночас деякі програми розширюються на специфічні напрями, такі як аналіз великих даних (Big Data) та міжнародне управління.

Загалом, підготовка спеціалістів з бізнес-аналітики охоплює багатoproфільний підхід, де теоретичні знання поєднуються з практичними завданнями, що відповідає вимогам сучасного бізнесу. Інтеграція бізнес-аналітики у спеціалізації, як-от управління бізнесом, комп'ютерні науки та маркетинг, свідчить про попит на фахівців із даних у всіх сферах.

Проведемо порівняльний аналіз окремих програм з бізнес-аналітики за сукупністю обраних закладів вищої освіти (табл. 1).

Таблиця 1 – Порівняльна характеристика програм з бізнес-аналітики в провідних закладах вищої освіти

№	Заклади вищої освіти	Назви дисциплін	Освітній ступінь	Тип програми	Тривалість	Основні теми syllabusу	Методологія викладання
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Massachusetts Institute of Technology	Master of Business Analytics	Магістр	Програма навчальна дисципліни	1 рік	Моделі машинного навчання, статистичний аналіз, оптимізація, обробка великих даних	Лекції, проекти, кейс-стаді
2.	UCLA Anderson School of Management	Master of Science in Business Analytics	Магістр	Програма навчальна дисципліни	1 рік	Аналітика даних, прогнозування, моделювання даних	Проекти, симуляції, дослідницька робота
3.	Imperial College Business School	MSc in Business Analytics	Магістр	Програма навчальна дисципліни	1 рік	Обробка великих даних, аналітика для бізнесу, проектний аналіз	Проекти, лабораторні роботи
4.	ESADE Business School	MSc in Business Analytics	Магістр	Програма навчальна дисципліни	1 рік	Діагностична аналітика, обробка даних, економетричні моделі	Стажування, кейс-стаді, лекції
5.	ESCP Business School	MSc in Big Data and Business Analytics	Магістр	Програма навчальна дисципліни	1 рік	Аналіз великих даних, прогностичні моделі, оптимізація	Міжнародні проекти, групова робота
6.	Kingston University	MSc in Business Analytics	Магістр	Програма навчальна дисципліни	1 рік	Аналітика даних, прогнозування, візуалізація даних	Лекції, кейс-стаді, групові проекти
7.	London Metropolitan University	MSc Business Analytics	Магістр	Програма навчальна дисципліни	1 рік	Бізнес-аналітика, стратегічне управління, ІТ в бізнесі	Лекції, семінари, онлайн-курси
8.	University of Manchester	MSc International Business and Management	Магістр	Програма навчальна дисципліни	1 рік	Бізнес-аналітика, глобальне управління, стратегічні рішення	Лекції, дослідження, групова робота

Закінчення табл 1

1	2	3	4	5	6	7	8
9.	Національний університет «Львівська політехніка»	Бізнес-аналітика для менеджерів	Магістр	Програма навчальна дисципліни	1 рік (5 семестрів)	Життєвий цикл аналітики, діагностична аналітика, прогностична аналітика, інструменти аналізу даних	Лекції, практичні, лабораторні заняття, індивідуальні завдання
10.	Київський національний економічний університет	Кількісні методи у бізнес-аналітиці	Магістр	Програма навчальна дисципліни	1 рік і 9 місяців	Статистичний аналіз, фінансова аналітика, методи економічного аналізу	Лекції, семінари, практичні завдання
11.	Київська школа економіки	Business Analytics	Магістр	Програма навчальна дисципліни	1 рік	Методи описової статистики, прогнозування, предективна та передбачувальна аналітика	Лекції, практичні завдання
12.	Український католицький університет	Бакалаврська програма з даних та бізнес-аналітики	Бакалавр	Освітня програма	4 роки	Машинне навчання, економетрика, обробка даних, аналітика для бізнесу	Лекції, практичні завдання, дослідницькі проекти

Проведене дослідження дало змогу встановити особливості викладання дисципліни різних провідних університетах світу:

1. Massachusetts Institute of Technology (MIT). Програма Master of Business Analytics в MIT спрямована на поглиблене вивчення аналітичних методів для прийняття бізнес-рішень. Основними темами є машинне навчання, оптимізація, аналіз великих даних та статистичний аналіз. Особливий акцент робиться на практичному застосуванні знань, що реалізується через кейс-стаді, проекти з реальними даними, а також стажування у партнерських компаніях. Викладання побудоване на інтерактивних лекціях та інтенсивних практичних завданнях.

2. UCLA Anderson School of Management. Програма MSc in Business Analytics у UCLA Anderson поєднує теоретичні аспекти з практичними навичками роботи з аналітичними інструментами, зокрема, для прогнозування і моделювання. Програма зосереджується на розвитку стратегічного мислення та вміння інтерпретувати дані для прийняття управлінських рішень. Методики викладання включають моделювання, роботу в команді та проектні завдання.

3. Imperial College Business School. MSc in Business Analytics в Imperial College орієнтована на практичний досвід студентів та їхній вихід на ринок праці. Викладання охоплює теми аналітики великих даних, програмування, економетрику та візуалізацію даних. Програма побудована на практичних проектах і стажуваннях, що забезпечує студентам навички, які можна одразу застосувати в роботі.

4. ESADE Business School. Програма MSc in Business Analytics у ESADE також акцентує увагу на практичному застосуванні знань. Важливою особливістю є численні стажування у компаніях, що дозволяє студентам інтегрувати теоретичні знання з практичними кейсами. Основні теми програми включають прогнозування, обробку великих даних та економетричні моделі. Студенти беруть участь у проектах, що підвищує їхню компетентність у роботі з великими масивами даних.

5. ESCP Business School. Програма MSc in Big Data and Business Analytics в ESCP проводиться на різних кампусах, зокрема у Берліні та Парижі, що забезпечує мультикультурний досвід. Програма охоплює теми управління великими даними, аналітику, програмування і оптимізацію. Викладання побудоване на командній роботі та виконанні практичних проектів.

6. Kingston University. Програма MSc in Business Analytics в Kingston University забезпечує студентів необхідними знаннями та навичками для роботи з аналітичними інструментами, такими як Excel, R, Python та Power BI. Програма акцентує увагу на розвиток умінь прогнозування, візуалізації даних та статистичного аналізу. Викладання базується на поєднанні лекцій, практичних завдань та групових проектів, що сприяє розвитку навичок командної роботи.

Студенти отримують можливість застосовувати отримані знання до реальних бізнес-кейсів, що робить їх підготовку актуальною та орієнтованою на ринок праці.

7. London Metropolitan University. Програма MSc in Business Analytics в London Metropolitan University надає студентам комплексне розуміння бізнес-аналітики та її застосування у реальному світі. Основні теми програми включають аналіз великих даних, стратегічне управління та інтеграцію ІТ у бізнес-процеси. Студенти працюють з сучасними аналітичними інструментами, беруть участь у семінарах, лекціях та онлайн-курсах. Практична частина програми включає роботу над проєктами, що дозволяє студентам отримати досвід вирішення актуальних бізнес-завдань.

8. University of Manchester. Програма MSc International Business and Management в University of Manchester пропонує глибоке вивчення бізнес-аналітики в контексті глобального управління. Студенти вивчають аналітичні методи, зокрема для підтримки стратегічних рішень в умовах змінюваного глобального ринку. Викладання включає лекції, групові проєкти та дослідження, що дозволяють студентам розвивати практичні навички в аналізі даних та прийнятті управлінських рішень на основі отриманих результатів. Програма також акцентує увагу на розвитку лідерських навичок, необхідних для ефективного управління в міжнародному середовищі.

9. Національний університет «Львівська політехніка». Курс «Бізнес-аналітика для менеджерів» у Львівській політехніці інтегрує класичні теми бізнес-аналітики (очищення даних, прогнозування, діагностична та рекомендаційна аналітика) із сучасними інструментами (Excel, Power BI, Tableau). У програмі виділяється акцент на підготовці менеджерів, здатних приймати рішення на основі даних. Студенти навчаються через лекції, лабораторні роботи та виконання індивідуальних завдань, а також розв'язання кейсів на основі реальних даних.

10. Київський національний економічний університет. Програма бізнес-аналітики інтегрує знання в економічну та управлінську освіту, зокрема вивчення статистичних методів, фінансової аналітики та моделювання. Викладання проводиться через лекції, практичні заняття і семінари, що дозволяє студентам глибше розуміти бізнес-аналітику в економічному контексті.

11. Київська школа економіки (KSE). Програма бізнес-аналітики в KSE поєднує традиційну економічну аналітику з сучасними методами візуалізації даних і машинного навчання. Викладання зосереджене на практичних проєктах, моделюванні даних та аналітичних кейсах, що готує студентів до використання інструментів аналізу для вирішення бізнес-завдань.

12. Український католицький університет. Бакалаврська програма з даних та бізнес-аналітики в Українському католицькому університеті орієнтована на формування глибоких знань у галузі машинного навчання, економетрики, обробки даних та аналітики для бізнесу. Програма поєднує теоретичні основи з практичними навичками, що дозволяють студентам успішно використовувати сучасні аналітичні інструменти для вирішення бізнес-завдань. Викладання включає лекції, практичні завдання та дослідницькі проєкти, що сприяють розвитку критичного мислення та здатності застосовувати отримані знання на практиці. Студенти також отримують можливість працювати з реальними даними, що підвищує їхню готовність до роботи в бізнес-середовищі.

Аналізуючи вищенаведені курси, було систематизовано основні переваги (сильні сторони) кожного з розглянутих закладів вищої освіти (табл. 2).

Таблиця 2 – Фокус програм дисциплін з бізнес-аналітики в провідних закладах вищої освіти

№	Заклади вищої освіти	Фокус програми
1	2	3
1.	Massachusetts Institute of Technology	Високий рівень викладання, акцент на сучасні аналітичні методи, інтеграція з реальними даними через кейс-стаді.
2.	UCLA Anderson School of Management	Поглиблене навчання в аналітиці, можливість роботи з прогнозуванням та моделюванням, стратегічний підхід до аналізу даних.
3.	Imperial College Business School	Практичні проєкти та тісні зв'язки з індустрією, акцент на аналітику великих даних та програмування.

1	2	3
4.	ESADE Business School	Інтернаціональні стажування, акцент на економетричних моделях і прогнозуванні в бізнесі.
5.	ESCP Business School	Мультикультурне середовище, різноманітні практичні проєкти, акцент на аналітику великих даних.
6.	Kingston University	Міжнародна репутація, практичні кейс-стаді, тісні зв'язки з індустрією, гнучкість програми.
7.	London Metropolitan University	Гнучкість графіків, можливість стажування в бізнесі, інтеграція онлайн-курсів в програму.
8.	University of Manchester	Сильна академічна база, висока репутація, можливість участі в міжнародних проєктах.
9.	Національний університет «Львівська політехніка»	Гнучкість навчальної програми, доступ до сучасних аналітичних інструментів, акцент на підготовку менеджерів.
10.	Київський національний економічний університет	Активне використання сучасних інструментів аналізу, різноманітні практичні заняття.
11.	Київська школа економіки	Сучасний підхід до візуалізації даних і машинного навчання, інтенсивні проєкти та аналітичні кейс-стаді.
12.	Український католицький університет	Сучасні підходи до аналізу даних, акцент на етику в аналітиці, розвиток критичного мислення, інтеграція соціальних аспектів у бізнес-аналітику.

Наведемо перелік спільних рис програм:

1. Фокус на практичне застосування. Усі програми приділяють значну увагу застосуванню аналітичних знань на практиці. Це реалізується через проєкти, стажування, кейс-стаді, що дозволяє студентам опановувати практичні навички.

2. Основні теми програми. Програми включають такі теми, як статистичний аналіз, прогнозування, обробка великих даних, машинне навчання та візуалізація даних.

3. Мультидисциплінарний підхід. Дисципліни охоплюють економічні, математичні та управлінські аспекти, що забезпечує студентів широкою базою знань, необхідних для аналізу бізнес-ситуацій.

4. Використання сучасних інструментів. В усіх програмах викладаються сучасні інструменти аналітики, такі як Excel, Power BI, Tableau, R, Python, що є стандартами для роботи в бізнесі та науці.

Щодо відмінностей між програмами, то можна виділити такі:

1. Глобальний та місцевий контекст. Міжнародні програми, такі як в MIT або ESADE, зосереджуються на глобальних аспектах бізнес-аналітики, що підходить для міжнародної кар'єри. Українські програми часто спрямовані на підготовку фахівців для місцевого ринку з урахуванням національного економічного контексту.

2. Методи викладання. Міжнародні програми більше орієнтовані на стажування і реальні проєкти, тоді як українські програми фокусуються на лекціях, семінарах і лабораторних заняттях. У таких закладах, як KSE, особливу увагу приділяють дослідницькому підходу.

3. Тривалість програм та кількість кредитів. Програми українських університетів можуть тривати від 1 до 2 років, тоді як міжнародні програми зазвичай тривають 1 рік.

Отже, міжнародні та українські програми бізнес-аналітики мають як спільні риси, такі як мультидисциплінарність і фокус на практичне застосування, так і значні відмінності, зумовлені специфікою ринку, методами викладання та тривалістю навчання.

Проведене дослідження дало можливість сформулювати основні ціннісні складові програми з дисципліни «Бізнес-аналітика для менеджерів».

В умовах динамічного розвитку бізнес-середовища, здатність до аналізу даних і прийняття обґрунтованих рішень стає ключовим фактором успіху організацій. Навчальна програма «Бізнес-аналітика для менеджерів», яка інтегрує теоретичні знання з практичними навичками в галузі

бізнес-аналітики, є необхідною для підготовки спеціалістів, здатних ефективно використовувати аналітичні інструменти.

Перше завдання програми полягає в ознайомленні студентів з основами бізнес-аналітики. Теоретичні концепції та історичний розвиток цієї галузі створюють фундамент для розуміння подальших аспектів навчання. Студенти повинні засвоїти ключові терміни та поняття, що стосуються бізнес-аналітики.

Наступним важливим компонентом програми є вивчення аналітичних інструментів. Ознайомлення з такими популярними програмами, як Excel, Tableau та Power BI, дозволить студентам практично застосовувати отримані знання. Практичні вправи з використання цих інструментів надають можливість отримати реальний досвід роботи з даними.

Візуалізація даних є невід'ємною частиною бізнес-аналітики. Студенти повинні оволодіти принципами створення ефективних графіків та інфографіки для презентації аналітичних результатів. Включення проектів, що передбачають візуалізацію даних на реальних прикладах, сприятиме розвитку творчих навичок та вміння чітко представляти інформацію.

Не менш важливим є навчання методам прийняття рішень в бізнесі. Студенти повинні ознайомитися з теоріями та моделями, що допомагають приймати обґрунтовані рішення. Вивчення реальних бізнес-кейсів, які демонструють використання аналітики в процесі прийняття рішень, дозволить студентам зрозуміти практичне застосування теоретичних знань.

Розвиток стратегічного мислення є ще одним ключовим аспектом програми. Ознайомлення з інструментами стратегічного аналізу дозволить студентам оцінювати бізнес-середовище та визначати конкурентні переваги. Це вміння є критично важливим для розробки ефективних стратегічних планів.

Важливою складовою програми є практична робота, яка включає проекти на основі реальних бізнес-ситуацій. Це допоможе студентам не лише застосовувати теоретичні знання, а й розвивати навички командної роботи та презентації своїх ідей. Співпраця в групах сприяє розвитку критичного мислення та креативності.

Оцінка результатів аналітичних рішень є завершальним етапом навчального процесу. Методи оцінювання ефективності рішень дозволяють студентам зрозуміти, наскільки успішно були застосовані аналітичні інструменти в бізнес-практиці. Аналіз кейсів для оцінки результативності стратегій, розроблених на основі аналітики, допоможе підсумувати отримані знання.

Таким чином, навчальна програма, що інтегрує теоретичні знання з практичними навичками в галузі бізнес-аналітики, має стати основою підготовки спеціалістів, здатних успішно працювати в сучасному бізнес-середовищі. Ця програма не лише формує знання, але й розвиває навички, які необхідні для ефективного аналізу даних та прийняття стратегічних рішень.

Перспективи розвитку цієї програми включають впровадження нових технологій та методик навчання, що дозволять ще більше підвищити ефективність навчального процесу. Це відкриє нові можливості для студентів у сфері бізнес-аналітики.

Важливу роль у реалізації програми відіграють викладачі, які повинні володіти не лише теоретичними знаннями, а й практичним досвідом у галузі. Їхня підтримка та наставництво допоможуть студентам глибше зрозуміти матеріал і набути впевненості у власних силах.

Завдяки цій навчальній програмі, студенти отримують не лише знання, а й практичні навички, які стануть запорукою їх успіху в майбутній кар'єрі. Вміння аналізувати дані, візуалізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення відкриває безліч можливостей у світі бізнесу.

Остаточним етапом реалізації програми є запрошення до співпраці з бізнесом, що забезпечить студентам можливість проходити стажування та отримувати реальний досвід. Це створить умови для взаємодії між академічним навчанням та бізнес-практикою, що є критично важливим для формування компетентних фахівців.

Дослідження показало, що навчальні програми з бізнес-аналітики повинні охоплювати широкий спектр компетенцій – від технічних (володіння інструментами аналітики, такими як Excel, Power BI, Tableau) до соціально-комунікативних навичок. Програми, проаналізовані в

статті, демонструють тенденцію до впровадження кейс-методів, проєктного навчання та використання реальних даних, що сприяє формуванню практичних навичок у студентів. У результаті сформовано модель навчальної програми, орієнтовану на всебічний розвиток компетенцій для прийняття обґрунтованих рішень на основі аналізу даних.

Висновки. Проведене дослідження зосереджується на вдосконаленні підходів до викладання бізнес-аналітики для менеджерів. Розглянуто навчальні програми провідних університетів, зокрема у США, Європі та Україні, що пропонують курси з бізнес-аналітики на різних рівнях освіти. З огляду на аналіз, сучасне навчання бізнес-аналітики має враховувати інтеграцію технічних і соціально-комунікативних навичок. Основні компоненти, які варто включати у програму, охоплюють вивчення таких інструментів, як Excel, Power BI і Tableau, що дозволяють студентам проводити аналіз і візуалізацію даних.

Також дослідження наголошує на важливості розвивати стратегічне мислення студентів та вміння приймати рішення на основі аналітики. Курс має включати практичні кейси, що дозволяють студентам зрозуміти практичне застосування теоретичних знань і набути досвід роботи з великими даними. Крім того, у статті підкреслено необхідність формування таких навичок, як критичне мислення, здатність до швидкої адаптації, командна робота та креативність, що є необхідними в сучасному бізнес-середовищі.

Отже, викладання бізнес-аналітики має бути орієнтоване на практичний досвід, що забезпечує випусникам готовність до кар'єри у сфері бізнес-аналітики. Запропонована модель навчання з акцентом на практичні завдання та інтеграцію інноваційних технологій сприяє підвищенню конкурентоспроможності випускників і забезпечує їхню підготовку до сучасних викликів у сфері управління.

Бізнес-аналітика є потужним інструментом для менеджерів, що дозволяє використовувати дані для прийняття обґрунтованих рішень та підвищення ефективності організацій. Вона вимагає чіткої стратегії, залучення відповідних фахівців та врахування етичних аспектів використання даних. Інтеграція бізнес-аналітики з управлінням продуктивністю може значно покращити організаційну продуктивність та бізнес-цінність. Особливу увагу необхідно приділяти розвитку критичного мислення у студентів, питанням адаптивності та ефективної комунікації, які є важливими для успішної кар'єри в умовах швидких змін у бізнес-середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Knafllic, C. N. (2015). *Storytelling with Data: A Data Visualization Guide for Business Professionals*. Hoboken, NJ: Wiley.
2. Zelazny, G. (2001). *Say It with Charts: The Executive's Guide to Visual Communication*. New York, NY: McGraw-Hill.
3. Boslaugh, S. (2012). *Statistics in a Nutshell: A Desktop Quick Reference* (2nd ed.). O'Reilly Media.
4. Albright, S. C., & Winston, W. L. (2024). *Business Analytics: Data Analysis & Decision Making* (7th ed.).
5. Morrow, J. (2023). *Be Data Analytical: How to Use Analytics to Turn Data into Value*. Kogan Page.
6. Emrouznejad, A., Zervopoulos, P. D., Ozturk, I., Jamali, D., & Rice, J. (2024). *Business Analytics and Decision Making in Practice*. Springer.
7. Cao, G., Duan, Y., & Li, G. (2015). Linking Business Analytics to Decision Making Effectiveness: A Path Model Analysis. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 62, 384-395. <https://doi.org/10.1109/TEM.2015.2441875>
8. Acito, F., & Khatrri, V. (2014). Business analytics: Why now and what next?. *Business Horizons*, 57, 565-570. <https://doi.org/10.1016/J.BUSHOR.2014.06.001>
9. Chatterjee, S., Rana, N., & Dwivedi, Y. (2021). How does business analytics contribute to organisational performance and business value? A resource-based view. *Information Technology & People*. <https://doi.org/10.1108/ITP-08-2020-0603>

10. Schläpke, M., Silvi, R., & Möller, K. (2012). A framework for business analytics in performance management. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 62, 110-122. <https://doi.org/10.1108/17410401311285327>
11. Gashgari, S. (2016). Integrating business analytics with performance management. *International journal of scientific and engineering research*, 7, 1668-1676. <https://doi.org/10.14299/IJSER.2016.01.002>
12. Jain, E. (2020). Business analytics: shaping the future of management. *ACADEMIA: An International Multidisciplinary Research Journal*. <https://doi.org/10.5958/2249-7137.2020.00114.7>
13. Asthana, N. (2023). *The Power of Business Analytics in Effective Decision Making*. <https://doi.org/10.59646/edbookc17/009>
14. Mitsenko, N., Voronko, O., Bodnariuk, V., & Kabatsi, B. (2022). Business analytics as a strategic resource for the development and realization of the enterprise potential. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-24](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-24)
15. Wang, G., Gunasekaran, A., Ngai, E., & Papadopoulos, T. (2016). Big data analytics in logistics and supply chain management: Certain investigations for research and applications. *International Journal of Production Economics*, 176, 98-110. <https://doi.org/10.1016/J.IJPE.2016.03.014>
16. Massachusetts Institute of Technology. Master of Business Analytics. *MIT Sloan School of Management*. <https://mitsloan.mit.edu/master-of-business-analytics>.
17. UCLA Anderson School of Management. *Master of Science in Business Analytics*. <https://www.anderson.ucla.edu/degrees/master-of-science-in-business-analytics-msba>
18. Imperial College Business School. *MSc in Business Analytics*. <https://www.imperial.ac.uk/business-school/programmes/msc-business-analytics/>
19. ESADE Business School. *MSc in Business Analytics*. https://www.esade.edu/master-of-science/en/programme/esade-master-in-business-analytics?_gl=1*1mj5j3d*_up*MQ..*_ga*MjAzOTQxMjgwMC4xNzMwODE5Mjkx*_ga_S41Q3C9XT0*MTczMDgxOTI5MC4xLjAuMTczMDgxOTI5MC4wLjAuOTY4NDgyMjky
20. ESCP Business School.. *MSc in Big Data and Business Analytics*. <https://escp.eu/programmes/specialised-masters-MSc/MSc-in-Big-Data-and-Business-Analytics>.
21. Kingston University. *MSc in Business Analytics*. <https://www.kingston.ac.uk/postgraduate/courses/business-analytics-msc/>
22. London Metropolitan University. *MSc Business Analytics*. <https://intranet.londonmet.ac.uk/module-catalogue/record.cfm?mc=FE7066>
23. University of Manchester. *MSc International Business and Management*. <https://www.manchester.ac.uk/study/masters/courses/list/12805/msc-international-business-and-management/course-details/BMAN70301#course-unit-details>
24. Київський національний економічний університет. *Програма з бізнес-аналітики*. https://ibo.kneu.edu.ua/ua/prog_magis_programs/osv_stp_mag/magister_programs_BE/
25. Київська школа економіки. *Бізнес-аналітика у програмах бізнесу та економіки*. <https://kse.ua/kse-course/biznes-analitika-ta-vizualizatsiya-danih/>
26. Український католицький університет. *Бакалаврська програма з даних та бізнес-аналітики*. <https://apps.ucu.edu.ua/en/it-and-business-analytics/>
27. Національний університет «Львівська політехніка». *Бізнес-аналітика для менеджерів*. <https://directory.lpnu.ua/majors/subject/inem/8.073.00.04/19/2024/ua/full/2/22697>.

REFERENCES

1. Knafllic, C. N. (2015). *Storytelling with Data: A Data Visualization Guide for Business Professionals*. Hoboken, NJ: Wiley.
2. Zelazny, G. (2001). *Say It with Charts: The Executive's Guide to Visual Communication*. New York, NY: McGraw-Hill.
3. Boslaugh, S. (2012). *Statistics in a Nutshell: A Desktop Quick Reference* (2nd ed.). O'Reilly Media.

4. Albright, S. C., & Winston, W. L. (2024). *Business Analytics: Data Analysis & Decision Making* (7th ed.).
5. Morrow, J. (2023). *Be Data Analytical: How to Use Analytics to Turn Data into Value*. Kogan Page.
6. Emrouznejad, A., Zervopoulos, P. D., Ozturk, I., Jamali, D., & Rice, J. (2024). *Business Analytics and Decision Making in Practice*. Springer.
7. Cao, G., Duan, Y., & Li, G. (2015). Linking Business Analytics to Decision Making Effectiveness: A Path Model Analysis. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 62, 384-395. <https://doi.org/10.1109/TEM.2015.2441875>
8. Acito, F., & Khatri, V. (2014). Business analytics: Why now and what next?. *Business Horizons*, 57, 565-570. <https://doi.org/10.1016/J.BUSHOR.2014.06.001>
9. Chatterjee, S., Rana, N., & Dwivedi, Y. (2021). How does business analytics contribute to organisational performance and business value? A resource-based view. *Information Technology & People*. <https://doi.org/10.1108/ITP-08-2020-0603>
10. Schläfke, M., Silvi, R., & Möller, K. (2012). A framework for business analytics in performance management. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 62, 110-122. <https://doi.org/10.1108/17410401311285327>
11. Gashgari, S. (2016). Integrating business analytics with performance management. *International journal of scientific and engineering research*, 7, 1668-1676. <https://doi.org/10.14299/IJSER.2016.01.002>
12. Jain, E. (2020). Business analytics: shaping the future of management. *ACADEMIA: An International Multidisciplinary Research Journal*. <https://doi.org/10.5958/2249-7137.2020.00114.7>
13. Asthana, N. (2023). *The Power of Business Analytics in Effective Decision Making*. <https://doi.org/10.59646/edbookc17/009>
14. Mitsenko, N., Voronko, O., Bodnariuk, V., & Kabatsi, B. (2022). Business analytics as a strategic resource for the development and realization of the enterprise potential. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-24](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-24)
15. Wang, G., Gunasekaran, A., Ngai, E., & Papadopoulos, T. (2016). Big data analytics in logistics and supply chain management: Certain investigations for research and applications. *International Journal of Production Economics*, 176, 98-110. <https://doi.org/10.1016/J.IJPE.2016.03.014>
16. Massachusetts Institute of Technology. Master of Business Analytics. *MIT Sloan School of Management*. <https://mitsloan.mit.edu/master-of-business-analytics>.
17. UCLA Anderson School of Management. *Master of Science in Business Analytics*. <https://www.anderson.ucla.edu/degrees/master-of-science-in-business-analytics-msba>
18. Imperial College Business School. *MSc in Business Analytics*. <https://www.imperial.ac.uk/business-school/programmes/msc-business-analytics/>
19. ESADE Business School. *MSc in Business Analytics*. https://www.esade.edu/master-of-science/en/programme/esade-master-in-business-analytics?_gl=1*1mj5j3d*_up*MQ..*_ga*MjAzOTQxMjgwMC4xNzMwODE5Mjkx*_ga_S41Q3C9XT0*MTczMDgxOTI5MC4xLjAuMTczMDgxOTI5MC4wLjAuOTY4NDgyMjky
20. ESCP Business School.. *MSc in Big Data and Business Analytics*. <https://escp.eu/programmes/specialised-masters-MSc/MSc-in-Big-Data-and-Business-Analytics>.
21. Kingston University. *MSc in Business Analytics*. <https://www.kingston.ac.uk/postgraduate/courses/business-analytics-msc/>
22. London Metropolitan University. *MSc Business Analytics*. <https://intranet.londonmet.ac.uk/module-catalogue/record.cfm?mc=FE7066>
23. University of Manchester. *MSc International Business and Management*. <https://www.manchester.ac.uk/study/masters/courses/list/12805/msc-international-business-and-management/course-details/BMAN70301#course-unit-details>
24. Kyivskyi natsionalnyi ekonomichniyi universytet. *Prohrama z biznes-analityky*. https://ibo.kneu.edu.ua/ua/prog_magis_programs/osv_stp_mag/magister_programs_BE/
25. Kyivska shkola ekonomiky. *Biznes-analityka u prohramakh biznesu ta ekonomiky*. <https://kse.ua/kse-course/biznes-analitika-ta-vizualizatsiya-danih/>

26. Ukrainskyi katolytskyi universytet. *Bakalavrska prohrama z danykh ta biznes-analityky*. <https://apps.ucu.edu.ua/en/it-and-business-analytics/>
27. Natsionalnyi universytet "Lvivska politehnika". *Biznes-analityka dlia menedzheriv*. <https://directory.lpnu.ua/majors/subject/inem/8.073.00.04/19/2024/ua/full/2/22697>

Dvulit Z.P., Maznyk L.V., Kitsera N.I.

THE ART OF TEACHING BUSINESS ANALYTICS FOR MANAGERS

This study focuses on developing effective didactic tools for teaching business analytics aimed at preparing managers to address modern business challenges. The primary emphasis is placed on integrating both technical and socio-communicative skills essential for working with analytical data. The research examines educational programs from leading universities around the world, including institutions in the United States, Europe, and Ukraine, which implement modern teaching approaches such as case study methods, project-based learning, and the use of tools like Power BI, Tableau, and Excel. Based on the analysis of these educational programs, the authors propose a comprehensive teaching model that combines theoretical foundations with practical training. This model includes critical components such as data analysis and visualization, which are essential in the current data-driven business environment. The study emphasizes the importance of fostering strategic thinking, critical analysis, and creativity – skills that are crucial for managers to adapt to shifts in business landscapes and for making informed decisions based on data insights. The proposed program includes case-based tasks grounded in real business scenarios, offering students hands-on experience with decision-making that relies on analytics. Such an approach ensures that students not only gain theoretical knowledge but also develop practical competencies necessary for real-world application. By simulating actual business challenges, the program provides students with invaluable experience in handling complex decision-making processes, honing both their analytical and managerial skills. Overall, this research demonstrates the value of a holistic approach to teaching business analytics, which enhances graduates' competitiveness and their readiness to handle big data and complex management decisions in modern business contexts. The study concludes that such an integrated teaching framework is instrumental in developing a new generation of professionals equipped to use business analytics for strategic decision-making and to foster innovation across various industries. These findings contribute to understanding the critical elements in training specialists capable of leveraging business analytics to drive positive outcomes in the global business landscape.

Key words: business analytics, managers, decision-making, training, analytical skills, data visualization, strategic thinking

УДК 656.6

doi.org/10.33298/2226-8553.2024.3.41.26

Бойко А.Д.

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА У БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ ЕКІПАЖАХ МОРСЬКОЇ ІНДУСТРІЇ

Сучасна морська індустрія є однією з найбільш міжнародних галузей, де відбувається тісна взаємодія між людьми різних національностей, культур, мов та гендерів. У контексті глобалізації і сучасних тенденцій розвитку морської сфери важливу роль відіграє гендерна політика в екіпажах, яка стає все більш актуальною через підвищену увагу до прав людини, рівності та інклюзивності. У цьому контексті особливо важливо забезпечити рівність між

чоловіками і жінками на борту, усуваючи стереотипи та створюючи умови для продуктивної співпраці.

Ключові слова: морська індустрія, гендерна політика, алгоритм, безпека, морська сфера, безпека на морі, професійна кваліфікація, безпека судноплавства, безпека плавання, морський та річковий транспорт, екіпаж, **освіта**, наставництво, культура, стать, судно, судноводіння.

Вступ. Гендерна політика у багатонаціональних екіпажах передбачає забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок на всіх рівнях роботи, від капітанів до матросів. Статистично морська галузь традиційно асоціюється з домінуванням чоловіків, що вказує на існування гендерних бар'єрів, таких як обмежений доступ жінок до професій, стереотипи щодо їхнього фізичного стану та психічної витривалості, а також упередженість у роботі з ними. Однак останнім часом спостерігається позитивна динаміка: все більше жінок займають ключові посади, зокрема в управлінні екіпажем, технічному обслуговуванні суден і навіть на бойових судах.

Одним із головних викликів для гендерної рівності у морській індустрії є культура, що часто зберігається на борту суден, де чоловіки традиційно складають більшість екіпажу. Це може призводити до ситуацій сексуальних домагань, дискримінації та неповажного ставлення до жінок. Жінки на суднах часто стикаються з труднощами, що стосуються доступу до санітарних умов, недооцінки їхньої професійної кваліфікації, а також із відсутністю підтримки з боку колег-чоловіків.

Іншою проблемою є обмежений доступ до професійних тренінгів, де жіноча аудиторія може бути недооцінена. Відсутність наставництва або гендерно-чутливих програм навчання значно обмежує кар'єрні можливості жінок у морській сфері.

Аналіз літератури та постановка проблеми. У відповідь на ці виклики морські компанії та міжнародні організації розробляють стратегії та програми для заохочення гендерної рівності. Одним з важливих кроків стало впровадження міжнародних стандартів, таких як Конвенція МОП (Міжнародної організації праці) № 186 щодо умов праці моряків, яка зокрема сприяє захисту прав жінок на суднах і забезпечує рівність у сфері трудових прав.

Важливим аспектом є також створення безпечного середовища на борту суден, де жінки та чоловіки можуть працювати без страху бути підданими дискримінації чи сексуальним домаганням. Для цього активно працюють організації, що займаються тренінгами з боротьби з сексуальним насильством, дискримінацією та насильством за гендерною ознакою, зокрема за підтримки таких міжнародних ініціатив, як кампанія "Seafarers Against Sexual Harassment" (Моряки проти сексуальних домагань).

Метою статті є провести обґрунтування, що важливим аспектом є створення безпечного середовища на борту суден, де жінки та чоловіки зможуть працювати без страху, що вони не будуть підданими дискримінації чи сексуальним домаганням і це внесе великі показники в систему управління безпекою судноплавства на морському та річковому транспорті.

Викладення основного матеріалу дослідження. Одним з найефективніших інструментів забезпечення гендерної рівності є освіта і наставництво. Все більше морських навчальних закладів включають гендерні питання в свої програми, пропонуючи студентам (як чоловікам, так і жінкам) інструменти для роботи в різноманітних, багатонаціональних командах. Це дозволяє не лише полегшити адаптацію жінок у професії, але й сприяє створенню культури взаємоповаги на борту судна.

Гендерна рівність має численні переваги як для індустрії, так і для екіпажів. Різноманітність і різні погляди сприяють більш ефективному вирішенню проблем і прийняттю рішень. Багатонаціональні екіпажі, у яких представлені різні культурні та гендерні групи, демонструють більшу здатність до адаптації в умовах стресу, а також мають вищу продуктивність. Дослідження також показують, що судновласники, які забезпечують гендерну рівність і працюють над усуненням дискримінації, мають кращі фінансові результати і високий рівень задоволеності працівників.

Давайте розглянемо роботу Міжнародної морської організації в напрямку гендерної рівності. Нагорода ІМО за гендерну рівність була заснована для відзначення осіб, незалежно від статі, які зробили значний внесок у просування гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок у морському секторі. Перші номінації були зроблені в 2023 році на премію 2024 року. Пані Деспіна Панайоту Теодосіу (Кіпр), колишній президент Жіночої міжнародної асоціації судноплавства та торгівлі (WISTA International), була обрана лауреатом першої в історії премії ІМО за гендерну рівність. Рада ІМО на своїй 130-й сесії (С 130, 21-24 листопада) схвалила рішення комісії з оцінки, яка вирішила рекомендувати пані Деспіну Панайоту Теодосіу як лауреата першої нагороди ІМО за гендерну рівність через ключову і відігравала провідну роль у просуванні гендерної рівності та розширенні прав і можливостей жінок протягом усього періоду перебування на посаді президента WISTA International. Пані Панайоту Теодосіу висунула Кіпр. Дії пані Панайоту Теодосіу привернули значну увагу до місії Асоціації та пролили світло на проблеми, з якими стикаються жінки в морській галузі, підвищивши обізнаність серед зацікавлених сторін галузі, а також осіб, які приймають міжнародні політики та рішення, а також посилили голос жінок та висвітлили їхній важливий внесок у морську галузь. Пані Панайоту Теодосіу сприяла отриманню консультативного статусу WISTA International в ІМО. Підписання меморандуму про взаєморозуміння між обома організаціями вилилось у численні успішні ініціативи, такі як Опитування жінок у морському судноплавстві 2021 року, спрямоване на вивчення представництва та розподілу жінок, які працюють у морському секторі; і Maritime Speakers Bureau, платформу жінок-експертів у різноманітних галузях морського судноплавства, яка прагне посилити голос жінок у морській галузі, забезпечуючи, щоб на конференціях і заходах проходили інклюзивні панелі з різними точками зору.

Пані Карін Орсел, співзасновник і генеральний директор MF Shipping Group, що базується в Королівстві Нідерландів, була обрана для отримання нагороди ІМО за гендерну рівність 2025 року. Рада ІМО затвердила пані Орсел як лауреата 2025 року під час своєї 133-ї сесії, що проходила в Лондоні (18-22 листопада 2024 року). Церемонія вручення нагороди відбудеться у травні 2025 року разом із святкуванням Міжнародного дня жінок у мореплавстві (18 травня). Пані Орсел почала працювати в галузі у віці 18 років і стала співзасновницею MF Shipping Group у віці 23 років. З тих пір компанія з управління судами виросла з управління лише шістьма кораблями до флоту з понад 55 суден з понад 1000 членами екіпажу моряків і 80 офісний персонал. Як генеральний директор протягом понад 20 років, вона прагнула досягти інклюзивної культури у своїй компанії, залучаючи різноманітних талантів, пропонуючи можливості наставництва та активно підтримуючи програми та ініціативи, які сприяють різноманітності у морському судноплавстві. Раніше вона була президентом Жіночої міжнародної асоціації судноплавства та торгівлі (WISTA International) і WISTA Нідерландів, а також була членом ради ключових морських організацій, включаючи Міжнародну палату судноплавства (ICS), Міжнародну асоціацію Незалежні власники танкерів (INTERTANKO) і Королівська асоціація судновласників Нідерландів (KVRN). В даний час вона є президентом Асоціації судновласників Європейського співтовариства (ECSA) і головою Міжнародної мережі соціального забезпечення та допомоги морякам (ISWAN), використовуючи свою посаду для захисту гендерної рівності, добробуту моряків і заходів сталого розвитку в галузі.

Гендерна політика у багатонаціональних екіпажах передбачає забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок на всіх рівнях роботи, від капітанів до матросів. Статистично морська галузь традиційно асоціюється з домінуванням чоловіків, що вказує на існування гендерних бар'єрів, таких як обмежений доступ жінок до професій, стереотипи щодо їхнього фізичного стану та психічної витривалості, а також упередженість у роботі з ними. Однак останнім часом спостерігається позитивна динаміка: все більше жінок займають ключові посади, зокрема в управлінні екіпажем, технічному обслуговуванні суден і навіть на бойових судах. І цю динаміку висвітлює Міжнародна морська організація *ІМО* в нагородженні похвальними листами наступних номінантів, щоб підкреслити їхню відданість розширенню прав і можливостей жінок через передовий досвід і різноманітні ініціативи по всьому світу:

Пані Флавія Такафаші, висунута Бразилією на її посаду директора Бразильського національного агентства (Antaq), і її внесок у прийняття політики та ініціатив для забезпечення того, щоб гендерні аспекти були включені в нормативно-правову базу Antaq. Її відверта пропаганда питань різноманітності та інклюзії, її підтримка якісної освіти для розширення можливостей жінок та її рольова модель значно сприяли створенню більш інклюзивного та справедливого середовища в галузі, де традиційно домінують чоловіки.

Капітан Чуньпей Чжань, номінована Китаєм за її досягнення як першої в Китаї жінки-капітана офіційного океанського судна, її адвокаційну роботу, спрямовану на сприяння створенню механізму забезпечення рівних можливостей працевлаштування на судах для жінок-випусниць морського факультету в Китаї, та її участь з маленькими дітьми в школах, щоб сприяти морській кар'єрі та пристрасі до цього сектора.

Пані Кеті Вейр, номінована Міжнародною палатою судноплавства (ICS), за її відданість боротьбі за різноманітність протягом усієї своєї кар'єри та її вражаюче керівництво, сприяння позитивним змінам у її командах для забезпечення безпечного робочого місця, з різноманітністю думок та гендерним балансом, а також її наставництво жінкам у Сполученому Королівстві та інших делегаціях, щоб надати їм навичок та особистої впевненості, щоб взяти на себе провідні ролі в роботі ІМО. Пані Варе була постійним представником Сполученого Королівства в ІМО з 2011 по 2024 рік.

Пані Ельвія Аделіна Буставіно Седеньо, висунута Панамою, за ініціативи, які вона очолила під час виконання своїх функцій заступника адміністратора Панамської морської влади, члена Керівної ради та наступного президента Мережі жінок морської влади Латинської Америки (MAMLa), включаючи створення заходів "Кава з MAMLa" та зміну правил Панамської міжнародної морської Стипендіальної програми університету, щоб гарантувати гендерний паритет при наданні стипендій.

Пані Чон Мін, висунута Республікою Корея, за важливу роль, яку вона зіграла у створенні Асоціації жінок у морському судноплавстві Кореї (WIMA Korea) та її подальшу роботу в якості віце-президента Асоціації, а також її зусилля реалізувати тримісячну глобальну програму підвищення кваліфікації в морському судноплавстві для жінок-стажерів, яким було складно отримати роботу на борту, незважаючи на наявність сертифікатів компетентності. Доктор Юнг підтримав їх подальше працевлаштування в якості третього офіцера або вище на міжнародних торгових судах.

Висновок: Гендерна політика у багатонаціональних екіпажах морської індустрії є важливим елементом забезпечення рівних можливостей для всіх працівників, незалежно від їхньої статі. Проблеми дискримінації та упереджень залишаються актуальними, але міжнародні стандарти та програми на рівні компаній і навчальних закладів допомагають подолати ці бар'єри. Гендерна рівність не лише сприяє соціальній справедливості, але й підвищує ефективність роботи екіпажів та цілих компаній, що працюють у морській індустрії.

ЛІТЕРАТУРА

1. ILO Maritime Labour Convention (MLC) 2006. International Labour Organization. Available at: <https://www.ilo.org>
2. ILO report on gender equality in maritime industry. International Labour Organization, 2020. Available at: <https://www.ilo.org/global/topics/gender/lang--en/index.htm>
3. Gender equality and diversity in the maritime sector. International Maritime Organization (IMO), 2021. Available at: <https://www.imo.org>
4. Seafarers Against Sexual Harassment Campaign. Available at: <https://www.seafarersagainstsexualharassment.org>
5. The International Journal of Maritime Economics, Volume 25, Issue 1, 2023. Research on gender inclusivity in the maritime industry.

6. Sutcliffe, H. & Morse, S. (2017). *Gender, Globalisation and Maritime Employment*. *Maritime Policy & Management*, 44(5), 591-610.
7. Сайт Міжнародної морської організації IMO
<https://www.imo.org/en/MediaCentre/PressBriefings/pages/2024-Gender-Equality-Award.aspx>

Boiko A.

GENDER POLICY IN MULTINATIONAL CREWS IN THE MARITIME INDUSTRY

The modern maritime industry is one of the most international sectors, where people of different nationalities, cultures, languages and genders interact closely. In the context of globalisation and current trends in the maritime sector, gender policy in crews plays an important role, which is becoming increasingly relevant due to the increased focus on human rights, equality and inclusiveness. In this context, it is particularly important to ensure equality between men and women on board, eliminating stereotypes and creating conditions for productive cooperation.

Key words: maritime industry, gender policy, algorithm, safety, maritime sphere, maritime safety, professional qualification, safety of navigation, navigation safety, sea and river transport, crew, education, mentoring, culture, gender, ship, seafaring.

Богом'я В. І., Черемісіна Л. О., Ярмолатій А. В., Бараненко О.О.

РЕЗИДЕНЦІЯ ДАНИХ СУЧАСНИХ БІЗНЕС ПЛАТФОРМ, ЇХ СИСТЕМ АУТЕНТИФІКАЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ТЕХНІЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ В ГЛОБАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ INTERNET

Глобалізація та розвиток мережі інтернет докорінно змінили способи обміну й обробки інформації, ставши рушійною силою сучасного суспільства. Щодня передається величезний обсяг даних у різних форматах — текст, аудіо, відео, що сприяє прогресу в економіці, науці, освіті й інших сферах. Інтернет перетворився на універсальну платформу для інтеграції бізнесів, наукових спільнот і громадян світу, забезпечуючи безпрецедентний рівень взаємодії та доступу до інформації.

Проте стрімке поширення інформаційних технологій несе із собою й суттєві ризики. Зокрема, питання захисту чутливих даних користувачів, які можуть бути викрадені, втратити конфіденційність або навіть використані для маніпуляцій, стали центральними у сфері інформаційної безпеки. Це загрожує не лише окремим користувачам, але й підриває довіру до цифрових сервісів у цілому, що перешкоджає їхньому подальшому розвитку.

Відсутність єдиних підходів до визначення чутливих даних і механізмів їх захисту створює ситуації, коли особиста інформація користувачів стає вразливою.

Розв'язання цих проблем вимагає створення та удосконалення міжнародних стандартів регулювання захисту даних, які будуть враховувати особливості глобального цифрового середовища та сприяти гармонізації національних законодавств.

В статті наведено, що питання резиденції даних залишається одним з головних технічних і юридичних викликів сьогодення для сучасного бізнесу, де основним каменем спотикання є сама клієнт-серверна архітектура сучасних веб-платформ та інших додатків цієї ж архітектури, які працюють в глобальній мережі.

Ключові слова: глобалізація, мережа Інтернет, обмін інформацією, обробка даних, безпека інформації, чутливі дані, регулювання даних, конфіденційність, кібербезпека

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний етап розвитку інформаційного суспільства супроводжується постійним зростанням обсягів даних, які генеруються, передаються, обробляються та зберігаються в глобальній мережі інтернет. Ця тенденція відкриває нові можливості для ефективного використання інформації в науці, бізнесі, освіті та інших сферах людської діяльності. Однак одночасно із цим виникають серйозні загрози, пов'язані з витоком чутливої інформації, несанкціонованим доступом та маніпуляцією даними. Зокрема, відсутність єдиних підходів до визначення чутливих даних і механізмів їх захисту створює ситуації, коли особиста інформація користувачів стає вразливою.

Глобалізація цифрових технологій ускладнює застосування локальних законодавств щодо регулювання обробки даних. Географічна децентралізація сучасних клієнт-серверних додатків особливо в бізнес і державній сфері часто означає те, що серверна частина системи розташована в одній країні, а користувач – в іншій. Така структура створює правову колізію між законодавствами різних держав, що обмежує можливості ефективного захисту даних.

Ця проблема є не лише теоретичною, але й має суттєве практичне значення:

У сфері науки – забезпечення захисту даних є основою для розвитку міжнародних досліджень і безпечного обміну результатами.

У бізнесі – формування довіри клієнтів до цифрових сервісів залежить від здатності компаній забезпечувати конфіденційність їхніх даних.

У суспільстві – гарантування прав громадян на недоторканність приватного життя є ключовим принципом демократичних цінностей.

Розв'язання цих проблем вимагає створення та удосконалення міжнародних стандартів регулювання захисту даних, які будуть враховувати особливості глобального цифрового середовища та сприяти гармонізації національних законодавств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблематика відповідності архітектури інформаційних систем вимогам щодо місця зберігання даних (data residency) є однією з ключових у сучасних дослідженнях з безпеки даних та регуляторної відповідності. Низка робіт висвітлює різні аспекти цієї теми, зокрема, формування стандартів, технічних підходів та правових рішень.

У [1, 7,8] запропоновано фреймворк для рекомендації архітектур, що відповідають вимогам щодо місця розташування даних. Дослідження акцентує увагу на автоматизації вибору архітектурних рішень, які враховують регіональні нормативні вимоги, але залишає поза увагою питання децентралізованих клієнт-серверних систем.

Робота [2, 9] фокусується на переміщенні та перерозподілі веб-сервісів для забезпечення відповідності вимогам щодо резиденції даних. У статті розглянуто алгоритмічні підходи до мінімізації витрат на релокацію сервісів. Однак у роботі недостатньо розкрито питання інтеграції з існуючими правовими нормами різних країн.

Стаття [3,10,11] аналізує вплив вимог щодо резиденції даних на використання хмарних технологій. Автори наголошують, що такі вимоги обмежують гнучкість використання хмарних сервісів, але залишають відкритими питання щодо розробки механізмів гармонізації міжнародних стандартів.

Дослідження [4, 12, 13] пропонує сервісний підхід до вирішення проблеми місця зберігання даних у хмарі. У статті описано методи шифрування та управління доступом, однак недостатньо висвітлено організаційні аспекти впровадження таких рішень у великих розподілених системах.

Звіт [5, 14] аналізує виклики та можливості стандартизації питань щодо резиденції даних. У роботі наголошено на важливості створення міжнародних стандартів, які враховують як технічні, так і правові аспекти.

Отже, попри значний прогрес у дослідженнях, залишаються невирішеними такі аспекти:

1. *Гармонізація національних законодавств*. Жодна з проаналізованих робіт не пропонує універсального підходу до узгодження регіональних законодавчих норм у глобальних клієнт-серверних системах.

2. *Моделі для децентралізованих архітектур*. Недостатньо уваги приділено питанням правового регулювання децентралізованих систем із географічно розподіленими компонентами.

3. *Практичне впровадження стандартів*. Існуючі дослідження не повною мірою розкривають організаційні та економічні аспекти реалізації запропонованих моделей у міжнародному середовищі.

Мета статті. Ця стаття спрямована на розгляд досвіду і викликів практичного впровадження стандартів резиденції даних в бізнес платформах і їх системах аутентифікації, які мають клієнт-серверну архітектуру, що мають відповідати сучасним вимогам захисту даних і їх резиденції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розкриття теми «Технічні аспекти дотримання вимог стандартів і законів щодо безпечного розташування чутливих даних в глобальних мережах сучасних бізнес веб-систем», варто розділити відповідь на гранульовані підпункти: об'єкти захисту, середовище захисту, методика захисту, варіанти технічної реалізації

Об'єкти захисту. Перш за все розглянемо поняття чутливих даних - це дані, які потребують особливого захисту через їхню особисту, конфіденційну або стратегічну важливість.

Несанкціонований доступ до таких даних може призвести до негативних наслідків для осіб або організацій, або навіть держави. Можна виділити наступні категорії чутливих даних: персональні дані (РІІ) - звичайні і особливо чутливі, фінансові дані, конфіденційні бізнес дані та дані національної безпеки.

Персональні дані - це інформація, яка ідентифікує або може ідентифікувати конкретну особу. Прикладами можуть бути ім'я, адреса, номер телефону, ідентифікаційний номер (номер паспорта або соціального страхування), дата народження тощо. До особливо чутливих персональних даних, як правило, відносять більш критичні особисті дані, які потребують ще більшого захисту тобто медичні дані (медичні записи, історія захворювань - РНІ, Personal Health Information), біометричні дані (відбитки пальців, скани сітківки), раса, етнічна приналежність, політичні або релігійні переконання, а також дані про сексуальну орієнтацію і гендерну ідентичність. Фінансовими даними вважаються дані, пов'язані з фінансовими операціями, які можуть бути використані для шахрайства або крадіжки: банківські рахунки, номери кредитних карток (PCI - Payment Card Information), Інформація про доходи або кредити тощо. Конфіденційні бізнес-дані -це дані, що стосуються комерційної діяльності компаній і є важливими для бізнесу. Серед них розрізняють - інтелектуальна власність (патенти, авторські права), стратегії розвитку, фінансові плани, комерційні таємниці, інформація про клієнтів, постачальників і партнерів. Даними національної безпеки вважається інформація, яка може поставити під загрозу безпеку держави, якщо вона потрапить до рук ворогів або конкурентів. Це можуть бути військові плани, державні таємниці, інформація про критичну інфраструктуру країни. Захист таких даних вимагає використання надійних технічних, організаційних і правових методів, які мінімізують ризики витоку, несанкціонованого доступу або інших загроз для конфіденційності й безпеки.

Середовище захисту. Бізнес сьогодні найчастіше використовує веб-платформи для організації своєї діяльності. Вони є основою для багатьох бізнесів, незалежно від їхнього масштабу. А серед найпоширеніших можна виділити такі типи - для управління підприємством (ERP - Enterprise Resource Planning), для управління ІТ-послугами (ITSM - Information Technology Service Management), для управління продажами і відносинами з клієнтами (CRM - Customer Relationship Management). З точки зору власника бізнесу, веб-платформа – це набір програмних і апаратних компонентів, що дозволяють співробітникам і клієнтам (користувачам) взаємодіяти з даними і бізнес-логікою через глобальну мережу інтернет, в тому числі використовуючи хмарні сховища. Але з точки зору айтівця або спеціаліста з кібербезпеки - веб-платформа це такий самий додаток як і інші, який має клієнт-серверну архітектуру. Тобто, сам додаток можна представити як систему з двох частин між якими працює глобальний канал комунікації - як правило інтернет (див. рис.1).

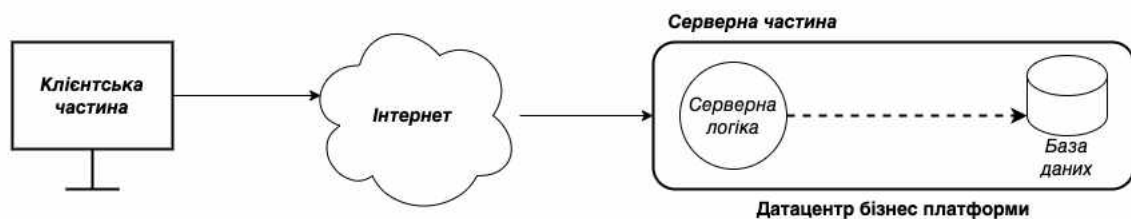

Рисунок 1 – Клієнт-серверна архітектура веб-платформи

Перша частина (клієнтська) являє собою звичайний браузер. Це зручно, адже в такому випадку немає необхідності кожен раз створювати нову клієнтську частину для кожного нового додатку - достатньо лише розробити HTML-інтерфейс. В цій частині користувач має можливість переглядати інформацію від сервера в текстовому, графічному та мультимедійному форматах а також своїми діями (наприклад пошук) відправляти додаткові запити на серверну частину чи то для отримання додаткових даних чи для зміни та збереження поточних. Усі дані які бачить чи слухає користувач, будуть видалені з оперативної пам'яті клієнтської частини одразу після переходу на інший сайт чи закриття браузера. Друга частина (серверна) призначення для обробки запитів від користувачів та перманентного збереження і обробки даних. Як правило серверна

частина архітектури клієнт-сервер завжди потужніша і як наслідок - більша в розмірах та не володіє такою мобільністю як клієнтська частина, тому і рідше змінює свою локацію чи майже не змінює. Зі зростанням глобалізації і цифровізації, дані клієнтів можуть розміщуватися на серверах у різних країнах. І тут постає питання «резиденції даних» – де саме знаходяться ці дані - на якому сервері і наскільки безпечно вони зберігаються і чи відповідає це вимогам регуляторів.

Дотримання вимог до резиденції даних особливо актуальне для бізнесів та державних установ, що обробляють персональні дані або конфіденційну інформацію.

На сьогоднішній день у питанні захисту даних і їх резиденції прослідковуються такі тенденції.

Все більше і більше країн приймають нові закони про контроль резиденства даних. Серед таких - GDPR (Загальний регламент про захист даних Європейського Союзу), який обмежує експорт персональних даних за межі ЄС; PDPA - Закон про захист персональних даних різних країн; HIPAA (Health Insurance Portability and Accountability Act) — американський закон, що регулює конфіденційність та безпеку медичних даних.

Китайські закони “Про захист персональної інформації”, “Про кібербезпеку”, “Про захист даних” також зобов'язують контролювати операції чутливою інформацією але є більш складними для розуміння.

Звісно ж і Україна намагається не відставати від сучасних світових тенденцій. Закон “Про інформацію”, “Про захист персональних даних”, “Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах” тощо.

Резиденство даних розвивається і навіть стає пов'язане з питаннями національної безпеки та все частіше розглядається як торгова зброя і огляд іноземних інвестицій.

Такі норми встановлюють суворі вимоги до розташування та доступу до чутливих даних. Звісно у появи цих норм є природні і очевидні причини але має свої наслідки і вплив на технічну складову.

Методика захисту в питанні резиденції даних. Найбільшим фактором сьогодення, який створює технічні виклики є Конфлікт стандартів та регуляцій – як вже було зазначено вище, різні країни мають різні вимоги до резиденції даних, що не лише ускладнює ведення бізнесу на міжнародному рівні де співпрацюють учасники різних країн на одній платформі але й інколи унеможлиблює використання тих чи інших клієнт-серверних платформ.

Одні країни забороняють бачити дані за їх межами, інші - передавати дані, інші - зберігати і т.д. Це призводить до необхідності максимальної гнучкості а отже до грануляції технічних операцій над даними. Така ситуація створює необхідність максимально гнучко підійти до забезпечення даних і це можливо лише роздробленням усіх операцій на атомарні - читання (перегляд) даних, збереження та обробка (зміна) даних (див рис.2).

Рисунок 2 – Атомарні операції з даними

Варіанти технічної реалізації резиденції. Існують декілька основних технічних підходів забезпечення відповідності вимогам резиденції даних і їх можна розділити на інженерно-організаційні, кібернетичні та комбіновані типи. Серед найпопулярніших визначають *Географічне розміщення серверів* – розміщення дублікатів серверної частини веб-платформи у різних країнах, що дозволяє компаніям контролювати, де зберігаються дані користувачів (див рис.3). Серед переваг такого підходу слід виділити критерій досить швидкого вирішення питання, але серед

відчутних недоліків - вартість та складна технічна підтримка і обслуговування в довгостроковій перспективі;

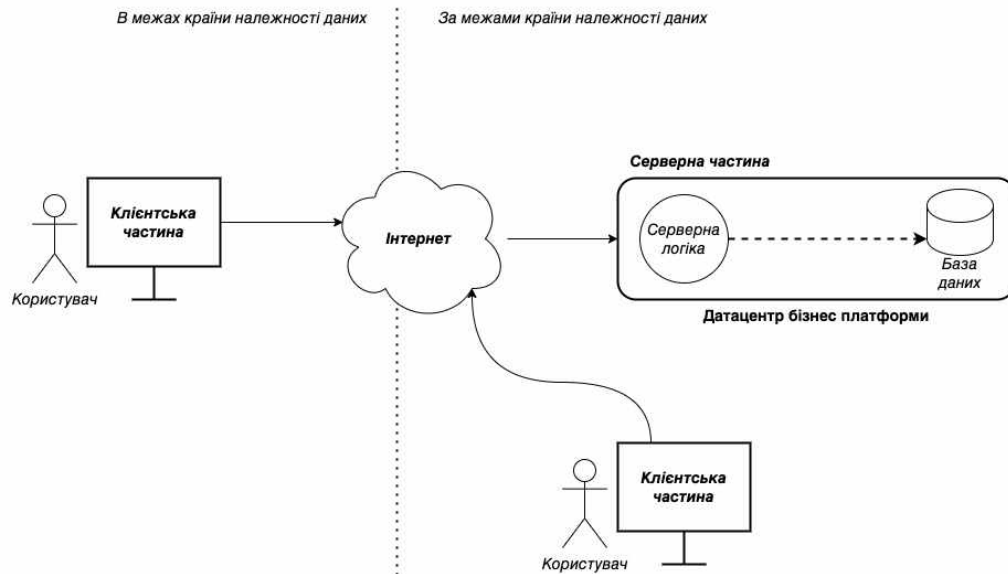

Рисунок 3 – Географічне регулювання резиденції даних

Шифрування та токенизація – передача зашифрованих даних мінімізує ризики при збереженні або пересиланні інформації через міжнародні мережі (див рис.4). Використовується в комбінації з іншими методами; *Обмеження доступу* – налаштування доступу для співробітників залежно від їх ролі та місцезнаходження і необхідності в роботі з конкретними даними.

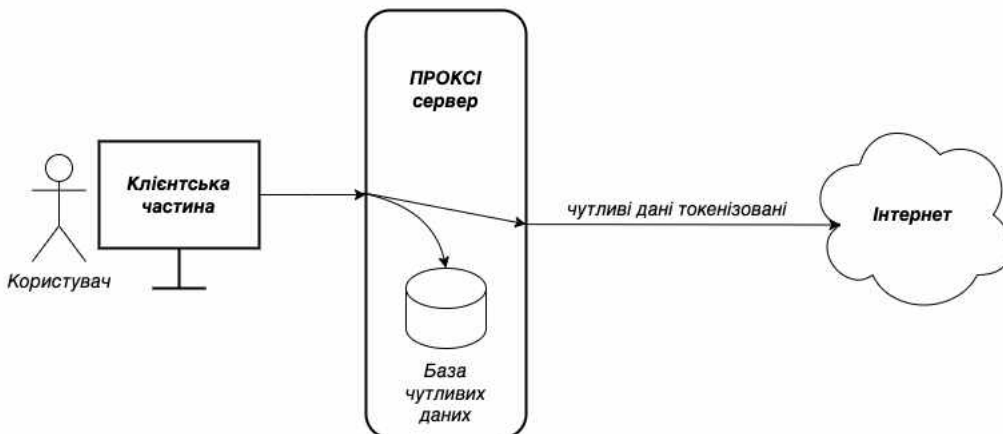

Рисунок 4 – Передача і токенизація даних через проксі сервер

Проксі-сервер (див рис.4) має дуже багато застосувань в сфері кіберзахисту, і в контексті резиденції чутливих даних використовується його функція токенизації даних - коли проксі-сервери працюють як шлюз, що токенизує чутливі дані перед їх відправкою через мережу, зберігаючи оригінальні дані на локальному сервері в юрисдикції, де зберігання дозволене. Токенизація допомагає передавати тільки зашифровані або частково зашифровані дані, що підвищує безпеку і допомагає відповідати вимогам регуляторів.

Висновки. В даній статті продемонстровано, що питання резиденції даних залишається одним з головних технічних і юридичних викликів сьогодення для сучасного бізнесу, де основним каменем спотикання є сама клієнт-серверна архітектура сучасних веб-платформ та інших додатків цієї ж архітектури, які працюють в глобальній мережі.

Стаття демонструє сучасні варіанти реалізації юридичних вимог і спроби уніфікувати будь-яку реалізацію резиденції даних. Та не дивлячись на те, що проблематика залишається відкритою

до можливих нових рішень і на те, що сучасний бізнес готовий вкладати значні ресурси в питання резиденції даних, сама архітектура “клієнт-сервер” базується на фізичних (географічних) реаліях і з'явилася як результат використання природної архітектури, що накладає свої обмеження, які неможливо обійти, що в свою чергу, створює сильну залежність та необхідність співпраці між світовим законодавством та інженерно-технічними реалізаціями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Framework for Recommending Data Residency Compliant Application Architecture [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9712154> (дата звернення 09.10.2024). – Назва з екрана
2. Web Services Relocation and Reallocation for Data Residency Compliance [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/10181214> (дата звернення 09.10.2024). – Назва з екрана
3. The Impact of data residency on cloud computing [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ieeexplore.ieee.org/document/8418109> (дата звернення 09.10.2024). – Назва з екрана.
4. Data residency as a service: a secure mechanism for storing data in the cloud [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.inderscience.com/offers.php?id=100875> (дата звернення 09.10.2024). – Назва з екрана.
5. Data Residency Challenges and Opportunities for Standardization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.inderscience.com/offers.php?id=100875> (дата звернення 09.10.2024). – Назва з екрана
6. Architecting for Compliance and Data Residency [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://medium.com/salesforce-architects/architecting-for-compliance-and-data-residency-13e5d5d9a87f> (дата звернення 09.10.2024) - Назва з екрана.
7. Scale across borders: build a multi-region architecture while maintaining data residency [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://community.aws/content/2dhVhtsciD5gVBICKUIHoszrDzU/scale-beyond-borders> (дата звернення 09.10.2024) - Назва з екрана.
8. Managing Data Residency - concepts and theory [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://blog.frankel.ch/data-residency/1/> (дата звернення 09.10.2024) – Назва з екрана.
9. Understanding Architectures for Multi-Region Data Residency [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.infoq.com/articles/understanding-architectures-multiregion-data-residency/> (дата звернення 09.10.2024). – Назва з екрана.
10. Recommendations for using availability zones and regions [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://learn.microsoft.com/en-us/azure/well-architected/reliability/regions-availability-zones> (дата звернення 09.10.2024). – Назва з екрана.
11. "How AI is transforming cybersecurity" by Gary Eastwood, " [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://www.information-age.com/how-ai-is-transforming-cybersecurity-123478294/> (дата звернення 09.10.2024). – Назва з екрана.
12. Кларк, Дж., Джейкоб, Дж. (2018). III та кібербезпека: загрози та рішення. Журнал кібербезпеки, 4(1), С. 1-14.
13. І.В. Стьопчкін, О.М. Новіков. Методи штучного інтелекту в кібербезпеці: навч. посіб. для здобувачів спец. 125 «Кібербезпека», 2022. 82 с.
14. Богом'я В.І., Кочегаров В.С. Кібербезпека в хмарних сервісах за допомогою застосування криптографічних методів. Водний транспорт. № 1 (37). 2023. С.239–246. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.1.37.27.

REFERENCE

1. Framework for Recommending Data Residency Compliant Application Architecture [Electronic resource]. – Access mode: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9712154> (accessed 09.10.2024). – Title from the screen.
2. Web Services Relocation and Reallocation for Data Residency Compliance [Electronic resource]. Access mode: <https://ieeexplore.ieee.org/abstract/document/10181214> (accessed 09.10.2024). – Title from the screen.
3. The Impact of Data Residency on Cloud Computing [Electronic resource]. – Access mode: <https://ieeexplore.ieee.org/document/8418109> (accessed 09.10.2024). – Title from the screen.
4. Data Residency as a Service: A Secure Mechanism for Storing Data in the Cloud [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.inderscience.com/offers.php?id=100875> (accessed 09.10.2024). – Title from the screen.
5. Data Residency Challenges and Opportunities for Standardization [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.inderscience.com/offers.php?id=100875> (accessed 09.10.2024). – Title from the screen.
6. Architecting for Compliance and Data Residency [Electronic resource]. – Access mode: <https://medium.com/salesforce-architects/architecting-for-compliance-and-data-residency-13e5d5d9a87f> (accessed 09.10.2024). – Title from the screen.
7. Scale Across Borders: Build a Multi-Region Architecture While Maintaining Data Residency [Electronic resource]. – Access mode: <https://community.aws/content/2dhVhtsciD5gVBICKUIHoszrDzU/scale-beyond-borders> (accessed 09.10.2024). – Title from the screen.
8. Managing Data Residency - Concepts and Theory [Electronic resource]. – Access mode: <https://blog.frankel.ch/data-residency/1/> (accessed 09.10.2024). – Title from the screen.
9. Understanding Architectures for Multi-Region Data Residency [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.infoq.com/articles/understanding-architectures-multiregion-data-residency/> (accessed 09.10.2024). – Title from the screen.
10. Recommendations for Using Availability Zones and Regions [Electronic resource]. – Access mode: <https://learn.microsoft.com/en-us/azure/well-architected/reliability/regions-availability-zones> (accessed 09.10.2024). – Title from the screen.
11. "How AI is Transforming Cybersecurity" by Gary Eastwood [Electronic resource]. Access mode: <https://www.information-age.com/how-ai-is-transforming-cybersecurity-123478294/> (accessed 09.10.2024) – Title from the screen.
12. Clark, J., Jacob, J. (2018). SHI ta kiberbezpeka: zahrozy ta rishennya. Zhurnal kiberbezpeky, 4(1), pp. 1-14.
13. Metody shtuchnoho intelektu v kiberbezpetsti: navch. posib. dlya zdobuvachiv spets. 125 "Kiberbezpeka" / KPI im. Ihorya Sikors'koho; uklad.: I.V. Stipochkina, O.M. Novikov. – Kyiv: KPI im. Ihorya Sikors'koho, 2022 – 82 p.
14. Bohomyia V.I., Kocheharov V.S. Kiberbezpeka v khmarnykh servisasakh za dopomohoyu zastosuvannya kryptohrafichnykh metodiv. Vodnyy transport. No. 1 (37). 2023. pp. 239–246. doi.org/10.33298/2226-8553.2023.1.37.27

Bogomya V. I., Cheremisina L. O., Yarmolatiy A. V., Baranenko O.V.

DATA RESIDENCY IN MODERN BUSINESS PLATFORMS: AUTHENTICATION SYSTEMS AND TECHNICAL IMPLEMENTATION IN GLOBAL NETWORKS

Globalization and the development of the Internet have radically changed the ways in which information is exchanged and processed, becoming a destructive force in modern society. Every day, a huge amount of data is transmitted in various formats - text, audio, video, which contributes to progress in the economy, science, education and other areas. The Internet has become a universal platform for

integrating businesses, scientific communities and citizens of the world, providing an unprecedented level of interaction and access to information.

However, the rapid spread of information technologies also carries significant risks. Also, the issue of protecting sensitive user data, which can be stolen, lose confidentiality or even used for manipulation, has become central in the field of information security. This threatens not only individual users, but also undermines trust in digital services as a whole, which hinders their further development.

The lack of unified approaches to defining sensitive data and mechanisms for its protection creates confidentiality when users' personal information becomes vulnerable.

Solving these problems requires the creation and improvement of international standards for data protection regulation, which will affect the features of the global digital environment and contribute to the harmonization of national legislation.

The article states that the issue of data residency remains one of the main technical and legal challenges of today for modern business, where the main link is the client-server architecture of the modern web platform itself and other applications of this architecture that operate in the global network.

Keywords: globalization, Internet, information exchange, data processing, information security, sensitive data, data regulation, confidentiality, cybersecurity

АВТОРИ ВИПУСКУ

Абрамов Геннадій Серафимович		к. ф-м.н., доцент, Херсонська державна морська академія, доцент кафедри судноводіння, orcid.org/0000-0003-0333-8819
Бажак Ольга Ігорівна	–	старший викладач кафедри навігації і управління судном Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія», orcid.org/0000-0003-0598-5235
Бараненко Олександр Олександрович	–	здобувач вищої освіти, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія», orcid.org/0009-0005-1810-8102
Бойко Анна Дмитрівна	–	старший викладач кафедри інфраструктури та інноваційних технологій водного транспорту, Державний університет інфраструктури та технологій https://orcid.org/0000-0002-1387-3164
Богом'я Володимир Іванович	–	д.т.н., професор, професор кафедри кібербезпеки, інформаційних технологій та економіки, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія», orcid.org/0000-0003-4403-3130
Головань Андрій Ігорович	–	кандидат технічних наук, доцент, Одеський національний морський університет, доцент кафедри судноводіння і морської безпеки, orcid.org/0000-0001-6589-4381
Голубєва Світлана Михайлівна	–	здобувачка ступеня PhD, старший викладач кафедри суднових енергетичних установок, допоміжних механізмів суден та їх експлуатації, Державний університет інфраструктури та технологій, orcid.org/0000-0001-8285-7566
Гончарук Ірина Петрівна	–	кандидат технічних наук, доцент, Одеський національний морський університет, доцент кафедри судноводіння і морської безпеки, orcid.org/0000-0002-5306-4206
Войченко Тетяна Олександрівна		к.е.н, доцент, в.о. завідувача кафедри природничо-математичних та інженерно-технічних дисциплін, Дунайського інституту водного транспорту, Державний університет інфраструктури та технологій
Гаценко Лариса Володимирівна	–	доцент кафедри мовних дисциплін, Державний університет інфраструктури та технологій, orcid.org/0000-0003-1210-5726
Гаврилюк Роман Іванович	–	здобувач ступеня PhD, Державний університет інфраструктури та технологій
Давидов Володимир Семенович	–	доцент, кандидат технічних наук, доцент кафедри навігації і управління суднами, Державний університет інфраструктури та технологій, orcid.org/0000-0002-4985-1143
Данилян Анатолій Григорович	–	старший викладач, Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія», orcid.org/0000-0002-8269-2682
Двуліт Зоряна Петрівна	–	професор кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка». orcid.org/0000-0002-2157-1422
Дрожжин Олексій Леонідович	–	к.т.н., доц., доц. кафедри «Експлуатація флоту і технологія морських перевезень», Одеський національний морський університет. orcid.org/0000-0002-9695-9296

Эвтушенко Микола Юрійович	–	здобувач ступеня PhD, Державний університет інфраструктури та технологій
Заблоцький Юрій Вікторович	–	кандидат технічних наук, доцент, Національний університет «Одеська морська академія», доцент кафедри суднових енергетичних установок, orcid.org/0000-0002-6207-8802
Залож Віталій Іванович	–	кандидат технічних наук, доцент, Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія» orcid.org/0000-0002-5213-6896
Заєць Анастасія Юріївна	–	кандидат технічних наук, доцент, доц. кафедри «Суднобудування і судноремонту ім. проф. Ю.Л. Воробйова», Одеський національний морський університет, orcid.org/0000-0002-5803-9069
Калініченко Євгеній Володимирович	–	к.т.н., доцент, завідувач кафедри навігації і керування судном Одеського Національного Морського Університету, orcid.org/0000-0003-2898-7313
Кіцера Наталія Іванівна	–	професор кафедри медичної біології і медичної генетики, Івано-Франківський національний медичний університет. orcid.org/0000-0002-6617-9336
Коскіна Юлія Олексіївна	–	д.т.н., проф., проф. кафедри «Експлуатація флоту і технологія морських перевезень», Одеський національний морський університет, orcid.org/0000-0002-3164-6504
Куропятник Олексій Андрійович	–	доктор філософії, Національний університет «Одеська морська академія», доцент кафедри суднових енергетичних установок
Кучерук Галина Юріївна	–	доктор технічних наук, професор, професор кафедри психології, Державний університет інфраструктури та технологій
Лісовський Сергій Віталійович		асистент кафедри судноводіння та експлуатації технічних систем на водному транспорті, Дунайського інституту водного транспорту, Державний університет інфраструктури та технологій
Любарець Ігор Олександрович	–	здобувач ступеня PhD, Державний університет інфраструктури та технологій
Мазник Ліана Валеріївна	–	доцент кафедри економіки праці та менеджменту, Національний університет харчових технологій. orcid.org/0000-0002-5387-7442
Мельник Ольга Володимирівна	–	доцент, кандидат технічних наук, завідувач кафедри енергетичних установок, допоміжних механізмів суден та їх експлуатації, Державний університет інфраструктури та технологій, orcid.org/0000-0002-0089-6535
Оберто Сантана Леонід Еухеніович	–	здобувач ступеня PhD, асистент каф. навігації і керування судном, Одеський національний морський університет. orcid.org/0009-0009-4407-3766
Плотніков Владислав Ігорович		здобувач ступеня PhD, Херсонська державна морська академія, orcid.org/0009-0003-1836-5462
Рященко Оксана Іванівна	–	старший викладач кафедри судноводіння та експлуатації технічних систем на водному транспорті, Дунайського інституту водного транспорту, Державний університет інфраструктури та технологій

Руснак Дмитро Юрійович	–	здобувач вищої освіти, Національний університет «Одеська морська академія», аспірант кафедри суднових енергетичних установок
Сагін Сергій Вікторович	–	доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри суднових енергетичних установок Національного університету «Одеська морська академія». orcid.org/0000-0001-8742-2836
Сагін Сергій Сергійович	–	доктор філософії, капітан далекого плавання, orcid.org/0009-0008-4147-5172
Сокол Альона Олександрівна	–	здобувачка ступеня PhD, Державний університет інфраструктури та технологій, https://orcid.org/0000-0002-8179-453X
Тірон-Воробйова Наталія Борисівна	–	кандидат технічних наук, доцент, Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія» orcid.org/0000-0002-8269-2682
Томчаковський Георгій Георгійович	–	ст. викладач каф. навігації і керування судном, Одеський національний морський університет, orcid.org/0000-0002-9799-4368
Тришин Вячеслав Валентинович	–	старший викладач кафедри судноводіння та експлуатації технічних систем на водному транспорті, Дунайського інституту водного транспорту, Державний університет інфраструктури та технологій
Трофименко Анастасія Олегівна	–	доктор філософії, за спеціальністю 271 «Річковий та морський транспорт», старший викладач кафедри судноводіння та експлуатації технічних систем на водному транспорті Дунайського інституту водного транспорту, Державний університет інфраструктури та технологій
Трофименко Ірина Валеріївна	–	доктор філософії, доцент кафедри судноводіння та експлуатації технічних систем на водному транспорті Дунайського інституту водного транспорту, Державний університет інфраструктури та технологій
Федунов Валерій Миколайович	–	старший викладач кафедри судноводіння та експлуатації технічних систем на водному транспорті Дунайського інституту водного транспорту, Державний університет інфраструктури та технологій, orcid.org/0000-0001-5092-2511
Фуклев Олег Іванович		здобувач ступеня PhD, Державний університет інфраструктури та технологій, orcid.org/0000-0002-9674-3743
Черемісіна Любов Олександрівна	–	викладач кафедри кібербезпеки, інформаційних технологій та економіки, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія», orcid.org/0009-0005-0719-0745
Шевченко Антон Петрович	–	доктор філософії за спеціальністю 271 «Річковий та морський транспорт», старший викладач кафедри судноводіння та експлуатації технічних систем на водному транспорті Дунайського інституту водного транспорту, Державний університет інфраструктури та технологій orcid.org/0009-0003-5878-6771
Штрибець Валерій Валерійович	–	кандидат технічних наук, т.в.о. завідувача кафедри судноводіння та експлуатації технічних систем на водному транспорті Дунайського інституту водного транспорту, Державний університет інфраструктури та технологій

Якусевич Юрій Геннадійович	—	кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри природничо-математичних та інженерно-технічних дисциплін Дунайського інституту водного транспорту, Державний університет інфраструктури та технологій, orcid.org/0000-0002-5933-5417
Ярмолатій Андрій Вікторович	—	викладач кафедри кібербезпеки, інформаційних технологій та економіки, Київський університет інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія», orcid.org/0009-0004-8655-9928